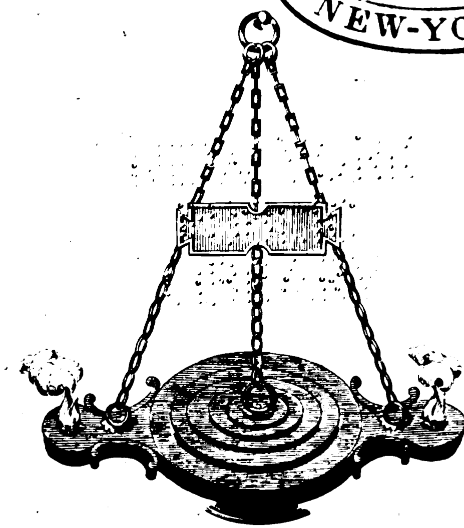
(Leopold
N 1Q

CARL GUSTAF AF LEOPOLDS

SAMLADE SKRIFTER.

Femte Bandet.

STOCKHOLM.

TRYCKT HOS JOHAN HÖRBERG, 1833.
På eget Förlag.

Femte Bandets Innehåll.

Vitterhet.

Strödda Ämnen.

VITTERHET.

OM SMAKEN OCH DESS ALLMÄNNA LAGAR.

FÖRSTA STYCKET.

ALLMÄN SMAK, OCH OM DEN GIFVES. ÖFVERSIGT AF SMAKENS SKILJAKTIGHETER.

Smaken är *Geniets fullkomlighet*, men den är ej geniet sjelf. Man kan skrifva, nästan förträffligt, utan att äga den; man kan iakttaga alla dess reglor, och göra en uselhet. *Konsten att ej fela* gör ej nog, att intaga, att förtjusa. Men just denna konst, *att ej fela*, är smaken. Det är blott i förening med snillet, som den blir nyttig för författare. Hos läsare tjenar den att välja nöjen, och att njuta de fullkomligaste.

Som ordens bemärkelser icke alltid äro afgjordt fixerade, tänker man sig under ordet *smak*, ej sällan gåfvan af en viss lyckligare natur, hvarigenom en författare ledes, att i sak eller uttryck hitta det skönaste. Men detta är egentligen talang, ingifvelse, hvartill ingen kan genom regel

undervisas. Smaken, sådan den här betraktas, består deremot i omdömets val, efter gifna grunder, och i rättheten af dessa grunder. Det är här blott fråga om smaken i denna bemärkelse, och så långt den kan genom urskillning vinnas eller förbättras.

Den första och största frågan i detta ämne är visserligen den, huruvida det gifves någon så kallad *allmän smak*, några allmänt gilltiga reglor för det sköna i vitterheten? Meningarne hafva nästan i intet ämne varit mera delade, än i detta. Somliga hafva sökt visa, efter hvilka grundsatser allas omdömen kunde och borde förenas; andra åter, huru nästan hvar och en i dessa omdömen åtskiljer sig ifrån de öfriga.

Först och främst, hvad förstår man med *allmän smak?* Månne allas verkliga öfverensstämmelse i allt? Denna låter ej en minut tänka sig. Månne då det större antalets öfverensstämmelser? Men huru skola dessa inhämtas? och när kan man veta att de utgöra det större antalets? Fordras då ej till reglorne af en allmän smak, nödvändigt äfven det slags förnufts gilltighet, som, en gång rätt insedd, medför hos hvar och en öfvertygelsen om deras osviklighet?

Skulle måhända den allmänna smaken således bestå i vissa abstrakta begrepp om det rättaste i all skönhet, grundade i den allmänna sinnesnatu-

ren? Begrepp, grundsatser, hvarefter man skulle kunna tvingas, genom bevisning, att erkänna det rättare i skönhet, likasom i sanning?

Vanligen anser man detta begrepp om allmän smak såsom egenteligen de konstlärdas chimär. Men denna så kallade chimär förtjenar ej det namnet i allt. Den saknar ej all grund af sanning, som vi snart skola finna. Blott måste den ej sträckas för långt. Blott måste man ej vilja söka förnuftsgrunder till alla smakens likgilltiga tycken. Jag bekänner, att det begrepp jag kunnat göra mig om en allmän smak, är till det hufvudsakligaste detta nyssnämda. Emellertid se här hvad man invänder deremot.

Det förhåller sig ej på samma sätt med skönheten, säger man, som med sanningen. Alla menniskor med sundt förstånd kunna föras att gilla samma sanningar; och en gång tydligt förklarade, måste de inses af alla med en fullkomlig likhet af begrepp. Men alla menniskor, fastän med sunda känslor, kunna ej på lika sätt förmås att röras af samma föreställningar; emedan deras verkan på sinnet beror af en viss egen känslodaning, oändligt mera skiljaktig hos menniskor, än omdömesgrunderna. Jag begriper en sanning, eller jag begriper den ej; se der allt. Men jag befinner mig

ofta i tillstånd att göra val emellan känslans föremål: och kan företrädet vid alla tillfällen afgöras genom förnuftsgrunden? Den som t. ex. skattar Juvenals Satirer högre än Virgilii Ekloger, har han bättre eller sämre smak, än den som gör tvertom? Den hos hvilken imaginationen herrskar framför eftersinnandet, läser hellre Miltons *Förlorade Paradis*, än Popes *Försök om Menniskan*. En annan finner tvertom dubbelt större nöje i det sednare. Hvilken af begge har rätt eller orätt?

Man kunde svara härtill, att detta ej är frågan: att smaken, i sitt rätta begrepp tagen, dömmer ej emellan olika slag, utan ger blott lagar för fullkomligheten i hvart. Välan, svarar någon åter tillbaka, säg oss då efter dessa allmänna lagar, på hvad sätt skrifver man fullkomligast ett filosofiskt skaldestycke; som Popes nyssnämda *Försök om Menniskan?* eller som Voltaires *Desastre de Lisbonne?* ty man kan ej undgå att i begge dessa arbeten, med den största förtjenst hos begge, likväl tydligen finna sjelfva sättets åtskillighet. Med hvilken styl skrifver man bäst historien; med Taciti korta, nervstarka, tankdjupa; eller med Livii enkelt berättande utförliga och majestätiska? Hvilket af begge sätten ni ger företrädet, och hvilka skäl ni må dertill anföra, var säker att andra

skola känna annorlunda, och gifva till deras smak lika så goda skäl som edra.

Man kan ej neka dem som så tala, att de ju hafva rätt allt hitintills. Deras grunder gälla fullkomligen i vissa nästan likgilltiga fall; ty utan tvifvel gifvas flera slags förträffligheter, emellan hvilka intet annat företräde kan bestämmas, än det som härleder sig från hvars och ens särskilta sinnesart. Men sträck påståendet ett steg längre, och det faller i orimlighet. Huru skulle ej i vitterheten, som i konsterna och i allt annat, gifvas ett *väl* och *illa*, ett *bättre* och *sämre?* Ställ fram Messenii historiska arbeten bredvid Livii; våra vanliga högtidstal bredvid Ciceros orationer; Gustaviaden bredvid Eneiden; Brynilda bredvid Iphigenie: och hvar läsare skall, med aldrig så liten sinnesodling, studsa vid åtskillnaden. Man må disputera så länge man vill om naturen af de grunder, på hvilka detta hvars och ens omdöme bygges: det är nog, att öfverensstämmelsen är oförneklig, och att den ej skulle finnas, utan vissa allmänna lagar för förträffligheten. Utan att kunna räkna på menniskors allmänna och beständiga bifall till dessa lagar, huru skulle någon konst nå sin höjd? Huru skulle den hafva kunnat, ifrån råheten af sina första försök, tid efter tid lyfta

sig, genom fortsatt bemödande, ända opp till fullkomligheten?

Efter allt detta, hvad blir då slutligen allmän smak? Man måste, så långt jag kan finna, förstå dermed, väl icke allt det som för någon abstrakt tänkare kunde, vid djupare eftersinnande, synas böra vara det; men visserligen det, som antingen redan blifvit, eller slutligen måste blifva allmänt gilladt, genom känslans och omdömets närmare och närmare öfverensstämmelser hos alla odlade folkslag.

Det är sant, att smakens åtskilligheter äro ännu stora, och falla starkt i ögat; men tilläfventyrs händer just deraf, att man icke så lätt märker öfverensstämmelserna. Nödvändigt måste likväl hos alla menniskor finnas en viss allmän likhet i sinnesdaning. Det låga, det vämjeliga måste först och främst ofelbart finnas vidrigt och mothjudande för alla, så snart de genom den ringaste bildning blifvit i stånd att urskilja det. Det orimliga, det osammanhöriga måste på lika sätt, vid närmare eftersinnande, nödvändigt misshaga alla; och denna urskillningens förening hos menniskor inträffar alltid gradvis med odlingens framsteg. Förutsätt således blott en viss allmän sinnesodling, till huru ringa grad den ock må anta-

gas, och man skall redan deri finna de första grunderna till en allmän smak.

På samma sätt, som med det orimliga och afskyvärda, förhåller det sig i motsatt afseende med det rätta och skönheten. Alla menniskor öfverensstämma naturligen i ett allmänt behag till begge delarne, så snart de blott hinna att riktigt inse och urskilja dem. Vissa slag deraf, som bero af finare förhållanden, kunna till en tid misskännas; men i hundrade fall kännas de strax och älskas af menniskosinnet, hvilket bevisar likställigheten af dess allmänna daning. Medlens motsvarighet till ändamålet har t. ex. aldrig stött någons begrepp. På samma sätt har ingen dödlig nånsin funnit riktigheten af proportioner ful. Man har blott stundom uppoffrat den för de, efter ämne och sinnesart, större behagen af storhet och frihet. Också dessas behag erkännas af alla. Man har blott tvistat om deras rum och användning.

Men allt detta är ännu ej rätt mycket. Det gifves ifrån dessa menniskokänslans eller menniskotankens ursprungliga öfverensstämmelser, ett ganska stort afstånd till fullkomligheten i alla slag. Se der således ett stort fält att irra på, efter olika känslor och omdömen. Låtom oss till en början anmärka dessa olikheter, och derefter se till, om något blir öfrigt, som kan samman-

föras under namn af *allmän smak*, allmänna reglor för det sköna i vitterheten.

Det är af sig sjelf klart, att då menniskor lefva fördelade i nationer och samhällen, måste nödvändigt uppkomma flera skiljaktigheter i omdömen och känslor, emellan de från hvarandra till tider och rum afsöndrade samfund, än emellan menniskor som tillhopa utgöra ett enda. Olikheten af jordläge, lefnadssätt, yrken, med deraf följande olika föremål, seder och lynnen, kunna, först och främst, ej fela att medföra en sådan omdömets och känslans tillfälliga åtskillighet, mellan folkslag och tider. En prinsessa, som går till stranden och sjelf tvättar sina kläder; en hjelte och anförare, som sjelf sköter sina hästar och spänner dem för stridsvagnen, eller sjelf tillagar sin måltid, skola ofelbart synas oss nuvarande Européer något lågt och groft i sederna. De vore det ej i Greklands äldre tider och i Homers Sånger.

Vid en sådan skiljaktighet emellan länder och tidehvarf, kan ej heller sjelfva sinnesodlingen lätteligen vara densamma. Den starka sinnliga inbillningen herrskar hos Asiaten; hos Européen deremot den finare känslan, det klyftigare eftersinnandet. Det har gifvits tider af naturens högsta enfald, och tider af samhällslifvets högsta förfining. Det har gifvits andra af barbarisk råhet,

af halfhunnen odling eller förderfvad; se der äfven så många källor till smakens åtskillighet *).

Men äfven med sinnesodlingens allmännare likhet uppkomma skiljaktigheter, genom en mängd tillfälliga omständigheter. En nation har ett allvarligare, finare, dristigare lynne; en annan ett lifligare, känsligare, men genom sin bildning mindre otåligt för allt slags regeltvång. Frankrike hade drifvit urskillningen i seder, uttryck, konstyrken, till en höjd af läckerhet, som Engelsmannen fann tvertom både öfverdrifven, och menlig för den starkare effekten. En Fransos af smak skall vämjas vid syndens och dödens rysliga samlag hos Milton, och skall le åt orimligheten af en batalj med kanoner i himmelen. Engelsmannen tål dem för inbillningens liflighet, för stilens och beskrifningarnes poetiska färgor. Denna sednare skall troligen, just af samma orsaker, högre skatta sin Shakespeares oregelbundna, vilda, ojemna storhet, än Racines och Voltaires alltid ädla, harmoniska, men i hans tycke något enstämmiga språk; alltid sanna, fint skillrade, men för hans öga något snarlika karakterer; alltid regelbundna, men

*) Den berömde Marmontel har i sin *Essai sur le gout* förträffligen tecknat dessa smakens olika tillstånd efter odlingsgraderne.

i hans känsla något tvungna, trångt kringstängda, och likasom sammanklämda planer.

Den ena af dessa åtnöjer sig med effektens styrka och mångfaldighet: den andra vill i allt hafva den finare urskillningens bifall, som han vant sig att rådfråga. Hvad åtskiljer dem? Graden af förfining. Men om denna sistnämda kan vara både för stor och för liten, finnes då ej, att jag så må kalla det, ett *medelval,* som förenar effektens nödvändiga kraft med omdömets nödvändiga bifall? Består ej till en stor del smaken deri?

Detta om ursprunget till smakens skiljaktigheter. Bland de olika slagen deraf gifvas, som vi kunnat märka af det redan anförda, två sådana, hvilka icke tyckas hafva i sakens egen natur någon grund till företräde eller förkastelse. Dessa äro nemligen de, som antingen bero af olika tiders och länders bruk, lefnads- och tänkesätt, eller härröra från enskilt sinnesart. Mycket t. ex. som Homerus berättar om sina gudar eller hjeltar och deras händelser, kunde vara godt för hans tid och efter de tänkesätt som då rådde, men skulle ej tålas i våra dagar. Så kan man ej fördömma denna åldrige skaldefader, då han efter sin tids föreställningssätt liknar en konung och härförare vid en hornbeväpnad, reslig tjur, som går

framför hjorden, eller en tropp af stridsmän vid en flugsvärm, som hundrade gånger bortjagad kommer lika så ofta tillbaka. Vi kunna ej neka det träffande i jemförelsen; vi kunna blott ej tillåta oss samma liknelser, efter de seder och tänkesätt som råda i våra närvarande samhällen, hvilka jemte natursanningen af en målning, fordra äfven iakttagandet af en viss värdighet, efter våra begrepp derom. Det rätta eller orätta ligger här ej så mycket i sjelfva saken, som i dess förhållande till tid och ort.

På lika sätt kunna vi ej gifva hvarken rätt eller orätt åt dem, som föredraga det ena slaget eller sättet framför det andra; i synnerhet när dessa slag och sätt icke åtskiljas genom en viss lägre eller ädlare art. Man kan ej ogilla deras smak, som t. ex. gifva företrädet åt komedien framför satiren; åt tragedien framför hjeltedikten; åt ett filosofiskt skaldestycke af Voltaire framför ett af Pope, åt Rousseaus stil i prosan framför Voltaires, eller tvertom. Man kan blott säga derom, att sådan är deras olika smak.

För dessa två slags olikheter af smak gifves då näppeligen någon annan förnuftsregel, än hvar och en tids egna förhållande, hvar och en persons särskilta sinnesart; och om någon söktes, skulle den tvifvelsutan blifva föga allmänt gällan-

de. Men i alla andra smakens skiljaktigheter disputerar man ur sjelfva sakens natur, och söker, med ömsesidigt bemödande, skäl, hvilka visserligen kunna blifva gällande, efter erfarenheten visar, att rätt många deribland redan blifvit det.

Det är nemligen klart, att om smaken är till sin yttersta grund blott känsla, och tyckes bero, i ganska många små ämnen, nästan blott deraf, så gör den det likväl icke i allt; den grundas till en stor del äfven på omdöme. Det skulle annars aldrig gifvas någon falsk smak; man skulle aldrig kunna rätta den genom öfverläggning; och smakens förbättring, smakens fullkomlighet, skulle vara ord utan betydelse. För den stora del som smaken beror af omdömet, kan då omdömet också visserligen verka derpå. All tvist om god eller elak smak har sitt ursprung från den hemliga öfvertygelsen härom, och är ett slags bevis på förnuftets domsrätt i dessa ämnen.

I tider af smakens redan större odling, angå dessa tvister vanligen vissa finare förhållanden, det vill säga, någon förtjenst, hörande till en påstådd högre fullkomlighet, men hvars värde likväl ej af alla erkännes *). Det var ej så vid

*) T. ex. versartens enformiga regularitet, eller arbiträra omvexling i tragedien. Fransyska smaken yrkar den

utgången ur de mörkare århundraden, då ljuset i vitterheten och konsterna först begynte att tändas å nyo. Tvistigheterna angingo då, till en början, merendels vissa gröfre fel, hvilka mängden ännu ej lärt att urskilja, och som genom något dem åtföljande behag, ehuru ofullkomligt det än varit, likväl gjort sig antagna och älskade. Så var t. ex. den i medeltiden allmänna böjelsen för *concetti*, ett onekligt fel emot den goda smaken, omöjligt att förena med stilens högre skönhet och tankarnas redbarhet; men hvartill man fördes genom det lilla öfverrumplande behaget af dessa täta motsvarigheter. Så verkade, i den götiska byggningskonsten, vildhetens rå storhet utan tvifvel med ett visst kraftigt behag på det rå sinnet: emellertid var denna byggningsart visserligen barbarisk emot den grekiska. De som skatta Ossian framför Voltaire, befinna sig ännu ungefärligen i samma förhållande. De äldsta sedernas enfald, sammanlagd med det bergstora, det kämpestarka, felar ej att behaga eller förvåna, och de hafva ej orätt att röna ett slags nöje deraf. Hvad de ej sakna, derföre att det ej af dem sökes, det är hela den rikedom af begrepp, hela

förra, Engelsmän och Tyskar tillåta sig den sednare. På lika sätt förhåller sig med blandningen af lägre och högre språk.

det tillägg af nya verldstaflor och sinnesintressen, som kulturen medfört; och hvad de ej tyckas märka, det är omöjligheten, att förena dessa högre förtjenster med det rå halfbildade Ossianska skaldeslaget. En omöjlighet lika så stor i sitt slag, som den, att förena skönheten af Racines stil eller Virgils, med det alltid stickande behaget af antiteser.

Det förhåller sig på samma sätt med den asiatiska poesien. Den har mycken värma af sinnlighet och stark bildning, hvilket är ett slags behag, nekom ej dertill. Men en odlad Europé igenfinner icke deri, hvarken sina begrepp eller sina känslor, åtminstone på intet sätt deras sanna uttryck. Han känner att detta slags poesi icke uppfyller hans sinnes-fordringar, och att det väl tillhör menniskoslaget, men icke honom. Och det är icke blott de yttre sedernas olikhet som utgör skillnaden: det är sjelfva sinnesodlingen. Den asiatiska poesien, likasom den Ossianska, är i jemförelse med *Horatii*, *Popes* och *Voltaires*, ännu blott halfmenniskans.

Dessa exempel visa, huru fel och brister kunna skyddas af behag, som starkt röra menniskosinnet, och som göra derigenom både sjelfva felen och saknaden af det *okända bättre* länge obemärkta. Dessa behag hafva till en början nästan

alltid varit af det gröfsta, enklaste, sinnligaste slaget, och derigenom verkat desto starkare på den rå oförädlade menniskan, eller hellre sagdt desto lättare uppfylt hennes fordringar. På sådant sätt har ofelbart all falsk eller ofullkomlig smak uppkommit och bibehållit sig. På sådant sätt har man sett smaken, efter lysande tidehvarf i vitterheten, på nytt falla tillbaka i barbari, vare sig genom staters politiska omstörtningar; eller genom förlusten af utmärkta talanger, som upphört att finnas och verka; eller genom uppkomna nyhetsyror som förvillat begreppen, och vunnit beundrare åt förvända tycken och meningar: ty ingen älskar rakt fram falskheten, ofullkomligheten. Det är alltid då hos dem något behag, någon viss förtjenst, som man ej har orätt att tycka om; blott har man ej lika rätt att åtnöja sig dermed, att icke sträcka sin fordran derutöfver, att icke se, eller att bestrida, så väl felaktigheterna, hvilka dermed äro förknippade, som saknaden af de större skönheter, hvilka derigenom uteslutas.

Ville man nu gå öfver på andra sidan, och deremot bemärka, huru förtjensten, fullkomligheterne af en förbättrad smak, nästan alltid medföra saknaden af vissa andra kraftigare intryck, andra mera sinnliga behag, hvadan åter uppkom-

mer ny anledning till skiljaktigheter; så kunde man finna exempel deraf i nästan all sträng regelbundenhet. Den har sanning och mått och ordning och riktighet. Men friheten, kraften, lifvet, rörelsen, rikedomen, huru sällan äro också dessa i lika mått förenade dermed, som med geniets vildare utgjutelser? Visserligen har man rätt, att älska ordning, mått, riktighet: visserligen har oförviteligheten i alla ämnen sina stora behag för menniskosinnet; men dessa behag, göra de tillfyllest? Eller utesluta de ej någon gång vissa större och lifligare? Se der disputen emellan smakens strängaste laglärda, och de så kallade friare snillen.

Man ser här, åtminstone i hastig öfversigt, ursprunget och förhållandet af alla de smakens skiljaktigheter, som delat eller ännu dela nationer och enskilta. När de ej uppkomma af folkslagens eller sinnesartens olikheter, angå de nästan allesammans, antingen *fel*, som bortgömmas af något visst åtföljande behag, eller *förtjenster*, fullkomligheter, förknippade med saknaden af vissa kraftigare intryck och sinnesnöjen, som man vant sig att älska och söka: dessa saknade behag må vara sådana, som af förtjensten nödvändigt uteslutas, eller sådana som med dem kunde och borde förenas.

AN-

ANDRA STYCKET.

Smakens allmänna Lagar förutsätta möjligheten af en förening emellan dess skiljaktigheter. Vidare om dessa sistnämda.

Den hittills gifna öfversigten af smakens skiljaktigheter skall, ehuru enkel den må synas, likväl som jag förmodar finnas vidsträckt nog, att omfatta åtminstone de flesta och hufvudsakligaste. Jag vågar tillägga, att den innehåller enda grunden till en möjlig förening dem emellan.

All fråga om några allmänna lagar för smaken skulle, utan denna möjlighet, förfalla såsom orimlig; ty det är klart, att om mellan smakens skiljaktigheter ingen förening låter tänka sig såsom möjlig att åstadkomma, så gifvas ej heller för smaken, eller kunna ens gifvas andra lagar, än hvars och ens tycke, hvars och ens enskilta sätt att känna och njuta.

Men nu lär man strax bifalla, tänker jag, att möjligheten af en sådan förening beror helt och hållit på naturen af sjelfva stridigheterna. En skiljaktighet i omdömen, härfluten, på någondera sidan, från föremålets mindre fullkomliga pröfning, äger naturligtvis ett lätt föreningsmedel i

dess närmare undersökning; då deremot samma skiljaktighet, grundad på olikheten af sjelfva fattnings-organerna, det vill säga, på en helt stridig sinnes- och känslodaning, icke kan genom något medel undanrödjas.

Således t. ex. gifves ingen förening emellan två personers omdömen om färgorna, af hvilka den ena alltid såge rödt, hvad den andra alltid såge blått, eller så vidare. Man kan här ingenting vänta af föremålets närmare undersökning: stridigheten härleder sig från sjelfva synorganens åtskillighet, och de olika omdömen, som deraf uppkomma hos de tvistande, kunna genom ingénting annat tvingas till öfverensstämmelse, än genom syngåfvans omskapelse hos någondera.

Det blir således nyttigt att riktigt veta, huruvida smakens skiljaktigheter leda sitt ursprung från den ena eller andra af dessa orsaker: ifrån stridig känslodaning, eller blott ifrån skiljaktiga begrepp och föreställningar.

Så ofta frågan blifvit väckt om orsaken till dessa skiljaktigheter, har man vanligen åtnöjt sig med beropandet på menniskors olika känslodaning. Man har tyckts helt enkelt antaga, att menniskor vore till sjelfva sinnesnaturen så olikt beskaffade, som de kände och dömde olika. Ty den så ofta och så allmänt upprepade satsen, att man ej kan

disputera om smaken, såsom nemligen oberoende af förståndets grunder, bevisar tillräckligt, att man vanligen anser alla dess skiljaktigheter för ohjelpliga följder af sjelfva sinnesartens olikheter. Ingen förklaring är i sanning lättare, beqvämligare; men ingen heller, som jag tror, falskare. All möjlighet af en förening skulle derigenom upphäfvas.

Men förblandar man ej skiljaktigheten af *känslor* och af *känslodaning?* De förra äro till deras natur ombytliga, och bero af tusen tillfälligheter: den sednare, en gång bestämd, måste äga en viss beständighet, och synes knapt kunna förändras genom ett så lätt medel, som en annan synpunkt af ämnet, någon ny upplysning, eller litet närmare besinnande. Dessa två saker böra således åtskiljas. Det följer ej att de, som hysa för samma person eller samma sak helt skiljaktiga känslor, hafva derföre en lika så skiljaktig känslodaning. Den som t. ex. af en poet, en fältherre, en minister, aldrig sett eller hört omtalas mer, än ett eller två misslyckade poemer, en eller två ganska förfelade krigsplaner, ett eller två ganska despotiska drag, hyser visserligen för samma poet, samma general, samma minister, helt andra känslor än den, som med okunnighet derom, vet

af dem tjugo bevis på sublimt snille, militärisk förtjenst, patriotisk dygd. Berätta för en yngling, som begynner studera historien, ingenting annat om Augustus, än hans triumviraliska tyranni; om Titus ingenting annat, än hans ungdoms utsväfningar; om Henrik den IV ingenting annat, än hans löjliga kärleks-äfventyr: afskillra deremot för hans kamrat den förstnämdes fyratio års visa och fredliga regering; den andras rörande dygder; den tredjes tapperhet, ädelmod, faderliga omsorger för sitt folk; och ni skall snart bli vittne till en meningsstrid dem emellan, grundad på de mäst motsatta känslor för dessa tre ryktbara män. Den ena skall hånle af förakt eller förtrytelse; den andra knäböja af beundran och tillbedjande vördnad. Skall man då säga, att denna stridighet af känslor härleder sig ifrån de tvistandes skiljaktiga känslodaning? Eller hvarifrån kommer den? månne ej helt och hållit från olikheten af de föreställningar de göra sig om samma personer? en olikhet säkert grundad, hos en af de tvistande, eller kanske hos begge, på en mindre fullkomlig kännedom, således på ett blott ensidigt betraktande af dessa mäns egenskaper och gerningar. Ingen bestrider detta, så snart frågan rör personer; men skulle ej samma fall inträffa, äfven då frågan angår saker, ämnen, med ett ord,

alla slágs tankars föremål? Kan man ej känna dem lika så illa? ej betrakta dem lika så ensidigt? ej göra sig om dem ett lika så hälft och ofullständigt begrepp? Misstänkom då, att känslans olikheter alltid bero af föreställningarnes, och att lika tvister uppkomma af lika orsaker.

Man har sett mer än en gång personer af alldeles stridiga omdömen öfver vissa snillealster, genom öfverläggning, meddelta förnuftsgrunder, och sakers närmare skärskådande, förena sig slutligen i fullkomligt samma mening derom: det vill säga med andra ord, i samma känslor derföre. Kan det tros, att någon af dem så hastigt förändrat sjelfva sin känslodaning? Ett påföljande tidehvarf har en helt stridig smak emot det föregående. Ifrån medeltidens råhet och den götiska vildheten, hafva vi kommit tillbaka till den grekiska och romerska smaken. Skall man säga, att medeltiden hade en helt annan känslodaning, än Grekland, Rom, och det närvarande Europa? Nej. Men att odlingen utvidgat begreppen, och derigenom förändrat föreställningarne om det rätta, det fullkomliga i konster och vitterhet. Andra föreställningar, andra känslor; ingenting följer naturligare. Bifallet till det ringare, lägre, vildare behaget utplånas och försvinner, vid upptäckten af de ofullkomligheter som åtfölja det, och ännu mer

genom tankesynen af nya, högre skönheter, hvarom man förut ej haft begrepp. Af allt detta följer ovedersägligen tvenne saker: 1:o att den menskliga känslodaningen (hvad helst man må säga deremot) är i grunden densamma öfverallt; 2:o att det måste gifvas någon viss princip af omdöme, som, ehuru långsamt och omärkbart, likväl verkar till förening af smakens skiljaktigheter.

Någon torde emellertid fråga, huru man kunnat, utan en verklig stridighet af känslodaning, så långt åtskilja sig i känslor, att den ena ofta förkastat som ett groft fel, hvad den andra tvertom skattat som en förträfflighet; och att på lika sätt de största förtjenster blifvit hållna för uselheter? Det är sant, att detta fall ej är sällsynt. Ställ fram på teatern, för en alldeles rå menighet, huru djefvulen skenbarligen bortför Doktor Faust lifslefvande. Låt spelas derefter för samma åskådare någon af Racines gudomliga scener. Var viss att bifallet skall ej länge väga dem emellan, och att priset skall, med ett stort öfverljud af röster, tillhöra orimligheten.

Men finner man ej utan svårighet, att det är här underbarlighetens, ryslighetens grofva behag, som hos den större mängden af råa, tanklösa åskådare, skaffa företrädet åt munkskrocket? Finner man ej, med lika lätthet, att det är tvertom just

saknaden af denna, eller någon dylik pöbeltjusning, som gör, att sjelfva den Racinska förtjensten bemötes, af samma åskådare, med förakt eller likgilltighet. Men den som ser af en teaterscen ingenting, utan blott öfverensstämmelsen med sina fördomar, blott behaget af en underbarlighet på hvilken han tror, och som ger honom nöjet af en stark sinnesskakning; har han samma föreställning derom med den, som deraf fullkomligt urskiljer vidskepelsen, lågheten, vanvettet m. m.? Och tvertom: den som ser i någon af Racines förträffliga scener nästan ingenting annat, än saknaden af det ena eller andra gröfre inbillningsnöjet (svagt ersatt i hans tycke genom Gud vet hvilka hemligare förtjenster, dem hans begrepp oredigt fattar), har han verkligen samma föreställning derom med den, som ser deri den sannaste naturmålning, den mästerligaste teckning af menniskohjertats rörelser, och urskiljer med fullkomligt begrepp hela förtjensten deraf? Måste då, från dessa stridiga föreställningar, icke nödvändigt härleda sig lika så stridiga känslor af bifall och förkastelse, utan att man dertill behöfver förutsätta någon stridighet af känslodaning?

Försökom, att ännu fullkomligare öfvertygas om detta känslornas beroende af föreställningarnas skiljaktighet, och huru denna skiljaktighet alltid

uppkommer af någon hemlig dubbelhet i sjelfva tankans föremål. Anmärkom härvid till en början, att man åtminstone allmänt öfverensstämmer i känslan för alla slags fel och förtjenster, så snart man, utan fråga huruvida de finnas eller ej finnas, hos den eller den författaren, i den eller de skrifterne, på det eller det stället, endast betraktar dem i deras allmänna begrepp. Det är här som Humes anmärkning äger grund, att sjelfva det ord, hvarmed ett sådant fel eller en sådan förtjenst nämnes, innebär redan domen af bifall eller förkastelse, grundad på förutsättningen af mennisko-känslans ofelbara öfverensstämmelser. Sådan är t. ex. den förtjenst, som man kallar skrifartens *ljus, tydlighet;* sådant det fel, som man kallar dess *mörker, oreda.* Ingen fins, som ej värderar den förra, ingen, som ej misshagas af det sednare. Och hvarifrån detta? Jo derifrån, att de allmänna begreppen: *tydlighet, ordning, mörker, oreda,* eller hvilka andra af samma natur, måste just derigenom, att de äro allmänna begrepp, vara fullkomligt *enkla,* det vill säga, kunna lika så litet innehålla hvart för sig någon stridighet eller flersidighet af egenskaper, som det allmänna begreppet om godhet kan innehålla ondska, eller det allmänna begreppet om rättvisa kan innehålla orättrådighet. Föreställningen deraf måste således

nödvändigt blifva, som nyss sades, fullkomligt enkel, derigenom fullkomligen densamma hos alla menniskor, och derigenom äfven känslans motsvarighet blifva hos alla likartad. Också vittnar erfarenheten att så förhåller sig.

Hvad förtjenst af skrifart man således må nämna, hvilket fel man må helst tänka sig, så står fast, att allt hvad som är ensamt och tydligen denna förtjenst, allt hvad som är ensamt och tydligen detta fel, behagar eller misshagar alla (efter naturen deraf), så snart de genom odlingens tillväxt sättas deraf i klar erfarenhet. Det är blott när man ifrån det allmänna begreppet kommer till dess användning i verkligheten; blott när förtjensten eller felaktigheten (hvilket nödvändigt måste i all skrift oftare inträffa) icke är helt och hållen sådan, icke allt igenom nog likartad, utan blandad, förtjensten med någon brist, felet med något behag; — det är blott då, säger jag, som genom tvåsidigheten af sjelfva föremålet känslorna derföre åtskilja sig, och som man dömmer olika, till bifall eller förkastelse.

Således förenar man sig visserligen öfverallt, att förkasta det *låga:* blott ej då, när det visar sig såsom enkel oprydd natur, eller vissa seders och föremåls likare afskillring; — det i sin natur-*vidriga, ohyggliga:* blott ej då, när det, som

någon gång skett, öfverskimras och bortgömmes af stilens skönheter; — det för eftertanken *orimliga:* blott ej då, när det genom en viss upplyftande storhet, eller sina glänsande färgor förblindar och mutar inbillningen; — det *mörka, svårfattliga:* blott ej då, när derur framblixtra strålar af djup tanke och öfverraskande sanning. Exempel på allt detta skulle medföra vidlyftighet. Hvar och en som läst, vet eller finner dem.

Likaså förenar man sig oemotsägligen hos alla odlade folkslag, att tvertom gilla och älska *det ädla:* när det från skrifarten ej utesluter alltför stor del af språkets uttryck, och lefnadens sinnliga föremål, eller i målning af personer, seder, tänkesätt, upphäfver nästan alla skillnader för inbillningen, och ljuger samma ansigte på allt; — det riktigt *afpassade* och *behöriga:* när det ej medför obehaget af en ängslig noggrannhet, ej inom cirkelmått inskränker inbillningens utflygter och skapelser; — det *rena* och *klara:* när det ej är tomt på kraft och innehåll; — det *regelbundna:* när det ej röjer banden och tvången, ej förminskar effekterne, ej hämmar lifvet, rörelsen, omvexlingen, och förvandlar konstens ändamål, ifrån det att gifva sinnet lifliga väckelser, till det ringa och ovigtiga, att befinnas klanderfri. Men man skall i alla dessa fall tvista om

den åberopade förtjenstens värde, eller det ogillade felets förkastlighet. Orsaken är klar. Begge delarne hafva vid alla dessa tillfällen ett slags tvåsidighet, som måste gifva anledning till stridiga föreställningar, det vill säga, till stridiga känslor och meningar.

Man välje hvilket exempel man behagar: man skall alltid finna denna princip bestyrkt. En naivetet, en qvickhet, ett lekande satiriskt drag, anses med rätta såsom fel i en tragedi. Konstkännaren fördömmer det med misshag. Hvarföre? Ty hans uppmärksamhet är riktad på sammansättningens villkor och ändamål. Den rå, okunnige läsaren behagas åter tilläfventyrs på det högsta deraf. Hvarföre? Ty han betraktar det blott i och för sig sjelf, såsom en naivetet, en qvickhet, ett godt satiriskt infall, utan allt vidare förhållande. Desse två, se de i saken alldeles detsamma? Visserligen ej. Hvarderas föreställning har hemligen ett helt olika föremål, och derifrån stridigheten. Emellertid tro de vanligen, att de disputera om samma sak.

Man tvistar om de tre uniteternas nödvändighet i skådespelet. Var viss, att den ena ser nästan blott förmånerne, den andra nästan blott olägenheterna deraf. Den ena alla behagen, uppkommande från en större vidd af händelser, och

dervid förefallande rikare omskiften för inbillningen; den andra allt det stötande mot sannolikheten, som merendels är derifrån oskiljaktigt. Hvarderas föreställning har åter här ett helt särskilt tankeämne. Ingendera lemnar kanhända nog uppmärksamhet till vederpartens; och derifrån tvistigheten.

Nestors tal till de tvistande prinsarne i första boken af Iliaden, har varit ömsevis ett ämne för kritik och beundran. En ogillar det på det högsta, en annan ända till förtjusning bifaller det. Den förre stötes af detta sjelfberöm hos Nestor, denna missaktning för dem till hvilka han talar. En vis man, påstår han, säger ej till den andra: "det tillhör Eder att vörda mina ord och undervisningar; ty jag är äldre än J; jag har lefvat med långt tapprare hjeltar än J ären; och de åtlydde mig." Den sednare finner tvertom i allt detta den lifligaste målning, så väl af ålderdomens myndigare sätt att uttrycka sig, som af de äldsta tidernas enfald och okonstlade seder. Han intages således af blotta natursanningen i dess ursprungliga råhet, och stannar dervid; då den andra deremot jemför samma målning med den finare klokhetens och sedeförädlingens fordringar. Frågan är ej här att veta hvilken af dem har rätt, utan blott huruvida olikheten af deras känsla icke

grundar sig på en ganska klar skiljaktighet af föreställningar, och uppkommer således af tankens helt olika föremål?

Så t. ex., den som i tragedien Semiramis ser Nini skugga med förakt och åtlöje, säger helt kallt: sådan är min känsla dervid; men helt annan är min känsla dervid, säger åter den, som i ögonblicket af detta förfärliga framträde ryser och darrar vid åsynen deraf. Begge se utan tvifvel samma tragedi, samma scen, samma skugga; de tro derföre, att de verkligen tala om samma sak, verkligen hafva för tanken samma föreställning, och att det är blott känslosättets olikhet som åtskiljer dem.

Men i sjelfva verket, hvad ser den förre i Nini hamn, annat än orimligheten af en vanlig gastsaga? således ett förolämpadt förnuft, förvirrade moraliska begrepp, med ett ord, ett slags förnedrande af det menskliga sinnesvärdet? Se der innehållet af hans föreställning. Man tillåte mig nu, att på lika sätt anföra grunddragen af den andras. Är det otroligt (säger han sig sjelf), att något af oss lefver qvar efter döden? Om förnuftet aldrig kunnat jäfva troligheten af en andeverld, eller möjligheten af någon gemenskap emellan den och oss; när blir en sådan undersyn sannolikare, än då frågan vore, att till jordens varning förekomma en blodskam, och på sjelfva thronens höjd

straffa nidingsmordet. Hvilken dödlig kan veta, om underbarligheten vore här en motsägelse i naturen, eller blott en ovanlighet? Hvilken dödlig kan veta, om det ej ligger i Försynens styrelseplan, att, fastän sällan, dock tid från tid, genom dessa afbrott i naturens vanliga ordning, upptäcka synbarligen en vakande hämdemakt; slå brottet med en förskräckelse, hvaraf hågkomsten bland menniskor länge fortplantar sig, och likasom sinnligen förvissar dem om sammanhanget emellan ett närvarande tillstånd och ett tillkommande? Uppriktigt frågadt: är det någon jemförelse emellan en sådan scen, och våra vanliga gastsagor, hopfuskade att skrämma narrar eller barn?

Dubbelheten af tankens föremål i all tvist om smak, synes mig härigenom tillräckligt ådagalagd, och på samma gång äfven verkligheten af dess ursprung, icke från skiljaktig känslodaning, utan ifrån skiljaktiga föreställningar. Men om så vore, invänder man tilläfventyrs vidare, skulle man ej då kunna, på en timme, en dag, flyttas i ett ämne af smak, ifrån den största råhet till den största odling? Skulle ej blotta bevisningen af ett styckes fullkomlighet, eller ett annat styckes fel, göra nog att på en gång väcka hos en annan, ja äfven den råaste menniska, samma behag till det förra, som ni sjelf känner, och

samma afsmak för de sednare? Man ser likväl icke att sådant sker. Den rå hopen skall till ex. alltid sätta farsen framför den högre komedien, och skall, oaktadt alla edra skäl, finna sig oändligt mera fröjdad af den förra. Hvarföre? Af det enkla skäl, att huru tydligt ni än må beskrifva fullkomligheten af den högre komiken, äger den stora hopen likväl ingen deremot svarande känslofinhet?

Det behöfs blott få ord till vederläggning af detta inkast. Att beskrifva något för en annan, ehuru omständligt och med hvad omsorg det än må ske, är ej derföre att strax gifva honom fullkomligt samma begrepp, samma föreställning som man sjelf har. Hvart och ett hufvud är ej, på detta sätt, ett hvitt blad i pressen, hvarpå kopparplåten lemnar sin ritning vid första sammantryckningen. Man har dessutom en viss egenkärlek, hvaraf man fästes vid sin egen föreställning; en viss vana dervid, som återkallar den på ett likasom mekaniskt sätt. På detta sätt skjutes den gamla föreställningen af inbillningen alla ögonblick framför den nya som skulle undersökas. Den utgör, om så må sägas, hennes barn, hennes egen skapelse, och det fordras ett slags våld att skilja henne dervid. Allt detta möter nästan beständigt vid alla främmande föreställ-

ningar, som skola förvandlas till egen tankesyn, äfven då frågan är om personer af jemlik odling. Den fullkomligt rå menniskan åter, hör er antingen ej, eller om han hör er och ger akt på hvad ni säger, förstår er blott halft; gissar kanske till något, låter det mesta undfalla sig; föreställer sig ingenting fullständigt; och en mer eller mindre tjock dimma vill alltid qvarstanna emellan det ämne ni skillrar och hans fattningsgåfva. Mycken tid och mycket bemödande måste således föregå, innan hans eget begrepp hunnit uppfatta edra skäl i hela deras sammanhang, och innan hans inbillning tar fullkomligt emot intrycket af den föreställning ni sjelf har, och vill meddela honom. Men så snart detta en gång skett, då var viss, att samma känslor dervid skola sjelfmant infinna sig; likasom att de, utan detta medel, aldrig skola kunna meddelas honom.

Och nu, — samlom våra slutsatser:

Att fullkomligt samma föreställningar åtföljas hos alla menniskor af alldeles samma känslor, (om ej till graden dock till slaget); — att smakens skiljaktigheter således härleda sig, icke från skiljaktigheten af känslodaning, utan från en hemlig olikhet af föreställningar; — och att denna olikhet af föreställningar grundar sig alltid på en

viss

viss dubbelhet eller tvåsidighet af sjelfva det föremålet hvarom man tvistar: detta är hvad jag haft för ändamål att här utreda, och hvad jag tror att man lär medgifva mig. Man måste alltid förutsätta, att man tilläfventyrs ej sett sitt ämne nog fullkomligt; att något möjligt förhållande, det vill säga någon sida deraf, kunnat undfly uppmärksamheten; att med ett ord, den motsägande, må hända, ser saken bättre och fullständigare. Man måste således, för några stunder, likasom gå ut ur sin egen föreställning; gå in i motsägarens; söka att göra den till sin; och derefter, antingen rätta den förra, eller fullkomligt öfvergifva den; eller om den har tydligen företrädet, förblifva dervid. Få menniskor gifva sig så mycken möda. Men all odling af förstånd och smak sker ej på annat sätt, än genom dessa jemförelser och successiva ombyten af föreställningar. Också har den fordrat hela tidehvarf.

Men för att på detta sätt dömma emellan olika föreställningar, dertill fordras tydligen någon regel, något ideal af det rättaste, med ett ord, någon princip hvarefter företrädet afgöres. Det är ej nog, att hafva öfverflyttat domsrätten ifrån blotta känslan till förnuftet. Sjelfva förnuftet dömmer ej utan grundsatser, och för den stora

del det ingår i smaken, måste således denna hafva sina grundsatser, sin högsta princip, hvarefter de olika eller stridande föreställningarnes rätthet kan bestämmas: en princip, utom hvilken all jemförelse dem emellan vore utan hållning, och förgäfves. Det är således denna princip, som återstår att söka, och om möjligt är att finna.

TREDJE STYCKET.

Om en Princip för Smaken gifves, hvilken är och hvarifrån uppkommer den?

Emellan grundstridiga känslor (man lär nu medgifva detta) vore ingen förening möjlig, och ingen princip dertill kunde rimligen sökas. Den kan först hafva rum då, när man allmänt öfverensstämmer i känslan af de intryck, som verkas af de enkla föreställningarne *), och så derefter

*) Detta ord, *enkla föreställningar*, brukadt här såsom konst-term, torde behöfva någon förklaring. Man kan utan svårighet åtskilja med tanken, i hvart och ett vittert arbete, tvenne saker: 1:o dess sammansättande delar, vare sig naturmålningar eller tankesatser; 2:o ändamålet och villkoren för sjelfva sammansättningen, ty hvart slag af vitterhet har sina särskilta syften och lagar. Nu kan jag betrakta en sådan sammansättande del, naturmålning eller tankesats, helt ensam för sig sjelf; och utan förhållande till sammansättnin-

pröfvar i användningen hvarje sådan föreställnings lämplighet eller olämplighet, efter ämne, tillfälle, eller slag af komposition; och just detta är äfven det som skett och alltid måste ske vid odlingens framsteg. Under ständig fråga om ändamål som sökas, och villkor som deraf upp-

gens ändamål eller villkor. I sådant fall kallar jag den enkel föreställning. T. ex., en hög eller djupsinnig tanke, såsom förträfflig i och för sig sjelf, hvar han må stå. Föreställningen upphör att vara enkel, så snart jag åter betraktar tanken eller naturmålningen, i förhållande till hela sammansättningens villkor och ändamål: det vill säga i afseende till dess öfverensstämmelse dermed. Till exempel, samma höga eller djupsinniga tanke i en herdedikt. Ty det är klart, att detta sista är en sammanhållning af två föreställningar, som till deras öfverenskommelse jemföras med hvarannan. Med öfverensstämmelse i känslan af de enkla föreställningarna förstås då här intet annat, än att hvar och en naturmålning eller tanke, för sig sjelf betraktad, behagar eller misshagar hvar och en begripande menniska, efter naturen och riktigheten deraf. Man åtskiljer sig blott i frågan om dess förhållande till arbetets villkor och ändamål, det vill säga, så snart föreställningen upphör att vara enkel, och innefattar en sådan jemförelse, hvarom nyss taltes. Till enkla föreställningar räknas äfven hvart och ett särskilt sätt eller slag af skrifart, till exempel det upphöjda, det naiva, det målande, med ett ord hvar och en sådan egenskap, så snart den betraktas i och för sig sjelf, utan förhållande till ändamålet eller villkoren, för den sammansättning hvari den användes.

komma, föres man, på detta sätt, småningom till alla smakens tvistämnen och deras upplösning.

Det yttersta ändamålet är väl i all vitterhet utan tvifvel alltid det största nöjet. Men man skall finna, om man ger akt dertill, att det större nöjet, till natur och föremål, förändrar sig mycket efter odlingsgraderne. Vilda och hyfsade folkslag, det är sant, öfverensstämma gemensamt i behaget till sinnliga föreställningar, så snart de blott hafva en viss träffande liflighet, och ej äro till deras natur motbjudande. Men för odlade sinnen gifvas ännu tvenne hufvudgrunder till ett nöje, som dubbelt öka det förra, och blifva snart villkor för all vitterhet. Dessa äro: 1:o *Bifallet till sig sjelf*, hvilket uppkommer genom behaget till det ädlare och odlingshögre, som finnes i vissa tankeskapelser framför i andra; 2:o *Bifallet till den bättre utförda saken*, hvilket uppkommer genom den lyckligare konsteffekten.

Hvad nu angår detta nyssnämda ädlare och odlingshögre, så tror jag mig kunna såsom grundsats antaga, att man måste vid all produktion af vittert slag ihågkomma hos menniskan ett visst sinnesvärde, under hvilket hon ej vill, åtminstone ej *bör* förringas i sina tankenöjen; och det är derföre lika så mycket i omdömet om detta värdigare i tankens föreställningar, som i omdömet

om det skickligaste sättet af deras sammanbindning, som smaken och dess kall egentligen innefattas. Således jemväl med afdrag af denna sistnämnda skicklighet (konstens enda tillägg och föremål), återstår ännu alltid såsom föremål för smakens dom, sjelfva föreställningarnes natur efter enligheten med sinnesvärdets fordringar.

Men hvilka äro då dessa fordringar, frågar någon, och hvari består sjelfva sinnesvärdet? Man behöfver för att veta detta blott vända tanken på de tvenne grundkällor, hvarifrån det uppkommer: *Förnuft* och *Sedekänsla.* Se der äfven sinnesvärdet. Endast måste man ej inskränka begreppet derom till en blott moralisk mening, och förstå med sinnesvärde blotta förtjensten af hvad man kallar dygdiga eller upphöjda tänkesätt, utan här egentligen förtjensten af goda, sunda, förädlade sinnesgåfvor, sådana som de anstå den odlade menniskonaturen, att vid alla tillfällen hysa och värdera. Räkna deribland, i afseende på *förnufts-gåfvan*, upplysta begrepp, riktig och färdig omdömeskraft; i afseende på *sedekänslan*, behag till det ädla och värdiga i föremål och uttryck, äfven der skämtet och glädtigheten råda; afsmak för det låga och vilda, måtta i sinnesrörelser och känslofart; aflägsenhet ifrån det tillgjorda och affekterade, o. s. v. Sinnesvärdet i fråga om smak,

och med inbegripande af både förnuft och sedekänsla, utesluter således endast hvad som i dessa nyssnämda afseenden förringar sinnet eller stöter det; vare sig genom klar förnuftsbrist, rå låghet, åsidosatt blygsel, vild känsloyra, eller affekterad öfverdrift. Allt sådant är fel emot smaken; det må finnas i vissa särskilta delar af en vitter produktion, eller må till sjelfva slaget af sinnesnöje nerflytta läsaren under den redan uppnådda graden af förnufts- och sedebildning.

Jag innefattar dessa smakens första grundfordringar under det enda begreppet *Sinnesvärde*, efter de härleda sig derifrån, och efter en man af sann odling aldrig utan missaktning läser en författare, der han antingen visar brist på allmän upplysning, eller på förnuftig eftertanke, eller förlorar sig i ett öfverspändt vurmeri, eller behagar sig i pöbelsmakens föremål, eller glömmer anständighetens fordringar der de af alla skäl åläggas, eller utsväfvar i vild kraft, eller röjer en löjlig affektation i hvad det må vara. Läsaren måste vid sådana tillfällen, icke allenast till en viss grad missakta författaren, utan skulle äfven böra missakta sig sjelf, ifall han kunde lemna sitt bifall till sådana ställen och med välbehag anse dem.

Sinnesvärdet i förening med *konsteffektens fullkomlighet*, se der således den allmänna goda smaken tagen i sitt högsta begrepp.

Den högsta lag för vitterheten är, som redan blifvit sagdt, visserligen den att behaga; men hvem? månne barbaren, rå menigheter, halfdanade menniskor? eller personer af högre odling? Det är klart, att intet af allt sådant kan blifva en allmän och varaktig lag för smaken, som vid högre upplysning, större sedeförädling, eller bättre urskillning i sjelfva konsten, måste förkastas. Man måste då betrakta menniskan i dess fullkomligare tillstånd af förnuft, sedeodling och konstförmåga. Det vill säga, med ett ord uttryckt, att smakens lagar måste gifvas och fastställas efter det högsta begrepp om *sinnesvärde* och *konsteffekt*.

Så långt menniskor nu öfverensstämma i begreppen härom, nemligen: i begreppen om det ädlare, värdigare i tankens föreställningar och sättet att uttrycka dem; i begreppen om den lyckligare konsteffekten och rätta medlen dertill; ändteligen i snillegåfvans användning derefter, och i troheten vid de lagar som deraf uppkomma; så långt gifves en allmän smak. Men äfven då ingen öfverensstämmelse derom funnes mellan menniskor, gåfves ickedessmindre samma allmän-

na lagar för smaken, fastän oantagna eller oupptäckta.

Om jag ej felar, hafva vi således funnit en föreningspunkt för alla de smakens åtskilligheter, som icke hero, antingen af vissa tiders och folkslags tillfälliga bruk och seder, eller af individuell böjelse för vissa slag af skönhet framför andra; en föreningspunkt, emot hvilken den allmänna smaken kan tänkas framskridande och verkligen framskridit. Troligtvis skall den likväl aldrig fullkomligen uppnås.

Således disputerar man alltid ännu, hvar och en efter sina antagna känslotycken, och äfven stundom ur förnuftsgrunder, som kunna å ömse sidor förtjena uppmärksamhet.

I anseende till *sinnesvärdet* frågar man till exempel, huruvida aflägsnandet af allt det råare, lägre, besynnerliga, allt det mindre ädla i begrepp, seder, ton, som i vissa ämnen, hos vissa klasser och sinnesarter, kan stöta den mera förfinade samhällsmenniskan, likväl ej skall medföra för vitterheten en mera skadlig än förmånlig verkan? Skall deraf ej uppkomma, frågar man, en viss enformighet i målningssätt, en viss likställig yta hvarmed allt öfverdrages, en viss tomhet på afstickande föremål, som hemligen trötta sinnet, och borttaga det upplifvande, som finnes i den

verkligt sanna, starkt afvexlande naturen? Man medger, att alla slags skiljaktigheter af ålder, stånd, folkslag, odling, sinnesart, eller hvilka andra det må vara, kunna antaga ett visst ädlare uttryck, kunna skillras, utan att i målningen deraf upptaga deras gröfre och sinnligare åtskillnader; men det är frågan: om de likväl ej förlora på det sättet i liflighet, natursanning, egentlighet, hvad de vinna i ett visst ädlare behag, som man sålunda lånar deråt? Det gifves vissa sinnesrörelser, motsagda af ett upplystare förnuft, eller af ett mera förfinadt tänkesätt, men som i allmänhet verka på sinnet med en oemotståndlig styrka och liflighet. Sådan är till exempel den, som uppväckes af undersyner och föreställningar ur andeverlden; sådan den medlidande fasa man känner vid afrättningar och föreställningar deraf; att förtiga andra af lika slag. Man frågar huruvida det är fullkomligt rätt, att låta förnuftsodlingen eller sedeförfiningen beröfva sig dessa och dylika källor till starka och lifliga väckelser, då de kunna användas med fördel af talanger, och med nöje för det större antalet. På samma sätt med vissa föreställningar, omöjliga efter en sundare upplysnings begrepp, men som hafva den högsta glans för inbillningen. Milton och Tasso äro uppfyllda deraf.

Det är ej nog, fortfar man: likasom den förfinade samhällsmenniskan tål ingenting under sin grad af förädling, så tål hon också nästan ingenting deröfver. Hon äcklar vid det ena såsom lågt, och ler åt det andra såsom öfverdrifning och känsloförvillelse. Den höga mystiska religionskänslan, som råder hos Klopstock; den landtliga, arkadiska sällhet af oskuld och enfald, som tecknas af Gessner; det romantiskt uppdrifna i kärleken; allt sådant förekommer henne löjligt, eller åtminstone ytterligt, efter hon, äfven då hon ej kan vägra sig att deri finna ett visst behag, likväl icke fullkomligen igenkänner deri sitt mått af känsla för dessa ämnen, eller sitt uttryck deraf. Man frågar om denna känslans måttstock är ojäfvig, och dessa omdömets lagar för smaken osvikliga. Dessa och flera äro frågorna i anseende till *sinnesvärdet*, en term, hvars mening jag hoppas att man redan temligen förstår af det föregående.

På lika sätt, som i anseende till sinnesvärdet, kommer man väl äfven i allmänhet öfverens om nödvändigheten att söka den största *konsteffekten;* men man åtskiljer sig om hvari den består. Somliga sätta den i den strängt afmätta konstformen, och, om jag så får säga, i medvetandet af alla dess finare sammanstämmelser. An-

dra åter, i den starkare omedelbara verkningen af föreställningarnas lifligbet, och friare mångfald. Man erkänner till och med äfven det konsträtta i hela sin regelmessighet, såsom en förtjenst; man påstår blott, att förtjensten deraf sällan ersätter genom riktigheten, hvad man förlorar i effekten, genom det tvång den pålägger.

Man frågar således, i anseende till konsteffekten: till hvad grad äfven ett verkligt fel bör undvikas, som likväl ger fält åt flera nöjen och lifligare väckelser, än sjelfva konstens fullkomlighet? eller till hvad grad en förtjenst bör sökas, som ofta utesluter dem? Engelsmannen t. ex., underlåter ej att skatta språkets upphöjning och planernas ordentlighet i den fransyska tragedien. Han påstår blott, att den sanna, verkliga naturen är till sina lifliga färgor och rika omvexlingar bättre skillrad i Shakespeares oregelbundna dramer; och han tror, må hända ej utan grund, att friheten från det större konsttvånget hufvudsakligen bidragit dertill. Deraf slutar han ej, att regelbundenheten icke är någon förtjenst, eller saknaden deraf icke något fel; han slutar blott, att förtjensten är tilläfventyrs mindre värderlig och felet mindre fördömligt, än den fransyska smaken finner dem.

Det gifves emellertid i dessa ämnen, jag är derom öfvertygad, inga skiljaktiga eller stridiga föreställningar (åtminstone inga af större betydlighet), emellan hvilka företrädet ej skulle kunna afgöras, efter principen af *sinnesvärde* och *konsteffekt*. Endast måste man, hvad begge delarne angår, lemna den allmänna odlingen tid, att märka sina fordringar och att göra dem gällande.

Smakens grund blir i följd af allt detta, odlingen. Men sjelfva odlingen och dess höjd torde någon fråga, huru bestämmes den? och består dess fordran, på det hela tagen, i kraft och träffande natursanning, eller i förfining och sträng riktighet? Utan allt tvifvel i begge delarna, så långt de kunna möjligen förenas; men visserligen hvarken i rå kraft och vild natur, eller i en förfining drifven ända till småhet och tomhet. Intryckens styrka och liflighet, i förening med den högre sedekänslans och det riktigt skärpade omdömets bifall: se der om jag får så uttrycka mig, den innersta grundpunkt hvarifrån alla odlingens fordringar, i fråga om smak, utgå och härleda sig. Närmandet åt denna hemliga föreningspunkt skall nödvändigt gifva en större och större enlighet med hvarandra åt alla rätt ypperliga författare, likasom den allmänna samhällskulturen förenar, äfven till yttre skick, utseende och umgängslagar,

så många särskilta nationer, oaktadt menniskoslagens synbara olikheter. Det är blott den vilda enstaka skogsmannen, som äfven till utvärtes daning starkt skiljer sig från de öfriga. Han må hafva i öfrigt flera stora företräden: dubbelt mäktiga senor, dubbelt skarpa sinnen, dubbelt lifliga rörelser; men till all genom samhällsbildningen påtryckt kulturform, framstår han som en lefvande motsats. Allt hos honom, anletsdrag, kroppsbildning, röst, åtbörder, allt uttrycker blott rå naturkraft, ömsom vidrig och beundransvärd. Liknelsen kan synas hård; den är visserligen icke i allt lämplig; men Shakespeare är litteraturens skogsmenniska. Derifrån riktigheten af Popes uttryck, att *han skrifvit på en gång bäst och sämst af alla författare.* Geniet öfverglänser råheten, se der hemligheten af hans beröm.

Man jemföre deremot Virgilius, Horatius, Tasso, Boileau, Corneille, Racine, Moliere, Voltaire, Pope, Wieland, korteligen alla sådana skribenter, som allmänt skattas ibland nationerne, och man skall finna öfverensstämmelsen dem emellan, oaktadt tidernas afstånd och olikhet, jag är viss derpå, långt större än skiljaktigheten. Denna enlighet måste då nödvändigt grunda sig på vissa det odlade sinnets fordringar, gemensamma med alla rätt ypperliga författare.

Men skola ej dessa fordringar genom odlingens framsteg blifva en dag sjelfva allmänheternas? Efter odlingen består i de två egenskapernas förädling, *förståndets* och *känslans:* efter de äro till grunden i allmänhet lika hos menniskan: efter en jemnare odling måste nödvändigt förena hvad en ojemnare åtskiljer både till känsla och omdöme: skall man då ej, lika nödvändigt, mer och mer förena sig om regeln för de nöjen, som bero af dessa egenskaper? Skall man ej på denna väg alltid komma närmare de tvenne villkoren för allt sant och stort vitterhetsnöje: *sinnesvärde* och *konsteffekt?* De som ännu missvårda regeln, skola de ej nödgas slutligen erkänna den, förda dertill genom den mera odlade känslans eller det skarpare omdömets fordringar? Der åter regeln gått till öfverdrifven stränghet, skall den ej nödgas gifva efter, för behof af effektens större styrka och liflighet? Se der åtminstone mina tankar i detta ämne, och den synpunkt hvarunder jag föreställt mig den allmänna smaken. Jag vill ej förespå härigenom en allmän och fullkomlig likhet af smak. Tusende tillfälligheter kunna hindra den att någonsin inträffa, och skola troligen göra det. Jag vill blott säga, att man skall, med fortsatt odling, nödvändigt framskrida emot denna föreningspunkt, der sjelfsvåldet och strängheten skola

mötas, den ena i sitt uppstigande från råheten, och den andra i sitt nedstigande från en tilläfventyrs öfverdrifven förfining. Och jag har velat derigenom bevisa, att det således verkligen gifves vissa bestämda lagar för smaken, — lagar, grundade i menskliga sinnesnaturen, oaktadt de känslans skiljaktigheter, hvilka man deremot så ofta åberopar, och oaktadt omöjligheten att derefter förändra alla inrotade sinnesvanor, eller afdömma alla smärre stridigheter.

Men att med fullkomlighet uttrycka dessa lagars omständliga innehåll och deras särskilta fordringar, det har alltid befunnits vara en ganska svår sak.

Man har skrifvit tjugo afhandlingar om den allmänna goda smaken, utan att säga hvad den egentligen är. Den berömde Blair slutar en temligt lång undersökning med den satsen, till hvilken han ändteligen hinner, att allmänt god smak finnes i sådana arbeten, om hvilkas värde alla tider och folkslag öfverensstämma. Detta kännetecken må fullkomligen afgöra Homers och Virgilii värde. Men det arbete, som i dag lemnar pressen, huru kan det dömmas derefter? Man vill veta hvad allmän god smak i sig sjelf är, i dag likasom för två tusen år tillbaka; hos Blair sjelf, som hos Virgilius och Cicero.

Hvad man söker, kan blott finnas på två sätt, antingen genom ett allmänt begrepp, som innefattar allt, eller genom uppräknande af alla den allmänna smakens särskilta grunder och fordringar. Det förra, ehuru redan framställdt ofvanföre, synes dock föga tillräckligt för korthetens; det sednare föga möjligt för vidlyftighetens skull. Ett blott abstrakt begrepp lemnar inbillningen tom; ett långt register fullproppar och förvirrar den. Jag skall försöka en medelväg, och skall ej låta vissheten om ofullkomlighet hålla tillbaka bemödandet, att vara åtminstone så nyttig jag förmår.

FJERDE STYCKET.

Försök att ur Smakens Princip härleda dess allmännaste Lagar.

Jag tror att man kan innefatta de vigtigaste af den allmänna smakens fordringar, efter dess här ofvanföre uppgifna princip *Sinnesvärde* och *Konst-effekt,* under följande tre hänseenden, nemligen *Förnufts-odlingen, Sede-odlingen* och den egentliga *Konst-odlingen.* Jag skall tillåta mig att säga öfver hvardera blott så mycket, som nödvändigast fordras till förklaring häraf, och skall dervid,

med

med samma omsorg som hittills, undvika alla förvirrande klyftigheter.

Förnufts-odlingen.

Huru långt denna nödvändigt ingår i smakens fullkomlighet, det är något hvarom man nu mindre än förut synes vilja komma öfverens. Förnuftet, kunde man säga, har under de sista seklerna gjort i alla ämnen stora framsteg, men de största mönstren i vitterheten äro två till tre tusen år gamla, och hafva ej behöft dessa framsteg för att vara och förblifva de största mönstren. Synes man alltså ej böra sluta deraf, att förnuftet och dess högre kultur hafva föga eller intet att göra med geniets skapelser.

Anmärkom härvid till en början, att utan ett i flere afseenden ganska odladt förnuft, hade väl dessa mönster svårligen blifvit det. Denna odling visar sig redan hos dem, både i stilens skönhet och i hela konsten af sammansättningen. Hvad den egentliga upplysningen angår, så dömma vi dem, i det afseendet, efter graden deraf på deras tider, icke efter den till hvilken vi hunnit. Men hvad i våra dagar skrifves, det dömmes och måste dömmas efter vår egen tids allmänna ljus. Det är under denna grad, som smaken på ingen tid

medgifver, att vitterheten, åtminstone i sina allvarsamma produktioner, någonsin nedsänker sig.

Så långt förnuftsodlingen ingår i smakens fordringar, torde afvikelserna derifrån kunna lämpligen innefattas i följande trenne klasser. Låtom oss lemna åt hvardera en kort uppmärksamhet.

Till den första deribland räknar jag, *allt hvad som till större eller mindre del motsäger, antingen den allmänna logiska riktigheten, eller tidehvarfvets vundna och rådande upplysning.* Ingen förebrår t. ex. Homerus och Virgilius deras gudasagor, ehuru med vår tids förnuft oförenliga. Thetis och Venus, som utrusta hvardera sin älskade son med präktiga vapen, voro hos dem inga fantastiska skapelser, jäfvade af den ringaste eftertanke. De voro tvertom efter dessa tiders begrepp både möjliga och troliga, och långt ifrån att förlöjliga deras sånger, prydde de och upphöjde dem. Det gifves deremot ingen, som icke skall finna, att t. ex. hos Milton, kanoner brukade i himmelen och emot andliga varelser; svärd hvarmed de klyfva hvarandra i två delar, utan att deraf följer hvarken smärta eller död; och Messias, som åker på en förfärlig stridsvagn genom himlen, och öfverändakastar i farten hela bataljoner af fiendtliga englar, — det gifves ingen, säger jag, åtminstone ingen oväldig läsare,

som ej skall finna, att alla dessa saker utgöra stora osmakligheter, just genom omöjligheten att förena en sådan dikt med ett sundt och allvarligt tänkesätt. Och som i ett, förhåller sig äfven i det öfriga. Hvarföre lyckas man i allmänhet ej i Epiken, till samma grad som de gamla, äfven med likhet i snille? Derföre att det underbara, som anses utgöra en omistlig del deraf, icke lätteligen kan vara nu mera af samma redbara slag som på deras tider, utan befinner sig i de flesta nyare försök förvandladt, genom förnuftsodlingen, till tomma skuggbilder, nyttjade såsom blott inbillningslek, och derföre illa inblandade i hvart och ett ämne af stort och allvarligt interesse. Milton och Klopstock må, genom den egna naturen af deras ämnen, göra undantag härifrån; men sjelfva Tasso, kan man läsa hans féerier och förtrollningsscener annorlunda, än som angenäma barnsagor, åt hvilka man ej kan en minut förledas, att tillägga sanning och redbarhet? Om i Henriaden S:t Ludvigs apparition för den sofvande hjelten, och drömsynen af himlar och afgrund, icke göra på hvar och en den verkan som deraf kunde väntas, äro de åtminstone förenliga med systemet af våra begrepp, och hvar är omöjligheten att så kunnat verkligen ske, som af poeten skillras? Men

Tvedrägten som åker i molnen på en strålande vagn, och nu stannar öfver Vatikanens gyllne dôm, nu åter ställer farten till sin broder Kärleken på Cypern, för att anhålla om hans biträde, — alla dessa drömsyner, på hvilken allvarlig läsare skola de väl göra den ringaste illusion? Förgäfves invänder man, att allegorien alltid varit loflig att bruka i poesien; — loflig att bruka, ja! blott icke i sann berättelse, icke i samma rad med verkliga händelser, och för att gälla såsom en deribland. Så gerna måtte man räkna tapetfigurerna i ett rum till sjelfva det verkliga sällskapet. Allvar i allvarsamt ämne: sådan är då en af förnuftsodlingens oförnekliga fordringar.

Ibland afvikelser från dessa sistnämda, utgöres den andra klassen af ett ännu mera klandervärdt slag, nemligen af all sådan diktskapelse, som ej blott motsäger förnuftsodlingen, men till begrepp och tänkesätt rent af nedsätter och förringar den menskliga sinnesvarelsen. Hit höra i synnerhet detta rysliga grafskrock, dessa spökscener och gastballader, hvaraf den engelska och tyska vitterheten öfverflöda, och hvaraf härmningen trängt sig äfven till den danska och svenska. Låtom oss alltid komma ihåg, att vitterheten har, som allt konstyrke, ett ändamål, hvarförutan den skulle hafva ingen lag, inga reglor, och att detta

ändamål är ett *förädlande sinnesnöje.* Men nu fordra lagarna för allt förädlande sinnesnöje, att menniskan ej behagas eller röres som ett blott lågt och sinnligt inbillningsdjur, och att hon, om ej upphöjes till större förståndsvärde genom talangens mästerstycken, åtminstone i sina tankenöjen ej flyttas ner under den förnuftsvärdighet till hvilken hon redan hunnit. Då man beropar sig häremot på allmän folktro, folksägner, borde man äfven komma ihåg, att det gifves ibland dessa sistnämda sådana, som blifvit genom deras grofva förståndsbrister föremål för alla upplystas förakt, och att det icke är på sådana ämnen, som det tillhör talangen att visa sin tjusningskonst. Då jag på ett annat ställe ägt tillfälle, att i detta ämne utförligt yttra mig, skall jag ej här vara vidlyftigare derom.

Men ännu gifves i vitterheten flera fel emot förnuftsodlingen, än blott de, som bestå i omöjlig dikt eller förringande vidskepelse. Mångfaldiga små misstag om rätthet och lämplighet, härledda från antingen saknadt eller missledt omdöme, låta derutöfver i allmänhet märka sig. Af dessa utgöres den tredje och största klassen.

Påminnom ännu en gång, att den slags relativa kultur oberäknad, som beror af tidehvarfvets framsteg i upplysning, förutsätter smaken

alltid en viss positiv grad af tankeodling, redan långt upphöjd öfver råhetens och vildhetens tillstånd. Smak kan nemligen ej finnas, utan i och genom en ren och öfvad urskillning, som med hastig och säker blick inser det rätta och behöriga. Utan att således, till hvad man kallar god smak, den egentliga upplysningen alltid behöfver vara den högsta, behöfver åtminstone förnuftskulturen vara högt drifven till den del deraf, som utgöres af omdömets färdighet. I intet arbete som skall vinna smakens bifall kan omdömesgåfvans biträde någon minut umbäras. Är frågan om fantasiens skapelser, (hvilka nu för tiden så ensamt upphöjas) då, hvars kall är det, om ej omdömets, att styra inbillningskraften, och att, likasom machinisten bakom teaterscenen, regera synerna till afsigt och sammanhang? Åtskild från denna ledare, alstrar blotta inbillningen sällan annat, än vild mörja och missfoster. Fästes åter uppmärksamheten på de öfriga fordringarne till en god produktion i vitterheten, då blir det ännu alltid omdömesgåfvan, som vaksam och närvarande måste pröfva allt, vare sig efter de villkor som tillhöra sjelfva slaget, eller andra särskilta, men ej mindre gilltiga. Korteligen: utom det stora ohjelpliga felet, som består i brist på geni och talang, det vill säga, på skapande och

bildande förmåga, härleda sig alla öfriga brister i vitterheten alltid och ensamt från den rikådriga källan: omdömesfel. Denna klass kunde således sägas innefatta alla slags afvikelser från förnufts-odlingen, och om jag ofvanföre antagit trenne klasser deraf, har det blott skett för att åtskilja *de* större och hufvudsakliga förnuftsfelen, som uppkomma från ett orätt begrepp om sjelfva diktens natur och gränsor, ifrån de hvarjehanda mindre och tillfälliga, som under hundrade former öfverallt visa sig.

Tjugo exempel häraf skulle blifva lättare att anföra, än ett enda. Jag skall dock inskränka mig till blott ett sådant. Det har gifvits ett gammalt obetänksamt bruk, att genom föreställning på offentliga teatrar profanera religionens helgade föremål, att sätta Gud sjelf och skapelsen, Frälsaren och hans lidande m. m. på samma skådebana, der *Hans Wurst* eller *Arlekin* dessemellan förlustade menigheten. Men om redan den medelmåttigaste urskillning varit tillräcklig, att visa oss otillbörligheten deraf, hvad skall man då säga om en viss berömd teaterskribent, som ännu i våra dagar icke dragit i betänkande, att framställa på teatern administrationen af sjelfva det heliga sakramentet, i hela dess riktiga kyrkoform af skriftermål, aflösning, brödets och vinets åt-

njutande o. s. v.? Om en lifsfånges öde, som beredes af religionens tjenare att emottaga dödshugget, icke underlåter att hafva någonting rysligt rörande för åskådaren; månne likväl det är på effekten af detta för hvar fuskare lätta och tillgängliga slag, som teaterskribenten bör i sin konst räkna? Eller skulle ej i det fallet de vida allvarligare scener, som i hvarje dödsfängelse förefalla, kunna tillegna sig företrädet framför skådeplatsens? Men utan afseende på sådana skäl, borde ej blotta respekten för ett af religionens heligaste ämnen förbjuda teater-skalden, att deraf göra en skådelek för hopar af lättsinniga, som blott söka tidsfördrif? Jag hyser för den verkligt stora författare, som jag här tadlar, visserligen all skyldig högaktning och beundran; men förnuft och riktigt omdöme synas ej böra derigenom förlora sina fordringar. Jag skall ej tillägga flera exempel. Huru långt förnuftsodlingens, det vill säga upplysningens och omdömesgåfvans fordringar, efter min tanke, sträcka sig i vitterheten, och till hvad grad de utgöra samma lagar med smaken, torde af det redan anförda någorlunda visa sig.

Sede-odlingen.

Man bör ej inskränka betydelsen häraf till blotta anständighetens lagar, om hvilka man ej ens

borde behöfva påminna. Emellertid blir äfven denna påminnelse icke öfverflödig. Eller skulle den ej behöfvas, då i tragedien *Maria Stuart*, pagen Mortimer i sjelfva fängelset anfaller denna olyckliga drottning, med utbrotten af sin ostyriga kärlek? Skulle den ej behöfvas, då i tragedien *Fiesko*, denne sistnämda, (på lika sätt inför sjelfva åskådarens ögon) söker öfvertala Dorias syster till belönande af hans kärleksplågor, men i ögonblicket af hennes yttrade svaghet, då hon med flammande kinder och upptända begär nedsjunker på soffan, och tillstår sig öfvervunnen, besvarar hennes ömhet med ett gapskratt: en scen hvaraf han gjort till vittne sin gemål Leonora och hennes förtrogna, gömda bakom en tapet? Kan man säga, att anständighetens fordran blifvit iakttagen, då i den bekanta *Götz von Berlichingen*, en af bussarne säger sig behöfva afvika åt sidan, för att aflasta sin besvärade mage? eller, då hos en annan tragisk författare, en af personerne berättar sig hafva sitt vanliga sofrum i svinhuset? Sådana scener och yttranden, kunna de under något villkor tillhöra kothurnen? och skulle de väl ägt rum utan den hos nya tyska skolan synbart rådande principen, att i allt visa sitt förakt för den såkallade fransyska grannlagenheten. Äfven hos oss har man sett några vissa

styrkans söner tala om i sina skrifter, att nära lössen på hufvudet; att asa sig på ändan; att klä-da en so i rosenrödt; hvilket allt, hos en del af vår läsande allmänhet, icke felat att gälla såsom prof af stor snillekraft. Men exempel äro förhatliga, säger man. Hållom oss då endast vid satserna.

Till sedeodlingens lag hör, att undfly först och främst det vämjeliga, det i fysisk och moralisk bemärkelse ohyggliga och afskyvärda. Det gifves vissa föremål och befattningar i den lägre samfundslefnaden, vissa syner af fysiskt lidande, vissa fasor af grof brottslighet, från hvilka en författares penna, om han äger en gnista smak, måste studsa tillbaka, lika som i verkligheten hvars och ens öga eller inbillning. Skulle nödvändigheten ålägga, att vidröra ämnen af denna natur, måste sådant ske på ett sätt och med termer, som mera hölja än aftäcka dem. De böra vid sådana tillfällen mera gifvas åt blotta tanken, än åt inbillningen; böra blott nämnas, icke målas, åtminstone då endast flyktigt halftecknas, utan färgor och fulländning. Med ett ord: inbillningen bör ej tillåtas, att finna ett slags njutning deri. Orsaken är klar: allt nöje funnit, äfven i blotta naturhärmningen af det fysiskt eller moraliskt ve-

derstyggliga, närmar sig intill en förminskad afsky derföre.

Till sede-odlingens fordran hör, för lika orsaker, också att undvika, det fast ej vämjeliga och afskyvärda, dock rå, grofva, låga, plumpa i språk, uttryck, liknelser, vare sig i scener ur sammanlefnaden, eller i sjelfva den sinnesförfattning, som vanligen bestämmer hvad man kallar skribentens ton. De skäl hvarmed man trott sig ursäkta dessa fel emot smaken, hafva varit tre: större påstådd styrka och sinneskraft, större natursanning, och någon gång en viss rolighet. Men hvar och en finner, att kraften, styrkan, förutsätta lika så litet en grof tamp, i moralisk bemärkelse, som en grof klump, eller rå massa i fysisk; att natursanningen kan vara af två slag, nemligen både låg och ädel, och är föröfrigt icke författarens hufvudändamål, som den är målarns. Hon är hos den förre blott medlet till det större förnuftsändamålet: ett förädlande sinnesnöje. Man frågar aldrig vid målarns taflor, men deremot alltid vid författarns: hvartill denna? Ett bevis, att den förra uppfyllt sitt ändamål genom naturhärmningen, icke den sednare. Föreställningen af hvad naturen eller samhällslefnaden har skönt, ädelt, rörande, uppfyller således omedelbarligen skribentens ändamål, men icke så

den af lägre oädlare föremål. En sådan teckning kan aldrig tillhöra vitterheten, utan genom det förnuftsvärdiga i åsyftningen; och till en viss grad oädel, är det rart, att den kan hafva ett värdigt ändamål.

Hvad löjet, roligheten beträffar, så hafva de, likasom allt annat, sina grader af ädelt värde och af låg osmaklighet. Mellangraderna kunna vara många: ifrån det som roar ett förfinadt hof-sällskap, intill det som ger dumskratt åt ett båtsmansgille. Men för hvem är då vitterheten? För hvilka skrifver en god författare? Hans publikum må vara hvilket som helst: det är alltid, antingen personer af odling, eller sådana som skola föras dertill. Ett kroglag t. ex. af halfdruckna dobblare, en djurgårdsbal, en påkbatalj äro visserligen ej ämnen, som en läsare af smak älskar att finna skillrade. Han kan skratta, men han föraktar; han kan gilla talangen, i fall någon röjes deri, men han ogillar helt säkert användningen. Målningen af lägre seder eller gröfre språk kan behaga någon gång, erkännom det, genom sitt satiriska ändamål; aldrig som blott naturhärmning. Och ändå måste detta slag af satir vara kort, sparsamt användt, och tydligen visa författaren högt uppställd öfver sitt ämne. En författare deremot, som oftast och helst uppehåller sig vid sådana föremål, eller gör dem

till ämnen för större konstarbeten, visar derigenom, att han verkligen finner ett visst nöje i sjelfva saken, i sjelfva det låga och oädla: ett nöje oförenligt med sedeodlingen, och följakteligen med den allmänna goda smaken.

Till klassen af låg rolighet hör burlesken, hvarunder jag förstår allt slags pusserlighet, den må ligga i ämnet, i uttrycket, eller i kontrasten som uppkommer af en hög ton, brukad i ett lägre ämne. Sådan är hos sjelfva Boileau perukmakarns episod i *le Lutrin;* sådan vår bekanta Boråsiad (annars full af sannt geni), emedan satiren är i dem blott och endast grining, utan något slags förnuftsvärdig åsyftning. Men sådana äro ej, man akte sig att förstå mig så illa, *Byxorna* (af Kellgren), *Käring-Sagan, Den snåla Presten, Äreporten, Biographien, Min Salig Hustru* m. fl. Det är här åter den verkliga satiren som håller penslarna; som målar, det är sant, groteska figurer; men under filosofiens ögon och till odlingens tydliga ändamål.

Till denna klass må räknas slutligen ett slags jollerton, som begynt vinna insteg i några af våra berättande skaldestycken. Jollret är grace när det är kort, och har någon fin liflig åsyftning. Det är osmaklighet, när det ligger blott i ordvalet, när det öfversvämmar stilen, vänder tanken

på intet ämne som utvidgar eller upplifvar den, och säger ingen ting annat, än att författaren söker skämtet. Jag för denna anmärkning under rubriken af sedeodling, emedan äfven skämtet fordrar sin värdighet, och emedan det hör dertill, att åtskilja den ton deraf, som passar för läsare af redan mognadt förnuft eller finare odling, ifrån den som blott duger att kittla barnåldern eller den tanklösa råheten.

Men en sak, som kan sägas höra till sedeodlingen ännu mera egentligen, och som derföre utgör en af den allmänna smakens vigtigaste fordringar, det är vishetens måtta i allt slag af snillefart eller känslorörelse, hvars motsats är: i tanken, den sjelfstolta paradoxen; i effekten, öfverdriften; i ton och sätt, det uppjagade, sällsamma eller stötande.

Det tål ej tvifvel, att ju allt har sitt vissa förhållande, sin vissa gräns, utom och öfver hvilken det blir i sin natur falskt, orimligt, och förlorar sin förnuftsriktighet. Denna artikel kunde således föras med lika skäl under förnuftsodlingens fordringar; och den hör dit för allt hvad som ej stöter sedekänslan. Men äfven då sakens egentliga förnuftsrätthet ej kommer i fråga, finnes i all stor auktorlig ytterlighet, eller oblyg sällsamhet, antingen en stötande missaktning för det

allmänna omdömet, eller en publik scen af löjlighet; begge lika oförenliga med den verkliga sedeodlingens, och derföre med den allmänna smakens lagar. I smärre ämnen eller grader äro öfverdriften, affektationen, blott estetiska osmakligheter; höra i så måtto under konstodlingens dom, och hafva föga eller intet förhållande till sedeodlingen. På det sättet blir skarpsinnigheten gräl, styrkan krystning, förtjusningen blind fart, prydligheten blomsterprål, vänskapligheten romanspråk, ömheten platt sötma o. s. v. Låtom oss nu komma till detta tredje föremål för smakens lagar, nemligen:

Konst-odlingen.

Att förnufts- och sede-odlingen utgöra en oumbärlig grundval till denna, har redan blifvit visadt, likväl äro de ej det samma med den. Det gifves nemligen i all vitterhet vissa lagar, som föreskrifvas af förnufts- och sedevärde i allmänhet, och vissa andra, som höra ensamt till sjelfva konsten och de särskilta slagen deraf. När Horatius t. ex. säger:

"Inlåt aldrig en Gud, om ej knutens lösning är värdig
Gudarnas hand" —

så är detta en regel för skådespelet, hämtad från ett vettigt omdöme i allmänhet, och således hörande till allmänna förnuftsodlingen; men då han nyss förut sagt:

"I fem akter, ej fler, ej heller färre, må fabeln
Träda på skådningens ban, om den vill förblifva der framgent."

Och då han tillägger:

"Och stäng den fjerde personen från samtal" *);

då utgöra dessa lagar deremot helt och hållit blotta konstläror, utan omedelbart sammanhang med den allmänna förnufts-odlingen. Man kan betrakta särskilt och för sig sjelfva, både dennas fordringar och äfven *sedeodlingens*, men ej *konst-odlingens* på lika sätt; emedan i denna sistnämda ingå alltid de begge förra, och kunna ej deri saknas, utan en vidrig verkan, stridande mot sjelfva ändamålet.

Konst-odlingen utgör ettt vigtigt ämne; men det myckna som derom är skrifvit, tillåter mig att vara desto kortare. Med undantag af några förberedande läror, torde dess föremål kunna bestämmas till egentligen följande, neml.: 1:o slagen af vitterhet med deras särskilta lagar, samt

2:o

*) Ars Poetica. Adlerbeths öfversättning.

2:o i hvad steg det må vara, *Stilen* och *Planen*. Således i tre ord: *slag*, *stil* och *plan*.

Slaget.

Föga gifves ett sådant i vitterheten, hvarom man ej har goda afhandlingar att rådföra. Idyllen, Odet, Elegien, Lärodikten m. fl. äga alla sina temligen allmänt erkända lagar. Så långt man på detta sätt öfverensstämmer om konstreglorna, så långt kunna smakens lagar anses till denna del stadgade, och såsom öfverflödigt att derom tillägga något. Men bland de särskilta slagen i vitterheten saknas ej heller sådana, hvarom meningarne i afseende på konstens fordringar befinna sig mycket skiljaktiga. Af sådan art är t. ex. Epopén, särdeles genom frågan om det *underbara*, dess behof, natur och rätta bruk. Det gifves i synnerhet ett vitterhetsslag, hvarom processen varit långvarig, och anses ligga ännu oafgjord. Detta slag är skådespelet, särdeles det tragiska. Angående det underbara i episk dikt, har jag i stycket om *Förnufts-odlingen* redan till någon del yttrat mina tankar. Både om detta ämne, och om lagarne för det tragiska skådespelet, skulle blifva för vidlyftigt att här ingå i någon fullständig undersökning. Bland tvistemål

af sednare slaget, hvilka konstodlingen har att afgöra, må dock några såsom exempel anföras. Sådana äro frågorna: huruvida i tragedien konstens högsta effekt må böra snarare väntas af ett mångfaldigt och föränderligt händelselopp, af scenens rika omvexlingar för ögat och s. m., än genom målningen af det menskliga sinnet, och svallningen af dess inre känslor i stora och sorgliga belägenheter? Huruvida de tre bekanta uniteterna böra anses nödvändiga eller ej? Huruvida sorgespelet måste böra inskränkas endast till höga och ryktbara personer, eller må sträckas till den allmänna sammanlefnaden och dess olycksöden? Huruvida lägre språk och seder, halflöjliga personer, karakterer, scener, må böra finna rum i tragedien, och omblandas med de verkligen tragiska? Huruvida tragedien må göras på prosa, eller fordrar nödvändigt skaldespråket; eller huruvida begge må efter behag omblandas, ja till och med flera versarter i dialogen afvexla med hvarandra? Jag företar mig visserligen ej, att här afgöra alla dessa ämnen. Jag skall blott hastigt vidröra ett och annat deribland, för sammanhangets skull med den redan omtalta företrädesfrågan, emellan det engelska och fransyska sättet att måla naturen och händelseloppet. Emellan dessa tvenne sätt visar sig nemligen den åtskillnad, att det

ena af dem framställer föremålen nästan på samma vis, som en spegel uppfattar dem, i stort och smått, rakt och skeft, bjert och sudladt; det andra såsom en öfvad målare för sin duk väljer, ordnar och idealiserar naturscenerna: det ena sättet befinner sig alltså bördigt af surprisens nöje öfver den träffande härmningen, den afstickande mångfaldigheten; det andra åter af det högre välbehaget till en ej mindre sann, men derjemte förädlad natur.

Hvad härvid till en början förekommer att anmärka, det är, att af dessa begge olika sätt, det ena alltid varit mera gynnadt af hofven och de förfinade klasserna, det andra mera af större menigheter och hos sådana nationer, der skådespelet bildat sig, icke efter den högre samhälls-kulturen, utan efter folkmängdens tycken och njutnings-förmåga. Orsaken till begge delarne ligger utan tvifvel i sakens egen beskaffenhet; ty det kan ej fela, att ju en råare natur förnöjes vida härligare af den gröfre naturhärmningen och ett skiftande händelselopp, som lifligt sysselsätter nyfikenheten, än af dessa högre rörelser, dessa finare målningsdrag, dessa förtjenster af ordentligare plan, ädlare känslor och värdigare språk, hvartill dess fattning ännu ej hunnit upplyfta sig.

Också ser man att öfverallt hvarest kulturen gjort ännu ringa framsteg, försöken i denna konst varit af ett gröfre, sinnligare slag, mer eller mindre beslägtadt med det första af de begge ofvannämda, under det att det varit deremot vid det mest lysande hof i Europa, som teaterkonsten antagit den form och stämpel hvaraf det andra slaget utmärker sig. Ett slag som af de fleste och bästa kännare hållits för konstens höjd och fullkomlighet, intill dess man i sednare tider begynt att yttra och förfäkta den alldeles motsatta meningen.

Lemnom oafgjordt med hvad rättvisa detta skett; anmärkom blott såsom oförnekligt, att i den mån man aflägsnat sig från råheten, man alltid i och med detsamma gjort ett steg närmare det sistnämda slaget, förmedelst omdömets och sedekänslans flere och flere fordringar, ja, att äfven de som ifrigast deklamera deremot, och sätt den högsta förtjenst i bibehållandet af de valda Shakespeariska formerna, hvari de tro sig finna naturens sannaste uttryck, likväl tvungits att oförmärkt afputsa grofheten och jemka oordentligheten deraf.

Således hör man ej mera i tragedien någorstädes sägas åt en rådsherre, att *hans dotter låtit betäcka sig af en hingst ifrån barbariet, och att*

han skall få barnbarn som gnägga emot honom; ehuru liflig natur någon må vilja finna deri. Ej heller ser man någon prins sticka ihjel sin fars hofmarskalk igenom tapeten, under förevändning att han trodde sticka en råtta som prasslade der bakom; ehuru liknande drag det ock må anses vara af en rubbad hjernas yttringar.

Likaså litet låter man tvenne tragiska hjeltar tumla sig tillhopa ner i en öppen graf på kyrkogården, och der hårluggas med hvarandra; eller en tyrann utrifva på sjelfva scenen ögonen på sin ertappade fiende, och trampa dem under fötterna. Icke ens bland dramer finner man nu mera någon, hvari ett kontrakt afslutes under utsatt vite af en mark kött, som den ena kontrahenten äger att utskära ur den andras kropp, i händelse af bristande verkställighet. Man åtnöjer sig att beundra sådana drag af äldre snillekraft, utan att kunna i vårt klemiga tidehvarf begagna sig deraf hvarken såsom lån eller eftersyn.

Det är ej nog, att sedeodlingen medfört af egen makt dessa förändringar. Äfven konstodlingen har låtit känna sina fordringar, om hon också ej kunnat göra dem uttryckligt erkända och gällande. Således ehuru man för ingen del kunnat förmås, att medgifva behofvet af de tre uniteterna i skådespelet, finner man dock af goda

skäl rådligt, att i den delen icke alltför troget härma det Shakespeariska jettemönstret. Man flyttar alltså ej mera scenen i samma ögonblick ifrån London ända till Florens. Man inlägger ej mera i samma pies två eller tre särskilta händelseplaner, som korsa eller efterträda hvarandra. Man låter ej mera ett skådespel räcka åtta eller tolf samfälta år: ett enda år eller några månader derutöfver äro vanligen det högsta; ty beklagligen begynna sjelfva menigheterna att stötas af absurditetens högsta snillekraft. Det gifves i synnerhet en betydlig mellanklass af åskådare, som ehuru ej högeligen undfägnad af den fransyska regelbundenheten, likväl ej heller rätt gunstigt upptager förutsättningen af ett alldeles saknadt omdöme. Detta har tvungit till valet af en medelväg; så att fastän, i frågan om uniteterna, mången ännu fortfar att i sjelfva teorien betrakta orimligheten såsom loflig, till och med nödig till konstens högre verkningar, och oviljan derför såsom fransysk dålighet, undviker man likväl, vare sig af en viss hemlig blygsel, eller af undseende för tidehvarfvets svagare komplexion, den högsta graden af denna slags förtjenst: man är nöjd med och stolt af, att så långt man kan trotsa den hatade fransyska regeln, och att åtminstone ej låta tvinga sig till fullkomligt förnuft. När en gång

tvisten härom ej mera utgör en partisak, underhållen af nationalagget, eller af andra löjligare orsaker, är det troligt, att man skall komma hvarannan ännu närmare. Kanhända skall man då icke ens låta någon af personerne i piesen resa ifrån Köpenhamn till England eller Frankrike, och komma tillbaka medan skådespelet ännu varar, ehuru blott några veckor dertill behöfves? Ännu mindre torde man då finna tjenligt, att hvar minut afbryta och förvirra handlingen genom scenens oupphörliga omflyttningar. Man skall troligtvis inse och erkänna, att om man derigenom sysselsätter ögat och varierar den yttre händelsesynen, förminskar man deremot illusionen och förstör skådespelets verkliga intresse, som tvertom fordrar en *oafbruten sammanlänkning i förloppet*, och ej lätteligen uppkommer af sådana strödda händelsebitar, hvaraf den ena förefaller i staden, den andra på landet, den nyss förutgående i konungasalen, den straxpåföljande i tiggarkojan. Korteligen: eftertanken torde då ändteligen öfvertyga våra konstlärde, att likasom de förut omtalta grofheterna förbjudas af en förädlad sedekänsla, så strida de sistnämda orimligheterna emot den högre konstodlingens tydliga fordringar.

Sådana äro mina tankar i detta ämne. Jag är nemligen för min del öfvertygad, att man vid

ett riktigt rådfördt omdöme, kommer alltid småningom till den ena efter den andra af det fransyska skådespelets erkända lagar, likasom att en högre kultur måste, ehvar den vunnit insteg, nödvändigt medföra denna strängare urskillning, och derigenom segra på den lägre. Om och när den likväl skall någonsin sträcka sig äfven till större menigheter, vill jag ej åtaga mig att afgöra. Andra sätt och slag af teaternöjen må intilldess verkligen vara för dem lämpligare, och kunna genom geniets förtjenst upphöjas till en viss berömlighet; endast upphöre man, att ideligen utropa dessa sätt och slag för konstens verkliga höjd och fullkomlighet. Man kan i kraft af mycken talang förbättra eller godtgöra det i sig sjelf felaktiga, men ovedersägligt förblir dock alltid, jag upprepar det, att ingenting kan möjligen komma att utgöra en allmän och varaktig lag för smaken, som vid högre odling och bättre omdöme måste böra anses såsom förkastligt.

Stilen.

Dennas lagar äro: 1:o *Valet af stil*, efter ändamålets fordran af en upphöjdare eller en mera nedlåten. Retorikskrifvarne säga, att starkare schematiska rörelser, högre bilder och liknelser, höra till högre ämnen, och motsatsen deraf till lägre,

ringare. Det är ungefär som om någon sade, att kokard, epåletter, sabel och sporrar utgöra en hjelte; kappa och krage deremot en prest. En sådan regel är ganska tjenlig att tillskapa härmande skolpedanter, som kläda sina tanklösa chrior i mer eller mindre grann stil, allt efter titelns beskaffenhet, likasom barnen deras dockstommar i mer eller mindre granna klutar, allt efter som de skola föreställa fröken eller pigan. Man kan skrifva ganska enkelt, äfven öfver de högsta ämnen, och likväl ganska sant och ädelt. Det är således icke ämnets natur som afgör stilen: det är den effekt man söker. Den som vill blott upplysa tanken, behöfver ingenting annat, än en redig tankegåfva och ett enkelt uttryck. Den som åter vill bemästra sig hela själen, vill intaga, besegra, underkufva, han behöfver hela geniets kraft och alla stilens färgor. Sättet att bruka dem beror oändligt mer af ingifvelse än af konstregel. Till den högre stilen fordras en *högre anda:* det är allt hvad man kan säga. Den som har den, föresätter sig ej att gifva sin stil dessa starkare schematiska lyftningar, dessa högre bilder och liknelser: de komma i det fallet af sig sjelfva. Derföre är den allmänna goda smakens regel mindre att bruka dem till det eller det ämnet, än att, när de brukas, icke använda dem oskickligt, det

vill säga, blott som tom prydnad, blott som högre stil. Konstens höjd är att här alldeles glömma konsten.

2:o *Enheten af stil*, hvarigenom förbjudes flera stilars sammanblandning: en löjlighet hvaraf man kan se några utsökta exempel hos Voltaire i hans Dictionnaire Philosophique, artikeln *Style*, i fall man eljest behöfver andra och flera än våra inhemska.

3:o *Stilens renhet*, hvartill hör, först språkets rättskrifning till ordval, ordställning och uttryckens tjenlighet. Dernäst tankarnas värde, klarhet, samband och rörliga fortgång. Vidare bildernas sanning, inbördes förenlighet, prunklösa uttryck och måttade bruk. — Ändteligen vändningarnes naturlighet och lediga rörelser, utan tvungna motsvarigheter och pinande konst-ställningar; de må föröfrigt röja mera sammandragningens kraft, eller ymnighetens friare utgjutelser, mera eftersinnandets skridande steg, eller qvickhetens hastighet.

En fjerde lag för stilen kunde ännu tilläggas, hvilken lika som sammanfattar och innesluter i sig alla de öfriga. Det är hvad man kunde kalla *stilens aga* eller heldre dess *tukt*. Denna egenskap utgöres af en viss måtta i allt, en viss aflägsenhet från alla utsväfningar. Man utsväfvar

i ordrikhet, i periodisk vidd, i roligbet, i prydnader, i känsla, i allt. All ordrikhet, all periodisk vidd som förvirrar eller slappar; all prydnad som blott gör grann; allt skämt som blott jollrar; all ton eller art af stil, som röjer uppblåsning eller onödig kraftspänning; all sinnesrörelse som uppdrifves, icke blott öfver det hos menniskor vanliga känslomåttet, men äfven öfver den gräns som föreskrifves af en viss sedlig återhållsamhet, en viss umgängs- och lefnads-vishet: allt sådant är fel, likasom stundom emot förnuftets värdighet; så äfven emot den lag för stilen, som jag kallar dess *tukt*. Begär man ett lifligt exempel härpå, höre man blott huru Leonora, Fieskos gemål, angriper sig, under de första utbrotten af revolutionslarmet i Genua: *gråta* (ropar hon) *borde dessa gatstenar, att de ej hafva ben för att springa till min Fiesko! Dessa palatser borde harmas öfver byggmästarn, som tvungit dem så fast ner i jorden, att de ej kunna springa till min Fiesko! Dessa hamnar och stränder, vore det dem möjligt, skulle de visst förlåta deras rum, lemna Genua till ett rof åt hafvet, och dansande följa min Fieskos trummor!* Hvilka vidsträckta gränsor man ock må gifva åt en gemåls oro och stolthet under ett sådant ögonblick, låt dem gå ända till svärmeri; men är det

med denna löjliga öfverdrift som de böra skillras? Man älskar att hos en auktor igenkänna den fria, lifliga, starkt kännande eller bildande naturmenniskan, men äfven konstnären och samhällsmannen. Man läse Virgilius, Horatius, Pope, Racine, Voltaire, Boileau, och sedan jemföre med deras skrifart den frisväfvande, prunkande, eller högt uppspända känslostilen af några nyare Tyskar eller deras härmare; och man skall troligen deraf kunna göra sig ett begrepp om den slags förtjenst af stil, hvarom jag här talar.

Planen.

Med planens lagar (man iakttage denna påminnelse) bör ej förstås det samma som reglorna för hvarje särskilt slag. Planens allmänna lagar, likasom stilens, höra till alla slagen gemensamt, och till hvart och ett arbete, af hvilken natur det må vara, så snart fråga om egentlig plan dervid kan äga rum, hvilket ej alltid inträffar. En del produktioner befinna sig nemligen af den enkla och korta beskaffenhet, att de föga bestå af mer än några få idéer, som nästan på en gång födas af hvarandra, eller hellre sagdt, ur en enda tanke, hvilken likasom knoppen af en blomma utvecklar sig till en liten egen enkel skapelse. All plan deremot förutsätter val ibland en viss stör-

re mångfaldighet af delar, som måste disponeras att utgöra ett helt. Vid lagarne för en sådan komposition, är det naturligtvis mindre fråga om den positiva förträfflighet, som beror ensamt af geniets förmåga, än om den negativa förtjenst, som består i frånvarelsen af stötande fel. En oredig mörja af begrepp, bildverk, känslor, händelser, som uppfyller afståndet emellan början och slutet af ett stycke, utan att hvarken genom någon klar ledning förena begge med hvarandra, eller vid hvarje station, genom lätt åsigt af det tillbakalagda, och intresse för det påföljande, gifva läsarn håg att fortfara; en sådan oredig mörja, (hvaraf väl kan uppkomma en slags tankemassa, men ingen tankeskapelse) se der hvad man i allmänhet kallar ett planlöst arbete. Men en plan kan finnas, och dock vara felaktig genom åtskilliga delars oriktighet eller orätta rum; genom deras osammanstämmelse med hvarandra, eller några med de öfriga; genom vissa delars saknad eller öfverflödighet, men vanligast genom deras allmänna kraftlöshet, likgilltighet, lösliga eller oklara sammanhang, som gör all stor effekt omöjlig. Delarnas mångfaldighet deremot, deras värde, lifflighet, nödvändighet, rätta rum, framför allt deras klara och starka sammanstämmelse till enheten af ett verkligt interesse, se der hvad man kallar *plan*.

Huru en sådan plan skall göras, är svårt att närmare föreskrifva, utan att inlåta sig i vidlyftiga exempel. Men hvart och ett arbete har utan tvifvel, eller bör hafva sitt ändamål, vare sig af tankeljus, känslonöje, händelse-intresse, särskilta eller förenade. Upptag hvad dertill lifligast verkar; sammanställ det med klarhet och till bästa effekt; undvik allt hvad som strider emot ändamålet, eller ej står väl tillhopa med det öfriga, eller antingen icke, eller icke nog bidrager till effekten: annat råd gifves icke. På denna enda grund äro reglorna byggda för planen i alla särskilta slag af vitterhet. Som den ligger i förnuftets natur, så är den också den goda smakens allmänna fordran. Allt hvad som i en plan ej strider deremot, är ej fel emot den allmänna smaken. Allt hvad som ej låter förena sig dermed, måste vara det. Efter den ensam gör man ej en tragedi, ett episkt poem, en lärodikt: det fordras dertill utan tvifvel mera; men efter den ensam dömmer verldsmannen, hvarje läsare af odling, sjelfva allmänheten, om all konsteffekt till den del som rör *planen*, ofta utan att känna en rad af alla poetikor, och dömma med riktighet. Den gör nog, att i en vitter sammansättning strax märka det stridiga mot ändamålet, eller hvad ej nog uppfyller det; och detta är i anse-

ende till all plan, den allmänna goda smakens kall och föremål.

Den som lyckades, att med klarhet och fullständighet afhandla dessa tre, här i korthet framställda hufvudämnen (*Förnufts-odlingen, Sede-odlingen, Konst-odlingen*), skulle hafva gjort en god bok om den allmänna goda smaken. För mitt ändamål torde detta redan anförda göra tillfyllest.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

OM DIKTENS BRUK I POESIEN.

FÖRSTA STYCKET.

Om Dikten i allmänhet och dess åtskilligheter.

Att poesiens rätta väsende egentligen och endast utgöres af dikten, äfvensom diktens natur af alla inbillningens upptänkliga drömbilder och luftskapelser, synes mig tvenne lika falska begrepp om skaldekonsten, som begynt att i våra dagar visa sig mer och mer allmänt rådande. Jag har trott af denna anledning, att frågan om diktens rätta bruk i poesien kunde förtjena någon uppmärksamhet.

Hvad först angår att poesien, enligt sitt brukliga svenska namn *diktkonsten*, också rätteligen blott består deri, erkänner jag att jag, oaktadt vanligheten af denna mening, icke kunnat inse riktigheten deraf. Jag kan ej tro, att allt hvad som ej är fantasi och diktsaga, skulle vara blott prosa, rimmad eller orimmad. En episk skald skulle i det fallet egentligen icke vara poet genom annat, än det underbara i hans poem, eller så långt händelseloppet vore hans egen uppfinning; en tragisk författare på lika sätt endast genom fabelns uppställning. *Essay on man* skulle

all-

alldeles intet vara skaldekonst. Jag är tvertom öfvertygad, att äfven i blotta målningen af den verkliga naturen, vare sig till dess yttre skådesyner och händelsespel, eller till sinneskänslans inre rörelser, ja till och med i det lifliga harmoniska uttrycket af ett upphöjdt förnufts läror, ligger nödvändigt mycken sann skaldekonst. Boileau, Racine, Pope, Voltaire skulle annars näppeligen vara stora poeter, och det lära de väl dock förblifva hädanefter, som intill våra dagar, oaktadt alla nyare motsägelser.

På lika sätt måste jag äfven tillstå, att min tanke om sjelfva diktens natur föga instämmer med den nu för tiden gångbara meningen derom. Poetisk dikt (särdeles den högre och allvarsamma) var fordom det samma som trodd, åtminstone trolig sak eller händelse, åtskild ifrån verklig sak eller händelse genom en föga väsendtlig gräns. Deremot synes man nu mera anse dikten i allmänhet, af hvilket slag den må vara, för ingenting annat, än hvad den i ordet lyder, *fiktion*, tom luftskapelse, det vill säga, hvad hvar och en väl vet att det ej fins; och om det ej heller kan finnas, blir fiktionen derigenom i mångas tanke så mycket mera poetisk. På detta sätt, likasom redan i förhand öfverens med läsaren om den

poetiska diktens afgjorda tomhet på sanning, och nästan lika ringa behof af möjlighet, öfverlemnar man sig utan hinder åt alla fantasiens utsväfningar, och begynner att sätta poesien i deras större och större ytterlighet, likasom man begynt att sätta den poetiska stilen i ett mer och mer tillkonstladt bildspråk, hvarest ingenting mera uttryckes enkelt och naturligen, utan allt förblommeradt och liknelsevis. Hvad som ej utgör ett kaos af allegoriska bilder, utan all fråga om förenlighet dem emellan, och hvarunder man likasom i gåtor måste länge söka meningen, kallas af några ej för poetiskt språk, utan rimmad prosa. På lika sätt vill man ej heller hålla för verklig poesi, hvad som ej i diktskapelse öfverspringer sunda begrepp och möjlig naturordning. Man betraktar sig i poesien såsom stadd uti inbillningens rike, der hon ensam råder, och har rätt att bjuda oinskränkt. Det är ej der fråga, påstås det, om förnuftslagar, sanning, möjlighet, utan om nya syner och verldar för fantasien. Det vore annars ej fiktion, diktkonst, med ett ord sagdt, icke poesi, tänker man.

Nej, svaras mig: icke romantisk åtminstone, sådan hon måste vara nu för tiden om hon vill tagas emot. Jag skall ej begära en sträng räkning för meningen af detta ord, som blifvit (man förlåte mig) ett af den nya litteraturens munvä-

der, och som vid hvarje minsta fråga om skaldekonst ligger färdigt på allas läppar. Det är klart nog, redan genom blotta motsatsen, eller den så kallade *reflexions-poesien*, och oviljan deremot, att man med romantisk poesi icke vill förstå annat, än en skaldekonst, helt och hållit bestående af inbillningens drömsyner, utan hinder af den reflektiva förmågans mellankomst; således oberoende af upplysning, tidskultur, konstlagar, språklagar, till och med af naturlagarna. Att man åter med sådan ifver nu på en gång gripit till vapen för inbillningens absoluta öfvermakt, kommer visserligen ej deraf, att man i vår tid födes med en lifligare och mera häftigt påträngande inbillningskraft, än i våra äldre dagar, utan derföre, att äfven med den torftigaste lott af denna sinnesgåfva, det likväl alltid blir en god sak, att finna sig befriad från alla omdömesband, man må kalla dem förnuftets eller smakens. För att nu afskudda sig dessa fjettrar, nödgades man väl alltså slutligen gripa sig an med en så kallad revolution i vitterheten, som skulle proklamera förlossningen från den påstådda fransyska träldomen, tillika med fantasiens eller den unga student-inbillningens ensamma upphöjelse på thronen. Nu händer, som väl oftare låter förmärka sig, att det unga snillet alldeles ingen inbillning har. Nå

väl: låne man då i sådant fall någon annans, munks eller kärings. Källan är outöslig, och i äkta modern bemärkelse ingenting mera romantiskt, än just dessa spinnrocks-historier. Det gifves sådana deribland, sade mig nyligen en ung kandidat ifrån Upsala, hvari man finner tio gånger mera sant snille, än i alla våra belönta oder och skaldebref. Visserligen svarade jag; och såsom ett prof derpå, proponerade jag honom en liten legend, som just då rann mig i hågen; men hvarmed han icke syntes mig särdeles tillfreds. Sagan röjde, sade han, icke nog *medvetslöst geni*, utan var full af *syndafall*, som han i det lärda språket uttryckte sig, och hvarmed han förstod reflexionens yttringar. Som andra likväl torde dömma bevågnare derom, vill jag här anföra den.

"Ungefär vid medlet af förra århundradet lefde i det södra Frankrike en skräddare af mycket godt namn, och som hade den äran att arbeta för den heliga kyrkan. En dag då han var sysselsatt med att skära till en ny högtidsdrägt åt Guds moder, kände han i armen en syndig rörelse, som förde honom att afsnedda åt sig med saxen temligt stora delar af det gyllne fransverket och det rika perlstickeriet. Han dömdes att hänga, och hela staden kom i rörelse. Man lopp

ifrån bodar och verkstäder, ifrån kök och vagga, för att se hvilken min han höll, och huru han skulle blåna i synen. Men hvad man ej visste, det var, att den Onde sjelf hade förskapat sig i hängmannens person, och utförde hans kall. Uppkommen på stegen med delinquenten, och i det han fäster repet på kroken, sade han till honom: "Du går nu rakt in i paradiset, ty man har läst bra öfver dig; men om du vill höra mig till, lofvar jag dig ännu femton års lifstid, full af nöjen och härlighet. Vill du räddas och lefva? Ja, för tusan! svarade skräddarn." Ingen af åskådarne hörde hvad som sades, men sågo deremot, med största förvåning, hängmannen på en gång utsträcka från skullrorna ett par ofantliga vingar, och förvandlad till en stor becksvart hafsörn, taga skräddarn på sin rygg med rännsnaran om halsen, och bortföra honom luftvägen, undan allas åsyn. Farten bar öfver berg och floder långt bort i främmande land, tills den omsider stannade midtöfver ett konungaslott. Här sänkte sig hafsörnen och lemnade skräddarn, sedan han oskadd nedsatt honom i trägården, hvarest sjelfva Konungadottren på den timman spatserade. Prinsessan var gudfruktig och något till åren. Hon såg skräddarn, ömkade honom, omvände honom, och såsom botöfning gifte sig hemligen med ho-

nom. Emellertid bestod alltid förbundet med själafienden, och man vände sig i det ämnet till den Heliga Jungfrun, hvars hjelp man åkallade. En dag såg man engeln Gabriel komma släpandes in i trägården med en ansenlig träklump. Det var ett stycke af den hel. Petri kors, som han nedsatte upprätt i jorden. Deromkring drog han, med sitt englafinger, en ring på jorden af temlig synbarlighet, och befallte, i det han med någon osmak afputsade fingret, att ringen skulle ordentligen invigas af tvenne kyrkans män, tillika med rännsnaran, hvarmed skräddarn anländt på stället. Då nu hafsörnen, efter vissa år, infant sig i trägården, smög man honom den vigda rännsnaran behändigt om halsen, släpade honom dermed inom den vigda omkretsen, och fastgjorde honom vid den heliga pålen. Här trakterade man honom morgon och afton med ett embar vigvatten, hvarmed han öfversköljdes, och hvaraf han så gruffligen plågades, att han inom tvenne dagar uppgaf kontraktet och afstod från skräddarn. Nu slapp han vigvattnet, men icke fångenskapen. Ännu i tjugu år stod han här fastbunden, och verlden visste under all denna tid icke hvar djefvulen tagit vägen. Man började tro att han ej mera fanns. Det är Voltaires skuld, ropades allmänt; men det var skräddarns.

Ännu några år lefde denne, och dog helgon. Han fick sin graf i det Kongl. kapellet, som snart beryktades för mirakel af helt egen märkvärdighet. Såsom relik efter den helige skräddarn förvarades nemligen länge hans så kallade syring, som till alla frommas uppbyggelse befann sig försedd med underkraften, att genom blotta påsättningen på fingrarna bota de svåraste kartnaglar." — Se der sagan, gören, något stort Snille, nu ett romantiskt poem deraf.

Men *lemnom skämtets udd*, säger Kellgren; och det är sant, att allvaret är bättre. Jag återkommer dertill, och vill förklara mig med uppriktighet. Man förgudar inbillningsgåfvan; det är ej underligt: hon har i sanning någonting gudomligt. Man kan henne förutan hvarken tänka eller verka, och det är genom henne ensamt, som vi äge hela vår tillvarelse. Tänk er t. ex., på ett af våra lysande skådespel, hvarest dekorationernas omvexling, kostymernas rikedom, handlingens intresse, aktörernas talang och en liten brokig verld omkring er af sorlande åskådare, upptaga och sysselsätta edra sinnen. Tänk er derefter, i ett enda ögonblick, alla ljusen utsläckta och hvartenda ljud tystnande. Sådan vore utan inbillningsgåfvan, den djupa tomhet hvari vi skulle försänkas, så ofta de yttre föremålen undanrycktes oss.

Det är hon som i sin spegel uppfattar, förvarar och återger oss dem. I nattens famn, inom de trångaste fängelsemurar, skänker hon oss ej allenast tillbaka dessa mångfaldiga uppträden af natur och samhällslif; hon gör ofta mera: skapar nya och skönare. Med ett ord, inbillningsgåfvan är förnuftets yngre, vackrare och rikare syster, som bekostar allt, upplifvar allt; men som, tyvärr, synes hafva fått det felet, att icke vara alldeles klok. Om förnuftet lefver af hennes rikedom, bör det vara deremot hennes förmynderska, och icke tillåta att hon löper sin ledarinna ur handen, för att som ett ostyrigt barn vända upp och ner på allt omkring sig, naturting och naturordning. Jag tillstår att jag gör denna anmärkning, icke utan med afseende på vissa delar af vår nya tids vitterhet, egen eller främmande; sådana t. ex., som våra *Blåfåglar*, *Blåskägg*, *Christophorer*, *Rosalfer*, *Lunkentussar*, *Lycksalighetsöar* m. fl. Med skyldig respekt för herr Hofmarskalken *Phantasus*, och för qvickheten af denna benämning, tror jag likväl ej, att det är af sådana fantasiens gudabarn, som herr Hofmarskalken har att vänta sig mycken ära i framtiden.

Icke är mitt påstående, att inbillningens flygt måste för alltid fängslas inom skrankorna af den hvardagliga naturen, eller tvingas att mäta och

passa sina skapelser efter hittills vanliga alstringsformer. Lika litet fordrar jag, att hon i poesien aldrig skulle vara annat, än en blott tjenarinna åt förnuftets ändamål. Det gifves äfven, jag bestrider det ej, en dikt blott för nöje. Men nöjet är olika. Det kan vara af ett ädelt och förnuftsvärdigt slag; det kan ock vara sådant, som endast tillhör barnåldren eller pöbelsinnet. Till det sista fordras ofta ej mer, än blott underliga varelser och uppträden, med ett ord, något äfventyr af nog magstark orimlighet, för att hålla munnen vidöppen på nyfikenheten och den stirrande förvåningen. Men man borde lemna snillealster af detta slag åt barnkammarn och spinnstugorna. Man borde ej göra lärda teorier, för att upphöja dem till en rang i vitterheten. Att fantasien äger någonting gudomligt, har jag redan medgifvit; man medgifve blott mig tillbaka, att det gifves en fantasi som gör dåligheter. Förgäfves åberopar man de oskyldiga, sälla rörelser, den heliga känsla, hvarmed man i de första barnåren läst *Carsus och Moderus, Melusina, Fågel Blå,* med alla dylika. Man borde hafva växt ifrån sådana känslor, eller veta förtiga sin hemlighet. Icke heller upphjelper man ämnets gröfre eller barnsligare natur, derigenom att man uppblandar det med en nyare tids svärmande spekulation, med

ett öfverfint känslopjåk, eller med tjock påläggning af bildverk och blomsterprål, i stället för poetisk talang. Ännu långt mindre förbättrar man saken genom öfverflödig användning af guld och silfver, juveler och perlor, sammet, siden, fransverk och mycken öfrig granlåt, som allt kostar diktarn ingenting att bestå, icke ens en smula snille. Man skall med alltsammans, vare man derom försäkrad, ändå aldrig lyckas att göra den platta käringsagan till god vitterhet.

Nej, svaras mig, medelmåttan, halftalangen skola ej kunna det; men hvem kan utstaka gränsorna för geniets makt fullkomligen rätt? Det gifves snillen, jag tillstår det, med förmåga att vända till guld allt hvad de vidröra, och för ett sådant bör ej vara omöjligt, att omkläda sjelfva slagdängan med en glans af odödlig skönhet. Hvad ett sådant arbete likväl alltid skall sakna, det är ämnets värde, och förnuftiga läsares bifall till valet deraf. Ty såsom grundsats måste väl erkännas, att hvarje talang, ehuru stor, som för råhetens starkare intrycks skull, väljer att nedflytta läsarn till ståndpunkten af en viss lägre kultur, förringar honom derigenom under sin egen tids verkliga bildning, och förtjenar att i det afseendet ogillas. Jag vet väl att den menskliga naturen förblir sig i grunden alltid lik, och att saglyst-

naden häftar likasom arfsynden vid menniskosinnet. Bakom den allvarligaste panna sitter ofta barnet ännu hemligen qvar, och förlustar sig härligen åt undertingen i den lumpnaste diktsaga. Men man missräkne sig ej härpå. Förnuftet och den bättre tidsandan låta ej för lång tid insöfva sig. De uppvakna snart igen, och hvad sker då? Man beundrar talangen om den finnes, och föraktar orimligheten.

Detta i allmänhet och till företal. Jag vill nu försöka, att under något bestämdare synpunkter uppfatta mitt ämne: den poetiska dikten i sin brukliga underbarlighet, med dertill hörande apparat af ovanliga varelser och äfventyr.

I alla tider har detta skaldeslag varit med stor benägenhet omfattadt af menniskosinnet, och af liflig verkan derpå. Derifrån sjelfva fabeldiktens, sjelfva leksagans behag och begärlighet, oaktadt dess litet barnsliga natur, och ehuru vi fullkomligt väl inse hela flärden och overkligheten deraf. Emellertid kan man dock ej tvifla, att ju den underbara dikten både ägt friare utrymme, och kunnat frambringa större effekter i okunnighetens fordna dagar, då ingenting hölls för otroligt, än sedan upplysningen nu mera skämt bort barnfröjden, och gjort all verklig illusion nästan omöjlig. Deraf synes följa, att den underbara

diktens framträde i våra dagar måste medföra svårigheter, som fordra en viss större skicklighet att öfvervinna. Deraf följer åter, att den måste kunna bättre eller sämre användas, och befinner sig således underkastad omdömesvillkor, som det icke kan vara likgilltigt att närmare känna och öfverväga.

Oaktadt hvad man säger oss om poesien, såsom inbillningens alldeles egna rike, hvaröfver hon påstås herrska efter suveränt välbehag, måste väl dock af hvarje klok man erkännas, förmodar jag, att äfven detta independenta rike lyder verkligen under förnuftets allmänna spira, ehuru efter ämnen och tillfällen, mer eller mindre omedelbart. Förgäfves invänder man, att tanken sväfvar här, likasom i en särskilt verld af gränslösa möjligheter, hvarest ingenting lyder tvånget af vanlig naturordning; att solen är här icke mera ett ofantligt eldsklot, utan en gudomligt skön yngling med strålar kring hufvudet, som gör hvar dag sin färd öfver himlahvalfvet; att den ena gudavarelsen klyfves här fram ur den andras hufvud, med tillhjelp af smedsverktyg; att man här färdas på böljan med hjuldon, eller i luften med drakar och dufvospann, eller gör resan till månan på vackra vingade hästar m. m.; utan att förnuftet äger rätt att deröfver beskärma sig. Jag

vill ej heller göra det. Emellertid skulle man ej förlåta i diktsagan, hvarken sjelfva diktsynernas tomhet på mening och ändamål, eller deras oädla låghet, eller passionernas orimliga och naturstridiga målning, eller händelsernas förvirrade och oskickliga förlopp; hvilket väl dock synes bevisa någon förnuftets befattning dermed. Men icke nog. Om det gifves en pöbeldikt och en förnuftsvärdigare; en blott lekdikt och en allvarlig; en dikt som till sitt ändamål icke behöfver troligheten, och en annan, som i den egenskapen måste kunna sättas i bredd med sjelfva sanningen, och med den sammanlänkas; dock, i det fallet, hvarefter skall man i användningen af dessa olika slag bedöma det rätta eller orätta, det passande eller obehöriga, om icke efter omdömesgrunder som det tillhör förnuftet att fastställa? Äfven här förlorar förnuftet således icke hela sin myndighet, fastän icke alltid regerande efter den egentliga upplysningens fordringar. Låtom oss alltså nu tillse hvad det i dessa ämnen, antingen såsom lofligt medgifver, eller tyckes såsom lag föreskrifva.

Utan tvifvel äger och erkänner poesien (vår moderna isynnerhet) produktioner, som hafva helt och hållit blotta diktnöjet till föremål: ämnen hvari man ensamt räknar på inbillning och sinn-

lighet. Häribland må såsom exempel nämnas, det slag af skaldekonst, som under namn af *Opera* utgör en bland vår sednare tids kostsamma lustbarheter. Också finner man deri varelser, äfventyr och skapelsesyner, långt utom den verkliga naturverlden, utan klander brukade, ja, utan att åskådarn eller ens läsarn på minsta sätt stötes deraf. Det är nemligen i sådana arbeten, medgifvom det, icke fråga om diktens trolighet eller ens möjlighet vid allvarsam pröfning, utan om dess behag och verkan på blotta inbillningen. Troligtvis skulle detta diktslag likväl i och för sig sjelf skattas nu mera till ett ringa värde, om det ej nästan ensamt medförde möjligheten, att ihopsmälta till samfält åtnjutning poesien, musiken, sången, dansen, målningen, teaterspelet, med ett ord, så många af de vackra konsterna, hvilkas förenade verkan svårligen på annat sätt skulle låta erfara sig.

Ett annat slags underbar dikt, som på lika sätt synes äga blotta inbillningsnöjet till föremål, utgöres af fornsagor, berättelser och romantiska äfventyr ur de förflutna seklerna; särdeles ur dem som gjort sig mest ryktbara för stridsmod, qvinnohyllning och tron på vissa mäktigare väsendens tillvarelse och medverkningar. Sådana diktskapelser äro t. ex., fastän af olika värde, poemerna

Orlando Furioso, *The Faerie Queene* af Spenser, Wielands *Oberon*, äfven *Helge* af Oehlenschläger, m. fl. Visserligen fordras här ingalunda, hvarken de naturliga händelsernas sanning, eller det underbaras trolighet. Inbillningen äger här, medgifvom det, all sin frihet och sitt rymliga spelrum. Likväl skulle man ej med bifall se henne alldeles frikalla sig från förnuftets ledning och råd. Af sådana råd är det till ex. ett, att i val af ämne och tidehvarf, undvika dem som bära den frånstötande karakteren af allt för rå seder, eller allt för grof vidskepelse; emedan ingenting i sig sjelf lågt och förnedrande måste böra göras till ämne, hvarken för konstens försköning, eller för ädlare sinnens bifall och njutningar. Det är sant, att hvad den nyssnämda danska skalden angår, synes han vara härom af en helt olika öfvertygelse.

Jag kommer nu till ett tredje slag, som väl lika med de förenämda synes hafva inbillningsnöjet till föremål, och verkligen genom sin yttre form tillhör den underbara dikten, men som dock har ingen allvarlig mening dermed. I grunden utgör här den yttre sagformen ingenting annat, än ett blott tjenstmedel till allvarligare syftemål; en leende omklädnad åt den hemligt agande sanningen. Poemer af sådan art äro t. ex. *Le Lutrin*,

The rape of the lock, Dunciaden, med ett ord, alla sagor, syner och påfund af satiriskt och skämtsamt slag. Förnuftet som här gömmer sig under dikten, vill ej synas tydligen, och lemnar inbillningen derföre åt hela sitt sjelfsvåld. *Mars* och *Venus*, *Thor* och *Frigga*, *Silfer* och *Gnomer*, *Ljusalfer* och *Mörkalfer*, *Tvedrägten*, *Lättjan*, *Dumheten* på sin thron eller *Visheten* i sitt tempel, allt gör här lika tjenst. Hvarje läsare finner nemligen, att det är här icke den yttre dikthändelsen, icke det tillskapade äfventyret, som begär hans tillit och bifall, utan den inre hemliga verlds- och mennisko-målningen; och att diktslöjan utgör vid sådana tillfällen blott ett slags maskeradklädning, hvarunder sanningen finner sig likasom mera fritalig. Slaget är diktlek, men meningen allvar och undervisning.

Se der alltså flera slag af skaldekonst hvari den underbara dikten herrskar med all frihet, ja till och med, utan att behöfva ett sken af troligbet, och likväl utan stridighet mot förnuft och sundt omdöme. Men se här tillika den fråga, som i följd deraf uppkommer att besvara: denna diktens egenskap af synbar flärd och overklighet, som i vissa ämnen låter utan allt klander fördraga sig, måste den hos dikten på lika sätt alltid

tålas

tålas och godkännas, såsom ifrån dess natur absolut oskiljaktig? Eller gifves måhända något allvarligare, förnuftsvärdigare slag af underbar dikt, som blir i vissa ämnen, genom deras högre beskaffenhet, en ojäfvig förnuftsfordran?

Utan tvifvel är ej all poetisk dikt till sin mening blott flärd och lustspel. Oförnekligen gifves också ett slags allvarsam dikt, med fordran på större aktning och trovärdighet, eller som åtminstone borde vara sådan, efter man lemnar rum deråt, äfven i de högsta och allvarligaste ämnen. Frågas alltså: hvad är allvarsam dikt? och månne det t. ex. gör nog dertill, att diktsagan varit fordom i kredit här eller hos andra folk? Kärleken, som under skapnad af ett barn, men utan koger och pilar, besöker Gabrielle ännu i sextonde århundradet; hafsguden Äger, som med sin treudd stöter sönder isen på Belt för Carl den X; Valkyriorna, som flänga på sina hästar under en batalj i Finland för några år sedan, äro de allvarsam dikt? I det fallet frågar jag blott: hvad är det då som man kallar skuggbilder och tomt inbillningsspel?

ANDRA STYCKET.

Om den högre Episka Dikten och det underbara deraf.

Det synes alltså verkligen förhålla sig på ett eget och särskilt sätt med egentligt historiska poemer, eller hvilka andra det må vara af stort och allvarsamt slag, så snart den underbara diktens biträde i dem användes. Då det *yttre* och *inre* blifva här alldeles samma sak, det vill säga, då allt måste här antagas såsom allvarsamt menadt, och ingenting såsom blott allegorisk inbillningslek, kan också dikten icke här nyttjas utan såsom gällande för *sann och verklig händelse;* hvartill man väl lärer nödgas medgifva, att *möjligheten* utgör den första fordringen. Förnuftet utöfvar således här, och måste utöfva ett vida strängare befäl, än öfver de förutnämda diktslagen; ty då hela intresset här beror på föreställningarnas förutsatta natur af sanning och allvarlighet, kunna ej i sådana arbeten verklighet och tom skugga, sann och omöjlig natur rimligen förenas och sammanblandas; åtminstone ej utan stötande verkan, och derigenom intressets större eller mindre förstöring. Ingen *Oden*, ingen *Jupiter*, inga *Silfer*, inga *Alfer*, inga personifierade

egenskaper blifva här antagliga. Dikten får nemligen ej mera vara ett blott luftspel, en inbillningslek, utan måste nödvändigt kunna betraktas såsom möjlig sanning, både till handling och handlande varelser. Det är detta, som efter min tanke i synnerhet gör den episka sången så svår att lyckas i våra dagar, sedan filosofi och naturkunskap bortryckt från jordens gemenskap och menniskornas, alla fordna underbarliga makter, och flyttat dem som af oss erkännas i aflägsna osinnliga kretsar, hvarigenom de blifvit svåra att skillra i någon slags liflig och trolig likhet med vår sinnliga erfarenhet. Om ett och annat stort snille, en Milton, en Klopstock, icke dess mindre gjort med framgång bruk af dessa sistnämda, måste dock tillstås, att det endast varit i ämnen af ett visst eget alldeles religiöst slag, och äfven der, icke utan att då och då råka i en liten delo med troligheten. Det skall måhända synas en besynnerlig sats, att råhetens, okunnighetens tider befinna sig i detta och flera afseenden de mest gynnande för poesien. Emellertid visar erfarenheten, att verkligt så förhållit sig, och det är just synbarligheten deraf, som bragt några på den sällsamma tanken, att råhetens tider borde i vitterheten återkallas: likasom detta lät efter behag göra sig, och likasom klar insigt och djup oveten-

7*

het, med ett ord dag och natt, vore i sjelfva verket möjliga att sammanföra.

Homerus kunde t. ex. på sin tid, utan stridighet mot den då rådande upplysningsgraden, berätta om palatser och grottor under hafvet, i hvilka gudar bodde, och hvarest Vulkan, under sin flykt från himmelen, arbetade på deras smycken och husgeråd. Alla grekiska folkstammar trodde i hans dagar på dessa kroppsliga gudamakter, och hvarken förnuftet eller naturkunskapen motsade ännu möjligheten af en sådan vistelseort. Dikten kunde således här äga all verkning på sinnet af möjlig realitet; och just detta är det som nödvändigt fordras, just denna egenskap som åtskiljer den äkta poetiska dikten ifrån allt slags skrock och barnjoller. Likaså kunde Homerus ganska väl låta Ulysses berätta om ett stort folkslag på en af öarna i Medelhafvet, hvaraf en enda man spisade till frukost ett par karlar af vanlig storlek. Kunskapen om naturens varieteter i anseende till menniskoslagen var ej större på hans tider, än att detta kunde anses möjligt, och dikten var här blott djerf och vild, icke orimlig. Korteligen: allt detta var visserligen skaldens uppfinning; men kunde efter tidens begrepp också vara verklig sanning. I våra dagar vore begge delarna en lika så osmaklig lögn emot för-

nuft och känd verklighet, som våra gröfsta pöbelsagor.

Men Homers dikter låta ej alltid med lika god grund försvara sig. Jupiter t. ex., som hotar Juno med stryk, eller hänger henne upp i luften med tvenne tyngder vid fötterna; Vishets-gudinnan, som sparkar Kyskhets-gudinnan i magen, (att ej nämna flera dylika exempel) synas väl temligt omöjliga att förena med någon tids begrepp om de höga väsenden, åt hvilka jorden troddes skyldig sin dyrkan. Ännu mindre låter detta tänka sig om en tid, då man redan ägde nog snille, att både göra och värdera poemer sådana som Homers. Äfven hos den äldsta af alla skalder, som i egentlig hög mening bära detta namn, finnes då verkligen fel emot hvad man kan kalla upplysningens fordringar; ty det gifves ett mått deraf, som ursprungligen tillhör menniskoförnuftet, så snart det hunnit någon viss grad af utveckling. Och beviset härpå är lätt: man undanrödjer mycket för oss stötande genom inbillningens flyttning till äldre tider och tänkesätt, men det gifves ingen ålder af tid, ingen flyttning af inbillningen, som kunna göra rimligt, att tänka sig gudavarelser på en gång dyrkansvärda och föraktliga.

Utan fruktan att bedraga mig, eller att motsägas af tänkande läsare, tror jag mig således

kunna utgå från den grundsatsen, att dikten, nyttjad i allvarsamt ämne, måste äfven kunna uthärda en allvarsam åsyn, det vill säga, fast ej sann, likväl kunna hållas derföre. Sålunda är väl t. ex. i fjerde boken hos Milton, engelns besök hos Adam i Paradiset, och samtalet dem emellan, utan tvifvel en poetisk skapelse, men icke derföre någon tom och förnuftstridig inbillningsdröm, utan tvertom efter alla våra religionsbegrepp, af samma möjliga och troliga natur med den öfriga berättelsen. Ja, man vill nästan öfvertala sig sjelf, att verkligen så skett och så talats, med undantag kanhända af en viss professorlig erudition hos engeln, under hvars person den lärda författaren då och då sjelf röjer sig. Men denna kritik förtjenar knappt att göras, och försvinner emot den öfriga förträffligheten. Också för att fatta begrepp om den äkta poetiska dikten, jemföre man blott verkningen på sinnet af denna och dylika, med verkningen af en del episka dunstbilder, som man låtit spela stora och fortsatta rôler i vissa poemer, såsom *Tvedrägten* hos Voltaire, *Vapenlyckan* hos Gyllenborg, att ej nämna flera af samma, eller ännu sämre beskaffenhet. Diktens lika redbara natur med det öfriga, i afseende på möjlig sanning och trolighet; se der alltså ett villkor för den, som i hvarje allvarsamt skalde-

verk synes utgöra en af förnuftets ojäfviga fordringar.

Den som åter betraktar detta villkor såsom öfverflödigt, och tror att, i alla slags poetiska arbeten, dikten tvertom kan och måste antagas såsom utgörande en blott prydnad, om hvars overklighet man är redan från början öfverens; den som i fortgående härifrån vidare slutar, att de underbara händelser han berättat alltså icke behöfva äga någon grund af sanning, hvarken i det allmänna tänkesättet eller ens i möjligheten, han gör sig om poesi och poetisk prydnad en ganska besynnerlig tanke. Med ett sådant begrepp derom måste man nödvändigt antaga såsom grundsats, att orimligheten tillagd till sanningen, och med den införlifvad, verkligen pryder och upphöjer den.

Den falska öfvertygelsen, att det i poetisk berättelse icke är fråga om trolighet, utan om rik diktgåfva, och att det underbara som deri brukas, icke behöfver äga rimlighet, befinner sig emellertid icke allenast (som jag redan anmärkt) ganska allmän, utan äfven understödd af lika falska begrepp om sjelfva de gamlas skaldekonst. Äro ej, frågar man, hela Homerus och Virgilius uppfyllda med idel orimliga diktsagor, som man skulle anse med åtlöje, i fall dessa stora mästares konst

icke gåfve behag och anseende deråt. Hvem tror eller trodde någonsin på Thetis och Venus, som föra vapen till sina söner? på Junos besök hos Väderguden? på Alectos hos Turnus? på allt det öfriga? Äfven hos dem var då den poetiska dikten icke annat, än tom skuggmålning, som tvifvelsutan redan då blott gällde för hvad den var, men hvaraf bruket tillät, att såsom poetisk prydnad betjena sig. Hvarföre skulle då vi, i vår skaldekonst, underkastas mera stränga lagar, än sjelfva konstens berömda mästare?

Jag är öfvertygad att man bedrar sig. Man skulle först och främst hafva mycket orätt, att lägga vår tids omdöme till grund för vida äldre tiders, och att förklara för afgjord fabel, äfven efter deras tänkesätt, allt hvad vi nu 20 eller 30 sekler efteråt måste anse derföre. Samma slags förnuft som hos oss ännu erkännes, fordrade tvifvelsutan äfven hos de gamla, hvad behörigheten på alla tider ålägger: allvar i allvarligt ämne. Svårigheten dervid för oss, i fråga om *underbar dikt*, har kunnat föra oss på afsteg derifrån, men ju lättare det var för dem möjligt att uppfylla detta villkor, ju mindre låter det tänka sig, att de skulle hafva missvårdat det, till skada för sina odödliga arbeten, så utmärkta af annan fullkomlighet. Af underbar dikt kallar jag för *allvarlig*

endast den, som grundad på tidens allmänna tänkesätt och öfvertygelse, befinner sig till den grad understödd deraf, att den, ehuru blott ämne för tro och förmodan, likväl går derigenom i bredd med möjlig sanning och verklighet. Sådan är den underbara dikten icke lätteligen hos oss, men sådan kunde den utan svårighet vara hos Homerus och Virgilius, och var det visserligen. Jag tillägger, att sådan var äfven från början alltid poesiens rätta mening dermed. Den behöfde ej bestå hos dessa skalder, hvarken i blotta figurerande skuggbilder ur gamla afdöda gudasagor, eller i eget nyskapadt drömverk, eller i lågt gängse pöbelskrock. Den var — märkom detta — offentlig religionslära, eller hvad som är detsamma, sjelfva den högre naturen i sin trodda verklighet. Tempel, altaren, prester, offer och publika religionsfester, hade redan från ålder omgifvit föremålen deraf med en majestätisk och vördnadsbjudande glans. Skalden tog dem icke omedelbarligen ur sitt eget hufvud: de existerade redan förut i den allmänna öfvertygelsen; han blott lånade dem derifrån, och använde dem i sin plan efter sina ändamål. Detta var dikt, allvarlig dikt, då för tiden.

Ett af de skenbaraste inkast häremot, som ibland ålderdomens lemningar torde kunna fram-

sökas, utgör tilläfventyrs de berömda Metamorfoserna, ett arbete erkännom det, till den grad fullproppadt med diktskapelser af otrolig natur, att förvisso hvarken poeten sjelf, eller någon annan klok man i hans dagar, kunnat egna deråt den ringaste trovärdighet. Nej i sanning. Men också hade Ovidius visserligen ej mera för ändamål, att gifva Rom ett allvarligt mirakelsystem, än det kunde vara Oehlenschlägers mening, att på nytt införa Asatron i Danmark, genom sina rimmade Edda-sagor. Blotta diktnöjet var utan tvifvel begges ändamål, och ingendera i behof att söka den slags effekt på sinnet, som blott kan uppkomma af trovärdigheten. Den romerska skaldens rika, lifliga målningskonst hade funnit ett fält, svarande emot hans önskan. Detta var för honom nog, och ganska visst likgilltigt, om man trodde på hans undersagor, eller blott beundrade dem såsom mästerliga poetiska målningar. Det är ej arbeten af detta slag som jag kallar allvarsamma. Men i sådana som böra oförnekligen vara det; sådana som hafva till föremål stora nationliga hjelteminnen, eller hvilka märkvärdiga uppträden af händelsehvälfning och handlande krafter, hvarvid man vill fästa menniskors allvarliga beundran och långvariga hågkomst, der, om dikt nyttjas, kan jag ej eftergifva min fordran på dess allvar och tro-

lighet. Poeten måtte annars lika så gerna strax ifrån början säga sin läsare: jag går att tala om ett ämne, för hvilket jag har för afsigt att uppväcka er högsta vördnad och beundran, och vill till den ändan förtälja er derom, hvad J väl sjelfve lären finna aldrig hafva händt eller kunnat tilldraga sig.

Då jag trott mig finna i de gamlas poesi en viss allmännare enlighet med den princip jag här yrkar, har jag dock ej velat påstå, att icke afvikelser derifrån ju äfven hos dem kunde uppsökas. Homerus tillåter sig visserligen många vågade tillägg af egen fantasi; och Virgilius sjelf är någon gång ej noggrann på troligheten. Skeppens förvandling hos honom till sjungande nymfer, svarar fullkomligt mot hvilken helst af Ovidii förvandlingar; och hans *prisca fides facto* röjer tillräckligt hvad han sjelf tänkte derom. Men just denna ursäkt röjer ock tillika, att han både kände och erkände den fordran på allvarlig berättelse, som i allmänhet utgör rätta naturen af detta skaldeslag. Må hända skall någon fråga, huru han då, med ett sådant begrepp derom, kunnat förena så många andra dikter af synbar flärd, såsom att ej nämna flera, episoden om Polyfem och Cycloperna, ett jetteslag af ofantlig storlek och med ett enda öga i pannan? Trodde någon

derpå ännu i Augusti tidehvarf? Så åtminstone föreställer jag mig. Utom det att detta lån från Homerus var af åldern helgadt, torde äfven böra ihågkommas, huru föga långt naturkunskapen ännu på den tiden hunnit, och antagandet af ett sådant äldre menniskoslag, icke böra finnas i Virgilii dagar orimligare, än vår egen tro midt i sjuttonde seklet på en jätteslägt i Norrige, hvaraf den sista, som ihjälslogs 1338, befanns äga åtta alnars längd, enligt Messenii berättelse.

Med ett gudasystem, sådant som de gamlas, och med deras i allmänhet ringa mått af naturkännedom, är det således svårt, att hos dem bestämma gränsen emellan det möjliga och omöjliga, följakteligen emellan trolig och ej trolig poetisk berättelse. Hos oss är denna gräns numera genom upplysningens framsteg med vida skarpare drag utmärkt, hvilket skulle böra naturligtvis medföra en viss stränghet i valet och slaget af dikt, när den brukas i allvarligt ämne, ifall hos nästan alla våra moderna skalder en helt annan princip om fiktionens bruk icke blifvit gällande: en princip härledd från diktens förutsatta natur af tydligt synbar, men derjemte loflig och prydande flärd.

Jag tror mig ej här behöfva tala om *Henriaden*, hvars hela dikt-system befinner sig helt

och hållit af detta falska slag, och består, med blott undantag af den helige Ludvigs apparition, ensamt af personifierade egenskaper, åt hvilka det är omöjligt att ens en minut tillägga någon verklighet. Med Tasso är redan annat. Det underbara är hos honom icke till denna grad oredbart. Hans odödliga poem öfverflödar deremot af magiska underverk, förtrollningar och orientaliska féerier, som i samma ögonblick de tjusa inbillningen förstöras af eftertanken, och medföra dessutom, jag vet ej hvilken inre stridighet med den höga allvarligheten af den heliga grafven, frälsarens minne, korsfanan och englasynerna. Det är skada för detta mästerstycke, att då ämnet deraf tillhör ännu vår tid, och skall förmodligen intressera alla påföljande, diktens trolighet deremot inskränkes nästan helt och hållit till de äldre mörka tidehvarfven. Om Messiaden bör jag ej yttra mig, då jag sedan flera år icke läst detta arbete, och icke ägt tillfälle att förnya minnet deraf.

Men ibland alla skalder, äldre eller nyare, intager ingen kanhända ett högre rum än Milton, för hvad jag kallar *diktens allvarlighet*, det vill säga, förmågan att gifva deråt den mest förledande färg af sanning och verklighet. Man skulle säga att han mindre uttänkt en skaldedikt,

än målat efter uppenbarelser synerna af den största öfverjordiska tilldragelse, som menniskotanken kan möjligen föreställa sig. Nästan öfverallt förekommer det läsarn, som poeten sjelf lifligen trott på verkligheten af hvad han förtäljer, och som den upplysande varelse, hvilken efter hans berättelse besökte honom i hans nattliga mörker, varit i hans egen öfvertygelse någonting mera än hans blotta inbillningsgåfva. Emellertid, midt under denna höga allvarlighet, huru ofta öfverlemnar sig ej sjelfva denna Milton åt det mest otyglade inbillningsspel, ja åt de uslaste påfund, som alltför synbart förråda den vanliga jordiska diktsmidaren? Så att man finner sig frestad, att hålla samma poem, den ena stunden för en käringsaga, som man den andra varit nästan färdig att hålla för en profetisk uppenbarelse. Jag vill ej här upprepa af Miltons diktskapelser, allt hvad Kellgren redan i hårda ord bestraffat *). Mycket kunde deri ännu tilläggas; och Messias t. ex., som för att skapa verlden, icke enligt Mosis berättelse, nyttjar dertill allmakten af ett enda ord, utan tar fram en *stor kompass ur ett af de himmelska skåpen*, för att derefter mäta och cirkla verket som en annan, — detta, säger jag,

*) Se Kellgrens Samlade Skrifter II Del. p. 86.

tillika med mycket annat af lika slag, hade väl förtjent sitt namn hos Kellgren bredvid det våta och torra, det kalla och varma, som förvandla sig till fyra *Generaler*. Den stora förträffligheten begär skoning för den stora orimligheten. Men emellertid, ifrån huru många ställen af detta berömda poem, måste ej den förnuftiga eftertanken beklagligen vända sig bort med flathet och förtrytelse?

Utgöres dikten verkligen på detta sätt af blotta vilda eller tomma inbillningsdrömmar, vare sig redan förkastade af upplysningen, såsom allt gammalt grekiskt och nordiskt gudaskrock, eller fast af yngre fabrik, dock ej bättre förenliga med sunda begrepp; måste man, i ett eljest allvarsamt arbete, för att njuta diktnöjet, hålla på vissa stunder omdömet och eftertanken strängt utestängda, att de ej må komma emellan och förstöra dunstverket, kunna, med ett ord, förnuft och inbillning icke förena sig i ett gemensamt bifall till diktens föreställningar, utan finner sig den ena af dessa sinneshälfter tvungen, att förakta och bortstöta ifrån sig, hvad den andra omfattar och njuter med begärlighet: då är ett sådant arbete icke heller (som dess allvarsamma slag yrkade) gjordt att njutas af hela menniskosinnet, utan lösligen beräknadt på ömsevis den ena eller

andra hälften deråf, utan förening dem emellan, och har, man säge hvad man vill, ej den förnuftsvärdighet, som en sann och ädel smak fordrar i all tankeskapelse af hög och allvarlig natur.

Äger då någon behof af dikten för att pryda och upphöja sitt ämne; har han hjeltar att besjunga, stora händelser eller stora sanningar att i sång utföra, och vill förvärfva deråt beundran och vördnad, genom högre magters framträde eller underbara deltagande: göre han det så långt ämnet bjuder honom utvägar dertill, men på ett sätt som ej strider mot förnuft och upplysta begrepp; på ett sätt som ej förringar hans arbete genom just det som skulle upphöja det. Tage han alltså hvarken sin tillflykt till trollmanskap och besvärjelse-krafter; eller förvandle han begrepp och egenskaper till gudapersoner med ansigten, kroppar och bevingade skuldror, för att inblanda sig i menniskoverlden och synas leda dess händelser; eller besväre han till samma ändamål någotdera af de fordna gudaherrskapen, vare sig Olympens eller Vallhalls: begge nu mera utan kredit hos förnuftet, och billigt entledigade från all befattning med verldsloppet. Under det att skalden bemödar sig, att gifva hjeltehöjd och gukraft åt sina personer ur menniskoverlden, göre

han

han ej, på detta sätt, sina varelser ur gudaverlden till usla pappersmålningar eller marionettbilder, hos hvilka hvarje upplyst öga måste sakna lif och redbarhet. Korteligen då han, för den blott naturliga delen af sitt arbete, fordrar hos sina läsare manlig tanke och sinnneslyftning, begäre han ej af dem tvertom barnslighet och tanklöst bildnöje för den högre och underbarliga, som likväl skulle gifva glans och förträfflighet åt det öfriga.

Hvad jag redan sagt om berättande poemer, tror jag böra med ännu större skäl gälla om teaterns tragiska föreställningar. Man har begynt i Tyskland att, bland mycket annat i ny smak, äfven skrifva tragedier med gudar och gudinnor ibland personagerna; allt förmodligen i följd af den goda läran, att poesien är fantasiens rike, och inom detta rikes gränsor ingenting orimligt. Men då frågan är att väcka sinnets djupaste och allvarligaste rörelser, synes mig framställningen för ögat medföra en ännu större fordran på trohet, än blotta berättelsen. Äfven då dessa diktens gudomligheter icke personligen visa sig, har jag åtminstone för min del aldrig rönt någon god effekt af deras medverkan i handlingen, så långt den varit påräknad som medel att väcka

eller öka sinnesrörelsen. Jag vet att Oedipe varit hos de gamla ansedd såsom ett af de yppersta tragiska ämnen; och händelsen har i sitt naturliga förlopp; äfven för oss nyare, utan tvifvel en tillräcklig svart olycksfärg. Men dessa dubbla orakelspråk om en son, predestinerad att mörda sin far och dela sin mors säng; dessa gudar, som på ett så eget och nästan förrädiskt sätt tillställa begge olyckorna; denna sphinx med sina gåtor, och denna blinda spåman som ej ser för fötterna, men ser in i gudarnas råd och vet besked om styggelsen; uppriktigt sagdt, är väl allt detta gjordt att hafva en stor verkan på oss, efter våra tänkesätt? Hvarje förnuftig åskådare, har han ej kunnat märka, huru hela detta synbara diktverk, långt ifrån att öka och upphöja sinnesrörelsen, tvertom i vissa ögonblick likasom nedslagit den och hindrat allvarligheten deraf?

Det är sant, att sjelfva Racine kunde synas hafva tänkt annorlunda, då han både i sin *Phèdre* och sin *Iphigenie* begagnat sig med så stor framgång af den grekiska gudadikten. Förträffligheten af dessa tvenne mästerstycken, medgifver jag först och främst utan motsägelse; blott icke såsom uppkommen af den grekiska diktens bruk, utan den oaktadt, genom den stora skaldens konst, att i alla belägenheter skillra menniskohjertat. Detta

är hvad som utgör den rätta effekten af de begge berömda sorgespelen. Hvad man i dem röres af och beundrar är icke Kalchas' orakeldrömmar; icke Kärleksgudinnans hat till Phèdre och hela hennes ätt; icke den sällsamma orsaken till Hippolits död. Jag kan svårligen föreställa mig, att t. ex. i tragedien *Iphigenie*, hindens uppoffring i stället för prinsessans, fastän hos Euripid gillad såsom enlig med grekiska mythen, skulle hos Racine hafva gjort annat, än förlöjligat hela mästerverket. Mången förnuftig läsare önskar tvifvelsutan, att poeten likaså kunnat bespara honom svårigheten, att tro på Neptuns löften till Theseus, och på hafsdjuret som han i följd deraf skickade att skrämma Hippolits hästar. Den präktiga berättelsen derom, jag nödgas tillstå det, har åtminstone på mig aldrig gjort någon verkan, svarande emot det öfriga; och jag tror att flera, om de fråga sig sjelfva, skola hafva funnit detsamma. Man behöfver blott jemföra dermed den berömda drömmen i Athalie, för att tydligen erfara, huru mycket diktmålningen, grundad på verkligt gällande begrepp, äger i sann effekt företräde framför alla lån ur en gammal försvunnen gudadikt.

Det är emellertid förundransvärdt, huru man finner lätt och lämpligt, att i sina sinnesnöjen betrakta sig såsom dubbel, och att åtskilja sig sjelf

likasom i två särskilta personligheter, inbillningens och eftertankens. Jag vill om så behagas lyckönska dem, som under fantasiens vildaste bländspel aldrig störas af besinnandet. För min del behöfver jag åtminstone till allvarligt sinnesnöje, att begges fordringar på en gång uppfyllas.

Man kan, jag medgifver det, visserligen flytta sig i inbillningen till en förfluten tid, af mycket olika begrepp och tänkesätt med den man sjelf lefver i. Det är hvad man t. ex. vid läsningen af Homerus och Virgilius nödvändigt måste. Men om detta gör nog, att inför omdömets domstol rättvisa deras bruk af ett sådant dikt-system, gör det icke nog, att med fullt allvar öfverlemna oss sjelfva åt samma föreställningar. Någonting af ofullkomlig, sägom rent ut, af alldeles förfelad verkan på oss, måste således alltid finnas deri. Men detta som saknas till fullkomlig verkan, hvari består det? I hvad annat, än i dikthändelsens möjliga sanning, efter våra begrepp? De gröfsta, de lumpnaste af våra skrocksagor, hafva beklagligen i detta afseende en verkan, åtminstone på barn och pöbel, som sjelfva Homerus och Virgilius aldrig kunna hafva på oss. Om detta nyssnämda diktnöje är föraktligt, är verkningen deraf åtminstone ganska allvarlig, och kan tjena såsom exempel af den, som på en ädlare väg måste sö-

kas, eller ock — ej ens eftersträfvas. Korteligen: förnuft och inbillning, natursanning och diktskapelse måste öfverensstämma, sammansmälta, vara eller synas detsamma, till all stor och fullkomlig effekt. Och ju mera ämnet har för oss storhet och allvarligt intresse, ju mer fordre vi äfven af sjelfva dikten denna höga allvarliga natur, hvarförutan den — upprepom det ännu en gång slutligen — alltid bättre saknades.

En annan fråga blir, huruvida någon underbar dikt, med sådana fordringar, må anses för oss möjlig, och hvad utvägar vi dertill nu mera kunna äga? Säger någon: de samma som *Milton* och *Klopstock;* så vet jag ej om frågan vore dermed fyllest afgjord och besvarad. Lagstiftaren Boileau tänkte åtminstone i poetiskt afseende ej särdeles gynnande om den kristna mythen i allmänhet, hvilken han ansåg såsom allt för osinnlig, eller i sin ringa grad af loflig sinnlighet alltför dystert majestätlig, för att kunna med nog poetisk fördel brukas i profana ämnen och händelsemålningar. För min del nödgas jag vara till en stor del af lika tanke med Boileau. Om förnuftet finner sig med detta diktslag nöjaktigt tillfreds, finner inbillningen deremot ej till samma grad sin räkning dervid. Erkännom nemligen, att om religionsmythen är hos oss utan jem-

förelse mera förnuftsvärdig och vördnadsbjudande än den hedniska, har den deremot ej på långt när samma rika omvexling, samma glada färgor, samma lifliga rörelsespel. Afgrundsvarelserna äro rysliga, och låta väl knappt i någon mensklig handling utan fasa inblanda sig. Englar och frälsta själar, se der hela det himmelska folket. Säligt lugn, heligt nit, endast öfverjordiska tankar, se der sinnesmålningen. Utan likhet med det jordiska lifvet, enformig, affektlös, olekamlig, äger de kristnas himmel, genom intressenas stora skiljaktighet, nödvändigt högst få beröringspunkter med timligheten, och skall i målningen af en profan handling följaktligen aldrig kunna ersätta den grekiska gudadikten, hvarken då fråga är att tillvägabringa händelserna, eller att upplifva hvarje del deraf.

Jag har trott någon tid på möjligheten af en viss religionsmyth för poesien, icke afvikande från de kristna lärorna, men omständligare, färgrikare och lifligare, än den som i dem innehålles. Men skulle, som troligare är, denna dröm aldrig realisera sig; skulle ännu derutöfver den kristna mythen kanhända blott finnas hafva någon rätt lycklig användning i alldeles religiösa ämnen, helst sådana der scenen låge till största delen långt utom jorden och menniskolifvet; skulle ändteligen

af allt detta slutligen följa, att vi för vanliga episka ämnen, för blotta jordiska och profana tilldragelser, af hvad storhet och intresse de må vara, föga kunna sägas äga någon underbar dikt, af riktigt lämplig natur och fullkomlig tjenlighet; så synes mig resultatet deraf blifva: icke att vi böra hjelpa oss fram vid sådana tillfällen med hvad slags annan dikt vi kunna, och betrakta den blott som en prydnad, hvilken man lånar hvarifrån man helst kan, och hänger likasom löst utanpå ämnet; utan snarare, att vi böra sparsamt inlåta oss i ett skaldeslag, som väsendtligen utgöres af den högre och underbara dikten, och deremot söka att desto bättre odla den slags poesi, som passar till våra tiders kultur och tänkesätt. Sådan förblifver alltid målningen af den yttre, lifliga naturen; af sinnets inre vexlingar och passionernas spel; af verldsloppet och samhällslifvet; sådan den höga känslans eller höga tankens lefvande uttryck; förnuftets, moralens, vishetens och det goda vettets harmoniskt tolkade läror. Förgätom deribland ej sjelfva dikten, sådan den, utan allt krig med förnuft och upplysning, antingen inskränker sig i sina proteiska förvandlingar inom det vanliga naturloppet, eller vettigt underbar fägnar inbillningen och tjenar sanningen. Jag nekar ej, att jag sett hos flera nationer förträffliga

bitar af denna slags dikt. Tyskarne hafva åtskilliga, och öfversättningarna af *Försakelsen*, af *Sorgens Son* m. fl., äro likaså många små offer af min redliga och lifliga högaktning för denna nations poetiska geni. Deras skaldekonst har, om så må sägas, en viss rikare saft, ett visst innerligt lif, som förmånligt utmärker den. Om jag föröfrigt borde våga ett omdöme derom, skulle jag tycka mig finna hos en del af deras nyare snillen, att de kanske något förmycket och för kärligen öfverlemna sig åt hvad de anse, för att vara naturens naiva målning eller känslospråk, och som stundom blott är hvardaglighetens, eller känslopjåkets; att de söka förmycket sina större effekter i det vidskepliga, rysliga, hemlighetsfulla; lemna i val af ämnen och behandlingssätt kanske förmycket företräde åt medelkulturens, ja väl stundom åt den lägre och gröfre kulturens tankesfer och sinnesnöjen; sträfva åter i sina filosofiska åsigter tvertom förmycket åt höjden eller djupet, hvarigenom de råka inpå gränsen af mysticism eller skolmästeri; affektera i allmänhet förmycket ett obundet fantasispel, i synnerhet en förmenad pittoresk stil, som ej är pittoresk utan utstofferad, för att icke genom allt detta, åtminstone efter mitt omdöme, gå ofta miste om det rätta slaget för vår tid, och kanhända det rätta klassiska värdet,

Korteligen: jag har trott mig kunna anse den Horatianska, Popiska, och i allmänhet den äkta fransyska vitterheten, såsom de säkraste mönstren af den slags poesi, som tillhör den rätta högre odlingen; och kanhända befinna sig de flesta upplysta domare i den delen af samma mening med mig. Om så är, må deraf slutas huru förståndigt de tänka, som ensamt tillgifne en viss ny vitterhetslära, anse deremot just detta slags poesi för alldeles ingen poesi; egna åt Horatius, Pope, Racine, Voltaire, tvertom deras synnerliga förakt, och tro sig upplifva ibland oss den riktigt äkta poesien, vare sig genom återförande af gammal förgäten myth, eller uppstufvandet af en mängd uselt pöbelskrock, eller genom andra jemgoda profstycken af hvad de i all uppriktighet hålla och kalla för äkta genialisk skaldekonst.

TREDJE STYCKET.

Om Gast- och Skrock-Dikten.

Då inbillningens, eller med sitt nya namn fantasiens, oinskränkta regering i vitterheten nu för tiden så ifrigt hyllas, under det att förnuftets och reflexionens landsflykt ur poesiens rike med triumf bådas, har jag trott dessa föregående an-

märkningar icke otjenliga, att hemställas till besinnande. Men hvad som, i afseende på dikten och dess natur, endast *afviker* ifrån sundt omdöme eller upplysta tänkesätt, är likväl ringá att akta emot det slags bruk deraf, som verkligen förnedrar sinnet under all ernådd förnuftsvärdighet. Det är härom, som det nu följer att säga något. Jag skall göra det i samma goda afsigt, och med lika frihet som i det föregående.

I sanning, då man betraktar den slags sällsamma vitterhet af all möjlig återkallad vidskepelse, hvarigenom vår tid begynt att utmärka sig, kan man ej mera fela att inse, till hvad grad de gamla förnuftsgränsorna befinna sig i allting från grunden upprifna. Vid geniets brist, eller bristen af nog kraftiga sätt att verka på slappa eller grofva sinnen, står man ej mer som förr rådlös och handfallen. Man har tillflykten färdig och öppen i mystikens drömmar och andeverldens tomma skuggbilder, till och med i dess gröfsta fasor. Och hvad man bland förnuftigt folk skulle tillförene blygts att berätta eller ens lyssna till; ja, hvad sjelfva den lägsta hopen redan hade begynt att förakta och skämmas före, det har blifvit just i våra dagar valdt till ämnen för talangens penslar och målningskonst.

Ogerna ville jag genom exempel härpå synas förolämpa namn af annars högt värde. Jag skall emellertid välja två eller tre främmande författare af rang, just för att lemna orörd vår egen medelmåtta, och emedan det är blott den högre förtjensten som klandret ej kan skada, efter det, om ock rättvist, alltid lemnar qvar tillräckliga grunder för högaktningen. Talangens fel äro aldrig talangen sjelf; men dålighetens synder utgöra just sjelfva dåligheten.

Begynnom med den berömda Bürger. Hvem känner ej tillika med detta ryktbara namn, äfven den odödliga gastsång, hvari fästmannens ridande spöke lyfter sin sköna opp till sig i sadeln, och under ett beständigt ropande: *Hurrah! die todten reiten schnell!* far af med henne i oafbrutit fyrsprång till kyrkogården, och släpar henne med sig ner i grafven, der hon ger opp andan af förskräckelse? Öfver hela Tyskland håller man denna spökdikt för ett mästerstycke, och det måste beklagligen medgifvas, att den poetiska talang som deri röjer sig, äfven till stor del rättvisar ett sådant omdöme. Man skulle åtminstone hoppas att ohyggligheten, gräsligheten knappt kunde drifvas längre, och att de här funnit sin gräns; men man bedrar sig: Den som det tror, läse blott *die Braut von Korinthus* af den ännu mera prisade Goethe,

Det är i detta poem, som älskarn (jag vämjes att säga det) fullbordar äktenskapet med sin sköna efter hennes död, vid ett nattligt besök ur grafven som hon gör honom; under det att flickans mor lyssnar utanför dörren på deras vexlande suckar, underliga läten, och hela kärlekskampen. Efter förmälningsakten reser den rysliga bruden sig opp ur sängen i hela sin längd, och håller ett tal till modren, hvari hon förkunnar henne, att den älskade ynglingen nu måste dö, efter att hafva uppfyllt hennes begär, och sedan hon fått suga hans hjerteblod; men att för sin del tvingade samma begär henne, att ännu i lika afsigt besöka andra ynglingar, som måste till mängd stupa för hennes kärleksbrånad.

Det är vidrigt att fortsätta berättelsen; men man anmärke, att flickan, uppfödd i hednisk tro, hade blifvit tvungen till kristendomen och dödt i kloster. Under nattbesöket hos sin älskare hade hon sutit till bords med honom, och väl smakat af vinbägarn med sina bleka läppar, men för ingen del velat njuta det *hvita brödet*. Sjelf hade hon derefter lagt sig hos honom i sängen, med förställd varning att ej röra hennes kalla lemmar: en varning som den unga häftiga mannen illa efterkom. Nu begärte hon slutligen af sin mor, att i stället för den begrafning på kristna sättet, som

hon hade erhållit, upptagas ur grafven och brännas efter gammalt bruk, för att sedan derefter förenas med sin älskare hos deras gamla hedniska gudar. — Och detta låter författaren sägas af en död, som likväl i det målet redan borde veta sanningen.

Den berömda författarinnan till boken om Tyskland och tyska litteraturen talar ej med ovilja om detta poem. Också må den unga mannens ståndaktighet vid sin förbindelse, och hans oskrämda kärlek verkligen till fördel vittna om honom. Detta bevisar passionens höjd och hör till könets segerhäfder; men jag tror ej, att det är ur den synpunkten som saken bör bedömmas. Med förmodligt rättare afseende på sjelfva diktslaget och dess förhållande till förnuft och smak, frågar jag deremot hvarje läsare som äger dem, hvad han tror sig böra tänka om den vällustiga gastens historia? I sanning om man äfven från det råaste tidehvarf knappast skulle vänta sig en vitterhetslemning af sådan beskaffenhet, borde det då vara möjligt, att den kunde tillhöra våra egna dagar? att af dylika stycken det ena efter det andra skulle finna bifall och beundran, och att sådant skulle hållas för sann och djup snillekraft? Eller skola vi då af sjelfva geniets hand ombildas, jag säger ej blott till behag och tycke för ett af de lägsta och skam-

ligaste diktslag som låta tänka sig; men till alla de dumma sinnesfasor, alla de grofva, förvända, hiskliga begrepp om en osynlig natur, som så länge utgjort våldets och bedrägeriets betsel på menniskorna, och som kostat förnuftet så långa mödor, ja äfven faror att utrota?

Vore vidskepelsens återställda makt allvarligen ändamålet för denna slags vitterhet, huru ville man väl då inför samhällsvettets domstol möjligen försvara den? Hyser man åter verkligt ej afsigten, att på nytt upplifva dessa galenskaper; skall allt detta vara blott lek och tillfälligt inbillningsspel, då, i himmelens namn, hvilket lustspel för inbillningen, ett lik ur grafven, ett otuktigt qvinnospöke, som uppretar én ung mans brånad till den onaturligaste beblandelse, för att derunder suga hans hjerteblod, och som går att sedan fortsätta samma vackra spel med en mängd andra ynglingar! Ligger ej redan en den djupaste förnedring för vår tid i sjelfva grofheten, sjelfva vederstyggligheten som man bjuder oss till sinnesnöje, i stället för hundrade slags upphöjda nöjen af förnuft och ädel känsla, som vi förut åtnjutit med vitterhetens hittills erkända mästare? Och från denna högre odling, som redan hade börjat utbreda sig till alla klasser, kan man, bör man tåla att nedflyttas till jemlikhet i oförnuft med

den råa tanklösa dräggen af samhället, som tvertom hellre borde småningom upplyftas till sundare begrepp och ädlare sinnesart?

Kanhända skall jag redan synas hafva för länge uppehållit mig härvid, men ännu ett ord äge jag dock lof att tillägga. Förlåtom någon ung talang, att i sin oerfarenhet försöka någon gång äfven effekten af detta förkastliga slag. Men är det ej en skam för män af geniets pröfvade gåfvor, män af redan vunnit rykte och påstådd filosofisk anda, att på detta sätt, likasom efter plan, arbeta på förpöblandet af sitt tidehvarf, endast af det usla begäret, att verka starkare och lättare på mängden af brutala och förståndslösa sinnen? Ty se der, utan omsvep sagdt, rätta hemligheten. Arbeten af sann och hög anda verka vanligen blott på en ringare del af förädlade läsare, och födas dessutom ej med det ömniga flöde, som ett ständigt skrifveri fordrar. Gastpladdret deremot fordrar ringa möda, men verkar vidsträckt, verkar på dräng och piga, på hela den grofva menigheten. Emellertid om sådana medel till effekt på menniskosinnet anstå män af geni och hög kallelse, då i sanning vet jag ej heller hvarföre det skulle föraktas såsom pojkstreck, att utpassa förbigående i mörka smygvrår, omhöljd af hvita lakan, med kritadt ansigte och eldkol i munnen.

Det är samma välde öfver menniskodumheten, som man i begge fallen fröjdas att utöfva.

Emellertid hafva en Bürgers och en Goethes namn ej förfelat sin verkan på hundrade små vurmande hufvuden, inom och utom deras kära fädernesland. Hopar af härmare hafva ej dröjt att skockas i spåret efter dem, alla färdiga att gifva förnuftet afsked, och att efter så goda mönster arbeta på tidehvarfvets förädling, genom de härligaste käringsagor. Har man änskönt ej alltid mäktat uppnå hela den berömda gräsligheten af de nyss anförda mönstren, så har man dock åtminstone brutit vackra lansar mot förnuft och sundt vett, genom upplifvande af en mängd odödligt pöbelskrock. Ju högre rum öfver denna klass af skribenter, jag i alla afseenden gerna lemnar åt den danska författaren af *Hakon Jarl* och andra tragiska taflor, ju mera finner jag mig förundrad, att han sjelf ställt sig likasom i rad med dem, genom flera stycken af detta slag. Såsom slutligt exempel vill jag blott nämna ett enda deribland, men som en poet, af författarns talang, skall en dag, när mod-yran försvunnit, kanhända sjelf undra öfver att hafva skrifvit; detta icke korta poem bär namn af *Valravnen*, som vill ungefär säga *Dödskorpen:* en ond trollvarelse, törstande ef-

efter kristet blod, och som hade af en prinsessa i sjönöd vunnit ett missförstådt löfte om det foster hvarmed hon befann sig hafvande. Barnet blir en prins, och uppväxer intill tjugonde året obesvärad af dödskorpen. Blott en enda gång har han kommit in genom fönstret till drottningen, som då satt i sin sorg och *stirrade på aftonsolen*, men icke gjort annat än sjungit en slagdänga för henne. Genom korstecknets bruk hade han för den gången låtit afvisa sig. Men nu börjar det rätta äfventyret.

Prinsen har sett en prinsessa från Norrige vid namn Minona, blifvit kär, vunnit genkärlek, och vill nu segla till Norrige, för att såsom brudgum hemföra henne. Under otålig väntan på skeppet och beredelserna, möter han en gammal käring i skogen, som lemnar vid hans fötter skråpuken af en stor fogel, den han ikläder sig, och reser dermed strax af luftvägen till Norrige. Under vägen hinnes han af dödskorpen, och nu är han förlorad. Genom sina böner utverkar han sig likväl dödskorpens tillstånd, att få till afsked besöka sin käresta, emot hederslöfte att inom vissa stunder infinna sig för att uppätas. Så mycket gör likväl dödskorpen för denna gången, och för att (som han säger) *märka honom*, att han hugger ut det

ena ögat på honom, och dricker ut hälften af hans hjerteblod. Med ett öga mindre, och hälften af hjerteblodet, flaksar den stackars prinsen, så godt han kan, fram till prinsessans jungfrubur, tar ett bevekande afsked af henne, och infinner sig derefter åter på det utsatta stället. Dödskorpen sliter honom i små bitar, hvaraf blott en ringa del stannar qvar ospisad på strandbrädden.

Förtviflad öfver sin älskares öde, ber prinsessan med ifver till himmelen, att *Han, med hvilken hon genom dopet blifvit förenad, och som låtit Petrus gå på vattnet,* ville nu också låta henne genom luften följa sin Harald. Knappt har hon slutat sin bön, förr än, på samma sätt som det skett med prinsen, men icke mer af en gammal käring, utan af en ung vacker herdinna, skråpuken af en stor fogel lägges till hennes fötter, hvilken hon ikläder sig, och väpnad med en stor duktig trägårdssax, ger sig åstad luftvägen att söka dödskorpen. Under farten hör hon sin väns klagolåt, ser strandbrädden färgad af hans blod; störtar dit ner, men finner af hela den blodiga måltiden ingen annan lemning, än hans frånslitna högra hand, som hon tar upp, gömmer i barmen, och flyger derefter vidare fort. Ändteligen råkar hon dödskorpen, som hon ej felar att sönderklippa i många bitar. *Hon klipper,* heter

det, *som hon klippte i snö*, och klipper på köpet sönder äfven alla småfåglar, som visa sig omkring henne, och som hon kan möjligen räcka; hvarpå hon, efter väl beställd sönderklippning, upptages i ett moln till himmelen, (så långt af poemet låter sluta sig) med den blodiga handen på bröstet, och den stora trägårdssaxen i sina segrande händer.

Man bör ej tro detta poem skrifvit med en stil, svarande emot innehållet. Beklagligen kan man ej deri misskänna en sann poets pensel och färgor. Säkert är då allt detta, lär man säga, idel skämt och satirisk rolighet? Nej, det är ett riktigt allvarsamt stycke, utan all flärd i sin mening, och syftande som allt af detta slag på uppväckandet af menniskans inre heliga skrockkänsla. Ty se der filosofiens närvarande höjd! Derefter uppträde någon tviflare och bestride mig menniskans perfektibilitet.

Tilläfventyrs skall man finna sig benägen, att anse allt detta såsom blotta nyhetsförsök af en och annan särskilt författare. Man bedrar sig: det är beklagligen andan af sjelfva tidehvarfvet. I den ena nationens litteratur efter den andra mötas vi af samma fenomen. De stora talangernas period synes vara i det mesta tilländalupen,

och den skrifvande massan har fältet inne; den vill nu i sin ordning stifta lagar, och vill blott hafva en vitterhet sådan, som den kan för sin del åtnjuta och åstadkomma. Derifrån detta allmänna återfall ner till den lägsta folksmaken, dessa vilda rop emot fordna reglor eller fordna mästare, hos oss och annorstädes. Hatare af en odlingsgrad, som man hvarken strax födes till, eller inhämtar med de första skolbegreppen, och med hvilken man blott genom fortsatt god läsning, mycken egen tanke och länge öfvade gåfvor småningom införlifvas, har man kastat sig, för ginhetens skull, i främmande nyheter, ropat efter andras rop, på snillekrafter och effekter långt öfver de förut vanliga, hvartill det himmelska fröet påstås ligga nedgömt i menniskosinnet, ehuru hitintills skamligen qväft och nertrampadt af förståndet och fransyska smaken, geniets tvenne usla fiender. Detta himmelska sinnes klenod, kallar man efter tyska formuläret *Genialitet*, och hvarje ung uppeldad hjerna felar ej, att taga sina vildaste drömmar för just denna dyrbara skatt, som man försäkrar oss att *Pope* och *Voltaire* hvarken vetat om eller förstått att värdera.

Följden har blifvit den som borde väntas, och ur denna Pandoras ask, *Nya Tyska Genialiteten*, (lemnom åt den äldre och sanna all skyl-

dig vördnad,) hvilken vitterhet hafva vi ej sett framströmma och vidt omkring utbræda sig? Talom ej om detta odödliga febuseri i stil och skrifart, som synes hafva blifvit vår särskilta lott; hållom oss vid vårt ädla ämne, pöbelskrocket. Om jag deraf anfört blott tre exempel, vare man försäkrad, att det ej skett af brist på trettio, och att äfven en tunga af jern, (om någon bra käring vore dermed försedd) skulle utnötas att berätta alla vår tids profstycken af detta slag: alla bördiga, det förstår sig, från fantasiens egna tyska gudarike; alla inspirationens äktaste barn, och religionskänslans heliga slägtingar; endast hindrade af det nedrigt tänkande förståndet, att långt för detta hafva beredt verldens glädje och njutning.

Icke nog: man begär allt starkare och starkare intryck. Skrocksagan och spöksynerne bli med tiden, äfven de, någonting vanligt och kraftlöst. Också har den tyska genialiteten redan funnit sig föranlåten, att komma till sin sista utväg, djefvulen sjelf, som nu mera begynt att personligen spela sin rôl i våra romaner, dramer, legender, o. s. v. Det bedröfligaste är, att äfven andra talanger, såsom musikens och teaterspelets börjat låna sig till försköning af dessa uselheter; och att råheten under tyllen och vigognen er-

hållit derigenom en förevändning, att dela utan skam samma hemligt älskade njutning med råheten under kommisset och blaggarnet.

Det är sant, att sedan *Fredriks vålnad* och *Alonzo den tappre* (begge två öfversättningar, och begge gjorda af en äldre tids berömda skalder), vet jag ej att vi hos oss, ägt i det rätta stora gastslaget någonting af större ryktbarhet. Emellertid har ifvern för hela denna slags vitterhet, i alla sina grenar, visserligen aldrig varit ibland vår unga skaldeflock större, än under de sednare åren, och en mängd små försök, längesedan tryckta i poetiska häften af olika namn, vänta blott på köpare för att vittna om idogheten deri. Har också framgången ej ännu svarat emot bemödandet, hoppas man att den stora verldsrevolutionen som i allting förestår, skall i sinom tid medföra den, och att tidens anda skall snart äfven hos oss göra sin makt gällande.

Kanhända bör en sådan väntan icke heller finnas orimlig. På sin gamla grund hvilar nu mera ingenting orubbadt. Allt gäser och omskakas: naturverlden, politiska verlden, sjelfva tankeverlden. Man vet i sanning ej hvad ödet ämnar, om sommarn skall bli vinter, fransoser tyskar, Locke en stympare, Svedenborg en halfgud, och käringsagan filosofi. De gamla förnuftsgrunderna upp-

ryckta, och med förakt utvräkta ur sjelfva filosofien, i hvad ämne (så smickrar man sig) skulle man väl underslå sig att längre erkänna dem? Jag nekar ej till allt detta, och man kan, som sagdt är, ej veta ödets vägar. Emellertid hafva dessa vägar hitintills alltid varit medelbara. Ödet har till sitt stora ändamål, gastsagans upplifvande, betjent sig i Tyskland och annerstädes af en *Bürger*, en *Goethe* en *Oehlenschläger* med flere andra utmärkta snillen. Så snart någonting dylikt äfven hos oss inträffar, skall jag begynna att frukta hvad som torde förestå. Intill dess, och såsom allt hittills visat sig, skulle man ej tvertom tycka sig finna likasom en hemlig vilja hos ödet, att skydda oss mot galenskapen genom sjelfva hennes nervlöshet hos oss, och att kanske (hvad vet man?) bevara detta gamla landet vid sitt goda vett i litteraturen, likasom nyss tillförene vid sitt politiska sjelfbestånd?

Uppriktigt sagdt, är det väl med en vitterhet, sådan vi sett den under snart ett tiotal lemnas åt boklådorna, och merendels förblifva der i troget förvar, som man bordt hoppas att uttränga den äldre, stundom förträffliga, hvaraf vi redan begynte att kunna berömma oss? Har man kunnat förnuftigtvis smickra sig, att hos redan talrika läsare af *Horatius* och *Virgilius*, af *Pope* och *Vol-*

taire, af *Kellgren* och *Oxenstjerna*, hinna mycket långt i smakens omskapning, med *Hafsfrun* och *Necken*, med den *Mörka skogen*, *Ljungby-horn*, *Varulfven*, och hvilken vet alla de öfriga namnen? En viss jurnal har yttrat, i afseende på *Svenska Akademiens Handlingar*, att alla dessa författare, (med undantag af blott tvenne som nämnas) skola i nästa tidehvarf alldeles upphöra att läsas. Detta må vara möjligt, men säkrare synes utan tvifvel, att läsningen af en ännu större del nya författare aldrig skall begynna.

Rätta olyckan vid allt detta förblir alltid, att poesier af den halt, som dem vi nyss omtalat, kunna merendels på stund göras af hvarje begynnare; men icke sådana som Kellgrens och Oxenstjernas, icke sådana som de begge Skaldebrefven *Till dem som söka ett odödligt namn*, *Sången öfver Gustaf 3:djes Bildstod*, *Uppfostraren*, *Svea*, *Husliga Sällheten*, att ej uppräkna flera. Lägg till, att då hvarje försök af sednare slaget skulle af oförmågan strax röja hela dess vanmakt och blottställas för åtlöjet, finner en skrocksaga, en pöbeldikt, en gastfasa, ehuru uselt rimmad, alltid en viss klass af läsare, på hvilken den kan hoppas att göra effekt, redan för blotta skrockets skull. Alla falska, öfverdrifna, grofva, halfvilda, hiskeliga, med ett ord, alla

förkastliga slag och sätt, hafva ej annat ursprung än detta samma: den tanklösa hopens lättare och vidsträcktare bifall. Äfven den sanna talangen har ofta ej kunnat motstå retelserna deraf.

I sanning, utan uppsåtlig beräkning på sjelfva vildhetens, sjelfva öfverdriftens, sjelfva förnuftlösbetens starkare verkan på en viss klass läsare, skulle ej, jag frågar det, förkastligheten af allt detta falla, med minsta bruk af sundt omdöme, strax och klart i ögonen? Lät också talangen sjelf nyttja dessa olofliga medel, och effekten deraf blifva i dess hand så stor den kan blifva. Men ehuru en författare må prisa sig af, att hafva åstadkommit hvad man kallar starka intryck på en slötänkt eller öfverrumplad menighet, vare sig genom vildheten, rysligheten af det som föreställes, eller skrifartens excentriska natur; hvilken förtjenst kan han dock deraf tillegna sig, om han är skyldig framgången (hvad nästan alltid sker) åt blotta orimlighetens kraftigare påstötning, och om läsarn, i fall ej af djurisk råhet, måste vid nästa tanke rodna för sitt nöje? Menniskan är ej två sinnespersoner, evigt åtskilda från hvarandra, en blott passiv, skakad och fröjdad af alla inbillningens intryck, som blott hafva lif och väckelsekraft, och en annan, dömmande och gillande efter förnuft och rätthet. Hon är

begge delarna, men begge i ett och tillhopa, så snart hon nemligen uppnått sin rätta bildning: ett mål, hvartill hon antingen hunnit eller skall komma, och hvarefter all effekt af geniets yrken måste beräknas, eller hålla tillgodo att förr eller senare vräkas och föraktas. Vore ej då bättre att genast söka det sunda, fast litet strängare omdömets bifall, som ändå slutligen skall medföra den enda sanna stämpeln af värde och varaktighet? Eller skulle det så förhålla sig, att effekternas kraft och liflighet på intet sätt låta förena sig med det visare omdömets fordringar? Mig synes tvertom, som hela snillets konst i alla tider bestått i denna förening, och som alla stora författares arbeten vore derpå lika så många talande bevis.

Medgifvom att dessa omdömets fordringar medföra band och tvång; att band och tvång, utan skicklighet och vana att bära dem, vanligen qväfva kraftens uttryck och lifligheten; och att oförmågan under dessa fjettrar skall blifva löjlig, eller åtminstone finna sig missaktad och vanprisad. Medgifvom att alla större effekter i vitterheten skola på sådant sätt nödvändigt blifva svå[illegible]e och rarare, då man ej har lof att söka dem [illegible]minsta utom gränsen af förnuft och ädlare bildning, följakteligen icke ett steg inom rå-

hetens, ryslighetens, vanvettets, pöbelskrockets och den vilda hänförelsens område. Deraf följer visserligen, medgifvom det äfven, att under sådana villkor, icke hvar mystisk ordprånglare i rim och meter, icke hvar sammanfösare af oförståndigt fras- och bildmakeri, icke hvar excentrisk stojare, eller hvar författare af gastballader, skrockdikter, röfvarehistorier, slagdängor, blåskägg och annan pigläsning, skall komma att passera för ett geni, och taga rangen af Pope och Voltaire: men jag ser i sanning ingen skada deri för det menskliga samhället. Det är tvifvelsutan sant, å andra sidan, att om förvillelsen gör löjlig, gör blotta renlärigheten icke heller odödlig. Jag glömmer alltså ej heller den fara jag sjelf löper; men skulle också jag som skrifver detta, oaktadt den bättre väg jag sökt följa, likväl böra finnas vid slutlig dom kanhända på det högsta blott en passabel rimmare, men böra förlora rummet bland nationens verkliga skalder, så ser jag i sanning ej heller deri något stort lidande, då en lägre förtjenst, i fall dock någon, icke bör kunna räknas någon till förebråelse. Det är i förträffllighetens natur, att ej kunna tillhöra en hvar. På alla tider har hon varit sällsynt genom sin svårighet; och det rätta stora onda vore, om minnet af hennes fordringar kunde på någon tid till den grad utplånas, att

hon med förtrytelse slutligen helt och hållit försvunne från ett tidehvarf, som ej mera förstod att hvarken värdera, eller ens igenkänna henne.

FJERDE STYCKET.

Om den gamla Götiska Dikten och den nya Smaken för detta slags Vitterhet.

I bredd med det nyss omtalta orimliga skaldeslaget och med behaget dertill, är jag långt ifrån att sätta den hos oss så ifrigt uppvaknande kärleken för den götiska fornåldren. Den förra smaken är låg och förkastlig; den sednare kan vara berömlig: och det vore blott öfverdriften deri som kunde böra finnas klandervärd.

Såsom ämne för kunskap och forskning, förtjenar det götiska fornstudium visserligen alltid sin aktning. Från poetiska sidan visar sig åter dess förtjenst något mera omtvistelig, oaktadt den stora mening derom, som man bemödar sig att hos oss väcka och underhålla.

Vid betraktande såväl af den ifver hvarmed detta sker, som af sorgfälligheten att påkläda nästan alla ämnen, åtminstone alla svenska ämnen, den götiska forndrägten, så långt någon lapp

deraf låter möjligen inpassa och bruka sig, — vid betraktande häraf, säger jag, skulle man ej tro sig tydligt nog röja, huru allt detta instämmer med hela den öfriga anläggningen till en ny vitterhetslära? eller skulle det vara en dikt, att en sådan ny vitterhetslära någonsin varit å färde? Vi hafva alltså blott drömt om en så kallad *ny Skola*, med ändamål att nedstörta från litteraturens thron den gamla Horatsiska, Popiska, Voltairiska kulturen, för att i stället uppsätta den unga fosforiska gallimatian, eller till behaglig omvexling, sjelfva rama folksmaken. Men om meningen verkligen ej varit, att hos oss återföra denna sistnämda, med alla sina herrliga förlustelser ur den äldre och yngre råhetens poetiska grundsköte, hvad har man då menat, och hvartill under tolf års tid alla konst-lexor, alla häftiga åtgärder af just denna samma åsyftning? Hvartill predikningarne om fantasiens höga egenmäktiga gudaflygt, och om förderfligheten af förståndets medverkan dervid? Hvartill skriket om dumheten af hvad man kallar korrekthet, öfvadt skrifsätt, riktighet i språk och mening? Hvartill det löjligt affekterade föraktet för nyare tiders bästa författare, med deremot svarande entusiastiska beundran för alla gamla slagdängor och gatvisor, som gjort hitintills våra pigors och drängars omissunnade vällust?

Hvartill spökfasorna, och upplifvandet af allt gammalt pöbelskrock? Hvartill ändteligen inbillningens möjligaste tillbakaflyttning till de mörkaste och råaste tidehvarfven, och dess idkeliga umgänge med föremålen deraf?

Från den aktning för dessa åldriga tider och föremål, som ett billigt tänkesätt älägger att hysa, ärnar jag visserligen ej söka afvända någon; men då jag redan yttrat mig om en och annan af de ofvannämda punkterna, skall jag begagna samma rättighet, att ännu tillägga ett ord om denna sistnämda.

Det är ej utan, att ju den så kallade götiska fornverlden äger, genom olikheten af gudalära, lefnadssätt och händelselopp, någonting till form och färgor starkt afstickande från våra tider, och befinner sig, såsom hvarje tid af råare sinnlighet, på vist sätt gynnande för den poetiska målningen. Äfven genom de begrepp om sedernas enfald och allvarlighet, om frihetsnit, löftestro, oförskräckt mod, och flera slags värdiga tänkesätt, som vi fästa vid denna gamla kämpetid, glänser den från en moralisk sida, som låter af skalden med fördel använda sig. Det må således ej nekas, att ju dessa aflägsna åldrar erbjuda ämnen till vissa taflor, som böra, under talangens hand, medföra sin verkan. Jag tror blott för min del, att alla dessa

taflor, så långt de skola behålla sin äkta forngötiska pregel, böra anses såsom målningar af ett eget och för oss redan främmande eller föråldradt slag, godt för sig, till omvexling eller kontrast, men som ej torde böra ideligen upprepas; minst med hemligt eller kungjordt anspråk, att uttränga vår egen tids egentliga vitterhet.

Skulle således något verkligt geni, af särskilt behag till den götiska fornverlden, helst välja derur föremålen för sin pensel, följe det i sådant fall sin böjelse, och njute beröm efter den urskillning som visas i valet, och den talang som röjes i utförandet. Men påstår någon på samma grund äfven, att häri hafva igenfunnit en af de rätta stora hufvudkällorna för sann poesi hos oss; fordrar någon att våra skalder böra från den grekiska och romerska gudadikten, oförtöfvadt och af uppriktigt hjerta omvända sig till den gamla nordiska; våra konstnärer följa samma visa efterdöme; våra ögon och vår inbillning hädanefter omkringstängas med idel föremål ur de götiska tiderna; och då alla ämnen svårligen kunna väljas derur, åtminstone mythen, bilderna, språkarten öfverallt inblandas; påstår någon, i korthet sagdt, att med undantag af spökeriet, trollskrocket och den nya filosofiska mysticismens höga molnkretsar, vår tankes och känslas rätta poetiska um-

gängelse måste för öfrigt evinnerligen vara i Eddan och Sagorna: då fruktar jag uppriktigt, att en sådan plan för vår vitterhet, smakar mera af en viss ny skolas afsigter och önskningar, än af upplyst nit och sundt omdöme.

Hvad först och egentligen angår den gamla götiska gudadikten, tillstår jag för min del oförställdt, att den alltid förekommit mig såsom grof och vild emot den grekiska, och till flera delar såsom en förskämning deraf, sådan den synes böra väntas af ett rått och obildadt folkslag. Jag är ej okunnig om hvad en *Herder* och efter honom andra skrifvit till fördel för detta diktslag, och om den stora tjenligheten deraf för de bildande konsterna. Oaktadt Herders synnerliga behag till *Idunas äpplen* (verkligen ej af den götiska diktens minst lyckliga härmningar), har jag dock svårt att finna deras företräde framför Hebes nektarkopp; eller hvarföre denna allmänt kända och brukliga dikt skulle behöfva hos oss ombytas mot en annan, ända hittills förgäten och obrukad.

Lika så litet inser jag hvarför, i fråga om bildande konst, Jupiter på sin olympiska thron, med sin blixt i handen och sin örn vid fötterna, skulle böra gifva vika för Oden på sitt högsäte

Hlid-

Hlidskjalf, i sitt silfverslott *Valaskjalf*, eller ridande öfver bron *Bifrost* på sin åttafötade häst *Sleipner*, vore det ock med sitt skepp *Skidbladner* i fickan.

Mars, med kask och spjut och sköld, åkande på sin stridsvagn dragen af vilda frustande hästar, likasom Venus i sin Char, med sitt förspann af flygande dufvor, synas mig ämnen för konstnärns hand, dem jag icke tror att målaren eller bildhuggaren skulle böra utbyta, hvarken emot Thor med sitt bälte, sin hammare och sina jernhandskar, dragen af bockar, eller mot Freja i sin vagn, förspänd med kattor.

Promethé fastsmidd vid spetsen af Kaukasus, med örnen som söndersliter hans barm, har äfven synts mig, uppriktigt sagdt, af något ädlare uppfinning, än Loke, bunden vidöppen på spetsarna af tre klippstenar, med tarmarne af sina egna söner, en orm hängande öfver honom, som spyr gift i ansigtet, och hans hustru som sitter bredvid honom med ett embar att låta ettret rinna i. Den halta Vulkan ger mig löje, icke afsky, men Tyr med sin afbitna hand, är nära att göra det.

Jag kan ej neka, att beskrifningen om verldens daning hos Ovidius behagar mig mera, än

Bores söner som dräpa Jätten Ymer, och göra jorden af hans kött, hafvet af hans blod, bergen af hans ben, stenarna af hans tänder, ändteligen himlen af hans hjernskål, som de vrida på fyrkant, och sätta under hvardera af de fyra hörnen en af dvärgarna *Öster, Vester, Söder* och *Norr.* Jag har tyckt mig finna en förtjusande mening i den grekiska Kärleksgudinnans gördel, sammanvirkad af idel behag, löjen och förföriska retelser; men jag har beklagligen deremot ej kunnat finna någon minsta mening i FenrisUlfvens kedja eller fängselband, hopgjordt af *kattfjätens ljud, qvinnans skägg, fiskens andedrägt* och *fågelns spott.* Just sådan synes mig tvertom, på alla tider och orter, den vilda grofhetens snillelek.

Vore jag målare eller bildhuggare, skulle jag åtminstone icke välja till ämne för min talang, hvarken Vallhallsgeten, som skaffar karet fullt af mjöd åt Gudarna, eller Thors nattherberge i tummen på jetten Skrymers handske, eller hans försök att lyfta Utgårda-Lokes katt, eller huru han brottas med käringen Elle, som dock visserligen ej utgöra de sämsta ställen af den götiska mythen. Det gifves andra, som i det afseende kunde nämnas, t. ex. Thors resa till Jätten Gejröd, då han vadande öfver ån Vime finner vattnet gå öfver skullrorna, och när han ser opp blir varse

jettens dotter midt öfver sig, som står med en fot på hvardera strandbrädden, och förorsakar åns stigande. Thor, heter det, tog opp en bergsklyfta och slängde mot henne, sägande: *I ursprunget skall Å stämmas;* hvarefter tillägges, att *han träffade der han syftade*, och hjelpte sig sedan snart öfver vattenflödet. Jag föreställer mig ej, att det är med afseende på detta eller dylika ämnen för de bildande konsterna, som den götiska gudadikten begynt så ifrigt anbefallas åt våra artisters uppmärksamhet.

Att äfven vissa ädlare ämnen kunna derur framsökas, vill jag ej bestrida. För något tillfälle och till särskilt ändamål, må ett sådant val vara för konstnären både lämpligt och hedrande. Få lära dock de ämnen ur götiska dikten vara, som uppgå i förträfflighet mot alstren af den grekiska bildningsgåfvan. Om konstnärn äger smak och urskillning, skall han väl alltså i allmänhet svårligen välja till föremål för sin talang det gröfre och vildare, framför det vida fullkomligare, eller afsöndra sig från den europeiska konstodlingens allmänt erkända bildskola, för att bortslösa sin skicklighet på en mörk tids sällsamma undersagor, föga kände utom de nordiska fjällarna, och äfven inom dem nästan totalt förgätna

af sjelfva detta folks egna afkomlingar. Ingen Sergel skall åtminstone samtycka dertill. Detta vore dock patriotiskt, säger någon; men äfven i dessa ämnen synes mig det verkliga fosterlandsnitet äga andra och klokare sätt att visa sig på.

Ännu andra skäl finnas, och förtjena att nämnas. Visserligen kan målaren eller skulptören bilda en grekisk *Jofur* eller *Venus*, tillägga dem götiska attributer, och kalla dem *Oden* och *Freja;* men hvad blir deraf vårt, utom namnen? och med hvad rätt kallar man detta *Nordisk Konst?* Dessa råhetens diktfoster, afsöndrade genom ett svalg af sekler ifrån kulturens tidehvarf, och under hela tiden af vår progressiva hyfsning, aldrig, förrän i våra dagar, genom talangens bearbetning närmade till oss och införlifvade med våra föreställningar, — hvad kan artisten, då han nu på en gång väljer dem till föremål, hafva att i dem uttrycka, som han icke måste begynna med att låna åt dem, från en fullkomligare myth och en högre konstodling? Huru kan han skillra dem i deras rätta och ursprungliga sanning, utan grofhet, eller i modern försköning, utan uppenbar förfalskning? Än våra monumentala konstprodukter, våra *medaljer* till exempel? Skola äfven de begynna att tecknas med ett *Mimershufvud*, en *gren af Ygdrasil*, en *Galt Gul-*

linborst, o. s. v.? Eller skola de fortfara att bära det grekiska bildspråket, under det att litteraturen ikläder sig ett helt annat, och äfven skulpturen och målningen egna sig att uttrycka helt andra mythiska föremål?

Ifrån konsterna, låtom oss nu komma till vitterheten, vårt egentliga föremål. I ämnen af högt allvar, tror jag hvarken den grekiska eller nordiska gudadiktens otjenlighet behöfva bevisas. Allt hvad som antingen genom allmänt förnuft, eller tidens upplysning ej kan vara möjlig sanning, måste, hvarhelst allvar och sanning sökas, nödvändigt stöta eftertanken. *Jupiter* och *Oden*, *Mars* och *Thor*, *Neptun* och *Niord*, brukade som personer i en verklig handling, blifva här en lika barnlek: och den som tror (ännu en gång påmint), att dikten så beskaffad kan i allvarsamt ämne, såsom blott poetisk prydnad, användas och begagnas, förråder derigenom en lika stor brist på omdöme och på kännedom af menniskosinnet.

Att åter annorlunda förhåller sig i vissa blott lustbara ämnen, detta har i ett af de föregående stycken af denna afhandling redan blifvit anmärkt. Jag tror mig ej behöfva upprepa något deraf.

Men i allmänhet är den gamla mythens bruk (grekisk eller nordisk), icke egentligen detta i

vår moderna skaldekonst. Den är der vida mindre både använd och användlig, såsom ett slags verklig gudaverld, hvarur man lånar de högre varelserna i en episk handling, för att leda den och gifva underbarlighet deråt, än såsom ett *blott bildspråk i allmänhet*, hörande till hvad man kallar *stilens poesi*, och hvartill förrådet af någon slags myth, (den ena eller andra) svårligen låter af skalden umbära sig. Man kan i sanning, för att dömma rätt i detta ämne, icke nog klart öfvertyga sig, först: huru litet en gammal myth, på hvilken ingen mera tror, låter nyttja sig såsom något allvarligt guda-system; men ock dernäst, af huru angelägit och oumbärligt bruk den kan deremot vara till denna så kallade *stilens poesi*, hvarigenom den nakna tanken klädes till skön bildsyn, och förvandlas från blott tänkbar mening till åskådlig sak eller personlighet. Om poesiens natur nödvändigt fordrar detta, så lemnar ock ingenting dertill så mångfaldiga och tillika ypperliga utvägar, som en myth, full af det bildande snillets hela bästa rikedom, och af de förflutna seklernas skönaste föreställningar. En sådan myth utgör för skalden likasom ett lefvande förråd, hvarur han i hundrade fall lånar med fördel bildformer och personligheter, att för ögonblicket upplifva sin föreställning, utan att

kunna beskyllas för orimligheten, att allvarsamt antaga existensen deraf. Sådan är nemligen naturen af dessa mythens foster, att de aldrig qvarblifva på scenen såsom verkliga varelser, utan endast framskymta för inbillningen, och försvinna tillika med uttrycket, upplösande sig genast i en blott tankemening.

Så säger man t. ex. om en beundrad segerhjelte, att det är Mars under en dödligs hamn, om en mäktig konungs vrede, att det är Jofur, som slungar sin åska; om en intagande skönhet, att hon följes af Gracerna, eller att Venus lånat henne sitt bälte; om en poet, att han är Sånggudinnornas fosterson; om solen, att det är Dagens Gud, som kommer att upplifva naturen; utan att likväl hvarken Mars eller Jupiter, eller Gracerna, hvarken Apollo eller Muserne, för öfrigt spela någon rôl i poemet, och utan att man med allt detta menar annat, än tapperhet, makt, behag, talanger och solsken. I lika mening brukade, (det vill säga endast för att upplifva uttrycket, och såsom hastiga, försvinnande bildsyner) finner man öfverallt, *Morgonrodnans tårar*, *Zefirens vingar*, *Parnassens höjder*, *Kastalens bölja*, *Vishetens egid*, *Neptuns treudd*, *Tvedrägtens äpple*, *Karons båt*, *Glömskans flod*, att ej fortsätta den långa listan af alla dessa poetiska figurer. Visser-

ligen, om man så vill, *lieux communs* under medelmåttans pensel, men icke så under talangens, och ehvad man må säga, aldrig för skalden umbärliga. Man kan ej tvista om poesiens hvarken behof eller rättmätiga bruk af ett sådant lefvande språk. Frågan är alltså blott om valet af det ena eller andra slaget deraf, när flera kunna gifvas; och förnuftsregeln blir väl här för skalden nödvändigt den samma som för artisten: *den skönaste bildverlden, det skönaste, det mest odlade bildspråket, som tillika är för inbillningen det minst främmande.* Ty äfven här måste bekantskapen med språkslaget, och vanan dervid, nödvändigt föregå njutningen af hvad som föreställes.

När man då redan från århundraden äger i skaldekonsten ett sådant bildspråk, hvarmed inbillningen haft tid att införlifva sig, lönar det säkerligen ej mödan att utdömma och med besvär upprycka alla dessa inrotade och älskade föreställningar, för att utbyta det ena skuggverket emot det andra; i synnerhet ej det bättre och genom all odling förskönade, emot det sämre och ofullkomligare. Hittills har den grekiska mythen varit den allmänt gillade. Alla forntidens dyrbaraste konstminnen, hela den europeiska snilleodlingen tala detta samma bildspråk, och en liten folkstam vid polen skulle i sin verldsvrå, och

ur en mer än tusenårig natt, vilja framleta ett aldeles eget, halfvildt, odanadt af talangens mästerhand, obekant för andra folkslag, ja, hvad mera är, som för oss sjelfva återstår att lära och vänja oss vid! Äro vi då genom våra sena framsteg, fåheten af våra goda författare, sjelfva vårt språks ringa allmänlighet, icke redan förut nog söndrade från de öfriga nationerna, och vår litteratur nog likgilltig för dem? Böra vi genom en poesi, till myth och bildspråk, främmande för dem, ännu mer försvåra bekantskapen, och troligtvis alldeles upphäfva den?

Jag hör tros och påstås, att egenheten deraf skulle tvertom gifva oss förtjensten af originalitet, och mera vända uppmärksamheten på oss, än all gammal slentrian, införd och bibehållen genom härmningen af andra länders vitterhet. För min del fruktar jag, att man i det fallet illa förstår, både hvad man kallar *slentrian*, och *originalitet*. Den förra ligger aldrig i bibehållandet af det allmänt erkända goda och rätta i *slag* och *sätt*, utan i medelmåttans triviala natur, som ehvad slag eller sätt hon brukar, ej har förmåga att gifva lif och nyhet åt hvad hon gör, och som endast nöter på allt, utan att någonsin sjelf skapa något. Hvarje verklig skapelse är deremot alltid *nyhet*, vore ock slaget och formen deraf sedan

årtusenden sedda och vanliga. Hela den vackra och lifliga naturen skulle eljest ej vara annat, än en stor evinnerlig slentrian; ty ingenting är väl i allmänhet mera det samma, än hennes produktioner. Men är hon ej det oaktadt förtjusande ny i hvar skön blomma, hvarenda vacker sommarmorgon, genom de alltid friska och lifliga behagen deraf? Det är blott naturen och geniet, som på det sättet förstå konsten att vara alltid nya, under en beständig likställighet. Den stora konstnärens nyhet ligger derföre särdeles i de tusende särskilta dragens alltid ovanliga hållning och effekt; medelmåttans nyhet deremot i de stora allmänna formernas förvridning eller plumpa omställning. Men tror man då, att hon skall blifva gudomlig hos oss, endast hon får sig en annan råare diktsaga, några förgätna namn, och några gammalmodiga språkformer att slipa med.

Hvad originalitet angår, så aktom oss att anse derföre alla afsprång från det bättre och ädlare, hvaråt ledsnaden vid en lång njutning af detta bättre kunde förskaffa ett visst omoget bifall. Det gifves grofva eller slappa sinnen, som behöfva till nöje och väckelse icke det sköna, utan det nya och sällsamma, och som gerna säge, att vitterhetens hela utseende förvandlade sig lika så ofta och oförmodadt, som teaterns i en

tysk dram. Den förträffliga Fru Stael, visserligen utan att skydda eller gilla sådana okloka förvandlingar af ett lands smak och litteratur, ville deremot finna på en och samma tid alla dessa afvexlingar hos nationerna sinsemellan, och att hvart och ett folkslag, utan att söka likna ett annat, hade sin egen särskilta poesi, likasom sin egen olika jordyta, eller klädedrägt. Det är sant, att den europeiska vitterheten skulle, sålunda varierad, verkligen komma att framställa ett stort och angenämt skådefält, hvaröfver ett geni, med sådana vingar som Fru Staels, skulle finna tillfälle att företaga en den mest förtjusande lustfärd. Såsom en tillställning för betraktarns nöje vore alltså detta fullkomligt bra; jag vågar blott tvifla på, att derigenom vore lika väl sörjdt för hvart lands särskilta litteratur, hvilken förmodligen icke är till, för att utgöra en afstickande kontrast emot de öfrigas, utan för att upplyfta nationen till den allmänna högre odlingens ära och njutningar. Fru Stael, sjelf född att gifva eftersyn af förträffligheten, visste fullkomligen, att den, oaktadt sina skiljaktiga slag, likväl förblifver alltid den samma till grunder och lagar, och att föga någon afvikande sällsamhet visar sig någonstädes. som ej utgör en större eller mindre synd emot detta slags hemliga grundförnuft. Originaliteten i denna me-

ning vore då för ingen nation önskvärd. Den var alltid moder till litteraturens slutliga förderf, och dess foster, riktigt fullgångit, heter *barbari.* Med ett ord: felet i ett lands vitterhet, är aldrig att vara af ett slag, redan gammalt och öfverallt antagit, utan tvertom att vara af ett, som genom sin natur icke kan blifva någondera.

Efter denna korta afvikning, vändom tillbaka till den götiska mythen. Hvar och en inser utan svårighet, att jag här talar om den, icke sådan den naturligen förenar sig med något verkligen forngötiskt ämne, som kunde väljas af skalden, och till hvilket bruk den må äga under talangens hand sitt goda poetiska värde; utan om dess allmänna införande i stället för den grekiska dikten; om dess bruk såsom ett annat och för oss tjenligare bildspråk, i alla ämnen der man varit van att hittills använda det grekiska. Det är detta som jag ej kan för min del gilla, och hvarom jag går att fortsätta yttrandet af min oförgripliga mening.

Hvar och en myth föddes alltid i ett visst nödvändigt förhållande till det folkslagets begreppsodling och bildningsgrad, hos hvilket den uppkommit; hänförer sig i allting derpå, och kan ej, öfver mellanrymden af många sekler, flyttas till ett helt annat folk, eller helt olika tidehvarf, utan

under tvenne villkor för möjligheten, hvaraf det ena eller andra synes mig böra äga nödvändigt rum.

Antingen måste nemligen mythen, tillika med det fordna folkets litteratur och snillebildning, hafva blifvit hos någon nyare nation, redan från början af dess egen vitterhet, antagna till mönsterskola, och hafva under tidernas lopp införlifvat sig med dess tankeodling, dess poesi och bildningsspråk: detta fall var hittills alla europeiska nationers och vårt eget. Eller om så ej är; om mythen uppväxit hos ett gammalt vildt folkslag, och skall, efter många seklers glömska, på en gång upplifvas och införas hos en efterverld af helt skiljaktig odling; då och i sådant fall låter ombytet visserligen ej göra sig, utan att det nyare folkets tankedaning, tillika med hela dess vitterhet och bildningsspråk, måste likasom med våld brytas och tvingas till enlighet med den gamla återförda skaldearten. Jag ser ej huru detta skulle kunna hvarken bestridas eller undvikas.

Men huru och genom hvad medel sådant måste ske, har man också tänkt nogsamt derpå? Ty blir det väl på annat sätt möjligt, än först och främst genom ombyte af nästan alla gamla älskade tankebilder i de främmande, som skola införas, och som antingen illa svara deremot, eller i

fall någon gång af en viss likhet, dock alltid utgöra ett gröfre och ofullkomligare uttryck deraf? Ja, vore detta ens nog, och måste ej omskapningen fortsättas, genom ett ännu hårdare medel, genom frånsöndring och uppoffring af hela den mängd begrepp och föreställningar, som icke blott öfverskrida den gamla skaldekonstens förråd och möjlighet att uttrycka, men ej heller kunna dermed på minsta sätt förlikas och sammanbindas?

Det vore således ej nog, att vi skulle nödgas i vår skaldekonst förvandla Olympen till det gamla *Hliðskjalf;* Jupiter med sin blixt och sin örn till *Oden* med sina två korpar *Hugin* och *Munin,* Apollo till *Dellings* son *Dag,* med sin häst *Skinfaxe,* hvars man upplyser jorden; Elysén till palatset *Gimle,* byggt på verldens södra ända; Pluto till *Hel* med sitt bord hunger, sin knif svält, sin säng sjukdom och sin tärna långsamhet; att ej omröra hela det öfriga ädla utbytet. Men skulle vi ej derutöfver jemväl nödgas afsäga oss allt hvad ej den götiska råheten kunnat ens ana, ännu mindre tänka och bilda? ty hvad äger den väl motsvarande till det grekiska snillets tusende lifliga diktbilder, som blifvit sedan seklers tid den europeiska kulturens snart sagdt oumbärliga skaldespråk? Hvad äger den t. ex., som skulle uttrycka eller ersätta Kärleken med sitt koger och sina

pilar, Pallas med sin egid, Venus med sitt bälte, Vesta med sin heliga låga, Neptunus med sin treudd, Themis med sin vigtskål, Furierna med sina bloss, Apollos lager, Phaetons fall, Ikars flygt, Pandoras ask, Proteus' förvandlingar, Parnassen, Melpomene, Thalia, alla Sångmöerna, alla Gracerna, med ett ord, nästan hela det fordna grekiska bildverket, så fullt af behag och stundlig tillämpning. Eller skulle vi kanhända blanda tillhopa begge mytherna, och göra deraf en osammanhängande väf, af groft och fint om hvarandra?

Ännu en gång, vägrom ej en tillbörlig rättvisa åt den götiska mythen, som hvarken saknar sitt värde, eller sin fortfarande brukbarhet i sådana fornämnen till hvilka den naturligen hör; men stannom dervid, och öfvergifvom den omogna och löjliga förhoppningen, att deri finna en egen och för oss lämplig nordisk skaldedrägt, äfven åt vår tids högre odling och tankedaning. Ställ mig dessa gamla grofhuggna diktbilder på nödigt afstånd ifrån mig, det vill säga, så långt bort i forntidens skymning, som de rätteligen böra: ställ mig dem, säger jag, i sitt sammanhang med hela den gröfre och vildare bildningen af deras eget tidehvarf: jag vill då söka, äfven jag, att lämpa mig derefter, och att låna så långt jag

kan, detta tidehvarfs ögon och tänkesätt. Men sträck ej heller deras bruk längre; gif dem ej rum och rôler i en hel annan tanke- och sinnesverld, der ingenting står med dem i enlighet och sammanhang. Inblanda dem ej i ämnen af vida yngre och från dem skiljaktig natur; ämnen, hvarest helt andra slag af begrepp och känslor göra dessa forngötiska snillelån lika så obehöriga att finna rum, som blaggarnstrådar i en silkesväfnad, eller för att kanske uttrycka mig lämpligare, som kinesiska figurer i taflor af modern europeisk målningskonst.

Dessa föregående reflexioner leda naturligtvis slutligen, ifrån den götiska gudadikten i synnerhet, till hela den forngötiska händelseverlden i allmänhet, sådan den med sin urgamla daning af bruk, seder och tänkesätt, till och med af uttryck, ordformer och kämpespråk, begynt att med ifver framsökas till ämnen för vår närvarande skaldekonst. Jag har redan medgifvit möjligheten af någon sådan taflas större effekt, genom den starkt afstickande skiljaktigheten från vårt eget tidehvarf; ty hvarje mera främmande föremål, väl skillradt, har den förmånsrätten att för ögonblicket starkare reta uppmärksamheten. Men just äfven för samma orsak böra dessa taflor icke

mång-

mångfaldigas, icke hvart man ser möta ögat; med ett ord, denna prisade fornverld icke göras till poetens beständiga ämne och föremål, tankar och inbillning icke till den helt och hållet tillbakaflyttas, och der instängas: emedan deraf uppkommer först och främst, i stället för nyhetens, ovanlighetens behag, just motsatsen deraf, en tröttande enformighet.

Jag är icke utan erfarenhet af det slags nöje hvarmed man läser de gamla kämpasagorna, och har äfven stundom njutit föreställningar hämtade derur. Manligheten, stoltheten, hjeltekraften, ehvar de röjas, fela ej att medföra denna verkan, och tyckas få likasom en yttre synbarare stämpel, genom det litet hårdare i sederna hos dessa gamla dugtiga forngubbar, och deras okrusade sätt att handla och yttra sig. Emellertid höra manligheten, hjeltekraften äfven till andra tidehvarf, ja till de mest odlade, och de som sett dem af riktig mästarehand målade i denna högre glans, skola ej lätteligen förmås, att länge eller alldeles uppoffra det fullkomligare sinnesnöjet, för det oförnekligt lägre, endast starkare afstickande genom den litet gröfre tidsprägeln: en egenskap, som likväl svårligen i stånd att behaga genom sig sjelf, kan det blott genom kontrasten med det hos oss

vanliga. Förvandla nyheten åter till vanlighet igen, genom ofta upprepad åsyn, och taflan skall snart förlora hela sin effekt. Man skall då ledsna vid de beständigt råare formerna, begynna att träffas i detta målningssätt blott af hvad man deri saknar, och fordra med otålighet tillbaka det bättre, som man för nyhetens korta retelse uppoffrat och öfvergifvit.

Det är sant, jag vet det väl, att äfven den vildaste natur låter stundom med fördel skillra sig; men man ihågkomme dervid, att också den vildaste natur äger sitt ädlare målningssätt. Så t. ex. skillrar Curtius Schyterna, så Voltaire både Amerikaner och Schyter. Men det är ej sådana taflor af forntiden, eller af de vildare folkslagen, som nu mera gillas. Våra unga konstdomare finna ej deri den sanna naturen, efter hon är der målad endast med sina ädlare drag. Det är tvertom just sjelfva hvardagsnaturen, i hela sin gröfre sinnlighet, som af dem fordras. Denna finna de pittoresk i sin råhet, och tro, att hvad som gör någon gång vid första åsynen effekt för nyhetens skull, måste alltid göra det, följaktligen just detta vara det rätta skaldeslaget. Sjelfva råheten skulle alltså blifva ett villkor för det större behaget. Verkligen synes det vara en af den nya lärans grundsatser, att då förståndets uppodling,

sedernas, tänkesättens, smakens förfining, varit (efter dess mening) just det som förderfvat poesien, är det också dessa som måste med omsorg derifrån uteslutas. För att äga sann skaldekonst, skulle vi således till slut verkligen böra söka den i de grundkällor, hvartill vi af våra unga läromästare vanligen ledas: spökeriet, trollsagan, eller då man ville hålla sig vid den naturliga verlden, i den sälla åskådningen af hvad vi vore till sinnesbildning och lefnadssätt för fjorton eller sexton sekler tillbaka. Emellertid, och då dertill skulle fordras ingenting ringare, än att till en början afsäga oss, och från vår vitterhet likasom bortskära, hela den stora del af menskliga tankekretsen och känslobildningen som kulturen tillagt, med ett ord, allt hvad en sednare verld kan äga under nya och ädlare former stort och vördnadsvärdt, rörande eller behagande, så är det troligt, att en sådan plan för vår vitterhet torde ännu för någon tid möta svårigheter. Det skall alltid, åtminstone länge, gifvas en stor klass af helt annan bildning än den man ville införa, och som föga tillfreds med den beständiga målningen af en råare natur, skall vända sig med trötthet derifrån, för att söka sitt sinnesnöje i någonting af ädlare slag. *Starkotter Akudräng*, eller *Starkotter Storverks Son*,

likamycket, som vandrar in i konungasalen med sin kolsäck på ryggen, och utdelar politiska lärdomar; *Agne*, som sjelfva bröllopsnatten upphänges drucken i sin egen guldkedja af sin ädla brud, på samma ö i Mälarn der Stockholm nu står; *Ragnar*, som gifter sig med vallhjonet *Kraka*, eller som i rustningen af sin ludna becktröja strider emot vilddjuret, bryter sig in i borgen, och gör sig till herre af den förståndiga *Thora Borgarhjort; Bergthor Smed*, som skall smida kronan åt *Hakon Jarl*, men förlorar märket, och påstår sedan, i det han passar den, att han icke smidt kronan för stor, utan att Hakons hufvud är för litet; — alla dessa märkvärdiga saker må finnas äga sitt värde, och synas utgöra den äkta vitterheten. Jag vågar dock tro, att hvem som lärt sig att hos Pope beundra det sublimaste förnuft i skruden af den skönaste poesi; hos Voltaire dessa ojemförliga taflor af tidehvarfven, samhället och menniskan, målade nu med filosofens, nu med den höga skaldens, nu med satirens eller behagens lifligaste penslar; hos Racine konsten att, i det mest förtjusande skaldespråk, som nånsin flutit ur modern penna, göra oss förtroliga med våra egna hjertans innersta rörelser; jag vågar tro, säger jag, att hvem som lärt sig värdera detta ädlare och något olika slag af vitter-

het, skall icke så lätt öfvertalas till förakt derföre, och vid läsningen af våra flesta nyare produktioner, icke sällan känna behofvet att återkomma till dessa fordna mästare. Icke att jag ens åt dem ville egna ett uteslutande företräde. Utan tvifvel gifvas i vitterheten ännu andra storheter: Shakespeare, Tasso, Milton njute hvardera sin välförtjenta odödlighet. Äfven det alldeles nya kan äga ett högt värde. Jag är tillreds att vörda mästarn, när och i hvad slag han framträder. Endast göre man ej i vitterheten, likasom i bruk af klädsel, blotta nyheten till det rättas högsta föresyn, och vräke ej med förakt undan de gamla mönstren, från hvilka det alltid skall blifva lättare att himmelsvidt afvika, än att på en enda hårsbredd öfverträffa dem.

En man hade på sitt landtgods anlagt en trägård, som, fastän i början af föga anseende, likväl blef under hans vård år efter år vackrare. Planen, det är sant, åtskilde sig ej ifrån tidens antagna bruk. Gångarna vore snörräta, granar och häckar något snäft afputsade, men träden voro bärande, blomstren trifdes, ställen af liflig grönska fägnade ögat, och löftaken gåfvo en angenäm skugga. Efter någon tid föll egendomen i en arfvinges händer, och fortfor att besökas för den vackra trägårdens skull. Endast några un-

ga män, som förskaffat sig något begrepp om de stora engelska trägårdsparkerna, talade med ägaren beständigt derom, och lågo honom i öronen med sitt beröm öfver den friare skönheten deraf. Snart beslöts att hela anläggningen skulle omskapas. Yxor och spadar sattes i verksamhet; träd och häckar nedhöggos. Men då allt detta var gjordt, och den nya skapelsen skulle framträda, fanns ingen som förstod huru saken skulle utföras; stället befann sig utan tjenlighet, och ägaren utan medel till företaget. Några dåliga försök gjordes, som blott väckte åtlöje, och hvarvid man snart tröttnade. Det gamla var borta, det nya hade ej framgång; sjelfva platsen lemnades snart i ödesmål, och marskog och tistel frodades der den fordna trägården stått.

Om den Fransyska Tragedien.

En författare hos oss af sann och stor förtjenst, har, som jag nyligen sett, förklarat sig mot den fransyska tragedien, och tyckes gifva företrädet åt den tyska och engelska. Sådan är tidens anda. Jag vill dock ej härleda derifrån hans mening i detta ämne, utan är öfvertygad att den grundar sig på eget omdöme. Man kan alltså utan att göra sig skyldig till väld, och utan att förringa andras värde, tänka och dömma olika med dem. Jag skall begagna mig af denna förutsättning, för att, äfven jag, yttra härom mina åsigter och meningar.

Allt hvad författaren i denna skrift yttrar om den fransyska tragedien, ej mindre i anseende till planens lagar, och passionernas behandling, än till stilen, språktonen, och slutligen sjelfva deklamationssättet, skall tvifvelsutan, från en sådan domares mun, falla sig ljuft i vår tids unga öron, och af en viss ny skola med seger åberopas. Må hända vore dock detta just ett skäl att närmare besinna sig derpå.

Greker och Romare, säger författaren, *ja Schyter, Turkar, ursprungliga Amerikaner, göra här kärleksförklaringar med samma försynta ar-*

tighet, som den mest belefvade Fransman. Hvad *försyntheten* angår, så ligger den i kärlekens natur, och tillhör dess målning. Det är omöjligt att denna böjelse, i fall sann och djup, icke skulle yppa sig med en viss fruktan att misshaga sitt föremål. Med den *fransyska artigheten* är det annat: den kan vara löjlig och vanpassande.

Jag medgifver, att *Racine* i sina första pjecer, *Corneille* och *Crébillon* i nästan alla, gjort sig skyldiga till denna osmaklighet; men hvem har med högre röst erkänt och ogillat detta, än Fransoserna sjelfve? *Phèdre* deremot, *Iphigenie, Mahomet, L'Orphelin de la Chine, Tancrède,* (att ej uppräkna flera) förtjena de också att innefattas under samma fördömmelse?

Om författaren menar med *Turkar, Schyter, ursprungliga Amerikaner,* sådane roler som *Bajazets, Orosmans, Zamors, Indatires,* hvar finnes då i dem denna otjenliga fransyska artighet, som han utan undantag förebrår den fransyska tragedien? Hörom för exempel:

Orosmane till *Zaire:*

Les soudans qu'à genoux cet univers contemple,
Leurs usages, leurs droits, ne sont point mon exemple;
Je sais que notre loi, favorable aux plaisirs,
Ouvre un champ sans limite à nos vastes désirs;

Que je puis à mon gré, prodiguant mes tendresses,
Recevoir à mes pieds l'encens de mes maîtresses;
Et tranquille au sérail, dictant mes volontés,
Gouverner mon pays du sein des voluptés.
Mais la mollesse est douce, et sa suite est cruelle;
Je vois autour de moi cent rois vaincus par elle; &c.

Hörom vidare: *Indatire* till *Obéide:*

Ici le coeur fait tout. — Une fille guerrière
De son guerrier chéri court la noble carrière;
Se plaît à partager ses travaux et son sort,
L'accompagne aux combats, et sait venger sa mort.
Préfères tu nos moeurs aux moeurs de ton empire?
La sincère Obéide, aime-t-elle Indatire?

Non, tu sembles parler un langage étranger;
Et même en m'approuvant, tu viens de m'affliger.
Dans les murs d'Ecbatane est ce ainsi qu'on s'explique?
Obéide, est-il vrai qu'un astre tyrannique
Dans cette ville immense a pu te mettre au jour?
Est-il vrai que tes yeux brillèrent à la cour,
Et que l'on t'éleva dans ce riche esclavage,
Dont à peine en ces lieux nous concevons l'image?
Dis-moi, chère Obéide, aurais-je le malheur
Que le ciel t'eût fait naître au sein de la grandeur?

Värdes säga mig, är detta hvad man kallar *fransysk artighet, fransyska kärleksförklaringar?*

Men svarar man, *un astre tyrannique, des yeux qui brilloient à la cour,* äro de väl uttryck som tillkomma en schytisk skogsbo? Nej! emedan han icke talade *fransyska,* och på *vers.* Men *ett grymt öde,* och *en skönhet som fordom lyste vid ett hof,* äro säkerligen begrepp som han kan hafva, utan minsta orimlighet. Tanken och känslan äro hans; uttrycket tillhör ett annat språk, och sjelfva konstslaget. Det är, om man så vill, litet högre än hvardagsprosans: men lyft opp språket till vers; eller förutsätt blott hos skogsmannen en varm och bildande föreställningsgåfva, och allt skall blifva sådant som vi här finna det.

Det må föröfrigt vara sant, att hvad man skulle kunna kalla en alldeles *ram Turk,* eller *Schyt,* eller *Amerikan,* ur något af de fordna århundraden, skulle förgäfves sökas i dessa teckningar: sant, att kärleken visar sig der, mindre såsom *yttre härmning af språkart och sedeskick,* än såsom *ren allmän naturmålning af denna ädla sinnesrörelse;* tecknad med djup utforskning af menniskohjertat i allmänhet, och blott lindrig stämpel af nation och tidehvarf i synnerhet; — men, — är då detta orätt, och skulle det böra vara annorlunda? Skulle den yttre sedehärmningen vara till den grad ovillkorlig, att kärleken, eller någon passion, kunde böra framträda på den

tragiska scenen, i den vilda gestalt och med den grofva språkart i munnen, som hos barbariska nationer äro de vanligen rådande?

Författaren påstår ej detta. Tvertom bjuder han, att från teaterspråket sorgfälligt afsöndra råheten och grofheten. Jag frågar alltså blott: huru långt och till hvilken gräns? Månne ända till den hos oss rådande kulturgraden? Eller måste af den gröfre språkarten, någonting, för likhetens skull, alltid bibehållas?

Man skall finna, vid pröfningen, att halfheten häri som i annat, på intet sätt uppfyller ändamålet; och att om den råare sinnesarten må böra kunna skönjas i affekt och handling, kan den visserligen ej böra i ett lika rått språk uttryckas, eller ens i ett mindre *hyfsadt*, för härmningens skull. Förgäfves söker man för den obildade naturmenniskan ett slags uttryck, som hvarken vore *råhetens* eller *kulturens*, utan blotta *naturlighetens*. Jag fruktar att ett sådant språk icke gifves.

Såsom vitter produkt och i synnerhet poetisk, måste väl tragedien åtminstone öfverallt röja stilens och versens högre bildning. Se der alltså redan ett stort och nödvändigt uppsteg öfver den alldeles obildade naturen. Det är likaså omöjligt, att i goda tragiska verser tala alldeles okulti-

veradt, som att i mästerlig dans icke göra annat än gå bondaktigt. Deremot är det oförnekligt att, äfven midt i ett råare tidehvarf, karakterens storhet, eller blotta sinnesrörelsen, ofta upplyft menniskan till en höghet och värdighet i uttryck, som täflat med odlingens. Korteligen: ur hvilken tid man hämtar den tragiska föreställningen, kan och bör språket som talas således alltid vara *den odlade tidens;* vare sig såsom denna sistnämdas ovillkorliga fordran till vittert sinnesnöje, eller såsom skillrad verkan af karakterernas syftning och passionernas ingifvelser, äfven hos råare sinnen. Men huru ville man då i detta samma språk tillika igenfinna den *vilda Schytens*, eller den *ursprungliga Amerikanens* alldeles vanliga tungomål? Uppriktigt sagt, hvad blir väl af dem öfrigt, såsom tragiska personer, *utom nästan blotta allmänna känslovarelsen, upphöjd öfver sin tids råhet, genom karakterens inspiration eller passionens, och bibehållande dragen af särskilt folkart och tidsbildning, endast så långt som de låta förena sig med känslans ädlare uttryck;* ett villkor hvarförutan man hoppas förgäfves, vare sig att upplyfta sinnena, eller att bibehålla dem i den lyftning som utgör tragediens väsende. Denna korta teori, ligger den ej i sakens egen natur? Måste man ej, vid rådfördt omdöme, alltid komma dertill? och

har någon annan blifvit följd i de ofvannämda fransyska rôlerna?

En annan sak vore, om man i dessa kärleksscener hade drifvit språkets och uttryckets förfining ända till *Parisiskt galanteri.* Men äger detta verkligen rum, så framt annars hela det gångbara kulturspråket icke skulle böra komma under detta namn?

Språket, fortfar författaren vidare, *är alltid högt förfinadt, nb. utan afseende på personen som talar; hvaraf sker, att den ständiga höjden i stil icke lemnar rum för effekten af den sanna höjning i menniskors sätt att tala, som uppkommer af stora olyckor, stora passioner, eller utbrotten af stora själskrafter.*

Det är möjligt, att jag här icke rätt fattat meningen; men skola ej de flesta läsare, likasom jag, kanske förstå den sålunda: att *den fransyska tragedien väl nyttjar öfverallt ett högt och ordprunkande språk, men har icke den sanna högheten i menniskors sätt att tala; åtminstone icke der, hvarest den isynnerhet borde finnas och röja sig, genom en kraftig verkan på åhöraren.* Många synas mig dock hafva tyckt, att den sanna högheten i menniskors sätt att tala, äfvensom effekten deraf på läsarn, icke låta så alldeles sakna sig i *Cinna, Les Horaces, Mithridate, Mahomet,*

Brutus, *Semiramis*, och en mängd andra fransyska tragedier.

Låt också Europas hundradeåriga beundran hafva haft orätt; men denna lära är ännu hos oss ny och omtvistelig: hon går att nedflytta stora namn och rykten. Jag hemställer med vördnad: skulle hon kanske ännu så länge ej böra yttra sig i mindre bestämda utslag, än de hvari hon af författaren här uttryckes?

Jag förutsätter, till en början, att den slags högre språkart som af författaren klandras, icke lärer dömmas öfverallt olämplig, och att, åtminstone för vissa personer och tillfällen, en viss upphöjdare stil torde böra anses passande. Man må i sanning lika så gerna finna orimligt, att *Mahomet*, *Orosman*, *Gengiskan*, *Semiramis* tala på teatern det fransyska språket, som att sådana personer uttrycka sig i detta språks högre ton och talesätt.

Men när man nu, såsom loflig och medgifven undantager den slags upphöjning i talet, hvilken billigt anses tillkomma, vare sig rangens höghet, eller karakterernas utmärkta storhet, eller lyftningen af starka sinnesrörelser; hvartill bestiger sig sedan, frågar jag, detta *beständigt höga språk*, som förebrås den fransyska tragedien, utan åtskillnad af ämnen eller personer? Månne till nå-

gonting annat eller mera, än till blott den allmänna höjning öfver hvardagsspråket, den grad af talets och tonens värdighet, som både *sjelfva ämnets högre natur* och den *tragiska versens musikaliska lyftning* nödvändigt medföra? Jag önskar att processen härom måtte nogare revideras.

Hvilken vet bättre än den förträfflige författaren, huru mycket all ädel konst genom sjelfva sin natur åtskiljer sig ifrån hvardagsnaturen? I en högtidlig ballett dansa alla. Allt är der prydlig ställning, ädel åtbörd och rörelse: ingen, för sin lägre värdighets skull, rör sig på hvardagsviset, med fötterna parallelt framåt, och armarna slappt hängande utföre sidorna. Så äfven i dramatisk poesi. Skulle man väl i en tragedi nödgas göra slappa och krypande verser, för att nogare härma personer af ringare härkomst eller betydenhet?

Emellan de högre och lägre personerne i ett sorgespel måste väl dessutom något längre gemenskap böra förutsättas, än blott sedan täcket uppdrages; och skulle ej deraf böra följa på teatern, likasom öfverallt i verkligheten, att den undersåtliga vännen, den förtrogne tjenaren, talar, hvad språket i allmänhet angår, ungefär på lika sätt med sjelfva sin furstliga herre? Jag säger, *hvad språket i allmänhet angår*, och förstår der-

med blott ett visst ädlare, värdigare sätt att uttrycka sig; ty visserligen måste samtalet dem emellan föröfrigt röja sina starka åtskillnader af *innehåll* och *sinneshöjd:* åtskillnader, som den fransyska tragedien också ingalunda saknar. *Mithridat*, *Mahomet*, *Orosman*, *Gengiskan*, *Semiramis* tala i den meningen på intet sätt lika med de öfriga personerna.

Men hvad i synnerhet torde böra öfvervägas, det är den fransyska tragediens egna och särskilta natur. Denna tragedi är icke som den engelska och tyska, ett dialogeradt äfventyr, troget kopieradt ur den allmänna händelseverlden, med alla de högre och lägre uppträden, alla de afstickande sedefärgor och språktoner, som deri omblanda sig. Tvertom är det den äkta fransyska tragediens egenskap, att *ensamt utgöras af blotta hufvudhändelsen* i oafbruten fortgång, och att ingen minut förlora ur ögonsigte den höga sorgliga naturen deraf. Måste då ej äfven hända, att man i den lika oafbrutit bevarar det höga allvar i språk och uttryck, som ensamt passar dertill? Ett förhållande, som i sjelfva den vanliga lefnaden, vid alla högre eller rörande tillfällen föreskrifves af anständigheten. Allt hvad som nedstämmer sinnet under denna grad af hög allvar-

lig-

lighet, till och med det blott förtroliga och hvardagliga i språktonen, blir här främmande, strider emot sakens natur och måste icke böra finna rum.

Vore ej alltså en viss billig åtskillnad att göra, emellan *högt språk*, såsom sökt ordståt, otjenlig oratorisk uppflygt, och *högt språk*, såsom blott ädlare, värdigare sätt att uttrycka sig? Detta sistnämda, tillhör det ej nödvändigt hvarje person i en handling af det slag, som den fransyska tragedien? Och när man blott förutsätter såsom medgifven fordran, den litet högre klang af ordljudet, eller litet större kraft i språkvändningen, hvarförutan den rimmade tragiska versen skulle blifva helt och hållit odräglig, huru kan man väl föröfrigt påstå med skäl, att i någon enda rôl af de riktigt goda fransyska tragedierna språket uppsväfvar, jag vill ej säga till deklamatorisk svulst, men ens öfver det mått af värdigt uttryck och högt allvar, som hvarje talande person är skyldig åt det stora ämnet och tillfället? Visserligen utgör äfven detta ett slags *högre språk*, men icke ett som förtjenar klander: och fördömmelsen deraf, hvad skulle den väl synas innebära annat, än den motsatta besynnerliga fordringen på lågt språk och förringande hvardaglighet?

Författaren förklarar uttryckligen, att en sådan fordran ingalunda är hans: och med hans rena ädla upphöjda smak vore den äfven hos honom omöjlig. Men må han då, till min och andras upplysning, yttra sig närmare: må han gifva sig mödan att uppsöka och utvisa den rätta gränslinie, der stilen, utan att uppsväfva i ordprakt och ståtande skaldeflygt, likväl alltid bevarar naturen af sant skaldespråk, tillika med det höga allvarets värdiga uttryck, — och det skall då visa sig, om icke i allmänhet språket af den äkta fransyska tragedien tilläfventyrs just inträffar på denna medelpunkt.

Vidare och slutligen:

Huruvida det fransyska sättet, i afseende på språkton eller sinnesmålning, är det rätta och riktigaste till den fransyska tragediens ändamål, tror jag ej vara tvifvelaktigt. En annan och större fråga vore, huruvida sjelfva den fransyska tragedien är det rätta slaget af sorgespel, och hvad värde man bör gifva deråt, i motsats af de engelska och tyska. För det sednare strida nyaprisade teorier, och den större hopen af menniskor; en annan skulle säga: mobben och tyska spekulationen. Frågar man verkligen allmänheten, så begär hon i sanning ej bättre, än att finna, under tragediens namn, ett brokigt äfventyr,

som inom sin vidlyftiga händelseram hopfattar krönikan af en half mansålder, med alla omskiften af personer, ställen, uppträden; alla afvexlingar af sedefärgor och språktoner, storheter och småheter, fasor och lustigheter, (ungefär som våra speglar utanför fönstren skänka oss den trogna afbildningen af hela torg och gator, med deras brokiga folkvimmel). Men låt också nyfikenheten, som utgör den stora hopens enda vanliga tankelif, finna sig af allt sådant gudomligen trakterad; ja, låt äfven detta slag af skådespel kunna stundom skryta med ganska lifliga drag af natur- och mennisko-målning; hvad bevisas dock väl derigenom? Månne annat, än att blotta sagans, blotta äfventyrets intresse, jemte nöjet af omvexling och igenkända likheter, redan göra nog till de flesta sinnens herrliga undfägnad; och att mycken förtjenst af snille kan finnas i ett skådespel, utan att likväl detta skådespel derigenom blir någon verklig tragedi?

Så långt jag förstår naturen af detta skaldeslag, utgöres den mindre af ögats och inbillningens förlustelser genom den yttre föreställningen, än af *själens upphöjning genom den högre sinnesmålningen.* Det ädla och stora i den menskliga sinnesnaturen, framför allt synbart i olyckan,

jemte den rörande sinneslyftning som deraf verkas hos åskådaren: se der, om ej allt bedrar mig, tragediens rätta äkta väsende. Och hvilket nöje kunde väl teatern tillbjuda honom, högre och lifligare, än det han måste röna, då han i hvarje sublim känsla, i hvarje deltagande rörelse, som af en sådan föreställning hos honom uppväckes, tillika erfar och åtnjuter vittnesbördet om högheten af sin egen innersta sinnesnatur? I sanning, så länge man icke förstått att skänka åskådarn detta slag af upplyftande njutning, och att under hela handlingen bibehålla honom dervid, har man icke gifvit honom en tragedi. Men nu, — för att hos åskådaren både uppväcka och underhålla denna höga sinnesstämning, hvilken fordran blir väl genom sjelfva sakens natur verkligare, än den af stora och ädla föreställningar, ett fortfarande djupt och rörande allvar, ett språk fullt af lyftning och värdighet, korteligen, af en handling och ett handlingssätt syftande att upplyfta åskådaren öfver den låga hvardagligheten, icke att genom dess härmade föreställning stundeligen återföra honom dertill? Står åter detta fast, då och i sådant fall frågar jag: hvad förstånd om den tragiska konsten visas då väl af dem, som långt ifrån allt afseende på dessa fordringar, tvertom med flit sammanhopa i sorgespelet allt slags brokigt hände-

sekram, alla slag af språktoner och sedefärgor, räknande sig, som det synes, till hög förtjenst, *att införa hela hvardagslifvet i tragedien?* Man gör på det sättet äfventyr, måhända lustbara för nyfikenheten genom deras många skiften och vändningar; men till den enhet och höjd af sublim känsla, som utgör tragediens rätta stora effekt, kommer man ingalunda. Och huru vore det möjligt? Denna höga känsla, låter hon väl frambringa sig, hvarken gemensamt eller till skiftes med alla små tillfälliga intryck? Fordrar hon ej, likasom all djupare verkan på menniskosinnet, sin vissa nödvändiga tid för att beredas, tillväxa och fullkomnas? Men denna tid, kan den ägas under ständiga omskiften af olika eller stridiga sinnesväckelser?

Man har velat påstå, *att dessa afvexlingar höra på ett ovillkorligt sätt till sanningen af den menskliga lefnadsmålningen.* Men man förblande ej sakerna. Det är ej tragediens kall, att skillra den allmänna vanliga skådesynen af menniskolifvets hvarjehanda uppträden och afvexlingar, utan blott dess sorgliga och förskräckande belägenheter, jemte verkningarna deraf på stora och kraftiga sinnesnaturer. Denna mörka, men högre sida af menniskolefnaden har den ej sin egen särskilta natursanning, lika så väl som lifvets mot-

satta hvardagliga eller komiska sida? Kunna de ej skillras hvardera för sig, afsöndrade från hvarannan? Eller skulle den höga sorgliga målningen verkligen förlora sin egenskap af sann målning, derföre att den ej vanställes genom uppspädning med alla hvardagliga småsaker, allt lättsinnigt glam emellan ringare personer, alla till och med komiska uppträden och tillfälligheter, som kunnat under förloppet af sjelfva den stora rörande händelsen tillika förefalla och inblanda sig deri?

Man påstår vidare, att dessa afvexlingar, detta *hvarjehanda* af stort och smått, högt och lågt, gladt och sorgligt, löjligt och allvarsamt, blifva i tragedien nödvändiga, *äfven för sjelfva det högas skull,* som utmärker sig bättre genom kontrasten, och liksom framstiger ansenligare ur kretsen af ringare föremål. Men man besinne sig ett ögonblick, och falskheten häraf skall strax visa sig. Det är sant, att ett palats och en torpstuga bredvid hvarandra kunna göra genom kontrasten, hvardera för sig, ett starkare intryck. Men en hufvudstad bestående af präktiga hotêler och förfallna trädkojor, öfverallt blandade om hvarandra, skulle derigenom säkert ej blifva herrligare. En ambassadör i sin statsfärd, förvärfvar ej åt sin person högre glans derigenom, att han omgifves af en smutsig och barfotad betjening. Hvar-

före gör då kontrasten här icke den verkan som tillägges den, och som den verkligen stundom har? Jo derföre, att i och inom hvarje *kollektivt helt*, beräknadt på effekten af beundran och sinneslyftning, stöter allt som förlågar, och måste afsöndras. Skall effekten på en gång blifva hög och rörande, fordras denna afsöndring så mycket ovillkorligare. Det är ej derföre sagdt, att allt i tragedien måste vara högt, lika högt. Mer eller mindre långt under det *höga*, ligger ännu det *ädla och värdiga*. Men här slutar tragediens gebit: ett steg derunder är hvardagsverldén.

Ändteligen upprepas äfven, att den tragiska skalden måste, också han, böra söka *likna naturen, som ingenstädes visar sig blott hög, utan öfverallt mångfaldig och afvexlande.* Jag svarar dertill, att det gifves en dubbel natur; den *verkliga* omkring oss, och den *ideala* hvartill vi upplyfta oss genom föreställningen. Hvilkendera bör nu här väljas till förebild? Utan tvifvel den ideala, svarar man. Men nu är tragedien just derigenom idealisk, att hon väljer och sammanbinder till en hög och rörande tafla, de spridda hufvuddragen af stora händelser och stora sinnesnaturer; eller kanske bättre sagdt, derigenom att hon af den rå, blandade händelsemassan likasom utsmälter det högre naturämnet, och bildar af

detta allena en ädlare och skönare skapelse, än den verkliga tilldragelsen. Hennes fel vore således, att blott utgöra en trogen kopia af denna sistnämda. Hennes ännu större fel, att fastän utan trohet vid det verkliga förloppet, likväl göra sjelfva dikten till en fullkomlig härmning af det vanliga händelselifvet.

Jag har talat här blott om tragediens natur i allmänhet, och utan afseende på de egentliga reglorna. Men om något förnuft finnes i hvad jag sagt, huru kan man då med oväldigt omdöme finna tragediens fordran uppfylld, och i hög mening uppfylld, genom föreställningen af ett halft tjog års blandadt händelselopp, onaturligen inklämdt inom två eller tre timmars knappa tidegräns? Föreställningar, hvari man inom samma timme delar närvarelsen emellan London, Rom, Venedig, eller andra orter, som framspringa på väggarne; hvari man ser omvexla på scenen, konungar och dödgräfvare, komedianter, hofsladdrare, spöken och galningar; nu upplyft i hjelteverlden, nu åter nedsläpad lägst ner i hvardagligheten; korteligen, hvari man roas, oroas, nyfiknas, fasar, gråter och skrattar om hvarandra: alltid i mening att man ser en tragedi, under blotta villkoret nemligen, att de flesta personerna dö slutligen? Låt också nittiofem af hundrade finna sig

med allt detta ypperligen tillfreds; för min del åtminstone måste jag dock alltid tillhöra det ringa öfriga antalet, som önskar att finna bakom det tragiska täcket någonting annat och bättre. Jag förstår med detta bättre, en enda hög och sorglig handling, låt så vara, icke vidsträcktare, än tidens och rummets gränsor ungefär naturligen medgifva; men der allt är sannolikt, allvarligt, upplyftande, och som, i stället för njutningarna af händelsevimmel, tapetförvandlingar och yttre menniskohärmning, i stället för blandningen af högre och lägre känslor, som strax afbrytas och utplåna hvarandra, skänker åt sinnet den enda, men fortsatta njutningen af sin egen ädlare natur och sina högsta känslorörelser.

Ännu en gång sagdt, jag strider här, icke för de egentliga reglorna, eller emot deras vedersakare, utan för tragediens natur af hög idealisk sinnesmålning, och emot införandet deri af den låga hvardagshärmningen. Det förtryter mig, att Schiller begynner sin *Maria Stuart* med klammeriet emellan drottningens amma och fängelse-kommendanten om ett skåp, som den sednare vill låta uppbryta, och hvartill han medför, in på teatern, folk med yxor och smedsverktyg. Detta är dock intet emot *Shakespeares* tragiska farser, hvaraf man ålägger oss att beundra allt,

utan afskrädning. Det är i sanning besynnerligt. Man har i annat nog omdöme att inse hvad som tillhör, icke blott menniskolefnadens sorgliga belägenheter, men äfven ett visst värdigt allvar i allmänhet. Man inträder icke i ett sorgehus med upprymdt anlete; berättar der icke dagens äfventyr, och tillåter sig icke uttryck af hvardagsjollret. Från hvarje akt af högtidlig natur aflägsnar man med sorgfällighet, allt hvad som genom sin låga hvardaglighet, eller sin stötande löjlighet, skulle afbryta det höga rörande allvaret deraf. Så i öfrigt. Till och med i val af kläder föredrar man, såsom anständigare, färgernas enhet och öfverensstämmelse, framför deras afstickande brokighet. En drägt, sammanflickad af idel broklappar, kallar man en narrkåpa eller arlekinströja; men ett sorgespel af alldeles lika sammansättning kallar man ännu för en tragedi.

Ytterst och i summa. Man vill ej skilja emellan tragedien och hvarje dramatiserad händelsemålning hvari någon dör. Om författaren har ett stort geni; om man, oaktadt gastfasor, packsladder och grofva styggelser, finner tillika i hans arbete en mängd ypperliga drag af natur- och mennisko-målning, så ropar man att tragedien är förträfflig! Nej. Icke tragedien, men väl kanhända taflan i sitt slag, och betraktad blott såsom

lefnads- och menniskohärmning; väl kanske äfven författaren, såsom tragisk talang, genom några äkta tragiska ställen: *infelix operis summa, quia ponere totum nesciet.*

Låtom oss erkänna, att hela den tyska teorien icke är i grunden annat, än en utstuderad motsats af den fransyska, ett beräknande på den samtagnare folkodlingen, likasom fransmännens på en högre och ädlare. Af bitterheten emot fransoserna, hafva de tyska författarne beklagligen låtit förleda sig till ett lika ovillkorligt hat emot hela deras omdömeslära i vitterheten. Alltsedan *Lessings* tid har man arbetat på att sätta regelhatet i system och hvardagslifvet på tragediens thron. Rakt mot det fransyska vettet ställdes nu den tyska skarpsinnigheten; och hvad hos mönstret *Shakespeare* var ännu blott följden af nyfödd konst eller tidens råhet, har blifvit hos de lärda tyskarna resultatet af djupa begrundningar. Jag talar alltid om blotta teorien. För geniet i utförandet hos en *Lessing*, en *Schiller*, en *Goethe*, knäböjer jag med beundran.

Något om den Äldre Svenska Vitterheten och dess förhållande till den Fransyska.

I.

Ibland de beskyllningar, hvarigenom man sökt att nedsätta vår litet äldre vitterhet, är det en, som isynnerhet icke saknat sin verkan. Den består deri, att denna vitterhet icke skall utgöras af annat, än härmningar från den fransyska litteraturen.

Vid det obestämda ordet *härmning*, tänker man sig vanligen saknaden af all egen förtjenst, vare sig till uppfinning eller skrifsätt. Man föreställer sig vår vitterhets förhållande till den fransyska, såsom det skrifvande barnets till sin förskrift, hvilken det med krumsen hand efterapar. Sedan ett temligt antal af år höres ropet härom, och har, genom vanan att höras, blifvit slutligen trodt. Äfven bland förståndigt folk finnas flera, som, missledda af denna fördom, ansett sig böra önska oss en vitterhet af mera egen och sjelfständig natur.

Men har man verkligen haft skäl till denna beskyllning? Utan tvifvel äga vi öfversättningar och imitationer från fransyskan, likasom från an-

dra språk; men dels bära de också uppenbarligen namnet deraf, dels är deras antal ej heller betydligt. Jag medger, att bland våra egna produktioner icke rätt många höja sig ända upp till förträffligheten; men då frågan blir om dem, som vunnit ett allmännare beröm, vill jag väl anmoda någon att säga mig från hvilka fransyska arbeten dessa blifvit härmade. *Själens styrka* till ex., *Atis och Camilla*, *Menniskans elände*, *Verldsföraktarn*, *Odet öfver Hoppet*, *Odet öfver Bacchus och Kärleken*, *Mina Löjen*, *Ljusets fiender* (att ej uppräkna alla öfriga). Måtte man täckas utvisa de fransyska originalerna, hvarifrån dessa blifvit kopierade. Jag fruktar att man skall finna någon svårighet dervid.

Alla dessa stycken, säger man, äro likväl gjorda efter det fransyska maneret. Men huru efter det fransyska maneret; och hvad förstår man dermed? Jo, jag vill säga det. Fransoserna erkänna för hvarje slag vissa lagar, grundade på pröfning och erfarenhet, som de tro att man ej utan fel åsidosätter. Detsamma göra ock våra äldre svenska författare. Fransoserna tro att vitterheten bör uppfylla, icke allenast inbillningens och känslans fordringar, utan äfven förnuftets och det sunda omdömets. De förakta hvarje effekt, beräknad på menniskosinnets råhet, okunnighet,

vidskepelse m. m. Så synas våra äldre svenska författare äfven hafva gjort. I sin skaldekonst antaga Fransoserna såsom ett nödvändigt villkor, versens harmoni och öfriga stilistiska bildning. De anse i synnerhet det musikaliska behaget såsom en hufvudsaklig beståndsdel af poesien, och tro ej att prosa blir vers derigenom, att raderna afklippas vid tionde eller elfte stafvelsen. Derföre vinnlägga de sig i högsta måtto om versifikationens godhet, och äfven häri likna dem våra äldre svenska skalder. I all vitterhet beflita sig Fransoserna om tankarnas fullkomliga klarhet, språkets vård och stilens klassiska värde. De hata ordsvulst, öfverdrifvet bildprål, oredigt tankekrångel, falsk djupsinnighet, affekterad känslohäfning och all slags utsväfning. Deras högre skrifart är full af värdighet och allvar; deras lägre aldrig låg; deras skämt hvarken råhetens grofva lustighet, eller skriblerens krystade qvickheter, eller slapphetens ymniga joller, utan det fina vettets udd, eller gracens smålöje. Så långt förmågan medgifvit, synas våra äldre svenska författare hafva sökt, att äfven häri följa deras efterdöme.

Sådana äro, om jag ej felar, hufvuddragen af det äkta så kallade fransyska maneret, och det är sant, att den äldre svenska vitterheten kan sä-

gas till en viss grad hafva sökt att bilda sig derefter.

Härmningen är således klar och uppenbar, ropar man. Men ser man då ej, att allt detta utgör dock intet annat, än blott allmänna egenskaper, som böra tillhöra hvarje sann vitterhet, hvarje god författare, och hvilka, då de blifva en fordran hos alla, icke kunna hos någon af dem anses för härmning af de öfriga? Man beskyller ej för härmning en musikalisk artist, som iakttager harmoniens och kontrapunktens allmänna lagar. Om man i en målares taflor finner sanning och skönhet i teckningarne, liflighet i färgor, och en noggrann riktighet i fördelningen af ljus och skuggor, skulle det ej vara ett löjligt påstående att, ehuru ingenting som i dessa taflor föreställes finnes lånadt annorstädes ifrån, vore dock sjelfva skickligheten, hvarmed de blifvit gjorda, likväl ingalunda artistens egen, utan andras som deraf tillförne gifvit exempel. Likaså gerna måtte man äfven påstå, att den styrka och vighet, som någon visar i kroppsöfningar, icke tillhöra honom sjelf, utan exercitie-mästarn.

Man har ej förtjenst i vitterheten, säges det, utan originalitet. Nej, men icke heller utan efterliknande. Naturen sjelf upprepar och efterliknar sig i hvarje stjerna, hvarje träd, hvarje an-

sigte. Utom detta beständigt ett och samma, som genomlöper och sammanbinder det beständigt omvexlande; utom denna enhet i mångfalden, skulle ingen princip gifvas hvarken för ordning eller skönhet.

Likasom i konsterna, måste således äfven i vitterheten en likhet nödvändigt uppkomma emellan vissa nationer eller vissa författare, redan genom blotta erkännandet af gemensamma grundsatser, vare sig för auktorskap i allmänhet, eller för de särskilta slagen deraf. Att sådana allmänna grundsatser måste finnas, kan ej bestridas, och ligger i sakens egen natur. Ifrån Aristoteles, Cicero, Horatius, Longinus, Qvinctilianus intill Boileau och Pope, hafva snillen och tänkare sökt att utreda lärorna derom, och de yppersta författare utmärkt sig genom deras efterföljd. De åter, som hvarken erkänna eller värdera sådana ledande grundsatser, utan vänta sig allt af det fria natursnillets ingifvelser; desse, säger jag, kalla hvarje sorgfällighet af detta slag för gammalmodigt pedanteri, fransysk manerlighet; och dem, som hos oss dermed beträdas, för fransosernas usla efterhärmare. Sådan är i grunden meningen af denna beskyllning. Det är nyttigt att veta ordens rätta bemärkelse.

Men

Men den som, i hvad mål det må vara, följer förnuftets föreskrift, härmar ej förnuftet; han äger och utöfvar det. Och den som gör det i vitterheten, i stället för att öfverlemna sig åt en blind hänförelse, gör dermed visserligen ej annat, än hvad de bästa författare gjort före honom; men blir derigenom likaså litet deras härmare, som man kan säga, att den som ej tar sig rus härmar nyktert folk.

Ännu en likhet måste på samma sätt uppkomma genom bemödandet, att i vissa särskilta egenskaper och skickligheter närma sig upp till dem, som derigenom gjort sig särdeles berömda. Så hafva Horatiùs och Voltaire utmärkt sig i den fina och lifliga verldsmålningen; Virgilius i versens harmoniska skönhet. Den naiva och träffande karaktèrsmålningen, den enkelt lärande fabelsagan, den bittra hämnande sedesatiren, hafva i Theophrastus, Aesopus, Iuvenalis sina godkända förebilder. Om af deras skrifter eller andras en ofta förnyad läsning blifvit af de bästa kännare tillstyrkt, månne det varit för att på intet sätt derefter bilda och rätta sig? Horatii *Vos exemplaria Græca* etc., skulle det väl böra öfversättas: *bemöden er ingalunda att likna Grekerna?*

Men man liknar ej andra, menar man, utan derföre att man saknar sjelf all egen prägel: endast naken fågel lånar fjädrar af andra. Lättsinnighet! Ni beundrar ömsevis Ciceros skrifart eller Taciti: den ena efter tillfällets fordran, kraftigt medsläpande eller fint utvecklande, men alltid ymnig, liflig, numerös, välljudande; den andra ordknapp och meningsrik. Men då ni föresätter er ett sådant mönster, hvad lånar, hvad tillegnar ni er väl då egentligen deraf, utom blottа begreppet om en viss djupsinnig korthet, eller mera fullbildad skönhet i sättet att uttrycka er; det vill säga, begreppet om vissa auktorliga egenskaper, som ni visserligen ej kan rakt framtaga och tillegna er der ni finner dem, utan som ni måste ur er egen själ framkalla och upparbeta er till. Sådana fjädrar lånas alltså icke, — de måste utväxa inifrån på den som vill dermed pryda sig. Hade Racine icke sjelf ägt Virgilii geni, så hade han förgäfves imiterat denna stora skald, och hans verser voro ej de yppersta som något modernt språk har att uppvisa.

Det blir häraf klart, att imitationen i denna bemärkelse (hvilken är den rätta och äkta), långt ifrån att utgöra en plundring af andras förtjenster, en konst att insmyga sin tomhet under deras ädlare former, att draga öfver sig nå-

gon flik af deras rikare omklädnad, består tvertom helt och hållet i uppodlingen af egna snillegåfvor, fastän efter deras föresyn. Det blir klart, säger jag, att likheten emellan förebild och efterföljd, blir här icke den af förskrift och afritning, icke den af samma tafla lånad från er vägg, för att uppsättas på min, utan den som finnes emellan tvenne, hvilka efter samma ideal af förträfflighet göra hvardera sitt eget särskilta arbete.

Icke detsamma låter för någon del säga sig om den vanliga grofva härmning, som stjäl guld af andra, för att här och der förgylla sin egen dunkelhet, och som ideligen plundrar sina mönster, utan att någonstädes sjelf likna dem. Denna uppehåller sig nemligen aldrig vid de allmänna villkoren för auktorlig förträfflighet, utan vid sådana ställen eller delar af någon författares arbeten, som kunna af härmaren till eget bruk användas. Den går derföre aldrig ut på förvärfvandet af de egenskaper och färdigheter, hvarmed något skall göras, utan blott på att tillegna sig det redan gjorda, och utgör derigenom alltid ett mer eller mindre förtäckt lån från andra af hvad de uppfunnit och tillskapat. Dess kännetecken är nästan alltid att man kan säga: der eller der finnes detta redan förut. Sålunda finner man hos

en sådan författare, nu hela idéen af hans arbete tagen från någon annan; nu särskilta stycken, med liten omklädning, lånade här och der ifrån; aldrig andan af dem, från hvilka han riktat sig. Korteligen: man kan låna det gjorda, icke snillet hvarmed det blifvit gjordt; och att visa sig sjelf sakna eller äga detta sistnämnda, — se der hvad som alltid skall åtskilja den plundrande härmaren, ifrån den berömlige författaren, som bildat sig i tidehvarfvens äkta mönsterskolor.

Af hvad hittills blifvit sagdt följer, synes mig, att om all härmning är en likhet med andra, är dock all likhet med andra derföre icke härmning. Man kan härma Alexanders hängande hufvud, men den som vill likna hans tapperhet, måste äga den. Begripe man i synnerhet, att det gifves vissa egenskaper, vissa drag af grundbildning, hvilka, emedan de höra till villkoren för auktorlig förtjenst i allmänhet, måste derföre så länge god litteratur gifves, hos hvarje god författare å nyo visa sig; likasom hos hvarje sund kropp, samma vanliga organiska krafter med deras verkningar. Begripe man, säger jag, att den som af nit för en alldeles egen och nationlig litteratur, ville deri finna ingen likhet med hittills erkända mönster, skulle, för en sådan egen nationlig litteratur, slutligen finna inga andra egenskaper

att välja, än råheten, utsväfningen och oskickligheten.

II.

Några så kallade kraft-snillen ville gerna hafva allt hvad imitation heter ansedt såsom medelmåttans utväg att umbära eget snille, och i allmänhet såsom motsatsen af geni och originalitet. Men man har väl sällan drömt någonting orimligare. Ingen konst födes fullkomnad. Hvarje nytt snille, så stort det må vara, behöfver se sig om omkring efter föresyn. Men äfven då imitationen skulle sträcka sig ännu längre, än till blotta grundsatsernas likhet och egenskapernas; äfven då vid öfvergången från mönster till efterföljd, den eller den särskilta idéen, den eller den lyckliga skapelseformen, skulle finnas lånad och använd af efterföljaren, huru skulle väl värdet af ett arbete derigenom förringas, så ofta under den äldre formen, det egna nyare snillet tillika utvecklar sig med liflighet och rikedom? *Ciceros filosofiska dialoger* hafva t. ex. sin förebild i Platos, Humes i Ciceros. Æneidens förnämsta beståndsdelar äro de samma som Iliadens och Odysséens tillhopa; men äro väl derföre dessa arbeten mindre förträffliga? Och hvaraf kommer att de icke äro det? Deraf att det främmande guldet är

i dem alldeles icke att räkna emot massan af det egna. Det finnes nemligen i alla sådana imitationer, jemte den yttre likheten med vissa berömda föregångare, äfven ett eget sjelfständigt lif af snille, som genomflyter, att så må sägas, hvarje åder deraf. De likna derföre sina original, som den sköna dottren liknar sin vackra mor; då medelmåttans liflösa härmning deremot liknar sitt mönster, på samma sätt som liket den fordom lefvande. Så att det förhåller sig med lån i vitterheten likasom i sammanlefnaden: den af sig sjelf rike gör dem utan att förringas deraf; endast armodet, som lånar för lifnäring, missaktas derföre.

Om jag, näst efter Greker och Romare, anser Fransoserna hafva lemnat de bästa efterdömen, vill jag dermed icke hafva påstått, att den franska vitterheten äger alla fullkomligheter och saknar ingen. Den kan hafva någon torr gren; kan till vissa delar sakna det djupare lif eller de friare former, som röja sig i en del af de italienska, engelska eller tyska produktionerna; men den har deremot äfven stora företräden, och deribland ett som man kunde kalla *Geniets Förnuft;* en förtjenst som i sanning hvarken är allmän eller likgilltig. Det förhåller sig nemligen i snillets verld, likasom i allmänhet i den moraliska, att

man der vanligen finner antingen trånande slapphet, eller förhetsad öfverspänning, sällan en stor kraft, som är tillika sund och väl styrd. Detta geniets förnuft angår, i vitterheten, icke blott ämnenas behandlingssätt, utan äfven sjelfva ämnenas natur; ty det gifves andra för olika tider af bildning och sinnesmognad. Häraf kom äfven, att den fransyska vitterheten var, för några decennier sedan, kanske den enda som verkligen uppgick emot den högre tidskulturen, och som derigenom att den på en gång tillfredsställde inbillningen, känslan och det upplysta omdömet; derigenom att den från inbillningens blotta leksyner öfverflyttat konstbehaget på menniskolifvets och menniskotankens redbara föremål, hade blifvit, att så må sägas, Europas allmänna litteratur: under det att vitterheten på andra ställen befann sig, antingen ännu qvarstående vid hopens lägre bildningsgrad, eller utgjordes till det högsta af några särskilta stora snillens mer eller mindre excentriska utflygter i fantasiens drömriken.

Att af moderna efterdömen således hafva valt det mest gillade; att derefter hafva sökt bilda vår egen begynta vitterhet, och gifva deråt några af den fransyska litteraturens goda egenskaper, borde väl räknas våra äldre författare till någon förtjenst. Hade de också ej gjort annat, än

blott begynt språkets förädling, genom några lyckliga prof af stilens klassiska renhet och talangens sätt att uttrycka sig, synas de redan derigenom hafva förvärfvat sig något anspråk på bifall och aktning. Om de ej dervid kunnat tillika utbreda snillets hela oändliga skapelsekraft; om man hos dem saknar de rikare omskiften af former och färgor, som en sednare tid må kunna tillägga ur eget förråd, eller ur ännu andra nationers vitterhet, hvilken skulle väl kunna göra dem en förebråelse deraf? Den som gjort något och äfven mycket, blir han föraktlig för att icke hafva gjort allt? Men man vill att de ej skulle valt Fransoserna till eftersyn, utan såsom Shakespeare i sina tragedier, eller de nyare Tyskarne, gifvit oss en egen och nationlig vitterhet. Man blir alltså i vitterheten *egen* och *nationlig*, endast man i språkets renhet, uttryckets klarhet och stilens öfriga förtjenster icke söker att likna Fransoserna.

Det är i sanning ömkligt att höra omtalas en så kallad egen och sjelfständig vitterhet, som skall framför allt anstå det nordiska snillet; hvilket ej bör tåla, säger man, att genom daning efter klassiska mönster förfalskas från sin egen höga natur; utan bör, genom en alldeles ny och fri uppflygt ur sina skrefvor, åtskilja sig ifrån, hvad man hittills mäst prisat i vitterheten. From-

ma sinnen tro, att häraf måste födas någonting särdeles stort och originellt. Det skall blifva, tänker man, en ny himmel och ny jord i poesien. Hurudan denna himmel och jord blifvit, har efter flerårigt arbete derpå visat sig i *Phosphoros* och *Kalendrarne.*

Man skall här troligtvis med stort ljud utropa namnet *Frithiof;* och skall anse sig dermed hafva gjort nog att dräpa mig. Men jag ser icke anledningen till en sådan triumf. Visserligen tviflar jag icke om den så kallade nya skolans begär, att räkna sig i nära slägtskap med den Tegnérska Sångmön; blott inser jag icke, huru poemet *Frithiof* skulle tillhöra henne, eller kunna mera räknas henne till beröm, än man kan gifva Septembrisörerna äran för Code Napoleon. Låt henne fritt tillegna sig sagoväsendet och visboksfraserna, såsom sina tillhörigheter; låt henne i de föråldrade talesätten, i adjektivets gammalmodiga flyttning bakefter substantivet, i det oftare bruket af indefinit kasus i stället för den definita m. m., igenkänna sina egna anletsdrag. Jag lemnar derhän huru fagra dessa anletsdrag i sig sjelfva äro; men det är ej lika om de utgöra oförmågans egen verkliga naturbildning, eller om något stort snille för tillfället grimerat sig dermed. De kunna i sednare fallet medföra en trollmakt,

som eljest för ingen del tillhör dem. I öfrigt föreslår jag ett helt enkelt försök. Det vore, att utan miskund afkläda poemet *Frithiof* allt hvad den nya ungdomliga poesien tror sig kunna med någon minsta anledning räkna bland sina dyrbarheter; och hon skall finna, tänker jag, med någon förundran, huru hela den stora skalden står ännu derefter oförminskad qvar. Deraf kunde hon åtminstone till en början lära någonting.

Men hvad den nya skolan deremot lärer hafva den rättvisan, att af detta poem ingalunda tillegna sig, det är den förunderligt rika och sköna bildningskraft som deri utbreder sig, i förening med det djupa tänkande sinne, som öfverallt framträder utan fördunkling af ordmörjor och tankemoln. Jag går i god för att ingen skall hafva trott sig igenkänna någon slägtskap med denna skola, eller någon likhet med hennes anletsdrag, hvarken i den Shakespeariska mångfalden af mästerligt tecknade figurer och sinnesarter, eller i den Homeriska målningen af naturscener och händelselopp, af tidsdrägt och menniskohandling; eller ännu mindre i den oförgängliga paradisiska blomning af sjelfva det poetiska uttrycket, som från första till sista sidan fängslar läsarn. Man skall tvertom af allt detta gissa till helt andra

skyldskaper och något förnämare. Så att om Sverige kan med skäl högmodas öfver detta poem; om det till och med vändt hit åt Norden främmande folkslags ögon, likasom på en kometisk skådesyn, så torde orsaken dertill verkligen mindre ligga i likheten med den Phosphoriska och Kalendriska poesien, än i likheten med Homerus, Virgilius, Tasso, Milton, Pope och allt hvad man sedan årtusenden beundrat såsom ypperst i detta slag.

Korteligen, det lärer stå fast dervid, att det äkta sköna, i poesien som i all annan konst, alltid i grunden förblifver det samma; och att en originalitet, som ej kan uppkomma utan genom ständiga afsprång ifrån det erkändt goda och rätta, heter i sin slutliga fullväxt barbari, och blir vanligtvis följden af hela den stora nyhetsifvern. I fråga om sann vitterhet, låter nu längesedan det alldeles nya ej mera tänka sig, än en alldeles ny färg, hvartill ingenting lånades från någon af de kända hufvudfärgorna.

III.

Det är vid några af våra försök i den tragiska konsten, som detta rop om fransysk härmning i synnerhet fästat sig. Man borde alltså

kunna visa, från hvilka fransyska tragedier dessa svenska blifvit lånade, vare sig till plan, uppträden eller särskilta ställen. Då man ej kan detta, lärer väl hela härmningen bestiga sig till undvikandet af samma fel som den fransyska tragedien undflyr, och bemödandet om samma förtjenster som af den sökas. Men skulle väl häri finnas någonting klandervärdt? Jo, svarar man, slafveriet under den fransyska smaken, som man sökt att påföra oss, och som bör afskuddas: *andra länder, annan konstodling.* Jag inser ej nödvändigheten af en sådan skiljaktighet. Huru? Derföre att man i Rom och Italien från ålder antagit och tillegnat sig den grekiska arkitekturens lagar, skulle väl dessa konstlagar derföre ensamt tillhöra nyssnämda folkslag; och palatser i Dresden och Petersburg böra uppföras efter ett vildt och regellöst byggnadssätt; emedan välförståendes Saxen och Ryssland äro helt andra länder, än Grekland och Italien. Idéen finnes verkligen hos den berömda Fru Stael, i hennes bok om Tyskland. Låt blott någon orimlighet hafva råkat undfalla en stor och prisad författare: om den kan brukas för någon sekts drömmar, eller något vittert anhangs nyhetskram, skall man, var trygg derom, hasta att uppsnappa den såsom ett äpple, fallit från sjelfva kunskapens träd, och den lösliga förflugna

idéen innan kort finnas upphöjd till en stor och dyrbar teoretisk princip.

Men alla våra tragedier af detta slag äro, påstår man, utan värde; slappa och sömngifvande. Möjligt. I det fallet, bevittnar detta likväl blott författarnes oförmåga; icke sjelfva konstgrundernas oriktighet.

Men, fortfar man: det fransyska slaget af tragedi är i och för sig sjelf ingalunda det rätta goda slaget; det är magert, konstladt och onaturligt. Detta vore i sanning någonting annat; och man hade sålunda ändteligen rätt. Men hvarföre är då den fransyska tragedien så onaturlig och förkastlig? Sökom att utreda detta.

Först och främst derföre, tänker jag, att detta slags tragedi befinnes vanligen skrifvit i vackra alexandrinska verser, hvartill någon talang alltid fordras; under det att de tiostafviga orimmen, hvilka merendels kunna på sitt sätt göras af alla, svara derigenom bäst till den berömda jemlikhetsprincipen, och böra allt derföre hållas för de liberalaste.

Dernäst, emedan en tragedi af det fransyska slaget framställer blott en enda vigtig handling, inskränkt till ett visst mått af *tid* och *rum;* icke en hel eller en half lefnads äfventyr, som förefalla på olika ställen, nu här, nu der i verlden:

hvarigenom behaget af händelsevimmel och tapetförvandlingar måste betydligen förminskas.

Vidare, derföre att den fransyska tragedien har *sinnesmålningen* mera till hufvudsyfte, än sjelfva den yttre händelsetaflan i hela sin materiella synbarlighet; hvarigenom mycken sinnlig yta af folkslag, seder och menniskoklasser, samt tillika dermed mycken angenäm brokighet för ögat och inbillningen, nödvändigt måste förloras.

Ändteligen derföre, att detta slags tragedi bibehåller oafbrutit en viss ädel upphöjning i språk och föreställningar, hvarigenom den nöjsamma omblandningen af stort och smått, högt och lågt, lustigt och sorgligt, af hjeltelif och hvardagslefnad, af pöbelsladder och konungaspråk icke mera kan äga rum. Jag nämner icke de stora effekterna af spöksyner, trollväsen, galningar, afrättningar och dödsberedelser, som den fransyska tragedien nästan helt och hållit förnekar sig.

Sådana äro de svårigheter, inskränkningar och försakelser, som åtfölja detta slag af tragedi, och som göra det okärt för våra independenter i vitterheten. Efter deras mening vore alltså tid att en gång för alla afsvärja det, och att förklara den engelsk-tyska sorgedramen för ensamt regerande tragedi, hon och ingen annan. Jag tror likväl, att sanna kännare torde härtill behöfva något

längre besinningstid; och att man kan hafva läst med stor beundran några pieser af Shakespeare och flera Tyskar, ja äfven hafva gjort ett par medelmåttiga öfversättningar, utan att derföre förstå rätt mycket i detta ämne; eller böra tro sig kallad att uppträda som afgörande domare deri. Förgäfves påstår någon, att han är en Argus och har hundrade ögon. Han bör påminnas, att publiken har flera tusende, och ler slutligen med dem allesammans åt den alltför oblyga medelmåttan.

Det behöfs för öfrigt inga hundrade ögon för att inse, att när man ideligen ropar emot härmning, borde ej hela meningen deraf vara, att det är Tyskarna som böra härmas, Engelsmännen som böra härmas, Italienarne, till och med Spanjorerna som böra härmas, med ett ord, alla andra, endast icke Fransoserna.

Anmärkningsvärdt blir det alltid, att de som hos oss mest utfarit emot den fransyska vitterheten, och ifrigast smädat hvarje förnuftig enlighet dermed, såsom bevis på snillets armod, slafvisk efterapning, brist på nationalitet och original-karakter &c., märkvärdigt, säger jag, blir alltid, att dessa varit just de samma, som sedan en längd af år ideligen sträfvat, att ombilda vår vitterhet efter det nyaste tyska modellet, och som

ej tröttnat att begåfva oss med alla herrligheterna deraf: tyska sexfötter, tyska tiostafviga orim, tysk jargon i filosofien, tyska funderingar om konst, tyska romanskapelser, ordvridningar och taleformer; jag nämner ej det hedrande upplifvandet af gastsagor, trollskrock, gamla pigvisor med annat mera, efter nya tyska genialitetens förebild. Om det finnes någon konseqvens i allt detta, så måste väl nödvändigt antagas, att man är blott en usel härmande stympare, så snart man lemnar någon minsta uppmärksamhet åt de stora fransyska mönstren; men deremot ett verkligt originalsnille och en äkta patriotisk skribent, så snart man på bästa sätt åbäkar sig efter nya tyska maneret.

Man må ej förebrå mig, att härigenom hafva velat förringa, hvarken de nyssnämda versarterna, eller de författare som med geni begagnat sig af denna och annan främmande eftersyn, för att litet omskifta och uppfriska vår vitterhet. Det gifves tanklösa stojare, som omöjligen kunna finna någon förtjenst under andra former, än dem som de vant sig att gilla, eller låtit värfva sig att beundra, och som derföre hafva smäderopet färdigt för hvarje annan. Jag föraktar dessa förmycket för att kunna likna dem. Alexandriner, jamber,

hexa-

hexametrer, rim eller orim, det ena målningssättet eller det andra, derpå ankommer mindre: Geni *or not* Geni: *that is the question.* Men man måste ej tro sig finna geniet, öfverallt hvarest man frigjort sig från regelkonst och besinnande omdöme. Man måste förstå att igenkänna det under en slipad yta, likaså väl som under en råare; hos Racine, likaså väl som hos Shakespeare. Skamligt nog, att den tid ändteligen skulle komma, då just sjelfva ohyfsningen och osmakligheterna hos den sednare skulle anses utgöra snillets höjd, men deremot den Virgiliska skönheten af den förres verser göra tvifvelaktigt, huruvida han må böra räknas ibland stora skalder eller ej.

Bref om Poetisk Stil.

Tit. har skäl till missnöje emot mig. Jag har lemnat alltför länge obesvarade de tvenne bref hvarmed Tit. hedrat mig; ehuru bägge två, ej mindre i anseende till deras eget innehåll, än till de bilagda skaldestycken, utan tvifvel hade förtjent ett hastigare uttryck af min erkänsla.

Tit. hör visserligen icke till deras antal, som begära andras omdömen öfver sina arbeten, i uträkning på det beröm, som höfligheten ej kan undgå att gifva. Hvem som blifvit född med verklig talang älskar konsten mera än lofordet, och lyssnar till andras omdömen, icke för att smickras, utan för att veta effekten af sina försök och rätta sig derefter. Under denna synpunkt har jag betraktat Tit. bref och förtroende, och under samma besvarar jag den med nöje och uppriktighet. Mina begrepp angående skaldekonsten kunna vara inskränkta och felaktiga. Medelmåttan af mina egna försök tillåter mig ej att tvifla om denna möjlighet. Men hvilket värde mina råd och meningar må sakna eller äga, skulle jag tro mig illa svara emot en ung väns förtroende, om jag ej meddelade dem lika så sanna och oförställda, som han synes önska att veta dem.

Jag skall icke vara vidlyftig angående den lilla samlingen af Tit. äldre skaldestycken. Dessa småstycken utgöra en början, som redan låter spå till något, och hvilken ej motsäger den större framgång, som sedan utmärkt författaren. Om jag ej fruktade att förledas, antingen af erkänslan eller egenkärleken, skulle jag gifva bland dessa ett ganska upphöjdt rum åt den lilla idyllen som börjar samlingen. Detta poem, af ett slag hvari det ej är lätt att lyckas i våra tiders verld, är väl till tonen icke jemnhögt med vissa af de öfriga, men dess mera kan hända till värdet deraf, och synes mig hafva i sin stora enkelhet någonting, jag skulle nästan säga sublimt rörande, ifall jag icke verkligen fruktade att vara i detta fall en mutad domare.

Af Tit. sednare bref slutar jag, att Tit. ger åt elegien öfver den afledna fästmön det första rummet bland sina hittils författade poemer. Om våra tankar häri, som jag nödgas erkänna, icke fullkomligt öfverensstämma, synes orsaken dertill ligga i de olika begrepp vi kan hända göra oss om den rätta naturen af hvad man bör kalla god poetisk stil, och om hvad som verkligen utgör förträffligheten deraf. Det är just härom som jag skall taga mig den friheten, att underställa Tit. mina rätta eller felaktiga meningar.

Jag ber Tit. likväl tro, att jag icke misskänner de verkliga förtjensterna af detta poem mer än af Tit. öfriga. Det äger gemensamt med dem den stora poetiska gudsgåfvan, samljudets behag, och versens lyckliga gjutning, men tillåt mig att fråga: detta slag af poesi, skulle det vara det bästa? eller ens verkligen godt? Begäret att kläda allt i bild, att ofta förvåna med stora tilltagsna ord, att om så må sägas, alltid brodera en grann sinnlig fras på hvar tanke som skall uttryckas, denna art af skaldekonst, som en elak och öfverdrifven härmning bragt öfver till oss ifrån våra goda grannar Tyskarne, månne det är den som en ung sann artist bör välja till efterdöme, och kan den verkligen gillas af Horatii lyckliga öfversättare?

Pindens kulle, som står upp i granna diktmoln — sköna bilder, som den varma känslans trollanterna återbryter i framtidens natt — vettets stråle, som återbryter sig i Falmas blick, från en himmel af behagen — ynglingen, som under rusets vimmel glömmer fantasiens gäckspel, och vaggar sig i glädjens himmel under hoppets morgondröm — dygdens starka skullra, som vändes gudatrygg mot qvalens hot — ett öga, som samlar strålar ur ett bättre land, och ler mot sorgemolnen — en hand, som obetvingad af grusets band, utsträckes för dyg-

derna, för ljuset: jag tillstår uppriktigt, att jag i allt detta icke igenkänner den rena och äkta Virgiliska, Horatsiska, Racinska, Popiska, Voltairiska poesien. Vi hafva andra stora mönster att följa: riktigt; men hafva vi ett enda af annan sann poetisk stil än deras? hafva vi något som visar oss att deras är den oäkta?

Visserligen icke allenast tål utan äfven fordrar poesien det försinnligade uttrycket af tankar och känslor; men dermed torde ej böra förstås, att allt bör metaforiseras, allegoriseras, med ett ord, utstofferas. När Horatius säger: *vultus instantis tyranni*, eller *diffugiunt cadis cum faece siccatis amici*, eller *alterno terram quatiunt pede Gratiae decentes*, så målar han visserligen och målar mästerligt, men blott genom sjelfva den sinnliga saken som han lifligt framställer, icke genom dess förvandling i bilder och likheter, onödigt lånade från andra naturämnen. Hvad som har af sig sjelf nog sinnlig fattlighet, behöfver ej ytterligare försinnligas genom allegoriska påklädningar, som ofta mera förmörka och qväfva tanken, än upplifva och upplysa den. Det är en vacker bekant vers hos Virgilius: *Non ignara mali miseris succurrere disco.* I sin oprydda enkelhet talar den likväl tillräckligen till inbillningen. Men om Virg. i stället hade låtit Dido säga: *sjelf träffad af*

motgångens thordönsviggar, har jag lärt att gjuta medlidandets balsam i den olyckliges sår, och att med hjelpens englahand förvandla för hans fjät tistelvägen till rosenstigar, — så hade han, i stället för att uttrycka sig som en stor poet, talat som en ung tysk versmakare.

Men se der likväl hvari man synes föreställa sig hos oss, att poesiens natur egentligen består. *Ut pictura poësis* tänker man, och i stället för att skillra sakerna i deras egna sanna verklighet, målar allting fullt med allegoriska bilder och likheter. Då Tit. i sitt elegiska skaldestycke lemnat företräde åt detta slag af poetisk stil, som jag för min del icke kan gilla, må det också vara mig tillåtit, att utan Tit. missnöje låna mina exempel derur. Det är nästan öfverallt sakens emblematiska bild, och sällan saken sjelf, som föreställes. Vill poeten beskrifva sällhetens njutning, eller en blidare lyckas tröstande utsigter: då är det *stjernan, som leder genom heden — stjernan, som breder Elyséens ljusning öfver mödans tistelväg — Luna, som simmar på lätta silfverskyar och ler ur azurns fria rymd.* — Har han att skillra en väntad kärleks lycka: då är det *rosor brutna i hoppet — kransar räckta åt tinningen.* Vill han måla lifvets allmänna mödor och sorger, lyckans eller menniskans orättvisa: då är det

slafven, som suckar i bojorna af ödets tvång — dagakarlen, som flämtar i en evig middagsbrand — matken i mullen, som krossas af vandrarens fot. Hotar en betydande olycka: då är det *dagens stjerna, som skymmes af molnens byar — solen, omhöljd af töcknar — solen, som bärgas före sin middagstimma — himlen, som tjocknar i åskmoln — thordönsvagnen, som rullar öfver uslas ätt — åskor, som bullra kring fjällen — norrsken, som hväsa vid dess fot — fasor, dimmor, klippor, orkaner, vilda oceaner.* Inträffar olyckan: då är det *hyddan, som ramlar — seglarn, som förgås i hamnen.* Upphör olyckan före eller med döden: då är det *hvilans klocka, som klämtar vid en svalkad aftonrand — stormens fasansföljda gång, som dynar i grafven.* Är frågan om ett tillstånd efter döden: då är det *sällas röster ur Elyséen, som höres,* — då är det *solen, som i öfverjordiskt sken strålar kring förstummade cypresser,* o. s. v.

Efter hvad jag redan yttrat om detta slag af poetisk stil, tillåt mig nu att söka visa olägenheterna deraf, sådana som de efter mitt omdöme synas mig oundvikliga. Den första består deri, att hvem som på detta sätt vill måla allt under idel allegoriska bilder ur den fysiska naturen, skall snart finna förrådet af sitt poetiska språk

uttömdt, och nödgas ideligen återkomma till samma bilder, med någon liten förändring af ord och fras; ty naturen äger blott ett inskränkt antal af sådana allmänna föremål, vare sig ljufva och förtjusande, eller rysliga och förskräckande. Det skulle således slutligen föga kunna bli annat, än ett evigt samma af solar och stjernor, måne och skyar, rosor och tistlar, zefirer och orkaner, åskor, norrsken, fjällar, böljor, oceaner, och så vidare. När nu dertill kommer, att hvar och en poet, med lika öppna ögon för dessa allmänna föremål i naturen, och med lika rätt att dermed utpryda sina verser, också i sin ordning betjenar sig deraf; när således hvar och en som har en flicka, låter *rosor brytas i hoppet, kransar räckas åt tinningen;* hvar och en som har litet roligt i verlden, låter *Luna le ur azurns skyar, stjernan breda sin ljusning öfver mödans tistelstig;* hvar och en som deremot tar sig slätt fram, eller lider orättvisa, låter *dagakarlen flämta i middagsbranden,* eller *slafven sucka i bojan,* eller *masken trampas af vandraren;* ändteligen hvar och en som förlorar sin fästmö, eller sin syssla, eller sin egendom, låter *himlen mulna, solen försvinna, åskan bullra, orkanen rasa, hyddan ramla, seglarn förgås,* huru sker då? Jo, då händer att läsarn, som tycker sig hafva läst tjugu gånger

förut samma poem som göres i dag, vanprisar slutligen hela konsten, och att dessa allegoriska målningar, som kunna behaga i deras nyhet, eller ännu sparsamt nyttjade, förvandla sig för honom till lieux communs och bekanta fraser, som han vet förut, och äfven derföre möta hos honom endast ledsnad eller likgilltighet.

Det är ej nog; ännu en annan stor olägenhet synes mig förknippad härmed. Den består deri, att man af begär att synas målare, sätter sig på sådant sätt i omöjlighet att verkligen vara det. Ty måla är väl i sitt rätta förstånd, mindre att föreställa allting på ett figurligt och förblommeradt sätt, än fastmer att skillra sakerna sådana de äro sedda i sin egna natursanning, och med de alldeles egna drag som i verkligheten utmärka den. När Virgilius t. ex. vill måla hos den betagna Dido hennes började kärlek, och dess hastiga, häftiga tillväxt, så säger han icke i allmänna liknelser, att hon *oupphörligt sysselsätter sin inbillning med de sköna bilder, dem hennes varma känslas trollanterna* föreställde henne, att hon *under rusets vimmel* lät bedraga sig *af fantasiens gäckspel*, och *vaggade sig under hoppets morgondröm in i glädjens himmel.* Han kommer sakens verklighet något närmare: se här hans beskrifning:

Nunc media Ænean secum per moenia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, vrbemque paratam;
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, conuiuia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, vbi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
Sola domo moeret vacua, stratisque relictis
Incubat; Illum absens absentem auditque viditque.
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.

Denna tafla är visserligen ej mindre sinnligt målande, än det mest allegoriska bildverk. Men det är här den rätta arten af sinnlig föreställning, det vill säga saken sjelf, skillrad i hela sin sanna verklighet. Man betrakte dessa sanna och lifliga drag af den älskande Didos passion och belägenhet, och fråge sig sjelf, om de skulle ersättas genom förvandlingen, i hvilka liknande bilder det må vara, lånade från den öfriga naturen? Vore det ens möjligt, att på det sättet uttrycka någonting af allt detta?

Detta är då att verkligt måla. Förlusten af en fästmö, änskönt en af de mycket vanliga händelser i menniskolefnaden, skulle lika så litet sak-

na sina egna rörande föreställningar, så snart man ville gifva sig mödan att söka dem der de verkligen finnas, nemligen i minnet af den förlorades personliga behag eller förtjenster, och i de sällheter af tusen namn och slag, hvarmed den älskandes inbillning införlifvat sig, och hvarifrån han på en gång slites. Men om man, i stället för att på sådant sätt likasom nedstiga i sitt ämne, och derur framleta dess verkliga innehåll i den egna natursanningen deraf, låter sin inbillning kringsväfva bland naturscenerna, för att finna tomma likheter emellan fästmannens fordna sällhet och solskenet, och månans leende, och blomstrens behag, eller emellan hans olycka och åskan, och stormar, och ramlande hyddor, och sjömän som förgås i hamnen; då skall man snart nödgas finna, att man under sådana allmänna bilder ingenting annat kunnat föreställa, än hvad denna sällhet har lika med alla andra sällheter, denna förlust lika med alla andra olyckor, hvilket är att i grunden hafva målat ingenting. Man skulle med liten förändring kunna göra ett sådant poem om allting, och detta är så visst, att om poeten ej af nödvändig försigtighet låter i någon rad, någon strof uttryckligen förstå, att frågan angår en förlorad fästmö, så skulle läsarn knappt kunna veta öfver hvilket slags olycka man bör be-

jemra den lidande, om han förlorat sin fästmö eller sin process, och om det är husbrand eller sjöskada, eller någon annan olycka, som öfvergått honom. Det är då ej origtigt sagdt, att man af begär att synas målare, sätter sig på sådant sätt nästan i omöjlighet att verkligen vara det.

Visserligen påstår jag ej härigenom, att ur poesien utdömma det allegoriska bildningssättet. Det är blott frågan, om dess rätta bruk eller missbruk. Jag vet väl, att Horatius säger om en flyktig skönhet, och det öde som väntar dess nya älskare;

heu quoties fidem
Mutatosque Deos flebit, et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens!

Men denna allegoriska bild är blott en hastigt förbiflygande skymt. Den är för och efter omgifven med oförvandlade drag ur den sanna verkligheten.

Cui flauam religas comam
Simplex munditiis?—
Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat — o. s. v.

Det är detta jag kallar sak i sig sjelf, och naturen sådan hon är i sin egna sanna föreställning. Jag slutar häraf, att den väl sedda, väl

uttryckta verkligheten, det vill säga, föremålen väl skillrade i deras egen sinnliga realitet, utgör det förnämsta, det hufvudsakliga af all poetisk målning; och att om allegoriska likheter väl kunna stundom bidraga att upphöja taflan, böra de likväl icke ensamt utgöra den, utan efter att hafva en minut spelt för inbillningen, strax lemna rum åt föreställningen af saken sjelf i sin verkliga natursanning. Det är med dessa, som med prydande smycken: de förutsätta en kropp som bär dem, och som således alltid förblifver det principala objektet. Deras bruk är att pryda vissa delar af denna kropp, icke att öfverallt vara i stället för den.

Ett pœm af idel allegoriska likheter, vittnade det ock om bildningsgåfvans största rikedom, tröttar inbillningen, som väl kan behagas af dessa hastiga härmande syner, men som framförallt begär något substantiellt att fästa sig vid, någonting som i sig sjelf är redbart föremål, existerande i verkligheten, och icke blott härmande likhet. Under den oupphörliga förvandlingen af sak i bild, och af bilder i nya bilder, blir allt ett tomt skuggverk. Läsaren famlar med möda och ovisshet efter det som derunder föreställes, och som bakom detta allegoriska flor mer eller mindre skumt visar sig.

Emellertid fortfar man att gilla och utbreda detta förkastliga slag. De gamla sanna mönstren förgätas, och man vill öfverträffa genom en rikare bildningsgåfva. Den ena härmar den andra, och härmar sämre. Deraf har skett, att poesien hos oss består nu för tiden snart sagdt i ingenting annat, än ett visst allmänt liknelsespråk, hämtadt från tolf högst tjugu sinnliga föremål i naturen, och som man utan åtskillnad lämpar till alla ämnen. Det är visserligen ej möjligt, att i detta beständigt samma liknelsespråk kunna säga om hvart och ett ämne annat, än de mest allmänna och triviala saker. Men sedan man talat om åskor och solsken, om klippor och stormar, om törnen och blomster, tror man sig hafva uppfyllt en poets skyldighet, och frikallad ifrån att säga något om sjelfva saken, så långt den ej låter sig under dessa bilder föreställas.

Jag talar här, det är sant, om den lägre talrika medelmåttan, med hvilken jag ej förblandar Elegiens författare. Men slaget, arten af poetisk stil, bli med större eller mindre talang alltid desamma, och det är derom som jag velat egentligen yttra mig.

Jag har derigenom sökt uppfylla en uppriktig väns och rådgifvares i sanniug minst behag-

liga skyldighet, ty jag känner nog, att det ligger i all kritik af denna art någonting hemligt sårande, som den sannaste välmening icke alldeles utplånar. Men jag har så ofta betraktat med missnöje den efter mitt omdöme förvillade flygt, som jag sett tagas hos oss af en mängd annars goda snillen, och hvilka elaka mönster de välja till eftersyn, att jag icke kunnat lemna en ung vän af det utmärkta hopp som Tit., utan förtroende af min uppriktiga mening derom. Om det gifves vändningar, hvarigenom mina tankar kunnat på ett bättre och lindrigare sätt uttryckas, än här skett, så är felet hos min oskicklighet, som ej förstått att finna dem, och jag ber Tit. tro, att det åtminstone ej skett af brist på den högaktning och tillgifvenhet, hvartill Tit. gjort sig af mig berättigad, och hvarmed jag har den äran att beständigt vara etc.

STRÖDDA ÄMNEN.

DEN FRÅGANDE RÖSTEN OCH DEN SVARANDE

ELLER

OM URSPRUNGET TILL DET ONDA.

Dialog. Fragment.

Första Samtalet.

Den frågande. Hvad skall man säga om det onda i verlden?

Den svarande. Det första man skall säga, är att det onda icke är ett godt.

D. fr. Mycket redan; i fall åtminstone detta vore säkert! men de största filosofer hafva påstått, att det onda just bevisar höjden af godhet och visdom. Nå vidare?

D. sv. Vidare återstår endast två saker: nemligen att först lida det med tålamod, och sedan så långt menniskoförståndet räcker urskulda försynen.

D. fr. Se der just svårigheten. Dessa två saker låta ej med lätthet göra sig. För att lida med tålamod, måste man åtminstone veta, att det

onda ej kunnat undvikas genom en mildare inrättning. För att åter veta det oundvikligt, och på den grunden urskulda försynen, måste man känna dess rätta ursprung; och det är hvad ingen dödlig kunnat ännu med visshet berömma sig af.

D. sv. Det ofelbart vissa i dessa ämnen är ej gjordt för menniskò-begreppet. Det är nog att finna en möjlighet. Gifves en sådan, så är tron på en högre godhet och rättvisa icke vederlagd genom lidandet. Man inser då, att de kunna möjligen bestå tillhopa. Man säger sig: det onda har för dessa orsaker skull, eller för andra, icke kunnat undvikas på detta lägre trappsteg af lif och varelse. Men skalan är omätlig, och kan, och måste uppstiga i tusen högre grader af väl och sällhet. Således intet knot, ingen förtviflan; utan tålamod och förtröstan!

D. fr. Skönt! men en sådan möjlighet, finnes den?

D. sv. Låt oss se. Först och främst måste du till den ändan väl fästa i din öfvertygelse, att hela den lefvande och kännande kroppsligheten är bygd på tvenne grundvillkor, begge lika nödvändiga: lifvet och döden; varelsen och förstörelsen.

D. fr. Ja, det är denna vackra ordning, som gör af naturen en så stor och herrlig slagtarebänk.

D. sv. Känn hvad du smädar. Naturen kan ej af ett groft, vanskligt stoftämne framalstra någon sammansättning, med eller utan lif, af evig varaktighet: ej heller om hon kunde, borde hon det, hvarken efter den fysiska planen, hvars omätlighet tydligen fordrar generationernas omvexling, eller efter den högre moraliska som med skäl tillägges henne, och som förutsätter stigande fullkomning, det vill säga hvarandra succederande tillstånd af daning till värde, och af värdets sällare och sällare följder. I andra sferer gifvas måhända lindrigare förvandlingar, mildare öfvergångar emellan tillstånden. I sin lägsta och kroppsliga grad, det vill säga här på din jord, och möjligtvis på några andra, heter denna öfvergång förstörelse, och synes sådan, utan att vara det: sätten deraf äro likgilltiga när de svara emot hvarandra. Sjukdomen är lindrigare, men långsamt pinande; mordet våldsamt, men kort. Denna allmänna princip, en gång stadgad, gäller om djur och menniskor. Fortare undergång, fortare ny alstring; ju mera fortskyndadt omlopp, ju flera möjligheter för alla de otaliga ofödda varelser, som alla trängas med lika rättighet till lifvets och sjelfkänslans lägre och högre sällheter.

D. fr. Men smärtan! smärtan! O natur, moderliga natur! hvilken fasa! hvilken grymhet!

D. sv. Ja, men föreställ dig, att smärtan vore på något af dessa trappsteg ett villkor för nöjet; döden för lifvet, — och välj att vara dessa begge villkor underkastad, eller att försaka tillvarelsen. Icke emellan att vara född eller intet född, när du sitter halfstel på grafbrädden och ser med rysning i den midt för dig liggande djupa natten; icke emellan att känna eller intet känna, när tillfälligheter eller oordentliga nöjen förderfvat din hälsa, när lungsoten tär på dina sista krafter, dina tarmar pinas af krampvridningar, dina ledgångar af giktsamlingar: du är i begge dessa fallen alltför partisk att dömma rätt. Men gack ut vid tjugu år en sommarmorgon, se naturen omkring dig i all hennes fägring, känn sällheten af hennes intryck på alla sinnen, vänta att möta en skönhet som ditt hjerta tillber, se framför dig i hoppet en lifstid af nöjen och välgång, se omkring dig exempel af lycklig lefnad, exempel af plågor och olyckor, — välj sedan att vara till, underkastad mensklighetens allmänna öden, eller att intet vara född till hennes lycksaliga känslor (om detta val vore en möjlighet): hvad gäller, att du väljer just som naturen valt för dig, då hon gaf dig varelsen? Om så ej vore, skulle du ej föredraga, i fall det stode hos dig, att sjunka bort i en evig känslolöshet detta ögonblick,

framför att vara ännu längre tid underkastad känslighetens möjliga omskiften och vidrigheter?

D. fr. Jag tycker mig begripa huru smärtan kan vara ett villkor för nöjet i en sådan sakernas ordning som denna, och huru en varelse skapad med känslighet att njuta det goda, icke heller torde kunna undvika att lida af det onda som finnes: men hvarför finnes det onda? hvarifrån kommer det? hvarför fins det till så stor myckenhet? Pope och Leibnitz som lära mig, att allt enskilt ondt är ett allmänt godt, all enskilt oordning allmän ordning, och att den verld som jag bebor är den bästa möjliga, göra ej tillfyllest att tysta min klagan, min förskräckelse och min förundran.

D. sv. Och du har ej orätt; känslan irrar sällan, ty hon grundar sig merendels på sakernas närmaste verklighet, det är förståndet som ofta förvillar sig, när det drar sig för långt derifrån upp i tankerymden.

D. fr. Man har likväl skrämt mig för att lita på känslan. Hon gör entusiaster säger man, och det är på slutsatser som man endast kan bygga med visshet.

D. sv. Man bedrar sig deri, och det är strax ett prof af slutsatsernas osäkerhet. Det är ej känslan som förvillar religions-förföljaren. Vörd-

naden, nitet för himmelens ära, i fall han hyser dem verkligen, råda till ingenting annat, än att visa det högsta väsendet vördnad och nit. Men urskillningen måste dömma om sättet, och det är hans slutsatser som förföra honom, om han tror, att han måste för Guds ära förfölja dem som ej bekänna samma lära med honom. Eller är det hämd och högmod. I det fallet bedrar hans mun dig; icke hans hjerta honom.

D. fr. Men i denna urskillningens bedräglighet hvartill tjenar hjertats röst, om den talar så otydligen?

D. sv. Man gör henne orätt, hon talar ej otydligen. När hon befaller en viss gerning, består den alltid i godhet och välgörande: aldrig i motsatsen. Hon må befalla till ex., att ersätta den skada man förorsakat, att undsätta när man kan den olycklige, att visa tacksamhet emot en välgörare, att göra förtjensten rättvisa, att med redlighet vårda det anförtrodda. Hon är i alla dessa bud klart och omisskänneligt göd; den okunnigaste menniska, ja äfven ett barn inser dessa gerningars rätthet, lika så otvifvelaktigt som den djupaste tänkare. När hon åter bjuder, icke någon viss gerning, utan blott gerningar af ett visst slag, när hon befaller t. ex., att nitälska för gudaläran, lagarne, friheten, den allmänna rättvisan,

eller hvad helst annars af denna beskaffenhet, då måste förnuftet frågas om sättet dertill, och det är här du måste frukta att förledas. Likaså, när den ena bjudande känslan strider emot den andra: t. ex. när den ena ålägger dig att rädda din vän, den andra att ej afvika från sanningen: den ena att upptäcka brottet, den andra att skona den brottsliga. Om du i sådana fall handlar grymt eller felaktigt, är det, ännu en gång sagdt, icke känslan som bedrar dig, det är omdömet. Icke heller bedrar hon dig i frågan om det onda. Det finnes ty värr på jorden både i fysiskt och moraliskt afseende. Namnet af ett allmänt godt är ett ord, en term, det onda deremot en sak, ett lidande, som icke förändras till sin natur genom det namn man sätter derpå.

D. fr. Mig synes likväl också (så stridigt detta må vara med min känsla), att ett ondt som befrämjar ett större allmännare godt, förtjenar i visst afseende detta namn af godt, som filosoferne gifva deråt, och att den verld vi bebo kunde på sådant sätt med något skäl tros den bästa möjliga.

D. sv. Det bästa möjliga underlåter ej att stundom vara ett stort ondt. Dina filosofer hafva då med *sin bästa verld* egentligen ingenting sagt. Deras verld med alla sina brott och eländen är

visserligen ingalunda den bästa möjliga; hvarken af *inrättande vishet:* ty i den fullkomligheten ges i den stora rymden intet jordklot, som ej går upp deremot; ännu mindre af dygd och sällhet: ty huru kan du tro brott och smärtor ovillkorligt nödvändiga i all skapelse för dessa ändamål? De skulle då finnas öfver allt, och äfven i lika grad; men omkring de solar som tindra på fästet, hvälfva säkert tusende jordar både till dygd och sällhet bättre lottade än denna. Du begriper att det kan gifvas, och måste gifvas lefvande varelser fullkomligare än du, hvarföre då icke hela verldar herrligare, lyckligare än din? Allt har sitt förhållande till hvartannat. Ty än en gång, om på din jord allt lefvande, från halfdjuret ända opp till dig, uppstiger i beständiga grader af fullkomlighet, huru kan du tvifla att ju i rymden, denna Guds omätliga stad, samma förhållande ej skulle iakttagas från verld till verld?

D. fr. Jag har alltid varit benägen att tro detta, men hvarföre fins då jemmern på *detta* jordklotet? Och är det alltså ej sant, att allt enskilt ondt är ett godt, en fullkomlighet, en skönhet efter de allmänna lagarne, hvaraf det följer på ett nödvändigt sätt?

D. sv. De allmänna lagarna, min son, äro verldarnas daningslagar, mer eller mindre olika

för hvarandra. Skiljas nu verldarna i herrlighet och sällhet, så bör du gissa, att det fins någonting som medgifver för hvardera en större eller mindre fullkomlighet af daningslagar. Likasom på din jord, der mekaniska konstens fullkomlighet olika uttryckes, efter ämnenas natur af träd eller metaller. Deraf ser du strax, att det mindre fullkomliga konststycket kan vara stäldt efter sitt ämnes bästa lagar, och ändå vara temligen slätt. Ett ur hopsatt af träd kan vara det fullkomligaste af alla möjliga träur, men om någon sade: detta stora ombygge, som höljer det, skräpar för ögat; den der långa svängaren, som evigt sopar väggen, hindrar mina rörelser i rummet; dessa tunga klampar, som drifva dess gång, besvära mig att dagligen uppvinda; hvad skulle du tänka om en beundrare af de allmänna träurslagarne, som kom fram och svarade: "nej allt det-
"ta är skönhet, klokhet, sammanstämmelse. Det
"är höjden af tidvisningskonsten. Sjelfva fulheten
"och obeqvämligheten bli här fullkomligheter; ty
"de äro nödvändiga medel till det *stora ändamålet*
"att veta hvad klockan är. Utom ombygget skul-
"le verket förderfvas af dam; utan svängaren mät-
"tes ej dess gång; utan tyngderna drefs och fort-
"skred den ej." Skulle du ej le, då du visste dig bära i din ficka en tidvisare oändligen både säk-

rare, varaktigare, beqvämligare, fullständigare, som inom två tums omkrets förvarade ursprunget och måttet af sin rörelse, och som sade dig jemte timmarnas gång, äfven dag, vecka, månad, m. m.?

D. fr. Jag är rädd, att jag ej kunde afhålla mig ifrån löje dervid.

D. sv. Olägenheter som åtfölja ett mindre fullkomligt slag äro då inga fullkomligheter. Allt det vidriga, som äfven genom inrättningens högsta klokhet ej kan förebyggas, utgör då en, fastän oundviklig, dock sann ofullkomlighet deraf. Det onda i din verld, som blir ett godt i dess allmänna lagar, är då ett ordspel, en metafysisk labyrint, hvars gångstig du alltid tycker föra dig till utgången, under det den oupphörligen för dig rundt omkring på samma fläck tillbaka. Eller hvad säga dig då Leibnitz och Pope, när du pinas af feber, eller när orkanen störtar in taket öfver dig?

D. fr. Ack! då just ropa de som högst, att allt är godt, och att intet ondt gifves. Hvilka herrliga prof, säga de, af skaparens oändliga visbet och godhet! hvilken rörande skönhet i den allmänna ordningen! ty febern rensar kroppen, och stormen luften. Utom den förra skulle du för-

gås af dina elaka vätskor, och utom den sednare hela folkslag af en förderfvad atmosfer.

D. sv. Bättre vore, att hvarken kroppen eller luften behöfde rensas. Tro då dina filosofer, att i hela milliontalet af verldar, som de se för sina ögon, ingen enda gifs utan storm och feber? Valet af att dricka döden i en förgiftad luftkrets, eller att då och då krossas af orkanen, är visserligen hvarken en godhet eller skönhet i sakernas sammanhang på din jord; det är ett stort ondt, min son, hvaraf naturen blott väljer för sina barn den mindre graden: väljer och beklagar dem. Att hon ej väljer den större för den mindre; ej gör deras qval ännu tusenfaldigare, deras förstöring ännu tätare; att hon hellre uppoffrar några hus, några städer, några skepp, några lif åt stormens våldsamhet, än insveper alla lefvande varelser i en pestgifvande dunstkrets, som skulle på en gång ödelägga jorden; det förtjenar ej att beundras, hvarken såsom höjden af godhet eller fullkomlighet. Men att, oaktadt allt detta nödvändiga onda, sällheten ändå gifves på ditt jordklot, och att alla lefvande varelser till ett visst mått njuta den, derför bör hon prisas. För tandvärk, gikt, slagfluss, åska, jordbäfningar och öfversvämningar, derföre begär hon ej att betackas. Hon är nöjd med tålamodet. Tror du icke det?

D. fr. Det synes som hon borde vara det.

D. sv. Dina filosofer hafva då orätt: hvarken det ondas *oundviklighet*, eller dess *mindre grad*, gör det till ett godt. Samhällsinrättningen är t. ex. nyttig och god; men de oundvikliga oredor som åtfölja den utgöra ej dess fullkomlighet.

D. fr. Men ännu en gång frågadt, om just dessa synbara oredor bereda nya större fördelar? Om ingen enda af dem finnes som icke gör det; och om det hela derigenom tusende grader förädladt, blir en hopsättning af den fullkomligaste sammanstämmelse till stora och höga ändamål?

D. sv. Se der min son, mycket ord, mycket metafysik: ett stort helt sett i abstraktion, det vill säga, i en ganska högt aflägsen skymning. Du vill göra naturen stor och vis. Hon är det också; men du gör det på ditt sätt, och förstår ej att detta sätt kan vara oriktigt. Huru vet du att allt det onda, som timar på det jordklotet du bebor, har följder som genom deras fördelar för det hela, icke allenast ersätta skadan, utan till en stor grad förherrliga det?

D. fr. Det har man sagt mig, att jag bör tro om Försynen.

D. sv. Vore än så, huru vet du att samma goda följder ej kunde genom en annan inrättning

vinnas, utan det föregående onda, i fall andra orsaker, långt utom din verld och din gissning, ej hindrade det? Men nu förhåller det sig ej så, att det ondas följder alltid bidraga till det helas fullkomlighet. Naturens inrättning vinner ingen fullkomlighet, hvarken af din kolik, eller af din lungsjuka, som du genom arf fortplantar på dina barn, eller igenom deras deraf orsakade obeqvämlighet till det lefnadssätt, omständigheterna tvinga dem att vidtaga. De kunde vara helt friska och det hela skulle ej gå sämre. Af det onda i verlden kan någon god följd härledas, utan att derföre det onda nödvändigt behöfves till beståndet af hvarje verldsinrättning. Den styrande handen gör redan vackert att underhålla den allmänna ordningen, oaktadt det onda. Någon gång drar hon deraf fördelar, ibland större, ibland mindre än skadan; men det är derföre ej sagdt, att hon behöfver allt detta onda till sin styrelse. Ofta uppkommer ett ondt af en god orsak, och blir derigenom ej ett mindre ondt. På det sättet är det väl ett godt i den allmänna ordningen, att hästen har starka hofvar och mod till sitt försvar; men icke hvarken ett godt eller ett ondt som hör till det helas bestånd, att han sparkar dig för bröstet, att du derigenom får lungsjuka, och att din hustru får konvulsioner af förskräckelse. Huru kan du

tro, att försynen skulle hafva så tillställt för din verlds bättre ordning och sällhet? Eller huru kan du tro, att hon för ingen verlds sällhet skulle kunnat påfinna en mildare ordning?

D. fr. Men om hon det kunnat och intet velat, då är hon ju barbarisk! och om hon åter både kunnat och velat, som det är rättvist att tro, hvarifrån kommer då det onda på jorden? Der stå vi åter efter en lång omgång på samma punkt. Måste man kanske alldeles förkasta filosofernas mening, och i det stället antaga mythologernas tro, som likväl tro ännu mindre lika med hvarandra än filosoferna resonera, ty somlige påstå att alla jordens olyckor kommit ur en ask, andra ur ett ägg, och andra från andra orsaker. Någon af dessa upplösningar vore kanhända den simplaste.

D. sv. Har du aldrig hört nämnas något som kallas materiens brister?

D. fr. Några gamla filosofer hafva tyckt sig se en skymt deraf, och några poeter hafva skanderat denna gissning, men dervid har det stannat. Man har funnit denna förklaring för groft enfaldig; och derom är icke mera fråga.

D. sv. Man har då gjort häri som nästan i allt annat: förkastat ingen mening, utom blott den rimligaste.

D. fr.

D. fr. Hvad hör jag? Är det möjligt? Materiens brister! Skulle denna simpla orsak vara tillräcklig såsom ursprung till allt ondt på jorden, fysiskt eller moraliskt, och till alla dårskaper som också i sin grund äro det? Skulle den göra nog för att förklara på en gång Ætnas volkaner, Sullas proskriptioner, Augusti triumviraliska barbari, Jakobinismen, Svedenborgeriet, guldmakeriet, revolutioner, krigens förödelser, Parisiska bröllopet, engelska kaperier och allmänna bankrutter?

D. sv. Hvarför icke? När en förgiftad luft eller skadlig näring förderfvar dina vätskor, när åldern förnött dina organer, hettan uttömmer dina krafter, kölden förstelar dig, då slutar du till orsaker grundade i materiens beskaffenhet, och du gör ännu samma slutsats, när stormen för ditt skepp i qvaf, eller när jordbäfningen begrafver omkring dig hela städer med tusendetals olyckliga?

D. fr. Ja, men jag söker dertill, jemte de fysiska orsakerna, äfven den moraliska af en vilja, som af höga orsaker så inrättat att detta skulle inträffa.

D. sv. Hvartill då allting dubbelt? När du har funnit en tillräcklig orsak, hvartill tvenne?

D. fr. Hvad? När någon i mörkret stöter mig ett mordiskt jern i sidan, skulle jag då åtnöja mig med att leda denna verkning endast ifrån mordvapnets sårande natur, men icke sluta till en hand som förde det?

D. sv. Men när du likaså i mörkret stöter med mycken sveda foten emot en hvass sten, som ligger i din väg, slutar du också då till någon som lagt dit stenen i den afsigt att du skulle stöta dig derpå?

D. fr. Jag uppstiger då, länk efter länk, i händelsernas stora kedja, ända till försynens första plan för verldarnas ordning, hvari det tvifvelsutan ingick, att jag skulle gå i mörkret en viss afton och stöta mig litet på foten, men att det skulle gå snart öfver igen, utan vidare följder.

D. sv. Mask, du anser då såsom en ganska angelägen sak för verldarnas ordning och systemets bestånd, att du ett ögonblick grinar rätt illa i mörkret vid en liten sveda, som snart försvinner utan följd, och snart blir utan all hågkomst. Hvarföre antar du ej hellre den långt rimligare gissningen, att alla jordens missöden äro tillfälligheter, uppkomne af omöjligheten att kufva till en alldeles regelbunden fullkomlighet af säll ordning det grofva, ostadiga, föränderliga ämne hvarifrån du sjelf, din jord, och alla derpå lefvan-

de varelser med deras deraf beroende öden härleda sig.

D. fr. Derföre att jag ej inser, 1:o huru allt detta onda, moraliskt eller fysiskt, skulle kunna härledas ifrån materiens brister; 2:o hvarföre materien har dessa brister, då hon likväl är ett fritt verk af samma skapare, som sjelfva daningen.

D. sv. Du torde kunna möjligen föras till något bättre insigt häraf, men jag är trött att tala, och du att höra. Till härnäst.

Andra Samtalet.

D. fr. Se här är jag åter, upplysare. Vill du fortfara.

D. sv. Redan här så tidigt på morgonen?

D. fr. Jag har ej kunnat sofva i natt.

D. sv. Hvarföre icke?

D. fr. Jag har tänkt på vårt samtal i går afton. Jag kan ej begripa huru allt ondt i verlden, alla brott och dårskaper, skulle komma ifrån materiens ofullkomlighet. Det har gifvit mig längtan att upplysas, och denna otålighet, som beröfvat mig sömnen, har äfven fört mig hit så bittida.

D. sv. Det gifves millioner tröga hufvuden, som aldrig skulle förlora sömnen af denna otålig-

het. Deras organer hafva till dessa undersökningar alltför mycken slöhet eller obändighet, och deras sinnen äro alltför litet lättrörda, att qväljas af sin okunnighet. Emellertid har du passerat en sömnlös natt för metafysiken. Se der åtminstone ett ondt, som kommit af organismens olikheter, det vill säga af materiens.

D. fr. Må vara, men fortfarom.

D. sv. Låt oss först tala om det fysiska onda. Du förstår, att när en blodstörtning söndersliter din lungas kärl, eller när dina ådror sjuda af feber, du förstår då, säger jag, att din kroppsbyggnad råkat i oskick, och att detta tillstånd icke är helsans eller ordningens. Sluta då äfven på lika sätt, att när jorden rystas af inneslängda volkaner, när dess grund remnar, och utbrytande eldfloder insvepa i deras lågor städer och menniskor, när hafvet svämmar, orkanen krossar, pesten härjar, sluta då äfven, säger jag, att någon oordning herskar i jordens inre byggnad eller hvar helst annars, och att detta tillstånd icke är hennes rätta naturliga, icke öfverensstämmande med hennes bestämmelse till boning för känsliga och lifvade varelser.

D. fr. Ja, detta synes mig tydligt.

D. sv. Välan. Men hvarifrån dessa härjande utbrott, detta tillstånd af ohelsa hos jorden

och menniskan? Hvarifrån härleda de sig, om ej ifrån någon af dessa följande orsaker: antingen helsoämnenas *förvandling ifrån välgörande till förstörande*, eller deras *oriktiga fördelning*, deras flödande eller trånande sammanskockning, orsakad genom oordningar i sjelfva kroppsverktygen? ty äfven jorden kan tänkas såsom ägande sådana; begriper du detta?

D. fr. Jag tycker att jag begriper det.

D. sv. Godt, du slutar då af dessa förstörande verkningar, att den rätta, jemna, nödvändiga helsoordningen blifvit på ett eller annat sätt rubbad. Men nu — denna omstörtning af naturens vanliga gång och inrättning, denna synbara stridighet emot dess ändamål, är nu den, antingen så med fullkomligt fritt val af skaparens hand tillställd, eller följer den, långt begripligare så-som ett nödvändigt ondt af de tvenne orsaker: de fasta delarnas nötning, som är en i materien infödd ofullkomlighet, och de flyktiga delarnas hastiga och öfver all inbillning tallösa förvandlingar, hvarom alla kemiska rön, intill häpnad, öfvertyga betraktaren, och hvaribland så många tusende grymma möjligheter äfven finnas? ty hvad skiljer i din kropp giftet ifrån läkedomen? en enda tillfällig blandning. Hvar apotekare-lärling kan derom undervisa dig. Blott de tvenne natu-

rens ämnen: salter och syror, hvilka förändringar uppkomma ej genom deras omvexlingar och blandningar. Gif dessa namn eller andra, hvilka du behagar, åt naturens ursprungliga grundämnen och innersta verkningskrafter; men af deras tusenfaldiga möten och stridigheter, huru många för den allmänna sällhetsordningen förstörande möjligheter!

Sjelfva beroendet af de utvertes intrycken, följer det ej oundvikligen, dels af omöjligheten att förena med känsligheten af ditt nervämne en större uthärdande kraft, dels af omöjligheten att för all materies inre föränderlighet, gifva åt sjelfva jordklotet den jemna orubbliga organisation, som skulle gjort möjligt att mäta alla intrycken efter din grad af uthärdighet.

Och nu, min son, hvad bevisar allt detta annat, än materiens oskicklighet hos menniskan, och allt hvaraf hon omgifves, till en jemn och varaktig sällhetsordning, vare sig igenom de fasta delarnas nötning och rubbning, eller genom sjelfva ämnets korruptibilitet, under hvilket ord du bör förstå alla dess för ordningen skadliga förvandlingar.

D. fr. Jag tycker mig se någon rimlighet häri. Men denna materiens beskaffenhet, jag kommer alltid tillbaka dertill, hör den icke just till

skaparens plan, är den icke med flit af honom så bestämd?

D. sv. Hvad bevisande grund äger du till en sådan mening? Kasta ögat rundt omkring dig. Solen värmer dig, vattnet släcker din törst, blomman fägnar ditt öga, vinet uppmuntrar dig. Du finner i menniskokroppen, hos alla lefvande djur, i hela naturen, af allt det som röjer ett danande förstånds afsigter, så långt de kunna utgrundas, ingenting som ej omedelbarligen syftar på sällhet och njutning. Hela din kroppsbyggnad är deraf ett lefvande bevis. Intet en nerv, hvars klara bestämmelse icke är väl och fullkomlighet. Den luften som behöfs till andedrägten störtar icke in taket öfver dig, och den till lifvet nödvändiga värmen bränner dig icke med beständig feberhetta. Hvarföre? Jo, emedan all ordning är i sin natur lugn och sällhet; all oordning deremot i sin natur våld och förstörelse, samt begge på detta simpla kännetecken igenkänneliga. Men begge dessa stridigheter kunna ej höra till samma inrättande vilja, annorlunda, än såsom genom nödtvång förenade. Febern, volkanen, stormen, äro då verkliga oordningar. De rensa kropparna; godt, men det är just olyckan att de behöfva rensas. Frätstenen i såret, som med smärta återställer dig känslan deri, är icke en skönhet, en

fullkomlighet, svedan deraf är ett nödvändigt ondt. Läkaren föreskrifver detta medel, och beklagar dig. Tänk detsamma om skaparen.

Om sjukdomen vore naturens afsigt, hvarföre räcker hon dig så ofta hon kan botemedlet deremot? Är icke hvar hjelp hon bjuder dig, en bekännelse af hennes vilja att skona dig för smärtan, och af hennes oförmögenhet att göra det helt och hållit? Man måste vara blind, för att intet se i allt detta ämnets oundvikliga brister, och en danande godhet, som genom visheten af sin plan förbättrar, men som ej förordnat dem. *Ty hvarföre annars denna omväg till det goda? hvarföre alltid förbättringar af det onda, och intet så gerna strax det goda?*

D. fr. Det gifves två hufvudorsaker, hvarpå filosoferna på denna planet alltid grundat meningen om det fysiska ondas nödvändiga rum i skaparens plan: döden och moralen. Skulle någon dygd kunna gifvas, utan smärtans erfarenhet, och skulle ej förutan smärtans orsaker menniskorna lefva evinnerligen?

D. sv. Rätt, tvifvelsutan för ditt jordklot, men må hända icke för alla öfriga. Vidrigheter kunna för dig och varelser af ditt slag vara en nödvändig skola till moralisk daning: och oumbärligheten deraf till detta ändamål på ditt jord-

klot förenar sig då i vishetens plan, på ett beundransvärdt sätt, med oundvikligheten. Moraliteten blir i en sådan sakernas ordning, hvad den hos dig är, *dygd*, det vill säga lydnad för pligter af större och mindre svårighet. Men alla varelser i den gränslösa verldsrymden begynna tilläfventyrs ej lika så lågt ifrån som du, utveckla sig ej ur ett lika groft begynnelse-ämne, och behöfva ej genomlöpa samma förädlingsprof. Den moraliska godheten, min son, behöfver då ej absolut nödvändigt framalstras af det ondas erfarenhet, behöfver ej allestädes smärtans bittra lärdomar; hon kan visserligen finnas dem förutan. Icke såsom *dygd*, det vill säga, icke såsom den slags kraft, hvilhen låter beundra sig för styrkan att uppoffra och att uthärda, icke under skepnad af hjeltemod, försakelse o. s. v. Finnas dessa hos Gud sjelf? eller hos de högre varelser, som J föreställen eder honom närmare i fullkomligheter än J sjelfve ären? Men välviljan, visheten, ordningens kärlek, dessa egenskaper som utgöra väsendtligheten af allt moraliskt värde; dessa måste hos dem finnas, och kunna likaså väl utgöra en genast medfödd natur, som en genom långa svårigheter förvärfvad. Hvad döden angår, så är dess bekaffenhet en följd af jordens och menniskans; icke jordens och menniskans natur en följd af dödens

nödvändighet. Det är sant, inskränkta varelser, slutna inom en trång krets af föremål, måste haf-va en kort varaktighet och ett nödvändigt slut. Men detta slut behöfde ej förorsakas hvarken med smärta eller af smärtan. Hade ej menniskans sätt att upphöra varit en nödvändig följd af det äm-nets natur, hvaraf hon och hennes jord är da-nad, så fins intet skäl hvarföre hon ej skulle upp-hört att vara, ungefär med samma känsla, som hon upphör att vaka och nedsjunker i en djup och stilla sömn. Det är snarare troligt, att skaparens godhet så hade inrättat.

Alla fysiska plågor, äfven dödens bitterhet, härröra då ifrån materiens natur, och intet ifrån en vilja som dem beredt och förordnat. Det gifs ett temligt klart bevis derpå. Det är detta: in-gen på din jord beskyller skaparen för det mora-liska onda. Man ger dertill hvilka oförståndliga orsaker man kan, blott ej denna; men detta on-da följer, som du snart skall finna, oundvikligen af det fysiska. Hade han förordnat det sednare, så vore också det förra grundadt i hans vilja, hans fria anläggning, och han hade satt högfärd, grym-het, bedrägeri, hämd och förföljelse på jorden, med samma fria förordnande och samma behag dertill, som han satt blommor och frukter. En af edra filosofer har sagt rätt: *hvarföre beskylles*

himlen för det ena af detta onda, då han deremot för det andra frikännes?

D. fr. Men bevisa mig då också, att det moraliska onda icke äger någon annan ursprunglig grund, än materiens felaktigheter.

D. sv. Kan du tvifla derom. Är någonting klarare än menniskors allmänna beroende af deras sinnesart, affekter, förståndsgrader o. s. v. Der den kalla mannen ler, der skjuter kärleksdåren sig för hufvudet. Hvad den häftiga ärelystnaden jagar efter intill grafbrädden, derföre stiger den makliga vällusten intet opp af sin bädd eller från sitt bord. Jemför temperamenterna: sätt flegman bredvid koleran, hvilken omätlig skillnad i seder, gerningar, tänkesätt, planer, drift, mod, till och med synlig för ögat i åtbörderna och anletsdragen. Detta brinnande öga, och detta nästan slocknade, denna öppna leende mun, och denna bistra, hårdt sammandragna: vittna de om ingen hemlig olikhet i kroppsbyggnaden, som verkar på sinnesarten? En lång följd af utvertes händelser, det vill säga af lyckliga eller vidriga intryck, verka de ingenting på lynnet och tänkesätten? Och denna olikhet, hvars följder hos en enda menniska ofta göra nog för att omstörta eller upprätta ett samhälle, ifrån hvilka stora orsaker härleder den sig? från en mer eller mindre

fortskyndad blod, mer eller mindre sega eller lätta vätskor, mer eller mindre habituell hopdragning i nerverna o. s. v.

Några förstoppningar i mjelten, några stop vatten stannade i underlifvet på Cromwell ifrån början af året 1646, eller en liten ossifikation i en af hjertkamrarne, hade troligen räddat den olycklige Stuarts hufvud, och förbytt hans förföljares hätska verksamhet i en modlös harm. Intet Protektorat hade existerat i England, deras hufvuden som sedermera styrde det, hade tilläfventyrs fallit i stället för Konungens, och en hel annan ordning af saker uppkommit på de tvenne öarne. Vill du se verkan af materiens tillfälligheter på menniskolefnaden? Skilj slemmet ifrån den late, och hans affärer skola taga en lyckligare vändning; — gif en trånsjuka åt den verksamma mannen; han skall bli efterlåten, hans affärer förvirras, och sinnet sjunker under sin börda.

Hvarföre välsignas den fromma välgörande af samtid och efterverld? Ofta derföre, att hans kropp varit liflig, lättrörd och sangvinisk.

Hvarföre är en annan hård, bister, misstänksam, hatare af menniskor och hatad af dem tillbaka? Ofta derföre, att hans blod är upphettad, hans vätskor retande, hans inbillning förvillad och hans pulsar oroliga.

Hvilken skillnad i lynne, kroppsform, sinnelag, förståndsgrader, egenskaper, dygder och laster emellan folkslag, födde under solens lodrätta strålar, eller hennes sneddade? — folkslag, kastade djupt in i en omätlig landbugt, eller tätt omkringbrusade af hafsvågorne? — folkslag, som nära sig af *örter*, eller af animalisk föda? — folkslag, födda vid foten af de höga bergen, eller vimlande på de öppna fruktbärande slätterna? Men moralen, frågar du, är den likväl ej den samma hos alla? Ja, utan tvifvel. Den är af skaparens hand intryckt i alla hjertan. Också är det ej moralen, som gör det moraliska onda, det är afvikelserna derifrån, och dessa, härleda de sig ej ifrån krroppsämnets felaktigheter? Hvaraf sker, att hela slägter behålla ofta i en lång följd af tid samma anletstycken, samma sinnelag, samma talanger, samma dygder och laster? Gjorde ej kroppens beskaffenhet nästan allt hos menniskan, hvarföre åtskiljas stundom hennes sinnelag, tänkesätt, egenskaper, affekter, dygder och laster genom årens blotta fortgång, lika så starkt som dagen ifrån mörkret? hvarföre genom sjukdom eller andra fysiska tillfälligheter? Endast den tilltagande ålderns svaghet och knarrighet, huru förändrar den icke, än en familjs, än ett rikes öden och styrelse! Sjelfva den vise, med podager eller stenpassion, är icke mera i

jemn rättvisa och välvilja emot dem som bero af honom den samma, som när han gick hurtigt på fötterna, och afsöndringen genom njurarna skedde utan svårighet.

Egenkärleken, förenad med en lycklig kroppsbyggnad, som medför en lätt och skarp urskillning, stora idéer och otröttlig verksamhet, skapar alla jordens store män. Förenad med en förderfvad eller felaktig organisation, gör hon alla verldens narrar, och ibland dem många rätt brottsliga.

Men endast genom dessa materiens så ringa tillfälligheter, hvilka förändringar af den enskilta eller allmänna lefnaden! hvilken grundläggning till ädla eller låga gerningar! till vishet eller galenskap, vänskap eller fiendskap, vördnad eller afsky! till ärestoder, stupstockar, dårhus och altaren!

Det som gör tigern blodtörstig, lejonet stolt och ädelt, räfven lömsk och illparig, hunden trogen och läraktig, är det blotta kroppsämnenas, eller kroppsdaningens skiljaktigheter, men något helt annat, som skiljer menniskoslägtets tigrar, en Tiberius, Nero, Caligula, Henric VIII, Filip II, Borgia, Ludvig XI, Marat, Robespierre (och mängden är otrolig), ifrån dess få välgörare,

en Titus och en Henric IV? — Jag behöfver ej uppräkna de öfrige.

Men förståndets kall, säger du, är ju att styra kroppsaffekten; ja, men hvart och ett kall uppfylles ej. Eller hvarför har det då ej alltid styrt och hämmat afunden, högmodet, partihatet, fanatismen, hämden, ursinnigheten på jorden? Alla krig som härjat, alla revolutioner som skakat den, alla tyrannier, förföljelser, hofkabaler, ministrars bofstycken, favoriters tilltagsenhet, de storas öfvermod, de ringares feghet, embetsmäns egennytta, regeringars oordningar, den allmänna lefnadens rysligheter, den enskiltas små argheter; gifs ett enda af alla dessa plågoris, hvars grund ej kan sägas i minst två ord, *affekt, oförstånd?* Men beror ej förståndet i grunden af samma organisation, och samma materiens tillfälligheter som affekten? Hvad skiljer annars den enas ljusa och rena hufvud från den andras mörka och orediga? narrens hugskott från tänkarens djupa betraktelser? Fredric den Andres mäktiga snille från den olycklige' Ludvigs rådlösa medelmåtta? Hvad, om ej idéernas liflighet, styrka, rikedom, sammanhang? Och hvaraf bero dessa, om ej af hjernans byggnad och lifsandarnas tillflöde, jemte en mängd yttre tillfälligheter? Hvarföre annars förhåller sig den samma menniskan svagt, råd-

villt, oklokt i ålderdomen, som i mannaåren tvingade allt omkring sig till fruktan och vördnad? Hvarföre gör någon gång en sjukdom, en enda kroppslig tillfällighet, dumhufvudet till ett snille, och det tankrika hufvudet till ett barn utan urskillning? Men hvilka menskligh̄etens öden, ifrån rikens och verldsdelars, intill hvar slägts, hvar enskilt menniskas, bero ej af denna skillnad emellan förstånd och vanvett, ja, blotta minnet har det icke sin stora del deri? Huru många förtreter, motgångar, olyckor hafva ej grundat sig endast på en litet förr eller senare uppväckt hågkomst, på en ur tankan förlorad händelse eller skyldighet? Men hvad är kroppsligare än minnet, som försvinner med åldrens lifligliet, och kroppsvätskornas snällare omlopp? Jag vill ej tala om inbillningsgåfvan, likaså beroende af organisationen, och som äfven djuren dela med menniskan. Hvilka himlar eller afgrunder skapar den icke på jorden, efter måttet af sin styrka, och af dess förening med olika urskillning eller sinnesart? Till hvad lindring i de menskliga behofven, mödorna, plågorna; men också till hvad nya behof, mödor och plågor, har den icke derigenom varit ett verktyg? Ja, åt hvad brott eller dygder ger den icke understundom en storhet, som trycker jorden på

knä,

knä, antingen af bäfvan, eller af tillbedjande vördnad?

Korteligen. Hvem gör menslighetens öden, annat än menniskorna? Men hvad styr deras gerningar? Hvad åtskiljer på alla tider och ställen deras förhållande? Hvad bereder, ifrån den första menniskan till den sista, dessa olika tanke- och handlingssätt, med deraf följande enskilta och allmänna händelser, som i en hoplänkad kedja evigt sammanbinda deras dygder och brott, deras klokhet och vanvett, svaghet och styrka? — Hvad annat, än kroppsdaning, lefnadsvanor, starkare eller svagare känslograd, blifvande eller försvinnande intryck, sjukdom eller helsa, ungdomskraft eller ålderdomstrånad o. s. v., med deraf beroende egenskaper, förståndsgrader, affekter, viljor, lynnen, — det vill säga, med ett ord uttryckt, *materiens tillfälligheter?* Och hvarifrån således allt det olyckliga af dessa tillfälligheter, de må härleda sig från den inre sinnesdaningen, eller det yttre naturloppet? — Ifrån hvad annat, än omöjligheten för den danande godheten, att utan ett beständigt störande af naturlagarna, det vill säga, *utan beständiga afbrott och rubbningar i sammanhanget emellan orsaker och verkningar,* hvarken hindra alla dessa tillfälligheter, eller för-

ena dem till en för hvarje enskilt varelse oafbrutit välgörande ordning? Sjelfva allmakten måste erkänna denna gräns, eller sammansätta sin styrelse af *minutliga undantag ifrån naturnödvändigheten.* Men hon har föredragit, som vi finna, värdigheten af en stor och förvånande naturordning, hvarest hennes vishet och godhet ej uppenbara sig för oss annorlunda, än i några stora, synbara drag af hufvudplanen, men hvarest deremot otaliga smärre afvikelser väcka vår förundran och häpnad. Under det att vår blindhet derföre anklagar henne, oförmögen att urskilja hvad som är anstalt eller tillfällighet, hvad som tillhör *hennes plan och vilja*, eller blott *obehindrade naturföljder;* under det vi tillegna henne dessa sistnämda, och deremot, dels ej inse de förra, dels frånkänna henne dem, fortfar hon alltid lika att underhålla ordningen, och att förbättra afvikelserna derifrån, vare sig någon gång genom omedelbart inflytande, eller oftare och hellre genom ledningen och styrelsen af alltsammans till ett slutligen stort, rättvist och välgörande ändamål.

Jag ärnade här möta den undervisande rösten med inkasten om de otaliga skadedjur, af större eller mindre förderflighet, som hölja jordytan, hvarefter jag ärnade komma till frågorna

om materiens eviga eller skapade natur, om *för-synen*, *friheten* och *tillståndet efter detta;* jag behöfde isynnerhet undervisas om möjligheten, att förena upplysarens materiella åsigter med frihet och moralisk ansvarighet. Redan hade jag mina nya frågor färdiga och längtade att höra dem besvaras, när i hast ett buller, tätt invid mig, störde fortsättningen. Jag spratt upp dervid, och såg min uppasserska stående vid kakelugnen, ej långt ifrån sängen, hvarur jag framsträckte hufvudet. Hon hade släppt eldgaffeln i golfvet, under det hon skötte morgonbrasan; hvaraf jag märkte, att jag drömt hela samtalet, och gjort metafysik öfver dessa ämnen, ungefär på lika sätt som man förmodligen alltid gjort, och alltid kommer att göra det.

Om Borgerlig Frihet.

Jag kastar mina ögon öfver verlden och nationerna, som ömsevis befolkat den: det är ett stort skådespel, och redan detta vore nog, att gifva värde deråt.

Men det är icke blott ett skådespel. Det talar icke blott till inbillningen och känslorna. Filosofien, samhällsläran upplysas deraf. Man börjar veta, att skatta erfarenheten framför spekulationen, som utom henne var ofta blott dunst och dröm. Men hvar finnes hon, denna folkslagens läromoder? Hvar måste hon sökas? Jo, ibland ruinerna af trettio störtade välden. Der bor hon, derifrån höjer hon sin fackla, till dem leder hon betraktaren tillbaka. Genom hvälfningarne af stigande och fallande nationer, för hon honom tidehvarf från tidehvarf, verldsdel från verldsdel; och förskaffar honom, genom jemförelser emellan det närvarande och det förflutna, en säkrare klokhet, än han skulle vinna genom de klyftigaste tankebyggnader.

Dessa lärda konstmödor, ännu en gång sagdt, hvart längre hafva de fört oss i detta, än i så många andra ämnen. Man har velat forska djupt efter grunderna till samhällsrätt och styrelse-

makt. En här uppgjort ett ursprungligt kontrakt utan kontrahenter; en annan vill ej veta af annat än gudomlig stiftelse, och en odelbar organism af samhälle och regering, likasom af hufvud och kroppsdelar. Hvardera meningen har velat segra. Man har täflat i klyftig slutkonst, och omhvälft sig med mörk djupsinnighet, intill dess man ej mera funnit utväg ur tanketöcknet. Emellertid säger oss det enkla och sunda omdömet, redan vid första eftersinnande, att hvarje samhälle måste böra så inrättas, som det skulle blifvit om allas förnuftiga vilja kunnat dervid rådföras; att samhällsmakt är till för samhällsväl; och att så väl dess yttre form, som öfverlåtandet deraf, måste böra bero af dem, hvilkas välfärd det angår och gäller; ändteligen, att om principen af *borgerligt fördrag* kunde någon gång missbrukas, ända till totalt förlamande af den styrande makten, så gifves dock utan denna princip ingen skyddsgräns för borgerliga rättigheter; likasom å andra sidan, principen af maktens ursprung från Gud allena öppnar breda vägen för alla despotiska viljor, och legitimerar dem.

Detta allt, säger jag, inser redan det enkla, sunda förnuftet; men hvad mera fordras väl? Hvad har den lärda spekulationen derutöfver upplyst, eller snarare, hvad har hon ej förmörkat?

Lemnom henne då i sitt värde, och rådfrågom här endast det klara menniskoförståndet, vägledt af tidernas långa erfarenhet.

När man då som filosof öfverskådar dessa vidsträckta rymder af länder och tidehvarf, hvilkas ännu öfriga få minnesmärken utgöra hvad vi kalla med ett stort namn *menniskoslägtets historia;* hvad söker man förnämligast? Tre saker: *Frihet, Odling, Välmåga.* Man säger, att de två sednare naturligen åtfölja den förstnämda. Emellertid har man oftare sett odlingen, välmågan; men det kunde frågas, om man ännu någonstädes sett friheten i hela dess prisade fullkomlighet. Man har, det är sant, att till svar anföra namnen af vissa statsformer, fordna eller närvarande. Men när allt öfverväges, och när pröfningen sker efter frihetens enklaste måttstock: statens och den enskilta medborgarens verkliga trygghet; torde ännu återstå att afgöra, under hvilken art af styrelseform man funnit deraf den största och sannaste redbarheten.

Jag säger *Statens* och *Medborgarens* trygghet, emedan utan den förra, den sednare icke är att länge räkna på. Frihetens begrepp innefattar: frånvarelsen af despotiskt ok; organiserad folkmakt; jemnade rättigheter i allmänhet; erkändt individuellt menniskovärde; fri och hörd röst som

medborgare; fullkomlig samhällsordning, och likväl allt det enskilta sjelfbehag som dermed kan förenas; ändteligen tryggande lagar, som göra rubbningen af allt detta omöjligt. Men en sådan frihet, — jag söker förgäfves öfver hela den stora taflan af verldshändelserna, som ligger för mina ögon, — jag finner den ingenstädes svarande mot denna ideala föreställning.

Det vanligaste begreppet om frihet är folkmakten, hurudan som helst; till och med i sin blotta rå massa. Denna har funnits några gånger i verlden; men aldrig trygg, alltid kämpande för sin rätt emot förtrycket, som legat öfver och hotat den. De stunder folkmakten segrat, — man svare mig, har den gjort samhället lyckligare? När det tyckts vara på vägen att blifva det, — man svare mig ännu, har det mera varit folkmakten som styrt?

All historisk erfarenhet bestyrker denna följande mening: att när man i verlden sett någon nation till en viss grad lugn och välmående, har det ej varit genom folkstyrelsen, utan genom folkmakten lyckligtvis inträffad i händerna på en eller flera visa och dygdiga män, under hvad namn det må hafva skett. När de upphört att vara visa och dygdiga, huru har det gått, oaktadt regeringssättets formella natur?

Frihetens ära och sällhet, när med frihet förstås folkmakten, hvari har den vanligen bestått? I något större betydenhet hos individen i allmänhet, jag medger det, och någon starkare liflighet i de allmänna rörelsekrafterna; men sällan eller aldrig i fullkomligt jemnade rättigheter, eller i verkligt större trygghet för enskilta. Man har kunnat säga, det är sant: ingen krönt despot förtrycker mig. Men tjugu, femtio, hundra okrönta hafva gjort det i stället.

När menighetens håg varit vänd på makt och inflytelse i statsärenden, så har det haft sina förmåner och sina olägenheter. Det kommer an på att inse och afväga dem. Förmånerna hafva varit, som nyss sades, ett upphöjdare begrepp om sitt värde, mera kraft, större lifaktighet, vissa stora talangers tillskapelse, vissa lysande företag m. m. Olägenheterna hafva varit afund, täflan, partier, förföljelser, folkköp och meningshandel, icke sällan upplösta seder, och sluteligen inbördes krig, som gjort på alltsammans stundom en ömklig ändalykt.

Jag nödgas bekänna, hvad jag trott mig märka. Det är, att under goda regenter, med tillräcklig makt, jorden och folkslagen räknat sina lyckligaste ögonblick; men det har varit ögonblick. Goda regenter, i all bemärkelse goda,

hafva varit sällsynta gåfvor af himmelen. Ty äfven de stora hafva icke alltid varit goda. Många af dem hafva utan tvekan uppoffrat nationernas väl åt storheten af sitt namn och sitt anseende.

Jordens och folkslagens öden hafva då, med undantag af några korta mellanstånd, oupphörligen varit en kastning emellan despotismens förtryck, några enskiltas egennytta och äregirighet, eller folkyrslan. Detta lär oss historien.

Hon lär oss vidare, att folkmakten kan skaffas genom en regeringsform, likasom furstemakten; men icke den verkliga friheten. Den kan finnas i principen af regements-författningen; men dess verkliga åtnjutande beror på en upplyst och dygdig styrelse, hos hvem den helst må ligga: ty förtryckets möjlighet hör till alla regeringar, likasom sjukdomens till alla kroppar.

Är då således valet emellan dem likgilltigt? Jag törs ej yrka denna mening, som tyckts vara Popes och flera stora snillens, men som synes hafva blifvit af andra med goda skäl ogillad. Det är tvifvelsutan nödvändigt, att principen af allmän frihet ligger såsom en grundregel i sjelfva styrelseformen. Men denna princip finnes öfverallt hvarest folket genom sina ombud måste i vissa hufvudsakliga mål höras, (om eljest repre-

sentationen är förståndigt inrättad), och hvarest den enskilta medborgarens röst ej qväfves af kufvande vördnadspligter. Denna enda sak gifven, månne all öfrig olikhet är mycket mera, än blott en olikhet af namn? Nödvändigt skola i alla styrelser missbruk oftare inträffa. Det är kanske omöjligt, att ju icke, i republikanska som i monarkiska regeringar, de personer, åt hvilka den verkställande makten i sina öfver- och underafdelningar måste förtros, någon gång begagna sig deraf till personliga afsigter, och att icke den myndighet, som tillhör deras kall, mer eller mindre antager beskaffenheten af deras passioner. Ju större ett samhälle är, ju vidsträcktare omsorger dess styrelse fordrar i alla dess särskilta grenar, ju mera måste ofelbart lemnas åt deras klokhet och rättsinnighet som den förvalta; men just derigenom, ju flera tillfällen att följa väld och egna afsigter. Den allmänna viljan en gång stadgad i allmänna lagar, genom folkförsamlingarnes egen röst, kan äfven i de mäst fria stater icke utan sällan och med svårighet vidare inhämtas, och de allmänna stadgarnes tillämpning på särskilta fall måste blifva alltid underkastade ett visst godtfinnande hos dem, som det tillkommer att göra dessa tillämpningar. Derifrån detta förblandande af personen och kallet, denna högre och lägre

embetsmanna-myndighet, som nästan i alla länder, mer eller mindre, underkastat sjelfva principalerne eller folket sina ombudsmäns viljor och välbehag, och gjort dessa till herrar öfver dem, hvars magt de egentligen blott bekläda. Men det är ej deraf man måste sluta till frihetens saknad: det är af hjelpens lättare eller svårare möjlighet. Ty man glömme det aldrig: förtryckets möjlighet hör till alla regeringar; men icke så försvarets. Det är denna som åtskiljer dem.

De närmaste följderna af all regeringsmakt kunna således lätteligen blifva desamma i de mest fria, som i de mest despotiska styrelseformer. Majoriteten af en senat förtrycker lika djupt, ofta djerfvare, än den största despot skulle våga, och vi hafva sett, till och med under de fullkomligaste folkregeringar, dessa exempel af förtryck från deras hand, som förstått att göra sig ett parti. Men de aflägsnare följderna blifva åter mycket olika under de mera republikanska regeringarne, emot under envåldsmakten. Hjelpen är i förra fallet möjlig utan vådlig omstörtning, och kan efterhand verkas, emedan principen af borgerlig frihet likväl i detta fall ännu subsisterar; men är deremot ingen i det sednare. Den utgör i fria samhällen kompassen hvarefter skeppet styres; det kan uthärda stora vindkast; men det

återkommer till kosan. I en sådan regering, ehuru mycket den missbrukades, känner medborgaren sitt värde, ihågkommer sina rättigheter, och kan i följd deraf upphöja sin röst i allmänna ämnen, ofta med eftertryck, utan att derföre kunna, med mindre än uppenbart våld, såsom brottslig och upprorisk släpas till straff. I en alldeles envåldig har den enskilta medborgaren nästan ingen röst, intet borgerligt värde; han är mindre medlem af staten, än styrelsemaktens undersåte; den minsta klagan, till och med det minsta granskande omdöme, är ett brott, redan förut dömdt af lagen. Man akte till denna skillnad; ty häraf kan dragas en följd, som torde vara betydligt afgörande, för att upplysa naturen af borgerlig frihet; icke sådan som den i sin ideala fullkomlighet kan utmålas på papperet, utan sådan som den i dess dagliga utöfning verkligen skiljer sig ifrån sin motsats: borgerligt förtryck.

Jag upprepar då (och detta är hufvudsumman af dessa reflexioner), att i de mest republikanska, likasom i de mest despotiska regeringar, kan icke allenast den borgerliga friheten märkligen förtryckas, utan det sker äfven i smärre och större fall, i synnerhet under vissa tider, ofta och dagligen. Ja, jag vågar gå längre och påstå, att ju mera man i en regementsförfattning söker,

att genom en kinkig noggrannhet befästa sig emot furstevåldet, ju mera bereder man sig från andra händer hvad man ville undvika från denna. Skulle således till frihetens verklighet blott slutas ifrån omöjligheten af sådana missbruk, hade den hvarken någonsin funnits, eller kunde finnas. Den vore, hvad många anse den för att vara, en filosofisk chimer, ett *Ens rationis*, möjligt i sina första begrepp, omöjligt i sin vidsträckta verkställighet. Men den både kan finnas, har funnits, och finnes verkligen, igenkännelig på tvenne dess hufvudsakliga egenskaper. Den första: sjelfva principen af sådana regeringssätt, der hela folket genom sina ombud är lagstiftare; den andra: hvar och en medborgares deraf följande känsla af sitt värde, sina rättigheter, jemte friheten att offentligen och utan vördnadsbrott låta höra sin röst i alla ämnen, som på något sätt röra samhällets sällare eller osällare skick. Vill man genom exempel härom bättre upplysas, finner man ett ganska lifligt i det engelska regeringssättet, sådant som det än i dag är, med sina missbruk och sina fördelar. Så länge rättigheten att fritt yttra sig ännu icke förqväfves, så länge existerar ännu verkligen den borgerliga friheten, och inskränkes icke till ett blott och tomt ordsladder, derföre att den enskilta medborgarens ord och meningar icke förbinda till någon nöd-

vändig efterföljd. Det är nog: han känner sitt värde, sin rätt; han kan försvara den, han kan gifva luft åt sitt nit för det allmänna bästa, och kan göra sina goda skäl gällande, om ej genom någon dermed förenad utöfningsmakt, åtminstone genom den allmänna opinionen: en makt, kanhända på längd den starkaste af alla, under hvilken de styrandes ofelbart slutligen måste böja sig, och som ensam tjenar till varaktigt värn för medborgaren emot allt det tillfälliga förtryck, som han genom en missbrukad myndighet skulle kunna underkastas.

Jag säger icke, att den borgerliga friheten består endast i friheten att få yttra sig. Denna rättighet, betraktad såsom en blott munfrihet, synes i sig sjelf fåfänglig nog, och det är just på grund af att den kan så anses, som man oftare velat försäkra oss, att den är likgilltig, och kan på de fattigaste skäl utan stor oförrätt undertryckas. Den borgerliga friheten i sin egentlighet förutsätter då visserligen flera och reellare fördelar, än blott denna. Men jag säger, att friheten att yttra sig är icke allenast kännetecknet af den borgerliga frihetens verkliga existens, måttstocken af dess vidd eller inskränkning, utan äfven dess tryggaste beskydd. Ett folk, som njöte alla andra frihetens fördelar utom denna, hade dem ännu

blott till låns af godheten, och skulle aldrig kunna med trygghet åtnjuta dem.

I den mån denna rättighet egenmäktigt inskränkes, undertryckes; i den mån tillintetgöres, i våra närvarande samhällen, den enda och sanna lifsprincipen till borgerlig frihet, hvars dödsslag är, icke pligten af ovillkorlig lydnad för de styrande, men den tillagda ovillkorliga pligten af underdånig mållöshet.

Fortsättning. År 1810.

Jag har här talat om yttranderätten, såsom i allmänhet den borgerliga frihetens lif och väsende. Den måste, för att uppfylla hela sitt ändamål, äga all den storhet och fullkomlighet, som jag tror mig äfven hafva till någon del utvisat. Men naturligtvis förutsättes härvid ett samhälle af det trygga och stadgade bestånd, att det ej behöfver darra för vådorna af en sådan frihets möjliga missbruk. En annan fråga blir alltså, huruvida yttranderätten, i hela denna fullkomliga mening, kan och bör finnas i hvart och ett borgerligt samhälle, eller huruvida den, ifall ej förut ägd och njuten, skulle böra, på hvad tid och i hvad samhällsställning det vore, genast införas till hela sin vidd och oinskränkta åtnjutning?

Visserligen bör det medgifvas, att stora betänkligheter häremot yppa sig. All rätt som ej utgör en blott fordran på fredadt tillstånd, utan sträcker sig till krafters utöfning efter välbehag, förutsätter nödvändigt ett förnuftigt bruk deraf, ett bruk som ej skall blifva ofelbart förstörande; eller måste böra i annat fall nödvändigt inskränkas. Yttranderätten har tvenne föremål: 1:o eget enskilt försvar emot förtryck och oförrätter; till denna del bör den visserligen finnas i hvarje samhälle, och på ingen tid inskränkas; men den sträcker sig i sin större mening ännu långt öfver den enskilta kretsen till allt annat utomkring den: 2:o till domar öfver andras förhållande, medlydandes eller styrandes; till statsämnen, regeringsvärf och samhällsskick. Det är om ovillkorligheten af denna del deraf, som frågan här egentligen uppkommer.

Då det är med en så utvidgad frihet lika lätt att gripa till mordblosset, som till upplysningsfacklan, kan det omöjligen vara likgilltigt, om en sådan rätt skänkes åt förståndet och redligheten, eller åt hatet, hämden, omstörtningsbegäret; ännu mindre om, då den på sistnämda sätt nyttjas, sådant sker i ett samhälle starkt till sin byggnad och brandfritt för alla förrädiskt utströd-

da

da eldsämnen; eller i ett skakadt, vacklande, antändligt, och hvarest hvarken genom pröfvade lagar, eller genom den allmänna samhällsandan, någon motvigt ännu funnes beredd emot missbruken deraf.

Det är, jag medgifver det, visst icke under förutsättning af ett alltid förståndigt och värdigt bruk af yttrande-rätten, som den allenast bör tillhöra en nation, och bör oförkränkt bibehållas: den skulle under sådant villkor kanhända böra finnas ingenstädes. Men der denna gåfva utsträckes af lagstiftaren till hela vidden af sin rätta mening, der måste detta nödvändigt vara skedt, eller hafva bordt ske, under förutsättning af en stat, tryggad mot missbruken genom sin samhällsanda och sin fasta sammansättning, eller som åtminstone genom fördelen af sitt läge och andra omständigheter, finner sig i stånd att uthärda dem, intill dess de slutligen hinna förvandla sig i välgörande följder. Ett motsatt förhållande förtjente säkert att kallas oförnuftigt.

Skulle alltså i något samhälle, genom ett långt förderf, oförståndet, egennyttan, falheten, vildheten hafva tagit synbarligen öfverhand: skulle det på en gång befinna sig i den vådliga ställningen af utvertes faror och invärtes gäsning:

skulle kärleken för fäderneslandet och dess bestånd hafva lemnat rum åt förbittring och afund emellan medborgare, lägres emot högre, och högres sinsemellan: skulle menigheten, förledd af främmande efterdömen och inhemska anstiftelser, redan svärma till utbrott: månne det vore i en sådan tidpunkt som yttrande-rätten, i sin mest obegränsade frihet skulle böra införas? Och denna prisvärda skänk, månne den förblefve alltid lika prisvärd, äfven då den under sådana omständigheter nyttjades att ingifva olydnad och misstroende för styrelsen; att uppreta medborgare emot hvarandra; att bereda uppstudsighet och indisciplin hos till och med den beväpnade styrkan; att utpeka för menigheten hatets och hämdens offer; ja, att påkalla offentliga mord-scener, eller att såsom medborgerliga storverk prisa dem? Jag lemnar detta till hvarje förnuftig mans eftersinnande.

Sådan är då menniskolotten, att äfven den billigaste, den vigtigaste bland rättigheter, kunde möjligtvis blifva förderflig, om ett folk i otid tillrycker sig den, eller sättes i åtnjutande deraf, innan någon motvigt af missbruken ännu hunnit blifva beredd. Men en sådan motvigt, för att blifva pålitlig, hvarest måste den sökas? Utan tvifvel i goda lagar, men framför allt i den *allmänna samhällsandan,* utom hvilken de förra äro

endast en död bokstaf och ingenting annat. Och hvarifrån uppkommer en sådan *samhällsanda?* Tviflom ej derom, endast från detta lyckligare tillstånd af ett borgerligt samhälle, som väl långsamt verkas och tilldanas, men som gör att medborgare, ju längre ju mer, inse förmånerna deraf, och slutligen allmänt vänja sig, att derifrån härleda sitt välstånd och sin säkerhet. Under ett sådant tillstånd är det först, som man skall se födas den verkliga kärleken till fäderneslandet, det sanna nitet om dess fördelar, och tillika med förståndet derom äfven den sansning och manlighet i sättet att yrka dem, som gör den högsta frihet af yttrande-rätt möjlig att njuta, utan behof att frukta dess faror.

Månne det således icke gifvits borgerliga samhällen, der denna prisvärda rättighet ännu måste böra tåla att hållas inom vissa strängare skrankor? samhällen ännu ej mogna för denna högsta grad af borgerlig frihet, och hvilka, likt enskilta menniskor, befinna sig för någon tid i en ålder af omyndighet, som sätter dem i uppenbart behof af en klok styrelses förmynderskap? Var ej detta sjelfva Kants mening.

Men ett sådant förmynderskap, frågar man, huru länge skall det räcka, och när och hvar

skall ej despotismen finna i dess påstådda nödvändighet en pretext till dess eviga förlängande?

Häruppå kan blott svaras, att i ödets bok läses ej af menniskoöga. Men så länge sakernas egen natur behåller sin verkande kraft, skola förmodligen ingenstädes hvarken frihetens njutning eller dess saknad räcka längre, än de genom sina verkande orsaker nödvändigt måste. När i något samhälle yppigheten, lättjan, egennyttan, afunden, lättsinnigheten (dessa källor till armod, obestånd, och alla vilda hänförelser) lemna rum åt arbetsamhet, tarflighet, förnuftiga begär och stadgade tänkesätt: när emellan klasserna hvarken en orimlig usurpation mera försökes, eller en dåraktig afundsharm vidare får insteg, utan hand och fot erkänna hvarandras värde och nödvändighet: när begreppen om rättigheter och pligter, frihet och ordning, icke mera anses fiendtliga till hvarandra, utan befinna sig tvertom oskiljbart förenade: korteligen, när en samfundsanda hunnit födas och utbreda sig, till den grad upplyst och stark, att alla egennyttans, oförståndets, splitets, alla stämplares, folkhetsares, bullerfödares oroliga försök nödvändigt måste bryta och förlora sig emot den stora, allmänna, orubbliga massan af förnuft och medborgerlighet; då, varom derom försäkrade, skall ock emot samma klippa despo-

tismen (om den ännu kunde finnas) lika nödvändigt bryta och förlora sig, och frihetens ernående icke finnas långt åtskildt ifrån mognaden dertill.

Skulle det således ej kunna sägas med en viss djup sanning, att likasom friheten motverkar sig sjelf genom omedborgerlighet, oförstånd och vild yra, på lika sätt bereder den sig också sjelf genom förnuft och samhällsdygder: så att huru man må ifra för den, och hvilka medel till dess befästande man må söka i politiska beräkningar, det säkraste sättet att både ernå och bevara den, likväl förblifver alltid att göra sig värdig deraf.

Hvari denna värdighet består, och huru ett folk dertill upphöjes, är ett ämne hvari jag ej skall här inlåta mig. Jag skall blott nämna i få ord, att likasom tarfligheten blir en moder till nästan alla dygder, genom den lättare och tryggade bergning och det sjelfberoende, som gör för den inre, bättre menniskan möjligt att framträda, så blir yppigheten, å andra sidan, en moder till nästan alla laster, genom sin förlågande karakter af eviga behof och tvingande vinningsnöd. Ett sådant folk består blott af enskilta, som svärma efter rof och slitas derom: man har der hvarken tid eller kallelse att vara medborgare.

För öfrigt anmärker jag i afseende på yttrande-rätten, att man svårligen torde vilja inrymma åt styrelsen det faderliga förmynderskap deröfver, hvarom jag ofvanföre talat. Nå väl, görom då bättre: tillhöre detta förmynderskap nationen sjelf, genom sina betrodda ombud, sina *Fäder och Visa.* Det är skönt och stort, att se ett folk sjelf afmäta behofvet af sina fria krafter, och derefter begränsa dem. Men till den ändan måste en epok först hafva inträffat, då man icke mera värderar yttranderätten, blott såsom ett patriotiskt medel att depopularisera regeringar och embetsmän; icke mera gör till tryckfrihetslagens hufvudsyfte, att rycka missbrukaren undan domarens åtgärd, och att sätta honom i skjul för vådan af all möjlig upptäckt; ändteligen då man uppriktigt finner sig öfvertygad, att en nations dyrbaraste rättigheter säkrast bevaras genom förebyggande af missbruken deraf.

Man skall säga, att detta sednare tillagda stycke motsäger det föregående, och att författaren emellan postskriptet och hufvudtexten ombytt politisk religion. Jag svarar dertill: att när tvenne satser, läror, meningar i ett ämne tyckas motsäga hvarandra, kommer allt an på huruvida de likväl ej begge måste erkännas för sanna. Måste de det, då gifves utan all tvifvel ett visst tredje,

en föreningsmening hvari de inträffa med hvarandra och otvunget hoplänka sig: likasom tvenne åtskilda vatten längre bort sammanflyta och blifva ett och samma. Man skall hafva funnit detta tredje, denna föreningspunkt, då man en gång hunnit öfvertyga sig, att lagen för yttranderätten måste, i ett samhälle, nödvändigt böra förlikas och kunna stå tillhopa med dess öfriga lagar och rättigheter; samt att vården om detta frihetens palladium, ehuru vigtig, dock likväl aldrig kan vara vigtigare än sjelfva hufvudmålet för allt: *Samhällsordning* och *Samhällsbestånd*.

Bref till en utländsk författare, i anledning af Herr Acerbis resa genom Sverige.

Första Brefvet.

Min Herre!

Jag förundrar mig ej öfver er föresats, att skänka edra tyska läsare en öfversättning af Herr Acerbis resa till Nordkap. Det är sant, denna bok är, till en stor del af sitt innehåll, ej mer någon verklig resebeskrifning, än Astolfs resa till månen; men hvad skadar det? Sannolikt förhåller sig hos er som hos oss: man håller till godo allt, emedan man har behof af det nya. Hvem tycker ej om, att med en bok i hand skänka åt sin inbillningskraft tusende sällsamma föreställningar? och dertill tjenar Herr Acerbis arbete förträffligen. Visserligen är det ej Sverige i verkligheten, utan *Sverige, satirisk roman; Sverige, dröm af ett italienskt hufvud.* Det tyckes förekomma Herr Acerbi, som om plattheten under polen begynte vid Götheborg, och som han vid hvarje steg funne skäl att prisa naturen för sin ädlare italienska varelse.

Ni frågar mig, min herre, hvad man i Stockholm säger om denna bok. Dertill får jag svara,

att de som gerna le, haft mera roligt deraf, än man kan möjligen hafva i andra länder, der författarens beständiga misstag måste naturligtvis falla mindre starkt i ögonen. De som deremot äro af ett allvarsammare lynne, förtryta otillbörligheten af en mängd ställen; och dessa fälla om författaren samma omdöme ni sjelf min herre skulle fälla om någon, som efter att hafva blifvit undfägnad i ert hus med välvilja och höflighet, skickade er, vid bortgåendet, stenar igenom fönstren till tacksamhet.

Herr Joseph Acerbi, Resebeskrifvaren, har tillegnat sin fader, Herr James Acerbi, Landtmannen, detta sitt lärda verk, författadt, man vet ej hvarföre, icke på det italienska, utan på det engelska språket. Ingenting är i sig sjelf vackrare, ädlare, än de sonliga känslor han här yttrar; men då böra de ock vara sanna och uppriktiga. Huru kunna de vara det, då författaren väl vet med sig, att han, för att göra sin gamla far ett nöje, tillegnar honom en bok, som till största delen ej innehåller annat, än falska uppgifter, förflugna omdömen, eller kränkningar af personers namn och ära, som han aldrig sett, och om hvilka han ej heller tyckes äga det ringaste begrepp. Skulle dessa anmärkningar någonsin komma för Herr Acerbis ögon, fråge han sitt eget samvete, om hans

dedikation, för att vara sann, icke borde förbyta sitt närvarande innehåll med ungefärligen detta följande:

"*My dear Father!* Jag tillegnar er min be-"skrifning af ett långt från ert lilla landtställe be-"läget rike, hvarest jag under några månaders "tid ätit, druckit, musicerat och roat mig; men "som jag hvarken haft tid eller tålamod att lära "närmare känna. Emottag, *dear Sir*, med fader-"ligt välbehag, allt hvad min lyckliga inbillnings-"kraft ingifvit mig, rörande beskaffenheten, kul-"turen, inrättningarna af detta vidlyftiga land, som "jag till största delen igenom vagnsfönstren sett "och undersökt. Måtte ni läsa med innerligt nöje, "hvad jag der sagt och dömt om dess konungar "och regering, utan att känna landets politik och "historia; om dess hof och förnämare sällskaper, "utan att hafva varit upptagen i de högre kret-"sarna; om dess lärdom, vitterhet, skaldekonst, "och författares olika värden, utan att förstå ett "ord af deras språk.

"Skulle, oaktadt den faderliga kärleken, lik-"väl synas er, som om jag härpå användt alltför "liten undersökning, så värdes anmärka, *most ho-"noured Sir*, att jag, åtminstone i de intressanta "frågorna om personers namn och rykte, aldrig "inskränkt mina forskningar till de bättres och

"upplystares magra sannfärdighet, utan oförtrutet "lyssnat äfven till sladdret och smädelsen, hvil-"kas uppgifter jag flitigt antecknat, så långt min "okunnighet i språket tillåtit att gissa till menin-"gen, eller mitt minne att behålla den. Jag kun-"de tillägga, om jag ville berömma mig, att jag "någon gång sjelf ersatt bristerna.

"*Happy should J be, dear Sir,* om den lyck-"liga uppfinningen af några bland dessa berättel-"ser kunde göra deras sanna verklighet i edra "ögon öfverflödig, och om vid öppnandet af denna "min resedikt, mötet af mina graverade anlets-"drag kunde till någon grad öka den faderliga till-"fredsställelse, hvarmed jag hoppas, *dear Sir,* att "ni lär emottaga en kär sons tryckta osanningar."

Låtom oss nu försöka, min herre, att för-skaffa oss ett litet begrepp om dessa nöjsamma stunder för den gamla hedersmannen. Förestäl-lom oss honom, läsande sin vittra sons lärda an-teckningar, i sällskap med någon bättre underrät-tad, Svensk eller utlänning. Emellertid vilja vi ej ännu bedröfva den goda fadren med de större vig-tigare bristerna af detta arbete; inskränkom oss här endast till den mängd smärre fel, som på hvar sida förekomma. Se här till prof, blott en liten dialogerad prolog emellan de begge läsarne, sådan jag föreställer mig, att den kunnat troligen före-

falla. Herr Acerbi ger en sådan flygt åt sin italienska fantasi, att också en Svensk väl kan få lust att något litet betjena sig af sin.

(Herr James Acerbi, Landtmannen, sitter framför ett bord. På bordet ligger Joseph Acerbi, Resebeskrifvaren, tvenne band i qvart. Det första bandet är uppslagit. Den gamla fadren betraktar porträttet framför boken, och det fägnar honom, att hans son låtit teckna sig med utseende af en homme d'esprit. Bredvid bordet sitter en främling, som lånar örat åt läsningen).

Öfverste Peckling blef vid revolutionen 1772 arresterad i Enköping. — Förlåt mig, Signor, Öfversten hette Pechlin, icke Peckling. Stadens namn var icke Enköping utan Jönköping. Denna sistnämda ligger i en helt annan provins, och hans regemente var der förlagdt. — Godt, Signor, min son hår tagit felt om dessa småsaker. Låtom oss fortfara.

Öfverste Peckling fördes icke till Gripsholm, som det berättas af författaren till Catharina II:s lefvernesbeskrifning, och af de begge resande Fransoserne. Det är omöjligt att bebo slottet på Gripsholm, der finnes hvarken tak eller fönster. Han fördes genast till Stockholm, och sattes efter Gustaf III:s död på Warbergs fästning. — Håll, Signor, jag ber ödmjukeligen. Med orätt klandras

här de begge Fransoserne. Författaren berättar sjelf oriktigt. Gripsholms Slott har icke allenast dörrar och fönster; det är i fullkomligt godt stånd, och har till och med en af de mest lysande teater-salar. Hofvet tillbringar der ofta flere månader, som hvar och en i Stockholm väl vet, och hade vid minsta efterfrågan kunnat säga författaren. Hvad Öfversten Pechlin angår, fördes han straxt till Gripsholm, och satt der fången till vintern, då undersökningen började. Icke först efter Gustaf III:s död, utan strax efter undersökningens slut flyttades han till Warbergs fästning. — Godt, Signor, min son har blifvit illa underrättad, eller glömt sammanhanget. Vidare.

De begge Fransoserne säga, af brist på topografisk kännedom, att endast sjelfva Staden Stockholm är byggd på en ö. Sanningen är, att hela den ort som fått namn af Stockholm, blifvit byggd, icke på en, utan på sju särskilta holmar. En af dem heter Riddarholmen, och der är Stadshuset. — Håll, Signor, om er behagar. Berättaren sjelf begår, i dessa få ord, två temligt stora topografiska fel. Den byggnad som i Stockholm kallas *Stadshuset*, ligger mer än en engelsk mil ifrån det stället som här nämnes. *Rådhuset*, som författaren lärer mena, ligger lika så litet på Riddarholmen, utan i sjelfva Staden, och utgör

en af dess prydnader. Torget, hvarpå det är bygdt, är genom vatten och en massiv stenbro deröfver ganska synbarligen åtskildt ifrån Riddarholmen. Resebeskrifvaren bodde flere månader knappt ett stenkast derifrån. — Godt, Signor, min son har troligtvis förskrifvit sig. Vidare.

Här var det (på Blasieholmen), *som Hattarne i Konung Albrechts tid 1389 begingo den grymheten, att lefvande uppbränna 200 Svenskar. Deras bekanta motparti, Mössorna, blifva så kallade, emedan de, till skillnad från sina vederparter Hattarne, bära mössor på hufvudet.* — Håll, håll Signor, hvart tar berättaren nu vägen? Hvad han här förtäljer, har han visserligen hvarken läst i någon bok, eller hört sägas af någon menniska. De partier som hos oss fått namn af Hattar och Mössor, äro ej äldre än sedan 1738, eller för att gå långt tillbaka sedan 1725, då frågan uppstod om Sveriges biträde till Hannoverska eller Wienska alliansen. Hättebröderna i Konung Albrechts tid, nära 400 år förut, vore någonting helt annat, och utgjorde blott en ströfvande svärm. Våra verkliga Hattar och Mössor hafva under den berömda frihetstiden tvifvelsutan gjort hvarandra allehanda små otjenster, såsom t. ex. att slå hufvudet af hvarandra, med mera dylikt; men ingendera partiet har, åtminstone hitintills, bränt det andra

lefvande. Förmodligen har författaren trott, att de 200 menniskor, som uppbrändes af Hattarne, voro allesammans Mössor. Lika liten grund har det, att man i Sverige någonsin burit hattar eller mössor såsom tecken af frihet och patriotism, eller till utmärkande af någon annan skillnad, än emellan karlar och fruntimmer. — Signor, jag märker väl att min son ofta bedragit sig. Men gifves då hos er inga böcker som kunna rådföras? — Förlåt mig, Signor, femtio, hundrade, och vid hvart steg menniskor att fråga. — Behagar Ni fortfara?

Ett qvarter af trägården på Drottningholm bär namn af Canton, och är en efterhärmning af chinesiska byggnadssättet. — Förlåt, Signor, det såkallade China utgör en särskilt del af trägården. Canton är deremot en sträcka af små vanliga svenska hus. Tillåt mig äfven anmärka, att den stora chinesiska paviljongen icke, som författaren berättar, omgifves af ett dussin smärre; dessa smärre äro blott fyra; de öfriga åtta ha vi till skänks af författaren. — Godt, Signor, min son har trott, att sju eller åtta små byggnader mera i den kungliga trägården icke skulle skada berättelsen. Nu vidare.

Gustaf III utmärkte sig i smedshandtverket, förfärdigade mycket goda lås, och syssel-

satte sig ofta dermed. — Huru, Signor? Gustaf III förfärdigade lås? Gustaf III utmärkte sig i smedskonsten? Skall detta vara en politisk allegori, och vill författaren dermed säga, att denna stora man hade ofta, som ordspråket lyder, jern i elden, så må liknelsen passera, ehuru föga lämplig. Men hvartill då förliknandet vid de Mahometanska Prinsarna, som alltid, säger han, lära ett handtverk, för att vid lyckans möjliga omskiften äga ett näringsfång? Gustaf III hade ej något sådant att frukta, och berättaren förolämpar den nation öfver hvilken han regerade. Han författade regeringsformer, krigsplaner, och någon gång intagande skådespel; men ingen dödlig såg honom någonsin svettas vid smedstädet. Ingen i Sverige har nånsin sagt eller hört sådant. Man vet om Konung Adolf Fredrik, den nu regerande Konungens farfar, att han för motion skull stundom svarfvade; se der tvifvelsutan hela anledningen. Er son har sannolikt uppsnappat härom några illa förstådda ord, hvaraf han sedan sammansatt hela denna smedsbetraktelse, utan annan förändring dervid, än blott af personen, tiden, saken, o. s. v. — Det förtryter mig, Signor, att min son gjort sig skyldig till så många oriktigheter, och gjort sig om allting så illa underrättad. Jag

bör-

börjar bli rädd för att läsa vidare; men ändå, låtom oss bläddra litet åtminstone.

Lund är den äldsta stad i Sverige, och har en Erkebiskop. — Sten Sture den äldre stiftade Upsala Universitet år 1346. — Gustaf Wasa skänkte åt denna Akademi alla sina arfgods. — Svenska Akademien stiftades år 1788. — Vettenskaps-Akademien håller sina sammankomster på Observatorium. — Åland är 20 engelska mil långt och 17 bredt. — Åbo blef ändteligen 1743 befriadt från Ryssarnes inbrott. — Ett tornerspel hålles årligen på Drottningholm. — Bergstäder kallas sådana, som äro byggda på berg. — Midsommarsdagen begifver sig den Kongl. Familjen till Djurgården, och bor der under tält i åtta dagar o. s. v. Nå Signor, säger min son sant i allt detta? — Förlåt mig, Signor, jag nödgas tillstå, att med ingen enda af de uppgifna sakerna förhåller sig, som här berättas. Lund är icke den äldsta stad i Sverige. Sigtuna, Upsala, Skara, äro alla äldre. Lund har ingen Ärkebiskop. Blott en enda Prelat af denna värdighet finnes i Sverige, och han har sitt säte i Upsala. — Sten Sture var ännu ej född 1346. — Gustaf Wasa bortskänkte aldrig sina arfgods; han behöfde dem och mera till sitt stora verk. Det var Gustaf Adolf, hans stora sonson, som visade detta ädelmod emot vettenska-

perna. — Icke 1788, utan 1786 stiftades Svenska Akademien, som en hvar påminnes om af hennes jettoner, hvilka finnas alleständes. — Vettenskaps-Akademien håller ej sina sammankomster på Observatorium; hon har sitt eget präktiga hus på Nygatan, ungefär en engelsk mil ifrån Observatorium, hvilket författaren måste veta, efter han flere gånger besökt hennes samlingar. — Åland är öfver 30 engelska mil långt och lika så bredt, hvilket författaren lika så väl hade kunnat afskrifva ur Tunelds geografiska och topografiska verk, som allt det öfriga. — Icke först 1743 befriades Åbo ifrån sin ryska grannes inbrott och plundringar. Ett långt fredslugn, och tvenne särskilta vänskapstraktater af 1724 och 1735, hade ägt rum emellan åren 1721 och 1741, då kriget med Ryssland åter inträffade. — Blott tvenne tornerspel hafva blifvit hållna på Drottningholm sedan Gustaf III:s tid; och detta slags högtidlighet är alldeles icke årlig. — Namnet Bergstad kommer icke derifrån, att en sådan stad är byggd på ett berg, utan deraf att den drifver bergshandtering, och hörer till hvad man kallar Bergslagen, hvilket synes sjelfbegripligt. Sådana städer äro Nora, Linde, o. s. v. — Icke Midsommarsdagen, utan den 1 Maji, plägar den Kongl. Familjen göra en utfart till Djurgården; men aldrig såg

man den bo och vistas der under tält någon enda dag, mindre en hel vecka.

Det är nog, Signor, öfvernog, inföll nu Herr James Acerbi; jag ser redan hvad jag bör tänka om min sons förtjenst såsom reseförtäljare; men som ibland alla dessa falska uppgifter någon sanning alltid kunde finnas, ville jag väl ännu upplysas, i anledning af några ställen, som redan förut väckt min särdeles förundran. Säg mig, förhåller det sig verkligen så, att man går vintertiden i Sverige så väl bevarad emot kölden, som här beskrifves. Min son säger, att man har vid inträdet i ett hus nio eller tio klädespersedlar att aflägga, t. ex. två öfverplagg, pels och kapprock, två par vantar, jag tror till och med två par skor o. s. v. — Kölden, Signor, är stundom rätt stark hos oss; men sex eller sju öfverplagg böra väl för sanningens skull afräknas. — Jag förstår, Signor, men någonting ännu besynnerligare är väl det, som min son berättar om de svenska måltiderna. Han säger, att man äter der bröd som blifvit bakadt med sköljvatten från sockerbruken, hvarmed kärlen blifvit der aftvättade, att man lägger all maten tillhopa på en tallrik, äfven de mest stridiga rätter, t. ex. salt fisk och konfekt m. m., samt att hvarken herrar eller fruntimmer

der dricka vin, utom vid vissa högtidliga tillfällen, och då ur en stor bägare, som går, man från man rundtomkring bordet? Säg mig, är det någon ting sant i allt detta? — Icke en bokstaf, Signor; och jag vill äta i all min tid bröd bakadt med sköljvatten, om jag begriper hvar författaren tagit det minsta häraf. Hvar i all verlden har han sett vin drickas ur stora bägare, som gå rundtomkring bordet, eller salt fisk och konfekt blandadt på en tallrik tillhopa? Icke heller vet jag hvarföre han ej vill, att man dricker vin i Sverige, så väl som öfverallt annorstädes, om ej för att synas ha skrifvit detta så mycket nyktrare. — Verkligen, Signor, börjar jag icke att starkt misstänka motsatsen. Se här ett ställe, ännu mera förundransvärdt; läs sjelf:

Vid en eldsvåda på Söder, frös vattnet som sprutades, under sjelfva nedfallandet, och öfverdrog det antända huset med så tjocka isväggar, att alla tillgångar derigenom spärrades, så att man måste hugga trapppor i isen, ända upp till öfversta våningen, för att derifrån komma ner i huset. Hvad bör jag tro, är detta möjligt? — Bevare Gud, Signor, hvilken inbillningsgåfva! Sex engelska romanskrifvare kunde dela den sinsemellan. Berättaren hade bordt tillägga, att när man ändteligen hunnit komma trap-

porna uppföre, fann man huset alldeles uppbrändt innanför isväggarne. — Jag trodde det väl, Signor; men om naturen sjelf ingenstädes gör orimligheter, kunna de väl finnas i seder och inrättningar. Se här hvad jag på ett annat ställe läser hos min son:

Alla sådana personer, som antingen hafva jord i förläning af kronan, eller åtnjuta pensioner, äro förbundna, att till Anatomi-salen i Åbo öfverlemna sina kroppar till uppskärning. Säg mig, är detta möjligt? — Vid alla helgon, Signor, huru kan man skrifva sådant? Berättaren hade åtminstone bordt tillägga: efter döden; ehuru löjligheten icke ens derigenom blifvit särdeles mindre. Möjligt vore, att i Finland funnes någon sådan inrättning, hvarigenom högst nödställde personer, som der dö, förpligtas att på detta sätt gagna samhället, emot den sjukvård och det underhåll som de i lifstiden åtnjutit. Men hvilken förnuftig skall väl någonsin tro, att alla Kronans pensioner och förläningar icke äro annat, än ett köp om deras kroppar som åtnjuta sådana? Dessa fördelar tilläggas ofta män af hög rang och stora förtjenster emot fäderneslandet, eller deras enkor och döttrar. Tror ni att någon af dessa skulle mot en lifstids-pension bortsälja sin kropp, för att efter döden blottas och sönderstyc-

kas, i närvaro af några hundrade åskådande ynglingar? — Fullkomligt rätt, Signor. Denna brist på omdöme hos min son förtryter mig på det högsta. Resan hade dock bordt formera honom. Denna kära son har alltså tillegnat mig två band fulla med osanningar: en vacker glädje som han gör sin gamla far. Han hade kunnat, säger han, dedicerat sin bok till någon berömd hjelte. Jag ville ej råda honom dertill. Detta slags folk hålla ej af, att man har dem till bästa i berättelser som göras dem. Alltså en väl använd resekostnad.

Görom ej dialogen längre: fortsättningen låter af sig sjelf gissa sig. Jag vet väl, att man hos en främling måste böra ursäkta några små misstag af detta slag, och att blott pedanten kan göra sig en ära af att uppräkna dem. Men för att ursäktas, böra de ej vara otaliga; hela arbetet bör ej utgöra en massa af förolämpningar, helt och hållit öfverströdd med dessa tallösa fläckar af historiska, kronologiska, topografiska och biografiska oriktigheter. Sådant bevisar, i det fallet, en liknöjdhet om sanningen, som förtjenar skamstraffet att offentligen uppdagas. Jag vågar försäkra er, min herre, att endast antalet af förvridna namn, förvexlade personer, oriktiga uppgifter angående deras tillstånd och förrättningar, falska

förteckningar öfver hela korporationer (hvilket alltsammans kunnat rättas genom några ögonkast i kalendern), skulle allena utgöra ett vidlyftigt bref. Den främmande läsaren missledes af dessa oupphörliga vanställningar, och hans minne, i stället för att riktas med verkliga kunskaper, uppfylles med tomma ordljud och diktsagor. Följande berättelse af en i Stockholm vistande utlänning, kan tjena till en liten historisk profbit deraf, och torde mindre trötta läsaren, än en lång och torr lista af rättelser. Så skrifver han:

"Sedan några månader vistas jag här, och "har för afsigt att, likasom andra, utgifva en bok "om min resa. Mitt ändamål var isynnerhet att "lära känna män af lärdom och smak, eller an- "nars märkvärdiga personer i ert fädernesland. "I början hade jag i det afseendet ingen annan "vägledare, än Herr Acerbis resebeskrifning, den "sista som utkommit öfver Sverige, och alltså na- "turligtvis äfven den säkraste att följa. Jag hade "till dyrt pris skaffat mig den, och studerade dag "och natt deri. Men Gud signe den hedersman- "nen för all den trohet och sanning, hvarmed en "vettgirig främling af honom undervisas.

"Jag vill ej tala om hvad tid och möda det "kostade mig, att böja tunga och läppar till uttal "af det underliga ordet *Tpschruu*, hvarförutan

"man, som Herr Acerbi försäkrar, hvarken kan "komma fort i Sverige, eller göra sig begriplig "för de ostyriga svenska hästarna. Jag har sedan "i hela svenska språket icke funnit någonting, "som hvarken till ljud eller skrifning liknade det- "ta ord, och kan med trygghet intyga, att jag li- "ka så litet funnit under hela resan någon varel- "se, häst eller menniska, som syntes förstå det "minsta deraf, med hvilken vändning på munnen "jag bjöd till att uttala det. Dock, detta är in- "genting. — Se här mera.

"Så snart jag ankommit till Lund, hade jag "ingenting angelägnare, än att aflägga mitt besök "hos den nuvarande Biskopen. Jag hade nyss läst "om honom hos Herr Acerbi, att han vore en if- "rig Kantian. En bättre anledning behöfdes ej. "Det fägnar mig oändligt, sade jag, att vid min "första ankomst till Sverige, få betyga min vörd- "nad för en af den kritiska upplysningens ypper- "sta befordrare. Men intet skulle högre smickra "mig, tillade jag, än om Herr Biskopen täcktes "visa mig den ynnesten, att begåfva mig med ett "exemplar af sin förträffliga Kommentarie öfver de "Kantiska grunderna. Biskopen såg förundrad ut, "och tycktes tveka om han tilltalades af en gäck, "eller en gäckare. Döm om min förvirring. Det "gifves i Sverige, jag vet det nu, ingen mera för-

"klarad fiende af Kantianismen, och all slags *ism* "i filosofien, så snart den är yngre än ett seku- "lum. Hvar och en känner här denna lärda pre- "lats tänkesätt, som fullt och fast öfvertygad om "det gamla förnuftets pålitlighet, ännu aldrig vi- "kit ett steg tillbaka ifrån *Ratio Sufficiens.* Så "godt jag kunde hjelpte jag mig ur förlägenheten, "och tog efter en kort stund mitt afträde.

"Sådan var den första tjenst som Herr Acer- "bis bok gjorde mig. Misstaget var ej angenämt. "Full af förtret deröfver, begaf jag mig vid mid- "dagsstunden på ett spisqvarter, der några stu- "derande ynglingar infunnit sig till måltid. Att "förskingra mitt elaka lynne, begynte jag ett "samtal med dessa unga herrar om några bland "Sveriges fordna stora män och konungar, t. ex. "en *Binger*, *Weldeman*, *Ladislaus* och andra, om "hvilka jag på lika sätt hade nyligen läst hos Herr "Acerbi. Knappt syntes man förstå om hvilka "jag talade. Huru länge regerade Kung *Erik Pu-* "*ke?* frågade jag ibland annat. De unga herrar- "na skrattade. För att vända talet på annat äm- "ne, frågade jag när freden i *Venslas* afslutades? "Man såg på hvarandra och bet sig i läpparna.

"Vid ankomsten till Stockholm, hade jag ta- "git qvarter hos en vaktmästare vid Kongl. Ope- "ran, och var deröfver ganska tillfreds, efter den-

"na man bäst kunde visa mig till några personer, "som jag önskade lära känna. En morgon, kort "efter ankomsten, bad jag honom föra mig till "Teater-direktören Herr *Lobeth*, hos hvilken jag "ville aflägga ett besök. Ingen teaterdirektör af "det namnet fans, eller hade funnits. Nå godt! "sade jag, lefver Fru *Walters* ännu, och spelar "hon alltid med lika bifall. Mannen skakade på "hufvudet, och kunde ej utgrunda hvem jag me- "nade. Nå men Fru *Mello*, Herr *Kainster*, Mam- "sell *Myaberg*, dem känner ni väl åtminstone, "och till dem vill jag nödvändigt föras. Han för- "säkrade mig, att han ej visste här i Stockholm "någon aktör eller aktris, som hette på det sät- "tet. Efter ett kort samtal erhöll jag af honom "bättre upplysningar.

"Då jag väntade vigtiga bref från min hem- "ort, beslöt jag att personligen infinna mig hos "Postmästaren *Franc*, om hvilken jag likaledes "fått kunskap genom Herr Acerbi. Jag påmin- "tes om honom, af de sarkasmer hvarmed Herr "Acerbi omtalar, att denna postmästare erhållit ett "rum i Kongl. VettenskapsAkademien. Döm åter "om min förundran, då jag efter någon stunds "väntan i förmaket infördes till honom, som då "stod tillreds att fara ut. Han bar ett stort kom- "mendörskors om halsen, en stickad stjerna på

"rocken, en ännu större på öfverrocken, och var "omgifven af några herrar, som syntes bemöta "honom med den största aktning. Vid Gud, sa-"de jag, det är blott här i landet, som man för-"står att värdera postmästare. Med något bryderi "frågade jag, om jag hade den äran att tala vid "herr postmästaren sjelf. Ett allmänt skratt upp-"kom vid detta ord. Den gamla herrn sjelf var "den enda, som ej ens drog på mun. Med ett par "ord rättade han misstaget, och lemnade mig på "det höfligaste sätt all nödig anvisning. Snart "erfor jag huru härmed förhöll sig, och vet nu, att "det postmästerskap, som af Herr Acerbi med "så stor missaktning omtalas, består i styrelsen öf-"ver hela Svenska Postverket, och förvaltas af in-"gen ringare embetsman, än en bland StatsSekre-"terarne.

"Icke nog. Sedan jag lyckats att göra några "bekantskaper, ville jag genom dem söka tillträ-"de till vissa nuvarande Ledamöter af de tre "Akademierna, hvarå Herr Acerbi meddelar namn-"listorna. Till den ändan frågade jag, när man "kunde ha äran uppvakta Hans Exellens, Riks-"Rådet Grefve *Düben*, Herr Statssekreteraren *Ben-"zelstjerna*, Herr Öfverintendenten Baron *Adler-"crantz*, och hvar dessa herrar nu för tiden bod-"de? — Sedan flere år tillbaka i grafven, svara-

"des mig. — Nå men, Herrar *Lejuvuhad*, *An-*
"genström, *Aldbreth*, *Everhand*, *Ackenholt?* — Så-
"dana Ledamöter hafva aldrig funnits. — Jag talte
"om Biskop *Fleddin*, Amiral *Heding*, Herr *Fran-*
"quell, Herr *Hersparre*. Knappast gissade någon
"hvem jag menade.

"Till den ålderstegne Herr *Acrel* visade man
"mig efter begäran. Ibland annat glömde jag ej
"att beklaga hans unga brorsons död, som hade
"gjort, efter sina år, så vackra framsteg i vet-
"tenskaperna, och som, enligt hvad Herr Acerbi
"yttrar, lofvade att bli med tiden en förträfflig
"läkare. Jag frågade, vid hvad ålder den för-
"hoppningsfulla ynglingen aflidit? I sitt 62:dra år,
"svarades mig.

"Högst begärlig att få läsa Herr *Nordins* lefver-
"nesbeskrifningar öfver märkvärdiga svenska män,
"skyndade jag mig att köpa Kongl. Vitterhets- Hi-
"storie- och Antiqvitets-Akademiens Handlingar,
"hvarest Herr Acerbi säger att de skola finnas in-
"förda. Icke ett ord deraf fans i dessa handlin-
"gar. Då jag frågade efter Herr *Bolins* Svenska
"Historia, begrep man väl ändteligen hvem jag
"menade. Men på ingen boklåda, och hos ingen
"lärd man, har jag kunnat erhålla minsta anvis-
"ning på den stora svenska kemisten Herr *Ekels*
"arbeten, eller ens den ringaste kunskap om hans

"person. Ingen hade någonsin hört talas om det-"ta ljus i vettenskapen.

"Länge hade jag önskat att få göra bekant-"skap med den berömda Herr *Blom*, som en-"ligt hvad Herr Acerbi berättar, var på en gång "Bergmästare i Fahlun, Doktor i Läkarekonsten, "Rådman i Stockholm och Ledamot af Kongl. Vet-"tenskapsAkademien. Jag begynte med att söka "underrättelse angående Fahlu grufva, dess afkast-"ning och inrättningar: han var ej bergmästare. — "Jag begärde råd i afseende på min helsa, och "räckte honom med höflighet min puls att under-"söka: han var ej doktor. — Jag frågade honom "om han ofta infann sig i Kongl. Vettenskaps-"Akademiens sammankomster. Aldrig, svarade "han mig. Men hvarför aldrig, invände jag för-"undrad. Hans skäl var godt: han var ej Le-"damot.

"Nu kastade jag i förargelsen min Acerbi un-"der bordet, med beslut att aldrig öppna honom. "Just i samma ögonblick erhöll jag ett bref, som "underrättade mig, att min brors ögonsjukdom "märkligen tilltagit, och att läkarne vore rådvil-"le derom. Nu påminte jag mig äfven att jag läst "hos Herr Acerbi om en viss ögonläkare här i "Stockholm, vid namn *Odhelius*, som icke länge-"sedan stått i rop för flera lyckliga kurer af detta

"slag. Men på samma ställe hade jag ock läst, "att den gamle utlefvade mannen vore nu mera "så afsigkommen, och så försvagad till kropps- och "sinneskrafter, att hvarken minne eller tanke vo-"re hos honom mera tillfinnandes. Emellertid, "hvad skadar, tänkte jag, att åtminstone på ett "försök göra hans bekantskap. Om det gamla "skrället ej orkar tala med mig, så kan jag ju "lemna honom obesvärad. I denna föresats begaf "jag mig till Kungsholmen, der man sagt mig att "han skulle bo.

"Den första som jag mötte på gatan der hans "hus var belägit, var en man af ganska ovanlig "rörlighet, hvilken, då han mindre syntes gå än "springa, förekom mig att hafva ganska brottom. "Han var till växten temligt stor och undersätt-"sig; ansigtet rundt, välmående och rikt på färg, "benen starka, vadorna fulla af muskler och skull-"rorna som berg. Han bar en ganska välpudrad "peruk, och gick, fastän vädret var elakt, med "hatten under armen, samt ett tjockt spanskt rör "i handen. Efter någon ursäkt, att jag hindrade "honom i loppet, bad jag honom visa mig till "ögonläkaren Odhelius, som jag hade angeläget att "råka. Då jag såg honom småle vid detta namn, "trodde jag att det var öfver min okunnighet. "Jag vet väl, sade jag, och det är äfven hos ut-

"länningen bekant, *att denna fordom berömda lä-*
"kare redan öfverlefvat sitt rykte, och kommit
"så alldeles af sig på ålderdomen, att han till
"och med förlorat ända till medvetandet af sin
"egen tillvarelse. Jag fick knappt tid att utsäga
"dessa orden, förrän mannen, med hvilken jag
"talade, gjorde ett långt steg tillbaka, och betrak-
"tade mig från hufvudet till fötterna. Jag såg
"hans ögon gnistra, och den starka handen knyta
"sig med en ovillkorlig rörelse omkring det span-
"ska röret han höll. Med ett ord, döm om min
"förvirring, det var Odhelius sjelf: en man, hvars
"förtjenta beröm inom hans fädernesland befin-
"ner sig ännu hitintills lika litet förminskadt, som
"hans helsa och kroppskrafter.

"Jag vill ej förlänga mitt bref med berättel-
"sen om de flere misstag och bryderier hvari jag
"råkade, genom Herr Acerbis beständiga förblan-
"delse af saker och personer. Det fägnar mig
"deremot högeligen, min herre, att bekantskapen
"med er och andra ändteligen satt mig i stånd,
"att förvärfva säkrare kunskaper m. m."

Så långt denna främling. Man må nu hålla hans berättelse för skämt eller allvar, åtminstone hindrar ingenting, att den ju kunde äga sin fullkomliga riktighet. Men för att dömma rätt om Herr Acerbis arbete, måste man vara mera opar-

tisk än han sjelf, och med rättvist bifall urskilja det berömliga deraf, från det som hvarje kunnig läsare måste antingen le åt, eller förarga sig öfver. Hvad här blifvit sagdt, angår egentligen och förnämligast den mest vårdslösade delen af författarens beskrifning, nemligen resan genom Sverige. Herr Acerbi ger väl i några ord tillkänna sin afsigt, att mindre uppehålla sig vid dessa oftare beskrifna ämnen; men ett sådant förord synes likväl ingalunda berättiga honom till alla de oriktiga uppgifter, falska omdömen och personliga orättvisor, som denna del af hans arbete i öfverflöd innehåller. Svårligen lärer ni finna, min herre, en enda sida deraf, som icke förråder den största obekantskap med nästan allting hos oss; eller som i grunden innebär annat, än lättsinniga drag af den ytligaste anmärkningsgåfva, förenad med kompilationen af allt det lösa, lögnaktiga pladder, som författaren uppsnappat, Gud vet i hvad för sällskap, och hvaraf han redan vid anteckningen till hälften förgätit sammanhanget. Således, allt hvad som egentligen rör Sverige, dess landskaper, åkerbruk, statshushållning, regering, hof- och stadslefnad, inrättningar, seder, bruk, umgängen, vettenskaper och vitterhet, med ett ord, allt hvad som förutsätter kunskaper, pröfning,

ur-

urskillning, rättvisa, — sök det ej hos honom, ni finner det icke. Låt honom deremot beskrifva åsynen af ett vattenfall, utsigten från en bro, skådespelet af en eldsvåda, till och med blott en frusen vattenkärra; sätt honom i slädan vid Grisslehamn, lät honom skillra isfarten och skenandet på Ålands haf, snövägarna bortom Uleåborg, finska pörten och belägenheter; stug-scener af barn, gummor och birfilare; björnjagten, skälfångsten, norrskenet, lapplandsvåren, korteligen alla föremål, som under resan mött hans yttre sinnen, och som fordra blott öga eller öra, icke omdömesgåfva; — gif honom, säger jag, allt detta till ämnen för hans pensel, och ni skall finna honom målare; hans stil har färgor och behagar; äfven hvad hans egen uppfinning tillägger, misshagar ej. Orternas topografi, likasom förteckningarne på deras naturalster, hvilka blifvit författaren tillfälligtvis meddelta, och som ej äro annat än utdrag ur andra böcker, kunna, oaktadt några fel i afskrifningen, likväl blifva främmande läsare till någon tjenst. Så mycket för denna gången, och i allmänhet, om denna så kallade resebeskrifning. Mitt följande bref skall angå ett särskilt och upphöjdare föremål. Jag har den äran m. m.

Andra Brefvet.

Min Herre!

Ännu hade man ej sörjt för att smäda Gustaf III:s minne i främmande språk. Herr Acerbis vistande ibland oss har lemnat utväg dertill, och hans bok har uppfyllt ändamålet. Ni kan ej läsa den med en svensk mans förtrytelse, men ni skall säkert läsa den med en rättsinnig tänkares. Se der alltså, min herre, huru en af tidehvarfvets största män och konungar blifvit skillrad af en liten resande, som tittat genom Sverige, och som efter vanligheten måste gifva ut en bok om sin tittning. Men ur hvilka bekanta källor har då Herr Acerbi hämtat alla dessa anteckningar om Gustaf III:s innersta tankar och sinnesart, eller hvilken ädel sanningsälskare har väl i hemlighet hviskat honom i örat dessa välmenta underrättelser? Förgätom ej, att denne skarpsinnige historikus, som kommer med postskjuts till oss, för att hålla dom öfver vår musik och våra konungar, är densamma roliga man, som i hela sitt öfriga arbete förråder så liten kunskap, pröfning och uppmärksamhet, att han knappt berättar någon enda händelse, hvars förlopp han ej oriktigt uppfattat; knappt beskrifver någon enda sak i den allmänna lefnaden, utan missförstånd och för-

falskning; eller ens upptecknar något namn, till och med efter kalendern, utan att göra det fullkomligen okännbart. Påminnom oss dernäst, att den Konung han här beskrifver, är den samma Furste, om hvars lefnadssätt och fina umgängsbildning han röjer så litet begrepp, att han låter honom till tidsfördrif svettas vid smedstädet; ger honom till och med seder af en smed, och låter honom bry främmande resande i sitt hof med tvetydiga frågor om en viss gästgifvaregård, till damernas stora förlägenhet.

Allt detta är ömkligt, och man kan ej utan en känsla af förnedring svara derpå. Också ärnar jag icke svara derpå. Anmärkom endast exempelvis ett par små prof af författarens kunskap och sanningskärlek. Han vill bevisa Gustaf III:s liknöjdhet och vanvårdnad om vettenskaperna. Alla Bergmans handskrifter, säger han, måste i brist på uppmuntran inom fäderneslandet, öfverlemnas åt utlänningen och tryckas i Tyskland. Falskt. Alla Bergmans arbeten blefvo tryckte i Sverige, utom dem som skrefvos för främmande Vettenskaps-Akademier. Linnés präktiga samling i Naturalhistorien, tillägger han, såldes med Konungens tillåtelse till Engelsmannen Smith, och blef till England öfverförd. Falskt.

Samlingen affördes härifrån under Konungens frånvaro från hufvudstaden, och utan dess vettskap. Så snart Konungen erhöll underrättelsen derom, befallte han genast, full af förtrytelse deröfver, att ett beväpnadt fartyg skulle utlöpa, för att åter inhämta det afgångna skeppet. Men det var för sent; en lycklig vind gynnade Engelsmannen. Tviflar man härom, skaffe man sig Smiths *Compendium Floræ Britannicæ*, eftertryckt af Hoffman i Erlangen 1801. Man skall der finna under sjelfva Smiths porträtt en teckning om denna händelse, som föreställer det flyende engelska skeppet, förföljdt af det svenska, med underskrift: *The pursuit of the Ship, containing the Linnean Collection, by order of the King of Sweden.* Alla författarens uppgifter äro sådana.

Till dessa begge historiska prof, läggom ännu för nöje skull, ett par exempel af författarens goda vett och rättsinnighet. Sveriges Adel ända upp till RiksRådet var, som han försäkrar, fal och till köps åt den mestbjudande. Som nu 1772 års revolution gjorde slut på detta skamliga köpmanskap, och betog möjligheten att sälja bort fäderneslandet, så förutser författaren, att så länge denna Regeringsform varar, skall man icke mera komma att finna någon stor karakter hos Sveriges Ridderskap. Logiken häraf är värdig det öfriga.

På lika sätt försäkrar han, att Gustaf III icke hade omkring sig annat än dumma, okunniga menniskor. Detta är något starkt. Af en hel omgifvande hofskara kunna väl ej alla vara stora snillen. Men bland dem af Konungens embetsmän, som han ofta och ständigt såg, befunno sig likväl, utom en Scheffer, en Creutz, en Carl Sparre, äfven en Liljencrantz, en Lagerbring, en Schröderheim, en Toll, en Wallquist m. fl., hvilka väl ännu ej bland oss blifvit ansedda för män utan förstånd och insigter. Bland militärer eller hofmän, som mer eller mindre oafbrutet omgåfvo honom, nämnas med högaktning af nationen en Essen, en Wrede, en Stedingk, en Ehrensvärd m. fl. Äfven en Armfelt, hvad man i öfrigt må dömma om honom, var ej känd för att vara ett slött och obildadt hufvud; likasom Gyllenborg, Oxenstjerna, Rosenstein, Kellgren och Adlerbeth, hvilka hade den äran att utgöra Konungens litterära umgänge, icke ansågos såsom alldeles blottade på snillegåfvor. Men en resande främlings skriflystnad skulle begagnas, för att hos andra nationer på allt sätt förringa Gustaf III:s minne, och af någon minsta aktning för ära och sanning borde man då ej låta fängsla sig.

Beklagom den stora man, min herre, i hvilket land han ock föddes, som af himmelen och

sin egen själs storhet finner sig kallad, att från förderfvets afgrund tillbakahålla ett af inhemskt agg sönderslitit och fortsläpadt folk. Det är någonting förskräckligt, att föra spiran ibland nyligen kufvade faktioner, som ej mera äga lof att sönderslita hvarandra, och att sälja bort fäderneslandet. Ve, ve den ädle våldsverkare, som vågat beröfva dem dessa dyrbara rättigheter. Om han behåller lifvet, skall han åtminstone ej behålla ära och rykte obefläckade. Från Gustaf den III, likasom från Henrik den IV, tog man, så långt man kunde, begge delarne. Det är sant, att den store Wasa dog omördad och sjuttioårig; men huru hade man ej sönderslitit hans namn! Han var en tyrann, hette det, värre än Christiern; en förtrampare af religion och frihet; en kyrkoplundrare, en rikssprejare, en falsk myntare, en folkplågare, en svordomsande, som nedkallade Guds straff öfver landet. Han hade med våld tillryckt sig kronan från Sturarnes ätt; hade barbariskt undanröjt en af dem; hade tvungit modren att förneka sin egen son, och att öfverlemna honom åt bödelsvärdet; hade belönat med samma tacksamhetsprof en sin ungdomsvän och räddare, och hade med slag af en yxhammare dödat sin egen gemål. Så skrefs, så talades af de hederliga sällskapen i Danzig, Lybeck och Trondhiem; af de

ädla Herrarne i Westergöthland; af de förrymda gudsmännen Trolle, Store (Joh. Magnus), Sunnanväder, Brask, Haraldi m. fl.; och slutligen af sjelfva den renlärige Olaus Petri, Konungens ifriga verktyg vid kyrkoförbättringen, men icke derföre ovillig, när det så framdeles passade sig, att midt under den förbättrade gudstjensten låta spränga honom i luften.

Så gick det med Wasa, och icke annorlunda med Frankrikes store Henrik. Hvem som vet något om honom, kan påminna sig hvilka ovärdigheter om honom skrefvos och talades; icke blott under ligans tid, men äfven sedan af hans egna anhängare, när han icke fann sig i stånd att intill fyllnad mätta dem alla med rikedomar och areställen. Gustaf III, äfven den tredje af stora män på thronen, som uthärdat en lifstidskamp emot den anarkiska vildheten, kunde på samma väg icke finna annat än samma öde; ty hjelten dör, men den smädande argheten lefver odödligt, och fräter helst på lefvande förtjenst eller på friskare minnen. Öfver hans, likasom länge öfver begge hans stora föregångares, flyger Harpyen ännu i dag af och till, och lemnar derpå märken att vämjas vid. Det är en skamlig sanning, att personer gifvas, som begärligt hopskrapa all denna *foeda diluvies*, och tro sig sätta historien i

stor förbindelse, då de göra henne till arfvinge deraf.

Men historien, min herre, (ty hvem känner bättre än ni hennes ädlare natur) historien ser bort med förakt från dessa orena källor; och långt ifrån att hämta derur, afplånar tvertom med sorgfällig hand hvarje stänkning derifrån, hvarmed ilskan fläckat ädla och stora minnen. Så hafva den förste Gustaf och den fjerde Henrik njutit af henne förtjent rättvisa. Äfven Gustaf III väntade den ej annorstädes ifrån; och låtom oss ej tvifla, att hon ju skall uppfylla sitt kall.

Må hon en gång säga, om 1772 års revolution åsyftade nationens räddning eller förtryck; om konungamakten här gjorde våldsamma inkräktningar, eller sjelf lidit dem sedan femtio år tillbaka; om det ens fans, öfver hufvud sagdt, då för tiden i Sverige någon konungamakt.

Må hon säga om en Furste, som vågar allt, thron och lugn och lif, för att återgifva åt fäderneslandet en kraftig inre förvaltning och ett ädelt yttre oberoende, förtjenar att kallas sin nations fiende och förnedrare, under det partier som uppoffra allt för att undertrycka hvarandra, och som för en dålig utländsk drickspenning ömsevis bortsälja fäderneslandet, skulle med rätta få namn af frihetens försvarare och nationens välgerningsmän.

Må hon säga, om det beskydd, hvarmed Gustaf III omfattade och upplifvade vettenskaperna, konsterna och alla snillets yrken, endast må böra anses för en löjlig efterapning af Ludvig XIV:s beskyddande storhet; eller vida rimligare såsom ett förnuftigt beräknadt medel, att hålla sinneskrafterne vid lif i ett land, der de vanligen aftyna och nedsjunka till slapphet, så snart de ej mera genom partisplit och politiska stormar uppäggas och underhållas.

Må hon säga, om en sexton års oafbruten fred bevisar krigisk ärelystnad och lättsinnig täflan med Carl XII:s segerdater; om myntets realisation, fästningsverkens förbättring, skapelsen af en ny flotta, och förnyandet af den äldre; storskiftet i Finland, inrättningen af frihamnar, spanmålshandelns frigifning, åkerbrukets, handelns, näringarnes tillväxt, och en betydligen förökad folkstock, vittna om en under dessa sexton år vårdslösad styrelse.

Må hon säga, om tanke- och tryckfriheten funno i Gustaf III en förtryckande despot; om en monark med hans makt, satte någonsin en likgilltigare storhet emot myggbetten af allt slags skribleri; eller då han ändteligen trodde sig böra inskränka missbruken, om någonsin förnuftet och det sanna snillet kände sig tvungna och ner-

tryckta deraf. Hon skall hafva många och förundransvärda exempel att härpå anföra.

Med hvilken öfvertygelse mycket härom redan kunde sägas, lemnom dock det mesta åt historiens dom, som under det att agget och lättsinnigheten ännu ropa, och verlden lyssnar tvekande, långsamt upptänder sin fackla, och lyfter täcket från taflan af denna stora mans stormiga lefnad och verkliga hjeltedöd.

Men all rättvisa måste ej böra sorglöst väntas af historien ensam. Historien vet sjelf ingenting utan genom samtidens vittnesbörd, och hennes rättvisa vore, detta vittnesbörd förutan, icke annat än en dom utan akter att stödja sig på. Om föröfrigt smädarns röst går till efterverlden, måste väl äfven det billiga omdömets böra finna väg dit, och framför andras deras vittnesbörd, som nära och länge omgifvit denna Konung. Hör dem, och de skola säga er: att om den sannaste godhet, i förening med kraft och sinneshöjd, utgöra hvad man kallar en stor karakter, så äger Gustaf III de största anspråk på detta loford: att begreppen Monark och Fader för sitt folk voro i hans tänkesätt oåtskiljeliga: att han i vägen till sina stora hufvudsyften kunde möjligen förbise någon hindrande stadga, eller då man trotsade honom, helt och hållet sönderbryta en allmän form,

som han sjelf skapat; men att han i alla belägenheter af sin lefnad, i faror och framgångar, alltid var ur stånd af dessa tyranniska våldsgrepp, denna förgätenhet af menniskorätt och menniskolidande, som stämpla förtryckaren: att han ville befalla och verkligen befallte; men hatade uppriktigt hvarje skymt af ett despotiskt ok, och visste högakta karakterens stolthet, äfven hos undersåtare: att han samlade i sin hand en stor makt, men till möjligt behof emot partisplitet, aldrig för att i öfrigt låta känna tyngden deraf: korteligen, att han ville styra, men älskas; ville lydas, men af en nation, som under hans spira behöll sin kraft och sin rätt till högaktning af andra folkslag. Gustaf III hade sett Europas vackraste länder, lyckligare än hans, genom en frikostig natur, större politiska krafter och längre framskriden odling. Men hela hans hjerta tillhörde Sverige, och han älskade detta gamla Sverige med den outplånliga kärlek, som man älskar en vördnadsvärd mor, i hvilka ringare villkor hon må befinna sig. Dock fann han sitt rum bland Europas Konungar ingalunda ringa. Han var tvertom stolt af så många ärorika minnen, som tillhöra vårt land; stolt att sitta på Gustaf Adolfs thron, och kände fullkomligen hvilka hjeltepligter han hade att uppfylla. Ifrån sina första år

hade han uppväxt med åsynen af ett fädernesland, sönderslitit af inre tvedrägt, och hotadt af en utifrån öfverväxande makt, som underblåste de inre stormarna, och begagnade sig deraf. Han måste blifva dess räddare, upprättare, beskyddare, eller äfven han öka antalet af dessa vanmäktiga konungaskuggor, som näst före honom intagit hans thron. Dertill var han ej född; och hans första uppfyllda pligt emot äran och fosterlandet blef nu den ryktbara Statsförändring, som på en gång ådrog honom Europas beundran, och detta hat af partiandan, som ännu tjugu år derefter icke ens försonades genom hans blod.

Äfven då konungamakten härigenom verkligen utvidgades öfver förut beskrefven lag, huru kan man likväl säga, att friheten derigenom förtrycktes, och att ett despotiskt välde infördes? Först och främst, hvad är despotiskt välde? Månne hvarje grad af makt öfver den, som af Konung Adolf Fredrik innehades, det vill säga, hvarje minsta grad öfver ingen? För att bära med skäl namn af förtryckare, är det i sanning ej nog, att hafva tillegnat sig en större makt än man förut ägde. Den punkt hvarifrån man utgått, den ställning hvari man befunnit sig, måste ock böra tagas i öfvervägande. Europa känner ännu ej tillräckligt, hvarken oroligheterna af vårt gamla re-

geringssätt, eller den regerandes hånliga slafveri under några folkledares viljor, åt hvilka han måste se uppoffras nationens ära och välfärd, utan annan rätt eller annat val dervid, än att såsom en mekanisk hand blott underteckna. Påminn er, min herre, att denna Konungs Fader icke kunde befordra någon till ett ringa embete, utan fara att genom Rådets pluralitet se honom uteslutas derifrån; att man icke lemnade honom en röst vid sin egen sons uppfostran; att han icke ens kunde aflägsna från sina rum och sin åsyn en person af den lägre hofbetjeningen, som han misstänkte för trolöshet. Läs, om ni behagar, Konung Adolf Fredriks egen skrifvelse till Ständerna af 1756, hvari han offentligen yttrar, *att han såge sig betyda mindre, än den ringaste inbyggare i landet; att han vid minsta utöfning af sitt konungsliga kall funne sig blottställd för hårda och oförtjenta tillmälen, på hvilka han utan blödande hjerta icke kunde tänka; och att han hellre ville lemna tillbaka den spira, som af Gud och Nationen blifvit honom anförtrodd, än under sådana förhållanden bära den med ångest och utan konungslig värdighet.* Läs detta och erkänn, att då man verkligen syntes hafva gjort allt, för att påkalla en hämnare af thronens nästan alldeles förgätna rättigheter, borde man åtminstone tacka

himlen, att han dertill utsett en Konung med Gustaf III:s ädelmod. På dubbelt sätt bevisade han detta ädelmod; genom glömskan af oförrätter, och måttligheten af den makt han gaf sig sjelf. Det var här verkligen ej fråga om en beröfvad frihet, utan om en återskänkt; och enligt hvad en Fersen sjelf erkände, återskänkt åt ett Folk, som genom sin egen skuld, sina egna söndringar, hade gjort sig förlustig deraf.

Men just häri, just i förtjensten af denna moderata triumf, blef också fröet qvarliggande till den senare Statshvälfning, hvartill Konungen sjutton år derefter tvingades. Det gifves rättigheter, som den styrande makten ej mera kan sakna, utan att göras vanför, än arm eller ben kunna utan lyte afhändas menniskokroppen; och det gick Konungen lika som operatörer, som af för mycken skoning, icke föra jernet nog djupt ner i sjelfva roten af skadan: hon uppväxer derur på nytt, och en ny skärning, både svårare och vådligare, måste efter någon tid företagas. Emellertid är det med denna nya Statshvälfning, som man trott sig ögonskenligen kunna bevisa Gustaf III:s despotiska natur, hans outsläckliga begär till nationens förslafvande; och man belastar hans minne dermed på samma sätt och af samma grund, som man kastar den sista vigtklumpen på en våg-

skifva, hvilken man vill hafva så lågt nertryckt, som det kan möjligen ske.

Man kunde likväl önska, att de som så tänka, åtminstone behagade yttra, huru de ville att en rätt patriotisk hjelte skulle i sådan belägenhet hafva förhållit sig. Intrycken af den första revolutionen hade nästan i alla sinnen småningom förlorat sig. Hydrans besegrare hade bortlagt klubban, och syntes hafva glömt bruket deraf. Man såg honom tillställa karuseller, bygga teatrar, och skrifva sjelf teaterpjeser. Häraf slutade man, att han i grunden ej hade andra ändamål, än hofnöjen och lustbarheter; likasom man af hans alltid civila klädsel, hans misshag till stöflors bruk utom i läger, hans röda rand ikring skoklackarna efter fransyska viset, slutade till en brist af hjeltesinne, som gjorde försök emot honom nära intill ovådliga. Aristokratismen liknade en med våld nedböjd spännfjäder, som sprungit tillbaka och tagit igen hela sin motspänstighet. Adeln stod upprätt emot thronen. Sinnena delades och upphetsades; gäsningen tilltog; redan var upproret i arméen, och sjelfva fiendens beskydd åkallades. Sådant var tillståndet. Finland skulle bli en republik för sig, och 1720 års Regeringsform under rysk garanti återtagas. Det gamla Sverige hade

aldrig varit närmare sin undergång. Ville man den? Kunde en önskan dertill möjligen lefva i något bröst? Så långt framåt tänktes troligen ej. Gustaf III:s fall ville man; hämd för 1772 ville man; riksdagshandeln på nytt i gång ville man; detta var då patriotism. Men om nu Konungen med de röda klackarna åter för andra gången visade hvem han i grunden var, och lät igenkänna den fordna lejontämjaren; om han nästan utan annan förbundshjelp, än sitt eget mod och sitt eget snille, höll å ena sidan tillbaka den främmande jettemakt, som redan hvälfde sig öfver oss; skingrade å andra sidan de inhemska anläggningarne, och nedböjde på nytt inför sin thron stolta och förslagna motståndares hufvuden; om han härigenom verkligen för andra gången räddade fäderneslandet; om ändteligen den fördubblade makt, som faran här tvang honom att tillrycka sig, ändå icke var större, eller föga större åtminstone, än hvarje vis och djupt seende lagstiftare måste finna, att styrelsens kraft nödvändigt fordrar, och hvarje rättsinnig nation böra anförtro åt sin regent; då, i förnuftets namn, frågar jag, var detta ett nytt våldsbrott emot nationen, en outplånlig förmörkelse som han drog öfver sitt minne, eller tvertom en ny strålkrans, som han för evigt fästade deromkring?

Vo-

Vore det en konungs enda förtjenst att, i tider af borgerliga stormar, innesluta sig med tålig försakelse inom de trängre gränsorna af sin förminskade makt, under det att folkväldet utsträcker öfverallt sina hundrade jernarmar; utgjorde, säger jag, denna passiva sinnesart, denna moraliska fogsamhet en konungs högsta beröm; då, erkännom det, skulle ock Gustaf III böra förlora hvarje anspråk derpå. Men sådana voro ej hans begrepp om konungadygd. Med den fullkomligaste kunskap om sitt lands öden, måste han veta, att om Sverige någonsin njutit lugn, välstånd och yttre anseende, hade det alltid varit, då en god konung med tillbörlig myndighet innehaft thronen. I den ställning han var, borde han anse som en pligt emot sitt rike, att återföra detta äldre tillstånd, och att draga makten åter till sig: icke derföre att ju en sådan makt i en enda hand kan blifva någon gång vådlig; men derföre att den, såsom ett rof, skiftadt emellan flera, alltid visat sig medföra ännu större faror och olycksföljder.

Man må emellertid, efter olika politiska åsigter, dömma olika öfver den makt hvarmed Gustaf III här omklädde sig. Hvad som ej kan förnekas är, att han efter tre års fälttåg, lemnade vid

sin död Riket fördjupadt i en stor och hårdt tryckande skuld. Man studsar vid företaget, vid följderna, och känner sig benägen att tvifla om nödvändigheten. Det är någonting förskräckligt, att utan yttersta tvång besluta ett krig, icke blott för de tusentals blodsoffer som tillika beslutas; men äfven för de omäteliga summor som af kriget uppsväljas, den uttömning af inre krafter och välstånd som är dermed förenad; och om angreppet sker på en tjugu gånger mäktigare granne, för det vågspel hvarpå man sätter hela fäderneslandet och dess öde, kanske för århundraden. Deremot är sant, att krigsbragden, afskydd med alltför filantropisk ovilja, och endast omfattad såsom yttersta nödvärn, blifvit icke sällan blott en fruktlös blodspillan. Gustaf III var ej en man att låta det komma så långt; han grep till vapen: rätt eller orätt, med djup klokhet eller med ingen, derom hvilar domen ännu oafsagd. Äfven de oväldigaste bland oss synas ej hafva kommit längre, än att lemna försvarligheten derhän. Ty i vårt land, likasom annorstädes, dömmes allting merendels blott efter ensidiga väckelser, eller gör man sig ej ens mödan att hafva ett omdöme. Så att hos oss, hvem som uttänker eller utför något, vanligen måste hålla till godo,

att antingen hafva passionen till domare, eller att knappast finna någon.

Ett fånigt sqvaller hviskade och hviskar stundom ännu, att Konungen företog detta krig, endast för att under dess ofantliga omkostnader inhölja och bortblanda sina enskilta skulder. Hvem som äger förstånd nog att inse hvilken barbarisk själ, och hvad mera är, hvilket politiskt vanvett måste dertill hos honom förutsättas, ler deråt med ömkan och afsky. Men det vore ej mycket bättre, om företaget haft sin grund, vare sig i en vild och blind hämdlystnad, eller i lättsinniga politiska anslag, eller i blotta hågen att uppföra ett hjeltespel. Hvad i dåvarande politiska läge de klokaste rådgifvare skulle hafva tillstyrkt, och den visaste, den modigaste regent försökt att utföra, detta vore här frågan att svara på.

Vid krigets början, och äfven längre tid derefter, var det ej lätt att veta med visshet de hemliga förhållanden, staterna emellan, som lågo till grund för de yttre rörelserna. Hela det inre politiska spelet ligger nu efteråt afhöljdt, och kan bedömmas. Kejsarinnans resa till Krim hade väckt de öfriga makternas oro och misstankar. Man kände, påstod man, hennes ärelystna förslag, och såg dem i föreställningen redan på vägen att

fullbordas. Orienten under hennes välde gick att hvälfva sig öfver Europa. England, Frankrike, Preussen stodo upp till samråd och motvärn. Till en början måste Porten jagas i vapen; hvilket ock till den grad lyckades, att Kejsarinnan med alla eftergifter och alla diplomatikens utvägar icke kunde erhålla fred. Men icke nog. Det var ej här ett tillfälligt ondt, möjligt att genom något raskt medel på en gång häfva: det var en fortgående, tillväxande våda, som syntes blott kunna besvärjas genom ett varaktigt system af politiskt förnuft. Ett ibland postulaten af detta förnuft var, att gifva åt Ryssland en starkare granne i norr, som gemensamt med Ottomanen kunde gripa i hvar sin arm den fruktade jettemakten; Sveriges krafter borde således anlitas och förstärkas; England tillböd flottor och penningar. Preussens härar stodo färdiga att marschera, och en allt lofvande garanti erböds, vare sig till bevarande af möjlig krigsvinning, eller af Statsförfattning och trygghet i framtiden.

Vid oväldigt öfvervägande häraf torde bäst visa sig, huruvida kriget var blott ett lättsinnigt hugskott af Konungen, eller stod i riktigt beräknadt förhållande, både till Europas politiska ställning och vår egen dåvarande. Med Gustaf III:s klokhet och förutseende, huru kunde han väl lem-

na obesinnadt, att Regementsförändringen af 1772 aldrig varit med godt öga ansedd af Ryssland, ehuru dess egna krig och den Svenska Konungens popularitet hos Nationen hittills afhållit alla uppenbara försök deremot; att nu åter, sedan 1786 års Riksdag yppat ett helt annat förhållande emellan Konung och Ständer, Ryssland säkert ej skulle fela, att förr eller senare begagna sig af det inre tillståndet hos oss, för att från grunden omhvälfva sakerna, och för att, enligt Nystadska freden, göra gällande sin garanti af 1720 års Regeringsform; att Sverige då snart skulle hafva återkommit till sin gamla partisöndring, sina små Rådskonungar, sina periodiska Riksmarknader och hela det fordna obestånd, hvarur det genom revolutionen räddades. Deremot om det gafs för Sverige en tidpunkt, att emot Ryssland våga något, var det visserligen nu, i förening med så stora främmande intressen, och då ryska stridsmakten, aflägsnad från de norra provinserna, sysselsattes långt borta af de turkiska sablarna. Möjligheten visade sig åtminstone till en lycklig förändring, om ej af gränsor, dock af politiskt förhållande; och hvad faran angick, närvarande eller tillkommande, borde den blifva måttlig, då flera stora makters allvarliga bistånd syntes blifva en förnuftsfordran af deras eget politi-

ska hufvudsyfte. Till allt detta kom, att svenska krigshären, som både till lands och sjöss blifvit genom stora kostnader satt på en aktningsvärd fot, icke borde genom en alltför lång hvila sättas i fara att förlora sin brukbarhet.

Hvem som vill dömma med rättvisa, afväge dessa grunder emot de motvägande. Hvad som står fast är, att det alltid varit utgången som egentligen afgjort berömmet eller fördömelsen af sådana företag. Hade isen brustit under Carl X, så hade han varit en blott äfventyrare, och Bälten hade uppsväljt på samma gång hans här och hans odödlighet. Men man förlorar till och med rättigheten att dömma efter utgången, när den icke tillåtes att blifva hvad den skulle blifvit; och när de som skulle utföra företaget, med upprorisk hand gripa händelserna, och afleda dem långt bort från deras utstakade mål. Sådant var det ryktbara Anjala-förbundet, som räddade fienden ur sin förlägenhet, och som, likasom efter uppgjord beräkning, syntes inträffa på sin bestämda tidepunkt. Frågan hade egentligen ej varit om en formlig krigskamp mot jettestyrkan, utan om en öfverraskning, som skulle sätta oss i tillstånd att vinna skäliga medgifvanden. Allt gjordes nu om intet. Arméen tvärstämdes i sina rörelser; fiendens provinser tryggades; stridskrafter, som då ej

funnos, fingo tid att bilda sig, och Konungens förbundsvänner, vittnen till en sådan begynnelse och ett sådant inre tillstånd hos oss, drogo sig med tystnad och varsamhet tillbaka; korteligen, fälttågets hela ändamål var förfeladt, och Sveriges ära och sjelfständighet måste antingen gifvas förlorade, eller beslutet tagas att genom blodiga strider rädda dem. Nu först började det verkliga kriget och denna vådliga kamp, som Sverige under tvenne påföljande år ensamt uthöll emot sin ofantliga granne. Om blod flöt på slagfälten, om medborgares uppoffringar stundeligen ökades, om landets sista krafter uttömdes, och bördan af en förfärande statsskuld hvälfdes på det närvarande slägtets skullror och på det tillkommandes; man säge mig, var allt detta Konungens fel, eller deras som hade gjort kriget till hans och Rikets enda räddningsmedel?

Konungen hade ej förorsakat olyckorna, men han hämmade, han förbättrade dem, så långt det kunde bero af enda mans hufvud och sinneskraft. Ordningen var hemma återställd, och thronens rätt på nytt stadfästad. På stridsfältet marscherade nu under honom samma krigshär och samma befäl, som nyss vägrat honom sin lydnad. Svenska krigsäran framblänkte på nytt ur de skuggor, hvari mer än ett halft sekels missöden inhöljt

den, och soldaten började åter igenkänna sig. Sjelfva olyckan vid Wiborg var ärorik. Det var en riddarebragd, värdig den tolfte Carls hjeltemod. Upprättelsen från detta missöde, knappast åtta dagar derefter, förvånade Europa. Och efter en sjöseger mera lysande än någon af dem, som till dess hedrat svenska flaggan, slutades nu en fred, som med Rysslands afsigter på Sverige, med dess bittra förtörnelse emot Konungen, och förhållandet af dess stridskrafter emot våra, borde synas lika så oväntad som ärofull.

Men låt ock i afseende på detta krig någon förebråelse kunna möjligtvis göras Konungen, så vida nemligen de vidriga följderna af ett företag alltid låta med någon länk fästa sig vid första upphofsmannen; hvad följer deraf? Måste då Gustaf III ensam bland Konungar, antingen stå för minnets dom alldeles klanderfri, eller förlora alla anspråk på ära och rättvisa? Äfven den visaste, den ädlaste vilja, kan den ej mötas af olycksfall, som förvandla den lofvade framgången till den vådligaste belägenhet. Sjelfva den store Fredrik, som dog med det förtjenta ärenamnet af Konungars eftersyn, var han utan erfarenhet häraf? Nästan vid uppträdet på thronen begynte han ej ett krig, som gaf honom i följden alla Europas stora makter till fiender, och hvarur

för honom och hans land framhvälfde en lång följd af blodspillan och förödelser. Och detta krig företogs (märkom det) icke för att hämna oförrätter; icke för att rädda sitt lands sjelfständighet; icke för att mota anläggningar af en öfvermäktig granne. Blotta begäret att vinna ett landstycke, och att låta tala om sig, se der hela orsaken. Men följderna af detta enda företag, såg man dem ej utsträcka sig öfver mer än hälften af en nära femtioårig regering? och i trots af klokhetens och tapperhetens högsta förmåga, måste han ej se, denne store Konung, sin thron vackla, sin hufvudstad öfversvämmad af fiender, sina tillgångar uttömda, och sig sjelf i vissa ögonblick nära intill mordisk förtvíflan? En lång lefnad satte honom i stånd att förbättra allt. Åt Gustaf III var en lika lycklig lott icke beskärd. Honom unnades blott en half lifstid, och hans bana ligger till hälften ofulländad. Dömmom honom då, om ej efter ädelmodets grundsatser, åtminstone efter billighetens.

Vill ni föröfrigt känna en regents verkliga sinnesart, så döm derom med säkerhet från de historiska exempel, som gjort på honom det lifligaste intryck, och lemnat qvar ett begär till efterföljd, hvilket sällan felar att i sinom tid uppenbara sig. Hvarken Carl XII:s Alexandriska

rykte, eller ens Carl XI:s fullkomliga triumf öfver magnatväldet och aristokratiska motplaner, voro de efterdömen som djupast intagit Gustaf III:s sinne, och lifvade hans täflan. Men Henrik IV:s segrande försvar af sin rätt, och ädelmodiga bruk deraf; Ludvig XIV:s tid i afseende på regeringskonst och sinneskultur; framför allt annat Gustaf Adolf omgifven af sin Adel, det vill säga af lika så många Hjeltar och Statsmän, lika så många grundstöd för Sveriges ära och sjelfständighet: dessa taflor stodo för hans minne och lefde i hans hjerta. Ofta, särdeles under vissa sorgliga stunder, föranleddes han deraf till de mest rörande betraktelser. Stolt af hvarje äldre eller nyare förtjenst, som medverkat till fäderneslandets heder eller försvar, sökte han ingenting ifrigare, än att genom vedermälen af tacksam hågkomst upplifva efterföljden deraf. Med egen hand tecknade han, som okänd författare, Torstensons äreminne; och på Ehrensvärds graf (stiftarens af skärgårdsflottan) nedlade han, med blottadt hufvud, de fanor som segren vid Svensksund gifvit honom.

Detta är ingen tom deklamation. All rättvisa, alla vördnadens lefvande minnen skulle då vara det. Hundrade gånger har jag, vid oförvarade stunder, trott mig se ner ända till bottnen

af detta så ofta misskända Konungasinne, och såg der aldrig annat än rent guldämne, skön och ädel natur. Jag vet ej huru mycket mitt vittnesbörd skall blifva gällande; men kanhända skulle jag ej böra ursäktas, att hafva låtit det alldeles uteblifva.

Och om denna Konung skrifves nu af en främling, hvars öga knappast öfversväfvat ytan af vårt land: *att han sökte utsläcka hos oss den sista gnistan af hederskänsla, för att sträcka sin spira öfver en hord af slafvar.* Detta ville han, denna Cäsariska själ, som aldrig hämnade hvarken sin faders oförrätter eller sina egna; och som sedan makten var i hans hand, bemötte sina ifrigaste motståndare, icke efter hvad de emot honom varit, utan efter hvad de voro genom sina personliga egenskaper? Detta ville han, som i en Höpken, en Fersen, en Hermansson, hvilken ock deras politiska rôl varit, aldrig såg annat än män af stora förtjenster, som gjorde heder åt fäderneslandet? Ännu påminna vi oss den dagen för femton år sedan, då Säkerhetsakten förelades Ständerna till antagande. Den som då såg på Rikssalen Grefve Hamilton uppträda inför thronen, och hörde honom, likasom uppfylld af hela sitt stånds anda, uttrycka den i de frimodigaste motsägelser till Konungens förslag, borde väl knappast

förmoda, att strax efter det stormiga uppträdet finna i Konungen sjelf den ädlaste domare öfver både talet och talaren. Nästan vid nedstigandet från thronen omfamnade han med vänskap vår oförgätliga Adlerbeth, som, äfven han, trott sig böra upphöja sin röst för hvad man då kallade frihetens sak. Adlerbeth hade länge tillhört Konungens enskilta aftonsällskap, och trodde nu för alltid hafva beröfvat sig denna heder. Icke för en enda dag uteblef den vanliga kallelsen.

Så litet misstycktes af denne Konung, att hvarje ädel man följde och yttrade på ett värdigt sätt sin öfvertygelse, under det han sjelf alltid orubbligt fortsatte gången till sina ändamål. Aldrig var någon mera skild ifrån småhetens otålsamhet. När man föreställde honom, att Rosenstein vore i hemlighet intagen af republikanska grundsatser, och skulle ofelbart söka inplanta dem hos sin höga lärjunge, svarade han endast dertill: *Låt den unga Herrn få lära känna folkets rättigheter; rojalist blir han nog när han kommer på thronen.* Efter den stora branden vid Stjernarp skref han från lägret vid Likala: *Stjernarps förstörelse har gjort mig ondt. Jag är ej betald för att mycket intressera mig för Herrar Douglas. De voro alla emot mig vid Riksdagen. Likväl kan jag ej annat, än beklaga af hjertat*

en hel berömd familjs olycka. Man kan, tyckes mig, icke nog hedra fäderneslandets fordna hjeltar i dem af deras efterkommande, som blifvit olyckans offer; särdeles på en tid, då män af det slaget begynt blifva så sällsynta. Men ty värr måste jag säga som Henrik IV: Bearnarn är fattig, fastän han har ett godt hjerta. Hundrade sådana exempel kunde anföras, utan att jag vet ett enda som motsäger dem.

Det gifves ännu de som påstå, att allt detta icke var annat, än en lång förställning, som han fortsatte intill grafven: ty i denna konst, säga de, var han en mästare, och utan like i falskhet och ränker. Redan på hans egen tid hörde man denna beskyllning framhviskas af den krypande illskan, hvarthän örat lutades; och man skall ej hafva försummat, tänker jag, att i hemliga anteckningar förvara åt efterverlden denna ädla sanningsperla med andra dylika. Men det börjar bli tid, att den verkliga sanningen äfven i detta ämne får ett ord fram, innan hennes röst helt och hållit qväfves af lögnmassorna.

Såsom ung prins, jag måste här upprepa det, uppväxte Konung Gustaf III i en tid af inre oroligheter, då Konungahuset oupphörligt förödmjukades, nu af ett högmodigt Råd, nu af frihetsgalna, misstänksamma Ständer; och då de Kongl.

personerna sågo sig vid hvarje steg omkringsväfvade af ögon och öron, för hvilka de hade att taga sig i akt. Bör man förundra sig, om han i en sådan skola lärde att, intill fullkomlighet, råda öfver sig sjelf; att djupt inhölja sin tankes hemligheter, och att möta med ett oläsligt ansigte äfven den slugaste spejarekonst? På den fot man emot honom och hans hus ställde sig, med hvad rätt fordrade man af honom enfaldens genomskinlighet? Vet man ej, med hvilka töcken af tystnad och hemlighet räddaren af en Stat ofta måste omkringhvälfva sig, under sin väg till det stora ändamålet? Vet man ej, att äfven den ädlaste klokhet har sina förklädningar, likasom sjelfva falskheten, utan att derföre stå i ringaste skyldskap med detta låghetens svarta foster? Hvem som närmare känt Konung Gustaf III måste medgifva, att ingen kunde vara i det enskilta lifvet mera öppen och oförställd än han. Hans umgänge skulle, det förutan, ej hafva varit till så hög grad älskansvärdt. På politikens bana uppträdde han deremot likasom i fulla rustningen af sin klokhet och sinnesstyrka. Det var här hans Konungalif. Om intrycken af dess missöden och vidrigheter, intrycken af motstånd och faror, af stämplingar, otack och trolösheter, sällan eller aldrig uppenbarade sig i hans anletsdrag, månne

ej orsaken dertill mindre låg i hans förmenta djupa förställningskonst, än i den karakterskraft, som upphöjde honom öfver händelserna, och som gjorde att hans inre fattning verkligen föga rubbades deraf. Han visade sig lugn, och kunde vara det, emedan han alltid behöll känslan af de tre goda stödjepunkterna: sina fienders underlägsenhet, nationens kärlek och geniets utvägar att styra händelseloppet. Liksinnigheten hos honom behöfde alltså ingen förställning. Kanhända vill man såsom bevis derpå åberopa sig hans politiska strategi: huru han vanligen med tystnad ansåg sina motståndares anläggningar, låtsade ingenting märka, och lät dem till en viss gräns ostördt fortfara dermed: då han på en gång, likasom med ett lejonsprång, öfverraskade dem och kastade dem under sig. Men när under Gustaf I:s tid Dalkarlarne stormade till Westerås, och under sjelfva Konungens ögon med våldsam hand återtogo sina klockor, hvad gjorde då denne store man? Han höll god min, och såg derpå med kallsinnighet. De fingo sedan lära att ångra sig. Gustaf III öfverträffade vida sin odödlige stamfader i förmågan att styra sina sinnesrörelser. Han ogillade dessa häftighetens öfverilade utbrott, som blott förråda tanken utan att utföra den, och visste afbida rätta stunden, icke att hämnas, men

att hämma ofogen. I två ord: han var *god* och *stark*. Den första af dessa egenskaper gjorde, att man icke ville förmoda den sednare. Derifrån förvillelsen. När då åskan på en gång slog fram, utan att förebådas af någon mulen himmel, när han ändteligen tvangs att med stark arm nedtrycka obändigheten, utan att man anat, hvarken stunden eller medlen dertill; när man, kort sagdt, bedragit sig sjelf på honom genom sitt eget oförstånd, då ropades i harmen deröfver, att det var han som handlat på ett förställdt och bedrägligt sätt: likasom ärligheten ålade att sjelf uppskaka sina sofvande fiender, att vägleda deras tanklöshet, och att förekomma deras missräkningar. Förgäfves nyttjade Konungen sina framgångar med det största ädelmod. Det var, sade man, blott ett prål af storsinnighet. När han åter en enda gång straffade, tvungen af nödvändigheten: då var det masken som bortlades, och hans Tiberiska natur som framträdde oförklädd. Stunden dertill var nu trygg, sades det, sedan han genom sjutton års förställd godhet lockat sina motståndare, att mera än klokt var förlita sig derpå.

Man har ofta sagt, att argheten ger förstånd, men som det synes, åtminstone icke den politiska argheten. Vill man tvertom se till hvilken

grad

grad af oförnuft hon kan utsväfva, och hvilka de-gar af tjockt vanvett hon kan anmoda oss att ned-svälja, återkalle man blott i kort begrepp hela systemet af lögnsagorne om denna Konung och hans barbariska ränker. Utan annat ändamål, än att oförmärkt betäcka en skuldsumma af ganska måttligt belopp, beslutar han de ofantliga omkost-naderna af ett krig, som går att under tre långa fälttåg uttömma nationens blod och krafter. För att äga en förevändning dertill, enlig med regerings-formen, låter han i Stockholm på Operans skräd-darverkstad förfärdiga ryska uniformer; låter eg-na troppar förkläda sig deri, angripa egen gräns, misshandla och förderfva egna undersåter. Alltså hundradetals lefvande vittnen till illbragden, hvar-af (underbart nog!) intet enda någonsin låtit hö-ra sin röst. När han åter snart finner, att det krigiska företaget ej vill lyckas, tillställer han i Arméen ett uppror emot sig sjelf, hvars hufvud-män efter hans egen föreskrift kasta sig i fien-dens armar, och påkalla dess mellankomst. Ändte-ligen, och för att afskölja sig sjelf svärtan af denna skamlighet, låter han efter kriget dömma fem af dessa till döden, och en af dem lemnar verkligen sitt hufvud på stupstocken. Jag frågar ej, om i allt detta finnes något menniskoförstånd:

hvar och en kan dömma derom. Jag frågar blott, sedan man låtit Gustaf III sjelf tillställa Anjalaförbundet, hvarföre man låtit saknas i taflan af hans illfunder, att han äfven sjelf laddade pistolen åt Ankarström, och slipade hullingarna på mordknifven, som ämnades att utslita hans inelfvor?

Det gifves hederliga sinnen, som afsky smädelsen, men hvilka med desto strängare allvar dömma denna Konung, för hvad de kalla hans yppighet och misshushållning, i både personlig mening och riksvårdande. Jag vill tro, att han ej tänkt sig mycket djupt in i StatsEkonomiens nyare grundsatser; men att hafva ur den aflägsna hopen framsökt en man, sådan som den unga *Weserman*, och att med en lika så ädel som förståndig envishet ha skyddat hans bemödanden, i trots af motskrik och motviljor: denna förtjenst om Statshushållningen, skulle den ej böra synas åtminstone lika så konungslig, som att sjelf fördjupa sig i kalkylens och teoriernas labyrint? Öfver förebråelsen för slösande yppighet har jag blott min förundran att uttrycka. Denna beskyllning, är den ej en ibland de hundrade, som af agget utströddes, och hvilka lättsinnigheten gladde sig att upphämta och kringbära. Gustaf III gjorde en utrikes resa och tvenne karuseller. Det samma

gjorde ock hans son och efterträdare; men jag har ibland hans fel icke hört nämnas slöseriet. Gustaf III:s hof var utan tvifvel gladare, lifligare, än något af de påföljande, men var det präktigare, yppigare? Jag tror det icke. Under sex års tid som jag vistats i detta hof, och haft tillfälle att ganska nära betrakta Konungens lefnadssätt, minnes jag mig ej, hvarken till boningsprakt, bordsanrättning, stallstat, eller öfriga delar af hans hofhållning, hafva sett något som borde anses öfverskrida en regerande furstes nödtorftiga värdighet. Snarare uppfylles vid åtankan härpå hela mitt minne af motsägande hågkomster. Deremot använde han visserligen stora kostnader på hvad som kunde bereda nationens nöje eller odling, dess nytta eller ära. Han anlade vägar, broar, lustparker; uppförde palatser, spektakelhus, minnesvårdar; gjorde inrättningar till språkets och litteraturens förkofran. Men denna ädla yppighet blef nationens, lika så väl som Konungens, och delades af honom med sitt folk. Lägger man härtill de ännu vida större summor, som uppgingo till myntets stadgande, till uppbyggande eller förnyande af begge flottorne m. m., under det att statsinkomsterna alltid behöllo samma otillräcklighet; så torde en ökad skuld af några millioner vid krigets början

år 1788 rimligen låta förklara sig, utan allt behof af något förödande slöseri. Jag hänskjuter denna förmodan till en rättvisare framtids afgörande dom.

Man har ej orätt då man säger, att en konungs ädlaste föremål, likasom den högsta ära han kan förvärfva åt sitt namn, består i hans folks inre välstånd, och i den kloka sorgfälligheten af en regering, som lemnar åt de uttömda eller början de krafterna tid att fullborda sig. Allt detta äger sin grund; men först af allt måste en sådan regering göras möjlig. Ar den det, utan en viss stadgad makt, som kan efter fastställd plan fortsätta sin verksamhet? Är den det, under skakningen af partier, som tillika med hvarandras välde omstörta ömsevis äfven hvarandras beslut och anstalter? Är den det, under ett skamligt beroende af utländsk vilja, hvars afsigt och fördel aldrig varit andra, än en sådan stats inre söndring, med deraf följande vanmakt och yttre obetydlighet?

När man då, i sina omdömen öfver konungavärde, alldeles icke vill skatta andra förtjenster, än en god ekonomisk förvaltning, och som tonen nu är, ropar emot hvarje annan storhet af mod och bragder, såsom ett fåfängans bländspel, ett begär att låta tala om sig; tänker man då verk-

ligen så rättvist och förnuftigt, som man vill synas göra? Befinner sig ej ett land verkligen stundom i tillstånd, att bättre behöfva ett hjeltesinne på thronen, än ett stort snille för finansväsendet, ehuru förträfflig denna sistnämda egenskap ock må böra erkännas? Det gifves, tänker jag, ännu andra föremål för hjeltekraften, än krigsära och segerplaner. Detta inre välstånd, hvarom man ensamt vill höra talas, huru ofta förutsätter det ej ett villkor af ingen ringare svårighet, än att först ifrån grunden ombilda och betrygga en statsbyggnad, som genom anarkiska stormar redan skakas i sina innersta fogningar och hotar att omstörta? Eller hafva vi till den grad förgätit alla historiska exempel, att vi skulle tro något nationellt välstånd kunna födas och tillväxa under en fortfarande politisk upplösning? Antingen upphörom då att dömma konungar, eller bedömmom deras förtjenster, som förnuft och billighet fordra, efter tidernas behof som bildat och påkallat dem.

Man har sett, att halfsunkna stater endast genom en klok förvaltning uppstigit å nyo till välstånd och anseende, så länge de inre krafternas sammanhållning och förnuftiga ledning icke blifvit i dem alldeles omöjlig; men aldrig såg man stater, som genom det vilda, inbördes kifvet, för-

lorat både yttre trygghet och inre samband, någonsin räddas från undergång, utan genom den tyglande styrkan af en verklig hjeltesjäl, som hvarhelst den behöfves och saknas icke låter genom någonting ersätta sig. Dess tillvarelse och framträde upphöja väl ej nödvändigt nationen till välstånd och blomstring; men hon löper i motsatt händelse faran, att snart förlora sjelfva sin politiska existens. Jag tillåter mig ej att säga mera härom. Men den store man, som åt vissa försvundna eller försvinnande stater förmått att i tid återgifva denna styrka af inre förening, skulle måhända äga större anspråk på deras tacksamhet, än den som ur jorden, bergen, hafven förstått att framtvinga åt dem de största rikedomar. Ty vi hafva sett af exempel, huru litet blotta välmågan är ensamt tillräcklig att skydda ett folk, när splitets frö sväller frätande i dess innersta barm. Och mången stat tackar efter ett århundrade eller mindre tid hushållaren för sin blomstring, som i detta sitt lyckliga tillstånd förgäter att tacka hjelten och lagstiftaren, derföre att den ännu är till och kan åtnjuta det.

Jag ville här sluta; men reseförtäljarens otillbörlighet tvingar mig att ännu tillägga ett ord. *Gustaf III:s förlust,* säger han, *beklagas i denna stund blott af målare, komedianter och enskil-*

ta gunstlingar. Denna skamlöshet går för långt. Bokskrifvare! Nationen sörjer honom, och hade snart vid tidningen om hans död på ett blodigt sätt uttryckt sin smärta. Af alla dem som genom deras embeten stått under hans närmare befallningar; af alla dem som tillhört hans hus och hans uppvaktning; af alla dem som genom någon hedrande egenskap ådragit sig hans uppmärksamhet; jag vågar säga, af alla dem som lyckan förunnat att på något sätt nalkas honom, eller af oväldiga rykten undfått hans sanna skillring, lära väl få gifvas, som ej med djup rörelse begråtit hans bortgång. Längst opp i Finnmarken har ni sjelf träffat bland edra skjutsbönder förtjusta loftalare öfver denna Konung. Borgerskapet i hans fordna hufvudstad uppreser åt honom i denna stund en präktig ärestod. Äfven de bland utländska författare, som strängast dömma honom, erkänna att han genom sin höga anda skulle, om han lefvat, mäktigt verkat på tidshändelserna. Han har gifvit sitt namn åt det tidehvarf han hos oss bildade, äfvensom åt talrika skaror af tillgifna, förenade inbördes genom den religiösa vördnaden för hans minne, likasom fordom bekännarne af vissa heliga öfvertygelser. Ingen Svensk Konung, utom Gustaf Adolf och Carl den XII, har till den grad som han uppväckt för sig den

allmänna känslan, eller lemnat efter sig så många hjertan uppfyllda deraf. Och huru skulle det vara annorlunda? När man genom tvenne revolutioner räddat tvenne gånger sitt land från undergång och kufvat mäktiga motståndare; när man i tjugu år försvarat dess sjelfständighet emot främmandes statslist och jettestyrka; när man stiftat lagar, realiserat myntet, uppbyggt flottor och fästningar, återställt gammal krigsära, förskönat sin hufvudstad och upplyft nationen till en högre kulturs njutningar; då är man i sanning ej mera en vanlig man. Bär man dertill ett bröst, öppet för sanning och rättvisa; en varm känsla för allt stort och ädelt; ett faderligt hjerta för sitt folk: huru skulle då detta folk se utan förtviflan en sådan Konungs blod rinna för mördarens hand? Huru skulle han efter sin död endast saknas af målare och komedianter? Nedriga smädelse! Men man bjuder förgäfves till att ljuga för historien, och att ända till löjlig litenhet hopkrympa den hatade storheten. Tiden och sanningen skola taga hans ära i sin omvårdnad, och skola bele det orimliga försöket, att med små fel bortskymma stora dygder. För mig, som ej skall upplefva deras rättvisa, återstår blott att tro hvad jag sjelf sett. Ehuru född på långt afstånd ifrån thronen, ville dock mitt öde, att jag skulle

blifva ett nästan dagligt vittne till den sista stormiga delen af hans lefnad. Jag har sett honom midt i stormarna, stor och liksinnig; upphöjd öfver händelserna och hvälfvande dem med en lugn, men säker styrka; alltid öfverlägsen, men alltid ädelmodig; kraftig och mild, fruktansvärd och faderlig; ändteligen, på sjelfva dödsbädden, sublim och förlåtande. Ofta, och icke utan innersta rörelse, hopsamlar jag i min föreställning de särskilta storhetsdragen af denna ovanliga man, och anställer deröfver mina betraktelser, likasom man under vandringen omkring en ryktbar fornlemning, återkallar i sin inbillning skönheten af dess sammansättning, och slutar af de kringliggande massorna till den fordna storheten deraf.

Om Sällheten eller Osällheten af det menskliga lifvet.

I ungdomen är man sällan olycklig, fast man ock skulle synas det. Fattigdomen är ett intet. Äfven sjukdomen, den känbaraste af alla olyckor, förtrycker mindre. Den är ej då ännu detta naturens aftagande, som påminner om en förlorad styrka, om bräckligheter och grafven: den är ett tillfälligt ondt, som naturen trotsar och merendels öfvervinner. Man har ännu inga afsigter och ingen fruktan; man är i verlden, likasom nyss anländ i ett främmande land, hvars behag man begärligt öfverfar, lemnande åt framtiden besvärligheterna af en bosättning. Förmålens nyhet, sinnenas liflighet, förströelserna, sorglösheten, hoppet, allt sammanstämmer att göra lifvet angenämt. Om man tänker på framtiden, är det mindre med bekymmer derom, än för att smickra sig deraf. Man har ännu ej mätt sin styrka; man tror hon skall förslå till alla företag. Man har ej pröfvat lyckans frikostighet; man hoppas att hon skall ingenting förneka.

De som vid framlidnare ålder finna lifvet ännu behagligt, hafva synts mig vara till större delen sådana, som afgjort hvad de söka, valt si-

na ändamål, och sträfva dertill med framgång. Den som älskar rikedomar och vinner dem, äreställen och befordras, vettenskaper och gör sig ett namn, välde och regerar; alla dessa klaga ej öfver lifvet. Den endast, som målar sig för sin inbillning en sällhet, den han ej når, ej har hopp att hinna, han är olycklig.

Sällheten, (det är nödvändigt att säga detta) är ej ett med nöjet och förströelsen. Det gifves nöjen som öfverrumpla och förtjusa. De kunna, genom ett lyckligt sammanhang af händelser, följa tätt på hvarandra, ja stundom uppfylla en stor del af lifstiden, och visserligen synes er en sådan lefnad ganska afundsvärd. Men skåda för och efter; träng er in, att jag så må tala, emellan dessa lyckliga stunder; betrakta tomheten, otåligheten och vämjelsen emellan hvart rus de gifva; ni skall då finna, att nöjet är ej sällhet, och att till denna sednare fordras tvenne ting: ett afgjordt ändamål för sina önskningar, och en fortskridande framgång dertill.

Deremot, likasom ni från en sammanhängande kedja af nöjen icke kan sluta till en menniskas verkliga lycksalighet; så kan ni också ej, från en lika sammanhängande kedja af vidrigheter, med trygghet sluta till dess olyckliga tillstånd. Det ena och andra beror af det föremål hon valt

för sina käraste önskningar, och af framgången dertill. Denna framgång är för sinnet detsamma, som helsan för kroppen. Man kan slita mycket ondt, och behålla den; man kan deremot äga tusende utvertes förmåner, föra den beqvämligaste lefnad, och dock borttäras. Det är ej skammen, som fräter den girige, det är penningskadan; ej penningskadan, som dödar den ärelystne, det är vanhedern. Penningen för den ena, anseendet för den andra, se der deras stora ändamål. Den som vinner sitt, eller håller på att vinna det, är säll. Och den som vunnit det? Derom blir en annan fråga.

Se flyga en skock af tranor. En är främst och styr kosan. Så alltid något af begären i menniskosinnet. En krigshärs ära dömmes ej efter dess strödda partiers lycka eller missöden; efter framgången af chefens planer dömmes den. Så måste också en menniskas sällhet dömmas efter den passionens framgång, som beherrskar de öfriga. Denna passion, är den låg, usel, farlig, öfverdrifven, utan medel, fäst vid obeständiga föremål, såsom skönhetens företräden eller lyckans; döm sällheten derefter.

Några hafva flera ändamål, flera passioner. Dessa blifva aldrig fullkomligt sälla, ty de åstunda för många saker. Deras sällhet är ett af dessa

mycket krångliga urverk, som nästan aldrig gå rätt väl; men de blifva ock sällan rätt olyckliga, ty de hafva alltid ett hopp till tröst, om ett felar dem. Deras önskningar, på detta sätt delade emellan flera ämnen, äro derigenom hvar och en för sig svagare. Bernis, poet och statsman, tröstade sig under förtretligheter i begge slagen, ömsevis af framgången i begge: likasom en man, gående i en ler-dy, söker till skiftes fäste med den ena foten, under det han sjunker på den andra. Filosofen Baco höll Kansleren uppe. Jag vill säga dermed, att den store mannen genom sin reputation tröstade den stora herrn öfver förlusten af sin. Personer af någon utmärkt sinneskraft dela sig likväl sällan med likhet mellan flera ändamål; det är blott lyckans och snillets ära, som någon gång ersätta hvarandra.

Huru mycket den fortsatta framgången till ett visst ändamål är enlig med menniskosinnets natur, och huru visst det är, att all stor tillfredsställelse, verklig eller inbillad, uppkommer deraf; det bevisas af ingenting klarare, än derigenom, att fördelar af högst olikt värde fägna sinnet, icke efter måttet af deras storhet, utan efter deras förhållande till den rådande böjelsen. Det gafs den magnat i Ludvig XIV:s hof, som, fastän eftersatt af kreditorer, skulle hafva föraktat ett vexel-

bref emot en nådig nick af monarken. Ännu ett bevis af denna sanning är det intresse man ofta tager, äfven för det svåraste eller torraste yrke, när man gjort det, sedan längre tid, till ett föremål för sitt bemödande. Det blir derigenom ett ämne för fortsatta önskningar; och hvarje framgång, tillagd till de föregående, förstoras derigenom och ger njutningar, som andra ej kunna begripa. Jag har sett flugfängare, som trotsat hunger och törst, för att kunna sticka en nål mera i sina korklådor. De kallaste föraktare af det menskliga lifvet lefva ej utan ständiga föremål för deras önskningar. Fontenelle arbetade nästan ett århundrade för anseendet af lärd man och bel-esprit. De som ej kunna syfta så högt, fästa sig ofta vid ganska små ändamål; hvilka, ehuru de stundom gå i litenhet ända till det löjliga, likväl ej underlåta att göra, för ett stort antal af stunder, små sinnens sällhet. Sinnet måste syfta till något, eller tråna; och den har gifvits, som i brist af högmod, kärlek, girighet eller lyckans omsorger, funnit sig väl af att samla piphufvuden af alla sorter och storlekar.

Hvar menniska har då något eller några föremål, hvartill hon i synnerhet syftar, hvaromkring hennes inbillning med ett ljuft behag sväfvar, och efter framgången hvaraf hennes sällhet

eller osällhet i alla lifvets tillstånd kan mätas. Den större hopen, som vanligen har till föremål blott födan, hvilan, ett litet anseende, en liten välmåga, är derigenom ej mindre säll, men mindre lätt olycklig: först, emedan dessa ändamål sällan vinnas till den fullkomlighet, att bemödandet afstannar; och för det andra, emedan under vidrigheter hoppet alltid underhålles af sjelfva begärets måttlighet. Menniskor deremot af större egenskaper, större föremål, eller blott af ifrigare begär, njuta kanske lifligare; men (så har naturens hand afvägt rättvisan) dessa äro också lättare olyckliga, mer olyckliga. De äro i förhållande till den allmänna hopen, hvad seglaren är till vandringsmannen; de flyga öfver afgrunder, men med fara att deraf uppsväljas. Vinden som för dem emot sällheten, för dem äfven ofta i qvaf. Hvarken förmåner eller vidrigheter betyda något för dessa, utan så vida de hindra eller befordra deras herrskande passion i farten till sitt föremål. Alla olyckor som dermed intet sammanhang äga, äro för dem likasom öfvergående sjukdomar, hvilka ej hindra helsan att återkomma. Men den enda, som tillintetgör deras mest älskade föreställningar, är för dem obotlig; den likasom förstör deras sinneshelsa, och kastar dem i ett kroniskt lidande, hvaraf de långsamt uttäras. En skönhet,

som förderfvas af kopporna; en äresjuk minister, som kastas ifrån styret; en bel-esprit, som illa misshandlas af kritiken; en häftig älskare, som förlorat föremålet för sin ömhet: se der ofta uslingar för hela lifstiden.

Man kan af hvad redan blifvit anfördt lätteligen inse, både orsaken till vår mesta osällhet, och medlet att bota, eller, rättare sagdt, förekomma den; ty en gång inträffad, botas den sällan: den måste förekommas. Det har visserligen sin grund, hvad så ofta blifvit upprepadt, att menniskors väl eller ve består oftast i blotta inbillningen; men detta väl eller ve är derföre icke mindre verkligt. Mången tar döden af en händelse, hvaröfver en annan skulle lätteligen gifvit sig tillfreds. Racine dog af förtrytelse, påstås det, öfver ett stickord som Ludvig XIV säges hafva fällt om honom. En miljonär uthärdar ej förlusten af halfva sin egendom, oaktadt flera familjer skulle lefva rätt lyckliga med hvad han ensam har ännu öfrigt. Och hvaraf kommer detta? Jo, deraf att man uppfyller inbillningen med föreställningen om vissa sakers förträfflighet, och vänjer sig så att fästa dervid sitt behag och sina önskningar, att man sedan, hela lifstiden igenom, förblifver likasom sammanväxt med detta begär,

och

och kan genom intet medel åtskilja sig derifrår, eller utplåna det ur sitt sinne. Man är ej till, utan i och genom den känsla njutningen deraf skänker. En hofman, sådan som Racine, full af högmod och känslofinhet, föreställde sig på den tiden ingenting herrligare, än att lysa framför, eller åtminstone bredvid de öfrige, kringstrålad af konunga-gunsten. En ovanlig förmögenhet ger åter i annat afseende ett företräde, som ej mindre ljuft smickrar inbillningen, och som man ej förlorar, utan att sakna, så till sägandes, en del af sig sjelf. Ty ännu en gång, hvad är man sjelf i denna bemärkelse? Hvad annat, än föreningen af sådana känslor och föreställningar, som man genom lynne, uppfostran, lefnadssätt och andras efterdömen, småningom antagit, och hvarifrån det snart icke står i ens makt att vidare afsöndra sig?

Men om nu så förhåller sig, hvad är det då som gör våra flesta och största sinnesqval? Jo, att vi välja vanligen föremålen för våra önskningar, mera med inbillningen, än med förnuftet, och att vi fästa oss oupplösligen dervid, innan vi ännu hvarken äga nog omdöme, eller gifvit oss nog rådrum att urskilja, huruvida det, hvartill vårt

begär syftar, icke är en sak, antingen långt öfver våra egenskaper, eller åtminstone oberoende deraf, underkastad en blind slump och alla lyckans nycker. En ung skönhet, uppfostrad i hof, med ständiga exempel för ögonen af könets välde, af den dyrkan skönheten åtnjuter, af de förtjusande nöjen som omgifva den, och af alla dess lysande eröfringar, skall innan kort finna all annan sällhet i verlden ringa emot denna, och helt och hållit vända deråt alla sin själs begär. Om en sjukdom vanställer hennes ansigte; om en ogunstig lycka tvingar henne att göra ett parti under hennes hopp: var viss, att verlden har för henne ingen sällhet öfrig, och att hon, i samma tillstånd som skulle göra lycklig en annan, medelmåttigt fåfäng, skall bortträna i saknad af de större fåfängligheter, hvarvid hon fästat sina önskningar. Af samma orsak blir också den ålder, då behagligheterna försvinna, en vanlig gräns för könets lycksalighet. Det gör ifrån den tiden ofta intet annat, än förtäres af en hemlig ledsnad, som det förgäfves söker att bortgömma under larfven af en tvungen förnöjsamhet. På lika sätt förhåller det sig med karlarne. Deras ännu varma inbillning, lifligen träffad af de lysande uppträden, som de se omkring sig, af ära, snille, rikedom, betydenhet, fäster ofta, för alltid, vid något af

dessa föremål hela deras traktan. De blifva i kraft deraf utan hjelp olycklige, om det händer, som ty värr inträffar, att de svikas, antingen af sin lycka eller sina egenskaper.

Det måste likväl gifvas en sällhet, möjlig att äga i alla tillstånd, så snart man ej plågas af brist eller sjukdom, med hvad slags egenskaper man för öfrigt må vara begåfvad. När jag säger sällhet, menar jag, enligt hvad förut är anmärkt, föremål för våra önskningar. Det hör förnuftet till att uppleta dessa föremål, på en gång oberoende af lyckan, och svarande mot våra verkliga natursgåfvor. Men som inbillningen nästan alltid löper i förväg för eftertanken, och som förnuftet merendels är en sen frukt af erfarenheten, så är det också lika ofta ett otillräckligt botemedel emot det redan inrotade onda. Förnuftet blir då, som Pope säger tillbedjansvärdt: *en sträng anklagare, men en hjelplös vän.* Det onda som ej kan botas, måste då, jag upprepar det, förekommas; och på hvad sätt kan detta ske, utan genom uppfostran? I uppfostrarens händer ligger, att jag så må tala, barnets, ynglingens inbillning, och med den ofta hela dess framtida sällhet. Förstån då J föräldrar och lärare, förstån då sjelf-

ve, hvad som utgör en förnuftig varelses sällhet, och prediken det, yrken det, icke genom torra reglor, som ingenting säga till inbillningen, eller meningslösa fraser, som uppfylla örat och lemna själen tom, utan med egna lifliga efterdömen och ett förståndigt val af andras. Visserligen har en förnuftig mans eller qvinnas sällhet, likasom flärden, sin sinnligt sköna sida. Omkringstängen tidigt barnets inbillning med dessa rörande taflor; gifven deråt all den intagande skönhet hvaraf J ären mäktige, och veten, att om naturen, i allt sig lik, alstrar sjukdomen efter samma fysiska lagar, som hon underhåller helsan och krafterna, så ges ock, på samma sätt, för att leda menniskosinnet till en förnuftig och moralisk sällhet, intet annat, åtminstone intet säkrare medel, än just detsamma, genom hvars vårdslösade och förvända bruk det störtas i dårskaper och olycksalighet. Och detta medel, det är *Inbillningsgåfvan*. Intagen den för visheten och dygden; d. v. s. gören ej dessa till en tom katekes af pligter, utan till en sann och liflig tafla af det menskliga lifvets värdiga sällhet. Inbillningsgåfvan är allt hos menniskan. Det är genom den hon regeras. Sjelfva förnuftet måste tala till den, eller hålla till godo, att med sina råd och reg-

lor ingenting uträtta. Vetom då att betjena oss deraf. Kanhända ligger deri nästan hela uppfostrarens vishet. Tänken derpå, J få, som läsen detta med uppmärksamhet, och som ej kasten det ur händerna, derföre att det ej finnes deri något att skratta åt.

Tal emot Äktenskapsskillnader,
Hållit inför folket i Athén *).

Jag känner hela faran, Athenienser, att synas inför eder såsom talare. Jag vet hvilka mästare J ägen i denna konst. Men desse store män, hvarföre tvingar mig deras tystnad, att i dag bryta min? Min ålder har framskyndat redan långt öfver det trettionde året, utan att jag någonsin tillförene deltagit i edra öfverläggningar.

Vore frågan om ett förbund med Philippus; eller att i kamp för krigsäran uppoffra mot Spartiaterna 10,000 ädla ynglingar, skulle jag lemna åt Criton, eller Lycosthenes, eller Cimon Isocratis lärjunge, att inför eder afgöra eder stats fördelar. Det närvarande ämnet är af en annan natur. Det angår de innersta banden af eder stat, som J stån färdige att upplösa: det angår hvar medborgares husliga sällhet, som J landförvisen ur edert samhälle. Det är dens rätt att här tala, som under hela sin lefnad icke ägt ett annat begär, eller sökt en annan lycka.

---

*) Det lär knappt behöfva anmärkas, att ofvanstående rubrik icke innehåller någon historisk verklighet, och att detta lilla stycke i grunden icke är annat, än ett slags försök att imitera den grekiska talekonsten.

Hvad tänken J, Athenienser, då J upprifven äktenskapen, och inskrifven deras förakt ibland edra lagar? Veten J ej, att ett folks förfall alltid följer sedernas? Att den allmänna styrkan är en sammansättniug af den enskilta? och att en upplöst huslefnad måste ändteligen blifva de största väldens undergång? Eller då J gån att med edra härar möta edra trotsande fiender, hvarföre bannlysen J ej äfven från eder krigskonst denna förening af leder, dessa inre band af sammansatt styrka, som J tvertom med så stor omsorg underhållen?

Eder stad är full af olyckliga äktenskap. Och hvem känner det ej? Välan, ropen J, hvilken dårskap är ej då, under dessa lagar, äktenskapets eviga band? Edra fäder, Athenienser, voro emellertid lycklige genom denna dårskap; hafva de ej ägt er vishet, eller ägen J ej mera deras dygder?

Jag har hört edra sofister. Hvari består, fråga de, äktenskapets väsende? I kärlekens nöjen. Välan, tillägga de, nöjets väsende är frihet. Eller om samhällsordningen verkligen fordrar tvånget af en borgerlig inrättning, hvarföre gör man af denna inrättning ett lifstidsok? Tillåtom åtminstone den olycklige att bryta sina fjettrar.

Så, Athenienser, så tala edra fåfänge vise; så gensvara edra trolösa makar och edra lättsin-

niga ynglingar. Mig synes, som frågan vore om en högtidsmåltid, dit man skyndar för att frossa, och hvarifrån man flyr med vämjelse, då man är öfverlastad.

Men naturen är starkare än förvillelsen. Det fordras, för att utrota henne, århundradens ursinnighet. Medborgare, undantagen edra hustrur och edra barn, för hvilken uppoffren J edert blod? För hvilken försvaren J dessa murar, inom hvilka sedan de tappraste ibland eder föga finna andra, än mäktiga som förtrycka, rivaler som förfölja, eller otacksamma landsmän, som uppoffra er åt någondera?

Hvarföre suckar den biltog dömde? Eller hvarföre släpar han sig i en mantel, höljd af stoft, med rifna hår och blekt ansigte inför eder, att bönfalla om förskoning? Är det åsynen af edra stoder, edra skådespel och edra präktiga fester, som han bäfvar att förlora? Athenienser, bedragen eder ej. I någon gömd hydda sitter visserligen en hustru som han älskar, gråtande lutad öfver sin nyfödda son, eller en af ålder darrande mor, hvars ögon skola slutas innan hans återkomst. Undantagen dessa band, och han äger ej mer ett fädernesland, eller han finner det allestädes bättre, än der han förföljes.

Naturen gjorde mannen att nppoffra sin möda åt samhället, och satte hans belöning derföre i den husliga sällheten. Athenienser, misstron en medborgare, som föraktar denna sällhet.

Alla borgerliga omsorger, varen derom försäkrade, blifva den förutan beständiga offer: och hvilket hjerta uthärdar dem? Blott ett sådant, hvars fåfänga betalar, eller ville betala sig med er frihet, ert blod, eller edra skatter. J hafven ägt ibland eder hjeltar utan seder. De hafva lyst, de hafva gjort eder stad fruktansvärd; men de hafva skakat den. Viljen J känna en god medborgare? Sen till om han högaktar naturens första pligter. Gifven akt på honom, såsom man och husfader. Undersöken hans ståndaktighet emot maka och vänner. Tron mig, tron eder egen erfarenhet. Det är ur skötet af en värdig huslefnad, som de utgått, dessa manliga själar, hvilkas vishet grundat eder borgerliga styrka, eller hvilkas bröst varit statens säkraste murar emot dess fiender.

Förekasten mig ej äktenskapets oordningar. I alla samhällen finnas sådana: och likväl lefva vi i samhällen. Skullen J väl återgå till skogarne, derföre att tyranner stundom undertrycka eder, eller inbördes krig bloda edra torg och edra altaren? Svaren mig, J föregifne verldsvise, hvilket

behof, hvilken njutning gaf naturen åt menniskan, hvarifrån ingen oordning härleddes, ingen olycka drog sitt ursprung, kort, hvars verkning till väl eller fara icke blifvit satt i beroende af hennes egen pröfning och visa förhållande? Hvilan, sömnen, dessa välgörande drufvor, åt hvilkas uppfinnare J egnat altaren, sjelfva den nödvändiga föda, som ger krafterna och lifvet, hafva de ej alla sina offer, det vill säga, sina dårar, som med ett tanklöst begär deråt öfverlemna sig? Hvarföre påstån J då, att bland så många ämnen, finna äktenskapets sällhet ensam oberoende af den nödvändiga vishet, utom hvilken hela naturen blir menniskan fiendtlig?

J påstån det ej, svaren J. J viljen blott möta dessa oordningar i den punkt, der de begynna, för att just der afskära deras lopp. Derföre inskränken J giftermålets förbindelser till de friaste villkor. Bedragne tänkare! trön J då vinna edert ändamål derigenom, att J gören vänskapen, hjertats förtjusning, och den husliga sällheten till ett kontrakt på tid? Derigenom, att J förändren äktenskapet till ett lättsinnigt försök, utan följd, som hvar dag kan vågas och rättas? Derigenom, att J, långt ifrån att öka, förminsken nödvändigheten af inbördes foglighet och förekommande omsorger? Derigenom ändteligen, att

J från åtnjutandet å ömse sidor utesluten äganđet, som ensamt fäster hjertat, och borttagen, äfven från den frivilligaste förening, säkerheten, så nödvändig till all sällhet?

Skönjen J då ej, medborgare, att J ej blott, som J menen, till formen förändren, utan i dess natur tillintetgören denna samhällets första inrättning? Sen J ej, att det af denna fega upplösning djupare skall förstöras, än af despoters förtryck och krigens härjningar? Och ett sådant förslag emottagen J med begärlighet? Några lättsinniga hufvuden underkufva eder. De våga till er undergång, hvad ingen tyrann dristat, hvad inga härar kunnat, och finna icke näpst, icke afsky, utan bifall!

Hvilken är den ibland eder, Athenienser, som, utan rörelser af en ljuf känsla, återkallar i sitt minne det tak, hvarunder hans barndom skyddats? den jord, hvars färgor gladde hans första blickar? den mor, vid hvars bröst han smakade lifvets första sällhet? den far, vid hvars hand han, ännu stapplande, emottog de första intrycken af er vackra stad? de syskon ändteligen, de jemnårige, bland hvilka han framlekt åren af sin oskuld? Är det ej vid dessa namn, dessa personer, dessa ämnen, som fäderneslandets uppvaknande kärlek i sitt första ursprung fäster sig?

Är det ej från dessa första lycksaliga känslor, som vänskapen, troheten, ädelmodet, alla menskligketens ädlaste rörelser, likasom från deras rot utsprida sig? Välan, medborgare, hvad tänken J, då J utsätten denna rot för faran, att i sjelfva sitt späda ämne förtrampas eller uppryckas? Och hvad annat gören J, då J småningom förskingren de första ursprungliga samhällen, i hvilkas uppvärmande sköten den blott kan födas och tillväxa? Då J gören, till böjelser, tänkesätt, lefnadsöden, edra afkomlingar till redan från vaggan öfverlåtna offer af en vild äfventyrlighet, hvilken, tron min spådom, eller tron snarare eder egen lättsinnighet, icke skall fela att gränslöst utbreda sig.

Athenienser! viljen J för er stat känna värdet af naturens heliga rörelser? Viljen J undervisas huru långt edra sofisters drömmar från henne afvika? Betrakten då denna modiga yngling, återkommande ur striden, höljd af lagrar och blod. Hvart hasta hans första fjät? Vill han ej först krönas af en fars bifall, hvars namn han hedrat? först öfverstråla med skenet af sin ära den lyckliga mor, som skänkt honom åt fosterlandet? Detta begär, det första i hans hjerta, har det ej gjort hans mod och er seger? Eller om hans bröst gömmer ett ännu lifligare; om det öppnat

sig för kärleken; om det retas af högmodet, att i kraft af förtjenster röra en skönhet; för hvilken ibland dem har han vågat dessa bragder af mod? uppburit dessa djupt inskurna sår? genombrutit dessa skogar af fiendtliga svärd? Månne för den, som darrar att för alltid fästas vid hans öden? som vill försöka att några månader fördraga honom? Nej, medborgare, nej, för den endast, som evigt, evigt ej vill andra öden, än dem hon finner med honom; som med honom, lycklig eller förlorad, störtar sig ovillkorligt i bojan af oupplösliga skyldigheter, och som, ett af begge, måste göra hans lefnads sällhet, eller sin lifstids olycka.

Så känner naturen. Men tron henne förvillad. Upplösen dessa husliga föreningar, det vill säga (ty sådant är menniskohjertat), gören dem upplösliga. Utplånen småningom ur tänkesätten lättsinnighetens vanära. Gören äktenskapet till en fest åt nöjet, makars sammanlefnad till ett försök på tid. Öppnen vägarna dem emellan för misstroendet, svartsjukan, egensinnigheten. Bespotten religionen af deras band. Låten slägterna uppväxa, utan ämnen för hjertats första känslor, utan begrepp om husliga förbindelser, utan att från första åren genomträngas af deras varme; och allt, varen derom försäkrade, allt skall omsider förstenas till en kall likgilltighet. Källan

till alla ädla rörelser skall förtorkas. Makar skola blifva främmande för makar; föräldrar för barn. Och under det alla slägter på detta sätt omkastas i en oupphörlig förblandelse, i en beständig vexling af ingångna och brutna förbindelser; under det att all helgd derifrån bortskämtas; under det sjelfva samfundslefnadens behof förqväfves i dess första ursprung; skall slutligen ingen fästas till andra än sig sjelf, hvar och en bli sin egen verld, allt sant deltagande, alla lyckliga känslor, och med dem alla stora dygder, försvinna ifrån tidehvarfvet. Ja, sjelfva sedekänslan skall löpa fara, Athenienser, att slutligen ibland eder utrotas, likasom vi stundom sett den medborgerliga utplånas under vissa tyranniska regeringar.

Jag tillägger blott ett ord. Sederna äro nog upplösta. Dem felas gränsor, icke frihet. Det är tid att styrka äktenskapets helgd, i stället att försvaga den. Lättsinnigheten gaf någon gång egenskaper: men dygder, dygder, dem skänker blott naturen i dess höga enfald. Viljen J förekomma olyckorna af omogna val? Blifven sjelfve visare. Söken icke edra makar för retelsen, guldet, eller namnets högmod. Söken dem för vänskapens sällhet, och J skolen finna den i deras armar, eller sjelfve skapa eder den genom edert vett.

Brister eder denna sista tillflykt, detta egna värde; till hvilka lagars gunst viljen J då fly, för att ej behöfva det?

Jag slutar, Athenienser, och jag väntar eder dom. Tänken icke öfver mitt tal — utan öfver eder Stats öde.

OM JAGT.

Text och betraktelse.

Ur Esprit des Journaux för Maj månad 1791.

"Man har gjort en beräkning af det vill-"bråd, som *** af *** dödat under sin "resa till Wien. Antalet är så förfär-"ligt, att det synes derigenom icke ovär-"digt all uppmärksamhet. Det är bevi-"sadt, att denne herre i *Österrike, Böh-"men* och *Mähren* nederlagt 5 Björ-"nar, 1,820 Vildsvin, 1,968 Hjortar, "15,330 Fasaner, 6,354 Harar, 1,625 "Rågetter, 11,443 Hindar, 13,335 Rapp-"höns," m. m.

Se der tvifvelsutan, allt sedan Nimrods dagar, den väldigaste djurslagtare. Låtom oss ej fråga, om texten har sin trovärdighet, eller om berättaren ljuger några tusende. Tryckt sak behålle sin respekt. I hvar tunna underbar lögn som afsättes kring jorden, finnes dessutom alltid ett och annat uns sanning, hvaröfver man kan tala eller skrifva några blad temligt godt förnuft, som efter vanligheten intet stort uträttar. Nu till betraktelsen.

Det

Det synes, som våra tiders beröm för mildare seder icke borde alltför långt utsträckas, och som flera spår af den gamla vildheten ännu lemnats temligen ohöljda. Skulle det ej gifvas vissa ämnen, hvaröfver man från ålder likasom kommit öfverens, att antingen tänka alldeles ingenting, eller åtminstone icke antaga några sunda begrepp, ehuru tydligen de än kunde ställas för ögonen? Och skulle det ej i detta afseende förhålla sig med vår prisade samhällsodling, ungéfär likasom med en halt, som tar ett långt steg med den ena foten, under det han deremot alltid blir ett godt stycke efter med den andra?

Talom ej här om följderna deraf för de menskliga djuren; talom om djuren i skogarna. Huru t. ex. skall man förena den allmänna välvilja för alla känsliga varelser, denna mildare mensklighet, hvaraf vi berömma oss, med våra jagtbragders mordiska nöjen? Huru skall man begripa, att ofta den samma handen, som användes att med ömmaste godhet lindra en hunds, eller något annat heintamdt djurs naturliga plågor, väpnar sig med fröjd, att på det grymmaste sätt förfölja skogarnas oskyldiga inbyggare? Jag vet att det gifves i allt en medelväg, och att man kan vara för vekt god, likasom för hårdt stark.

Jag glömmer ej heller, att naturen sjelf, till utseendet ännu grymmare än menniskan, tyckes hafva gjort af hela den lefvande skapelsen ett evigt slagtarfält, hvarpå den ena varelsen minutligen uppoffrar den andra. Lika så litet behöfver jag påminnas, om de otaliga härar af lefvande varelser, som antingen måste falla för yxan i våra slagtarhus, eller utsträckas för knifven i våra kök. Det är oundgängligt, jag vet det väl, att luft och haf och skog och jord dagligen skatta till menniskans bukfyllnad, som är djurens konung, och som på flera sätt fullkomligen bevisar det. Det gifs ej någon filosofi för magen. Man har, med det menskligaste hjerta, tyranniet i tarmarna. Allt det der förhåller sig beklagligen så, och deremot är ingenting att invända. Den mildaste filosof vänder bort ögonen, suckar och äter. Men i allmänhet mördar han ej sjelf, om han kan undvika det. Han gör sig i synnerhet ej ett ljuft nöje deraf, i fall han dertill nödsakas. Det är blott i skogen, som äfven filosofen upphör att vara förädlad menniska, som han mördar frivilligt och med glädje. Och nu, på det läsaren må riktigt förstå min mening, vill jag här tillkännagifva, att det är icke jagtens behof som jag nekar, icke dess bruk jag tadlar, utan det onaturliga nöje man dervid finner; ett nöje som gjort,

att den varit i alla tider ansedd för ett det ypperste och ädlaste tidsfördrif, och derföre på många ställen förbehållen endast konungar, prinsar, och de förnämsta i landena.

Att slagtaren, med trettio gånger om dagen upphöjd yxhammare, krossar trettio behornade pannor, likasom att jägaren, hvars kall det blifvit, flitigt riktar våra bord med skogarnes förråd, dervid är ej att påminna. Deras verkligt grymma förrättning är ett nödvändigt ondt, och det är ej nöjet som styr deras slag, det är behofvet. Men kunde de också vara nog barbariska, att finna deri ett vildt nöje, blir dock den grymhet hvartill de vänjas derigenom, af ringa inflytande på de allmänna sederna, likasom på andra medborgares öden. Deras lägre krets hindrar det: nästan ingenting af samhällets allmänna välfärd beror på dessa enskilta personers mer eller mindre milda lynnen. Det förhåller sig deremot helt olika med de upphöjdare klasserna.

Våra filosofer, våra uppfostrare gifva sig all möda, att inplanta hos det uppväxande slägtet den ömma välvilja, som skall göra menniskor deltagande för hvarandras plågor, ädla, medlidande och hjelpsamma. Man har inrättningar för hjertats och känslornas förädling; man samlar sig att

gråta på våra skådespel vid en vacker gerning, grundad på den medlidande godhet som icke nog kan upplifvas i menniskohjertat. Allt sådant är rätt bra gjordt, jag nekar det ej. Men man borde vara sig något lik i det öfriga. I dessa seder är det icke, att nästa timme, väpnad med ett mordiskt gevär, förfölja i skogarna ett oskyldigt djur, hvars blod man aldrig skulle hafva nog grymhet att vid sin egen husdörr sjelf utgjuta. I dessa seder är det icke, att se, innerst fröjdad, denna olyckliga varelse, med utsträckt tunga och skälfvande bogar, jägtas intill störtning af blodtörstiga hundar, och slingra sin ångstfulla flykt i hundrade bugter, tills den omsider, träffad af kulan, stupar i sitt blod, släpar sin sönderslitna kropp ännu några steg under ohyggliga ryckningar, och blir ändteligen qvarliggande i arbetet af en lång dödsvånda. Se der detta yppersta bland tidsfördrif, med kostnad tillredt, och ofta, genom de strängaste lagar, förbehållit endast de stora på jorden, såsom en ljuf hvila från deras omsorger. Se der hvad man funnit värdigt att kallas ett furstligt nöje; ett namn, hvilket, om namn betydde något, borde anses på det högsta förolämpande för mensklighetens högsta, ädlaste kall. Jag tillstår, att jag icke ser hvad man derefter kan hafva att tadla hos den romerska kejsaren, som

vissa timmar på dagen förlustade sig, att med ett hvasst jern genomstinga flugorna i sin kejserliga boning. På denna grund har jag ock alltid älskat den engelska guvernörens ädla harm, som svarade, fast med liten öfverilning, sin unga prins, när denne under jagten visade honom en hjort, hvilken han med ett väl syftadt skott träffat midt i hjertat: "Nådige Herre! ni är redan sjelfva Brightwells mästare." Denne Brightwell var, då för tiden, bödeln i London.

Samhället har behof af en viss känslolöshet till straffens utöfning. Jag tror att de, som dertill användas, kunde vinna genom jagten en nyttig hårdhet. Men i sanning, huru skall man föreställa sig, utan misstanke om antingen grymhet eller lättsinnighet, att menniskor, utan tvång till denna förrättning, och utan att den äger minsta gemenskap med deras yrken och lefnadssätt, välja den såsom ett sällt tidsfördrif, och utstå med glädje de våldsammaste mödor, endast för vällusten att se ett blod strömma, som de med egen hand utgjutit.

En af deras betjening, lönad för denna beställning, kan åtminstone säga, när han bär hem från skogen hvad han der lagt till jorden: "jag har skaffat en rätt åt min herres bord." Men

herrn sjelf, som af intet behof, blott af behag till sjelfva gerningen, deltar deri, hvad kan han säga, när hans skott träffat en af skogens usla flyktingar, annat än detta: "jag har haft det nöjet, att döda en lefvande varelse?"

Man torde kanhända anse såsom en alltför veklig blödighet i ett manligt sinne, att icke kunna med egen hand begå en i grunden både loflig och nödvändig hårdhet. Men det är, jag upprepar det, icke styrkan som jag klandrar, att kunna i behof göra det; det är nöjet man finner deri, hvilket jag håller för omenskligt. Tag bort nöjet, och ingen af våra förnäma herrar skall mera jaga än slagta.

Detta grymma nöje har funnit älskare äfven ibland det kön, hvars ädla medlidande hjerta utgör i öfrigt dess icke mindre distinktiva kännetecken, än dess spädare och skönare kroppsbyggnad. Den, hvars vackra ögon skulle smälta i tårar vid förlusten af sin papegoja, eller sin älskade joli, jagade ej sällan, med sin egen hvita hand, kulan genom lifvet på en med dem lika oskyldig varelse; på ett flyktande villbråd, som, i fall det kände sin förföljerskas annars naturliga godhet, skulle söka sitt försvar vid hennes fötter.

Jag har förut anmärkt, att alla med mig intyga den habituella grymhet, som måste i småningom födas af vanan att se blod gjutas, och ännu mer af vanan, att sjelf med vällust gjuta det. Det gifves länder, hvarest ingen kirurg och ingen slagtare får äga den minsta befattning med den straffande lagskipningen. Och med rätta. Den *som* vant sig, att se med lugnt hjerta känsliga varelser våndas i smärtans brännande ångest, skall han ej småningom sakna det ömma medlidande, hvaraf menskligheten, särdeles hos de stora på jorden, har det mest trängande behof? Den tiden, då den förnäma adeln i Europa tillbragte dagarna i deras vidlyftiga skogar, och låto hemsläpa med sig till deras slott hela lass af ännu halflefvande offer, som fallit för deras händer; fråga historien, den tyska i synnerhet, och hon skall säga er, huru många usla bönder då gåfvos, hvilkas dagliga medfart föga åtskilde deras öde från djurens i skogarna.

I de aflägsna forntiderna var jagten, jag undrar ej derpå, i stor ära. Kroppsstyrkan var då den förnämsta egenskap, efter hon var den nödvändigaste. De vilda horderne behöfde jagtkonsten ej blott till uppehälle, utan äfven som försvar; den gaf styrka och färdighet att bruka den tidens vapen. Den skyddade dem för rofdjuren,

och gaf dem, genom ständiga krig mot dessa, skicklighet att öfvervinna fiender af deras eget slägte. Den som skulle befalla öfver andra, borde då äfven i dessa förtjenster öfverträffa dem, och på det sättet blef jagtkonsten en furstlig egenskap. Herkules och Nimrod voro, som man vet, väldiga jägare. Sjelfva gudarne föreställdes ofta med båge och pilar, och ryktet talade ej om annat, än om nedlagda villdjur. Den lille Ascanii första bragd i Latien var att fälla en spak hjort, som simmade i Tibern; men den som läser Virgilii beskrifning på det sårade djurets jemmer, skall, jag är viss derom, förlora lusten att härma honom. På den tiden emellertid, då jagten var ett nödvändigt värn emot villdjuren, var ej heller underligt, att styrkan, skickligheten, frälsningen och lofordet förenade, gåfvo sina nöjen åt detta grymma handtverk. Men förhåller det sig nu i våra dagar på samma sätt? Man påstår väl, att helsan befordras genom rörelsen, att kroppen styrkes och göres vig till andra förrättningar. Men gifves då ej flera slags kroppsöfningar: att väl tumla sin häst, att göra detta ystra och krigiska djur lydigt under ryttarens hand, är den öfningen ej rätt god? Våra krigsbragder hafva ej, såsom fordom, den minsta enlighet med våra jagtöfningar. Dessa gifva nu ingen färdighet till försvar, såsom

fordom. Är det ej nog dertill, för en ädling, äfvensom till färdighet i kroppsöfningar, att kunna gifva med behag och styrka en stöt genom armen, låret, bröstet på sin rival, applicerad efter alla fäktkonstens reglor? Hvarföre har man lagt bort alla de gamlas öfriga öfningar, till exempel loppet, simningen, ringränningen m. fl., oändligt nyttigare och enligare med vår tids både kroppsbehof och sinnesodling?

Skribenten Durencran berättar sitt poetiska och kritiska lefnadslopp.

Öfversättning från Tyskan.

Redan i min ungdom, eller rättare sagdt, redan i min barndom, älskade jag otroligt skaldekonsten, det vill säga, meter och rim. Jag blef utom mig af glädje, när min salig far köpte in i huset den berömde Gottscheds vittra arbeten i sex luntor. Jag bläddrade deri morgon, middag och afton. Hvilket stort geni! sade jag vid mig sjelf; ty hvilken otalighet af rim! men derjemte, hvilken fullkomlighet! icke en enda stafvelse för mycket eller för litet i någon rad; icke ett enda rim, som ej har sitt motsvarande; icke ett ord eller en mening, som ej är godt tyskt ord, riktig tysk mening! Och hvilken lätthet sedan! tag bort rimmen, så är allt pura hvardagstalet.

Med den största liflighet beundrade jag hans vattenklara språk, gungadt på meterns lätta vågor. Jag lärde hans verser utantill: de utgjorde, genom deras samvetsgranna takt, alltid ett slags dansgille för min själ; och min tunga rörde sig med hurtigheten af en riktig slängpolska, när hon t. ex. framtaktade dessa sköna rader *).

*) Som det ej är frågan här om de tyska versernas innehåll, utan om deras rörliga takt, har man ej ansett

Nej aldrig skall kärlek få dåra mig mer,
Sad' Tirsis i skogen allena &c.

Med så stor kärlek för poesien, blef jag också i min ordning, som ni väl gissar, en liten poet. Icke så att förstå, som skulle jag rimmat sällan och litet; som skulle jag lemnat obesungit något dödsfall, eller något bröllopp; som skulle någon knähund, någon papegoja, eller någon artig dam af husets vänner haft att klaga öfver min efterlåtenhet; eller som skulle jag ej, lika så väl som andra, hafva hållit tal på vers vid högtidliga tillfällen, tal i ordnar och sällskaper. Nej. Men jag blef en liten poet, ty värr, på det sättet, att jag ej blef en stor poet; hvilket, som jag märkt, händer somliga, och hvilket jag, fastän mycket sent, dock omsider nödgades förnimma. Man skall efter denna bekännelse mindre förundra sig öfver uppriktigheten af det följande.

Om min far, min mor, min informator, mi-

---

nödigt att öfversätta dem. Man har i deras ställe valt bland våra kända svenska verser dessa anförda, som till taktens förtjenst äfven öfverträffa de tyska, hvilka lyda sålunda:

Der Dornenstrauch auf Libanon
Ließ einst der Ceder trotzig sagen:
Gieb deine Tochter meinem Sohn &c.

De längre fram brukade förkortningarne, *had' båd' skull'*, hafva likaså i Tyskan deras motsvarande.

na tanter, och alla husets vänner funno ett stort nöje i mina snillefoster, ansågo dem såsom små underverk af qvickhet, och lofvade sig i mig en ny Gottsched, så var jag långt ifrån att vid mitt inträde i verlden finna deras spådom bekräftad. Man säger väl att hela verlden är en stor slägt; för min del fann jag saken annorlunda. Mina poemer funno i denna stora slägt klen välkomst. Mina roliga bröllopsverser roade ingen, och knappt lästes mina grafskrifter mer af de qvarlefvande, än af de bortgångna, öfver hvilka de voro skrifna. Jag kämpade någon tid, som jag trodde, emot orättvisan, innan jag ändteligen nödgades gissa, att orättvisan tilläfventyrs icke hade så orätt, och att någonting felades mig för att skrifva, som man säger, ur eget hufvud.

Ingen slutsats tycktes mig naturligare, än att jag följakteligen skulle lyckas väl i öfversättningar. Rim och reson, sade jag vid mig sjelf, se der de två svåraste sakerna i hela poesien. Men när jag först har tankarna gifna, hvad bekymmer återstår väl sedermera? Rimmet medför väl ännu alltid en liten svårighet, men icke är det rimmet som utgör poesien. Lemnom bort rimmet, och tagom förnuftet af andra, så gör poemet sig så godt som sjelf, och hvarken rimfel eller tankefel kunna af kritiken tillvitas mig.

Nu var min bana utstakad. Jag såg den löpa rätt fram till målet; men huru med sjelfva målet egentligen var beskaffadt, kunde jag icke rätt klart skönja. Till en början öfversatte jag, utan rim, ett par tragedier från det fransyska språket, som aldrig blefvo spelta, förmodligen af den orsak att de aldrig blefvo lästa. Deraf slöt jag likväl åter på nytt till rimmets nödvändighet; hvarefter jag företog mig att öfversätta med rim några moraliska stycken. För att vara denna gången desto säkrare om framgången, och sjelfva originalet så mycket trognare, beslöt jag att öfversätta dem i alldeles lika många rader dermed, icke en enda öfver eller under antalet, hvilket syntes mig höjden af öfversättningskonsten. Men förgäfves påstod jag, att der icke fans en rad i originalet, hvaremot ej en rad i öfversättningen svarade. Kännare försäkrade deremot, att de ej sågo dem emellan minsta annan likhet, än den som finnes emellan en karl, elfva qvarter tre tum fyra linier lång, och en annan karl af alldeles samma längd.

Jag erfor vid detta tillfälle ett lika öde, med det som sedan öfvergick en af mina stallbröder i Apollo, hvilken efter mitt exempel förtyskade en fransysk tragedi, också i lika verstal med originalet. Man gjorde deröfver ett epigram, som jag ännu påminner mig; det lydde så:

"För poesien, och för sitt kön,
"Den Galliska *Zaire* en evig prydnad blifvit;
"Den Tyska, som *von Trög* oss gifvit,
"*Är fuller jemt så lång, men intet jemt så skön.*

Hvad skulle jag nu slutligen begynna? ty att låta, som man säger, rent af bli, detta syntes mig, bland alla svåra företag i vitterheten, alltid det svåraste. Poesien liknar en skön flicka: de som vinna hennes gunst, bli henne otrogne; de som hon gör narr af, hänga beständigt efter henne.

Som en annan Herkules stod jag här på skiljevägen emellan åtlöjet och namnlösheten. I detta bekymmer låg jag en natt på min säng och läste Drottning Disas förträffliga krönika; ty jag har, i förbigående sagdt, alltid trott att den djupaste vishet bodde nödvändigt inom de äldsta permarne, och att det uslaste sladder ändå alltid med tidens längd multnar till förnuft. När jag kom till det sköna stället, hvarest Disa efter Oraklets befallning företar sig att vandra till konungaborgen, hvarken klädd eller oklädd, hvarken åkande eller gående, eller ridande, hvarken dag eller natt, hvarken i ny eller nedan, råkade jag öfver denna sköna qvolibet i så djupa betraktelser, rörande svårigheten att komma fram här i verlden till vissa stora ändamål, att jag dervid insomnade.

Under sömnen hade jag följande dröm. Jag tyckte att jag stod inför Apollo. Till min stora hugnad syntes han mig, på långt när, ej nu mera den lifliga skägglösa yngling, som fordom förfört Ovidius, Tibullus, Horatius, Rochester, Chaulieu, Voltaire, Wieland och så många andra, till *tusen* odödliga immoraliteter. Han var en bedagad hedersman, med ett ganska skrynkligt och moraliskt ansigte, för öfrigt snygg och välrakad, och hade på hufvudet, i stället för Delisk eller Mantuanisk lager, en god varm felb-karpus, under hvilken lockade sig en hederlig rektorsperuk, som räckte honom på båda sidorna, ner i råckfickorna. Sådan hade också, efter min inbillning, Snillets Gud alltid förekommit mig.

Se här huru hans röst skedde till mig: "Tu "menniskobarn, sade han, tag till tig i första gry-"ningen, trettio sextern styft oskurit stämpelpap-"per; ett och ett halft stop godt svart bläck från "thet höga fursteliga krono-apotheket; sex gånger "tolf af the hårdaste gåspennor, som vuxit på tret-"tio mils omkrets: sätt tig therefter neder att skrifva; "och när tu mycket skrifvit hafver, stryk thet mästa "ut: vid pass fem ark skall tu utstryka af hvarje sex-"tern, tre sidor af hvarje ark, eller till thet minsta "två gånger åtta rader af hvarje sida. Gör af thet "öfriga sedan ett vittert arbete, som hvarken är ori-

"ginal eller öfversättning, hvarken titt eller an-"dras, hvarken på vers eller prosa, hvarken på "tyska eller något annat språk. När tu thet gjort "hafver, gif thet tinom barnom till ett evigt arf-"skap: thet skall them af ingom fråntagit varda, "och the skola theraf ej varda rikare." Just som han sade dessa sista orden, vaknade jag.

Läsaren föreställe sig min förundran. Drömmen var tydligen profetisk: men huru skulle jag göra ett vittert arbete, som hvarken var mitt eller andras, hvarken sjelftänkt eller öfversatt, hvarken på vers eller prosa, hvarken på tyska eller något annat språk? I sanning syntes mig villkoren för Disas odödlighet icke svårare att uppfylla. Se här likväl huru jag försökte att uppfylla dem.

Efter all min gissning, var frågan här om ingenting ringare, än om det stora snilleslaget, som man plägar kalla kom-pi-la-tion. Jag tog ner alla mina böcker af bokhyllorna, och satte mig att genombläddra dem. Allt hvad fras, allt hvad sentens var, som kunde möjligen passa att ingå i ett arbete, ifrån åtta raders längd till två ords, utskref jag på originalspråket med auktorernas namn under. Ingenting var så enkelt, så sjelftydligt, så hvardagligt, hvarom jag, genom autoritet funnen i något främmande tungomål, ej försäkrade

mig

mig att det gick an att säga. De vanligaste talesätt, sådana som t. ex. *tiden flyr, solen går opp, vädret blåser, sömnen vederqvicker, den gröna marken, den blå himmelen, det flitiga biet*, allt hade jag tagit någonstädes: ingenting var tänkt af mig, utan riktigt sagdt af någon annan författare, som jag blott eftersade. Så att allt detta slutligen blef ingens: hvarken mitt genom tanken, eller någon annans genom uttrycket. Sjelfva den svartaste afund skall ej kunna tillegna mig annat deraf, än blotta öfverflyttningen i det språk jag påstod att skrifva. Svårigheten låg i den litet besvärliga sammanklistringen af alla dessa otaliga tankebitar, hvilken jag med ett *om*, ett *som*, ett *af*, ett *men*, &c. likväl ofta lyckligt nog tillvägabragte.

På sådant sätt gjorde jag nu, efter gubben Apollos befallning, ett vittert arbete, som i grunden hvarken var original eller öfversättning, hvarken tillhörde mig sjelf eller någon annan författare. Det var ej skrifvit på Tyska: alla goda språkkännare öfverensstämma derom; men också icke på något annat språk. Det var icke författadt hvarken i bunden eller obunden skrifart; ty utom det att hvarje vers syntes genom sin ovanliga längd vanka helt obunden, hade jag till öfverflöd träf-

fat emellan begge slagen en så lycklig medelväg, att mitt verk på en gång åtskildes af stilen ifrån vers, och af rimmet ifrån prosa.

Det vidlyftiga mästerstycket lemnade pressen. Samma olycka som förut: ingen läste det. Det hade blott en uppriktig beundrare, en enda berömmare, en enda ifrig uppläsare, en enda, med ett ord, som oupphörligen omtalte, utspridde och rekommenderade det: denna enda var jag sjelf. Om det är vackert, som en auktor säger: att sjelf göra sitt rykte, utan andras minsta tillhjelp, så hade jag i visst afseende denna förtjenst. Men man gjorde ej rättvisa deråt. I längd kunde jag nu visserligen täfla med andra skalder; men ehuru *lång* och *stor* ofta betyda detsamma, var man likväl envis att i detta fall åtskilja dem.

Emellertid hade under mycket läsande och skrifvande, eller rättare sagdt afskrifvande, min smak stadgat sig till en viss hårdnad, hvilken jag alltid ansett såsom kännetecknet på Smakens manliga mognad. Jag hade icke mera, det är sant, den lifliga ungdomseld, som i yngre åren framalstrat oläsbara öfversättningar; denna hade gifvit rum åt en viss granskande köld, som då den vid läsningen af nya tyska poemer alltid gjorde att kritiken fast-isades vid orden och fraserna, också derigenom satte mig ur

fara att hänföras af det sköna i tankarna, och att låta mitt omdöme mutas deraf. Förgäfves bad lifligheten af ett poetiskt drag om nåd för en liten vårdslöshet. Som en sträng Eunuk står obevekligen fast vid Seraljens lagar, så stod jag fast vid verstaktens och grammatikans. Det är sant, att hvad små förkortningar beträffar, sådana som t. ex. *båd'*, *skull'*, *had'*, så var jag i det målet alltid färdig att taga reson. De gifva, som man vet, en viss ledig gång åt poesien, och kunna betraktas såsom älskvärda friheter.

Vidare, och alldenstund en granskare måste hafva system i sin konst, men system är, som hvar och en lätt begriper, intet annat än sakernas sammanhang, så dröjde jag ej heller länge att förnimma det nära sammanhang, som finnes emellan prosodien och allt annat, intill sjelfva de Smalkaldiske artiklarne. Innan kort blef jag en fin kännare i brännbara poemer. Jag igenkände en Lessings, en Wielands, och deras likars, med största lätthet, på en viss eld i tankar och stil, och sade ofta vid mig sjelf under läsningen deraf, med en hemlig tillämpning af ritualen: *af eld äst tu kommen, till eld bör tu åter varda igen.*

Nu trodde jag mig således omsider hafva utrönt min sanna kallelse. Naturen kunde hafva

förnekat mig gåfvan att blifva auktor. Hon kunde hafva vägrat mig äfven den att öfversätta, den att imitera, den att kompilera, &c. &c. &c. Men hvilken skulle hon då hafva gifvit mig, om ej den att granska och dömma? Boileau hade sagt:

L'un peut tracer en vers une amoureuse flamme,
L'autre d'un trait piquant aiguiser l'epigramme
&c.

Efter honom sade jag nu med en liten tillämpning på mig sjelf:

Att sjunga om sin kärleksflamm' naturen skapad'en;
En ann' med epigrammets udd kan göra dåren men;
Ens vittra kall blef högan sång hur tappra kämpar strida;
En ann's att föra granskningsbloss, och uppå orden rida.

En ny poet hade uppstigit. Man måste uppmuntra och handleda ungt folk, sådan var alltid min lära. Genom en väl afpassad handledning fick jag honom ändteligen en gång fast inom väl tillstängda dörrar, tillika med hans poem. Sedan jag, efter Quinctiliani råd, som bjuder att först söka intaga den som man vill förbättra, — sedan jag efter detta mogna råd, och för att göra den unga poeten nöje, först läst opp för honom några hundrade verser af ett eget skaldefoster,

hvartill jag på tjugu års tid ej kunnat finna förläggare, kom ordningen till hans poem, hvaröfver jag tilltalade honom på följande sätt:

"Ni är en ung man, min kära herre, sade jag, som ej saknar snille. Gud har gifvit er vackra pund, och ni kan bli en god poet vid femtio eller sextio års ålder, om ni emellertid följer med läraktighet erfarna och utlefvade mäns råd och undervisningar. Utom orden, konstruktionerna, metaforerna och de något osymboliska meningarne, finner jag i ert poem annars ingenting, som icke är vackert och berömligt. Jag har två goda råd att gifva er derom."

"Det första är, att från början till slut, ju oftare ju hellre, utstryka och omskrifva det. Man kan aldrig på annat sätt vara säker att man gjort ett godt poem. Ni tycker måhända, att vissa tankar äro både sanna och träffande. Gör ingenting: *effacéz souvent*, säger Boileau. Tro mig: alla elaka poemer hafva intet annat fel, än att deri är för litet utstrukit. *Nil sine magno labore natura dedit mortalibus.*"

"Naturen gaf oss ingenting förutan gräslig pina:
Man måste grubbla länge på det *höga* och det *fina.*"

"Mitt andra råd är att, så länge ni kan, bevara ert arbete från så många arbetens vanliga

förderf, trycksvärtan. Horatius gömde sina i nio år. Vill ni vara ännu vissare på er sak? Göm edra i aderton. Man måste lemna skrifsanden sina vissa somrar att torka på. Ni tror ej hvad det verkar till ett poems godhet att först hafva skörnat i bordslådan. Det är visst derom som man kan säga, att hvad som nedlägges i förgänglighet, det skall uppstå i oförgänglighet. Jag ger er ej ett råd, hvars grundlighet jag ej sjelf på ett eller annat sätt erfarit. Det är ingenting annat än utgifningen, som skadat mina arbeten."

"Skulle tiden vid allt detta falla er lång, sätt då i ert förtroende några få intima vänner: på sin höjd femtio elller sextio. Fånga dem hemma hos er, den ena efter den andra, eller grip dem på sängen om mornarna, och läs opp för dem. Förebär nyttan af deras granskning: pressa deras höflighet, sug deras beröm om också blott droppa efter droppa: det läskar, försäkrar jag. Under väntan på utgifningens stora ära, njuter ni således redan en slags ljuf försmak deraf, hvilken genom samma lätta konstgrepp kan (om jag så får uttrycka mig) alltid behållas qvar i munnen. Och skulle ni än vid närmare öfverläggning alldeles försaka tryckningsäran, alldeles förlora ur ögnasigte edra verks odödlighet, kan dock berömmet af den dagliga uppläsningen, hvilket dessutom fås till långt bätt-

re pris, i nödfall ersätta efterverldens. Det blir en slags lifränta af edra vittra skatter, som ni drar *à fond perdu;* hvilket ej alltid är den sämsta uträkningen." Se der de trogna lärdomar, som jag vid detta tillfälle meddelade. Begäret att vägleda andra, sedan jag sjelf ingen väg kunnat hitta i vitterheten, hade stigit hos mig till en passion af oemotståndlig kraft.

Den unga skalden tackade mig med höflighet, och lofvade att taga mina råd i öfvervägande. Om tre dar var hans pjes tryckt, och emottogs med ett allmänt rop af bifall och välbehag.

Jag beklagade den falska smakens framgång, men tröstade mig af en läraktigare skald, som uppväxte under min tillsyn, och öfver hvars poemer jag ägde, genom vissa relationer med hans anhöriga, ett fullkomligt *jus vitae & necis.*

All granskning, sade jag till denne, har sin grund i de fel som i ett poem förekomma. Men konsten är att upptäcka dem. Deri består den goda smaken. Se här hvad en mångårig djup meditation derom uppenbarat mig.

Är det icke sant, att alla de fel som finnas i ett poem, måste nödvändigt finnas inneslutne emellan den första raden och den sista? Men hvad är det som mellan dem innehålles? Åter andra ra-

der. Och hvaraf bestå dessa? Af ord. Genomlöp Grekers, Romares, Fransosers, Engelsmäns, Tyskars, alla nationers poesier: ingen enda skall finnas, som ej består af ord. Är det då icke sant, att när man funnit alla ordens felaktigheter, har man med detsamma upptäckt alla de felaktigheter, som ett poem kan innehålla?

Jag medgifver att af orden uppkommer stundom något, som man plägar kalla uttryck och tankar. Men är det icke sant, att om ni lyckligen förändrar alla orden af en felaktig tanke, så har det sedan ingen fara med sjelfva tanken? Alltså bli alltid orden granskningens verkliga föremål.

Efter dessa principer af solid kritik företogs nu den läraktige skaldens poetiska försök, hvilket med möjligaste flit genomhäcklades, genomgrubblades, genomtröglades, ord från ord, rad från rad, sida från sida. Der klipptes vingarne af en tanke som höll på att lyfta sig. Der afkyldes ett varmt uttryck som tycktes förborga en gnista eld. Der drogs en litet dristigare metafor, så lågt som möjligt, ner till hvardagstalet. Der utvidgades en kort mening, som syntes innehålla mindre ord än sak, o. s. v. Sedan arbetet under några månaders förlopp blifvit på detta sätt, och genom dessa omsorger, fördt till höjden af full-

komlighet, och sedan jag af förekommande skäl och omständigheter ansenligen förkortat tiden af dess minderårighet, utgafs det ändteligen på trycket. Men om det, som man plägar säga, såg dagen, så såg dagen det visserligen icke tillbaka. Ingen talte derom, och ingen läste det. En af mina bekanta sade mig blott med ett hastigt ord, att man deri saknade en liten sak, som han kallade *geni.*

Geni! upprepade jag vid mig sjelf, geni, hvad är då detta för en ny meningstom väderfras? Har en nyss kläckt poet några vackra tankar, några lifliga och rörande målningar, eller en hop qvicka, träffande tillämpningar på tidens seder och dårskaper, strax skriker den lättsinniga allmänheten om pojken, att *han har geni,* och köper, och läser, och beundrar, och kan utantill. Men en gammal sannskyldigt grundelig man, som föraktar allt sådant ungt sladder; som aldrig tänker ett ord utan efter tryckt bok, och drar sin versfåra rakt efter rimtakten, rakt efter grammatikan, han njuter ingen rättvisa, och om honom säger man alldeles ingenting, när man vill vara som höfligast.

Ledsen, förtruten öfver alla dessa motgångar, var jag snart färdig att helt och hållit öfvergifva ett otacksamt yrke, hvari lyckan tycktes emotstå min förtjenst med en oöfvervinnelig envishet,

och som gjort af min lefnad föga annat än en lång förargelse. Förgäfves hade jag väntat rättvisa af tiden: tiden gick och berömmet kom ej. Likaså förgäfves hade jag, för att åtminstone vara mig sjelf nog, varit länge på en gång både auktor och publikum, den som skref och den som prisade. Ingen låtsade märka de lagrar jag påsatte mig, och midt ibland mina otacksamma landsmän befann jag mig likasom af en fiendtlig trollmakt osynliggjord.

Ändteligen började jag att känna hämdens rörelser. Mina verser hade ej gång: jag beslöt att gå i deras ställe, och att med egna ben fortskynda omloppet deraf. Lönnväpnad med dem emot mitt tidehvarf, begaf jag mig ut tidigt på förmiddagarna med försåtet i bröstfickan. Men naturen som, enligt Popes uttryck, skänkt åt alla sina foster, i noga afmätt förhållande, gripande grymhet eller flyende snabbhet, hade gifvit åt nästan alla dem jag träffade, i otrolig grad, undflyktens fintlighet.

Efter hundrade fåfänga försök, hvilka jag ej upprepar, beslöt jag ändteligen att hvila som mina arbeten: ett beslut, hvarvid himmelen bibehålle mig! Några bröllopsverser, några charader, några psalmer och rebus undantagna, skref jag ifrån den stunden nästan ingenting vidare.

Jag lät verlden gå sin gång på vers och prosa bäst hon gittade, och fann mig väl deraf. En hop gamla rim ligga mig väl ännu ständigt på tungan, och vilja gerna vid mina besök framkomma strax efter första helsningen; men så snart jag märker att sällskapet omkring mig småningom försvunnit, stannar deklamationen af sig sjelf.

En *Sorgens son* har jag, som läsarn finner, alltid varit i den tyska vitterheten; men mitt samvete är lugnt. Mina verser och min prosa hafva aldrig varit i vägen för någons ryktbarhet, eller gjort någons lager det minsta stridig. Ofta har jag tyckt, att man tvertom haft oförmärkt roligt af mig, hvaremot jag å min sida aldrig låtit emot någon dödlig ett enda qvickt ord undfalla mig. En liten oskyldig hätskhet har jag väl beständigt hyst emot ett eller annat berömdt namn i skaldekonsten; men sällan har jag låtit den komma längre, än till några små skymford om dem i privat sällskap: aldrig har den gått ända till att genom bättre arbeten förmörka deras ära.

Att jag i tal och skrift, rimmad prosa och orimmad, ideligen upphöjt den afledne Gottsched framför alla lefvande skalder i Tyskland, det har sin begripliga orsak deri, att han var död och de lefvande. Dessutom hade han redan i mina första barnår vunnit mitt högsta bifall,

och jag har aldrig dömt om poesien på annat sätt, än jag dömde derom i mina första barnår. Den förekom mig då såsom takt och rim; och såsom takt och rim har den sedan alltid förekommit mig.

Den uppriktighet jag vid allt det föregående iakttagit, tillåter mig ej att lemna alldeles obemält ett ibland mina yttersta försök. Ty oaktadt allt uppkom ännu, då och då på min ålderdom, den tanken hos mig, att jag låtit för hastigt afskräcka mig af orättvisan. Jag hade alltid hört sägas, i anledning af våra hög-fursteliga hof-operor, att hvad som ej kan läsas sjunger man. Jag hoppades då att åtminstone sjungas. I denna öfvertygelse författade jag för första gången i min lefnad en folkvisa, af hvilken jag väntade mig den största verkan. Den hade till titel: *Grundelig vederläggning af den gudlösa Marseiller-sången.* Det var Grotius och Puffendorf, satta i strofer, och hvarje strof bestyrkt med citationer ur deras skrifter. Efter min plan var den egentligen ämnad till krigssång för de tyska rikstropparna, för att elda deras mod till striden, och i hopp att med deras halsar öfverskrika den vederstyggliga Marseiller-sången. Ty Frankrikes händelser hade upplyst mig; jag ville hafva lugn i staten; och, mina egna undantagna, ryste jag ärligt för *menniskans rättig-*

heter. En kompositör af mina bekanta lofvade att sätta en vacker martialisk musik på mitt sångfoster. Men hvad han lofvat, höll han ej. Buonaparte stod för Wien, och min visa var ej färdig. Nu slog också gikten opp i bröstet på mig. Några år tillförene hade jag gjort en resa till Hannover, hvarest den store Zimmermann förutsade mig, att jag ej skulle länge öfverlefva mina poemer: låtande mig derjemte förstå, att det låg tvifvelsutan en stor massa förskämd vitterhet till grund för den svåra natthosta som utmattar mig. Detta rann mig nu i hågen, och tvang mig att tänka förståndigare. Jag begynte att eftersinna flärden af verldslig ära i allmänhet, och af den poetiska i synnerhet, som man antingen aldrig till gagns vinner, eller ej behåller länge ofördunklad. Få namn blifva stjernor som qvarstanna på vittterhetens himmel: många likna vädersolar som småningom utslockna, och så godt syntes mig att aldrig hafva lyst, hvilket också verkligen var mitt fall, för att säga sanningen. Jag hade i öfrigt icke att beklaga mig. Ingen bestridde mig att hafva varit en redlig man och en rättskaffens medborgare. I mitt kall hade jag ej saknat heder och anseende. Äfven de lärde i mitt land talade med aktning och loford om mina kunskaper. Dermed hade jag bordt vara tillfreds; men Gottscheds

ära hade förfört mig. Filosofien var ej tillräcklig deremot; men slutligen hade nu äfven åren kommit henne till hjelp. Det kommer en ålder, märkte jag, som kan och bör bättre nyttjas, än till ständiga försök i rim och prosa: en tid af sannare klokhet, då icke allenast sjelfva berömmet i dessa ämnen blir likgilltigt, men till och med motsatsen deraf en ringa olycka; och då en bra man (om han i andra afseenden är det verkligen) finner sig i stånd att le åt sina egna löjligheter, med lika så godt hjerta som åt andras. Se der nyckeln till denna min sista skrift, hvari jag, under väntan att förenas med mina öfriga, roat mig att teckna mitt vittra lefnadslopp, till en möjligtvis nyttig jemförelse för efterlefvande.

Om Ledsnaden.

Ledsnaden, säger man, är vår farligaste fiende. Det tror jag nog, hon är värre än döden och förgängelsen. Hon beröfvar oss känslan af lifvets behag, utan att som dessa betaga oss saknaden deraf. Man har kallat henne en förminskning af vår varelse. Denna metafysiska jargon vill säga, i förnuftigt språk, att hon består i saknaden af de angenäma känslor, som utgöra en lycklig tillvarelse. Man saknar hvad man vill eller kunde njuta. En bokvurm leds efter sina böcker, en älskare efter sin skönas umgänge. En resande främling efter slutet på farorna, mödorna, och efter stillheten af sin lugnare hembygd.

Helvetius påstår, att det är ledsnaden, som vi hafva att tacka för en stor del af vår varelses fullkomlighet. Det vill säga: (ty man måste ofta förklara hvad en filosof vill säga) det vill då säga, till deras upplysning som äro det mindre än jag, att ledsnaden, som satt oss i behof af nya sysslor och nöjen, fört oss till uppfinning af dessa konster och vettenskaper, som förädla och förljufva sammanlefnaden. I det fallet är hon en plågoande som födt englar.

Man skulle kunna säga, om man ville vara fin, att Helvetius har orätt. Det är icke ledsna-

den, det är snarare behaget af arbete, som alstrat dessa vettenskaper och dessa konster. Ledsnaden har aldrig frambragt något annat, än oduglighet och afsmak. Det är hennes motsatta goda ande, arbetsnöjet, som föder nytta och sällhet. Ledsnaden var alltid ofruktsam. De gamla hafva haft rätt att föreställa henne lam, med hängande hufvud, blekt ansigte och ryckningar af vämjelse vid alla ämnen.

Kanske måste man dock göra en åtskillnad. Det gifves en fullkomlig ledsnad, och en ledsnad för ögonblicket. Denna sednare är ej annat än tomhet på känslor, en saknad af nöjet, som drifver att söka det: den förra är en afsmak för alla, och en sjukdom. Dessa begge slag skiljas åt som hunger och äckel.

Menniskan, en sammansättning af moraliska och fysiska känslor och begär att hafva sådana, tillbringar sitt lif i omvexlingen af tre olika tillstånd: hon har dem behagliga, hon har dem smärtande, eller hon saknar dem alldeles. I det förra fallet är hon säll, i det andra olycklig, i det tredje leds hon: se der, under denna synpunkt, hela menniskovarelsen. Sinnet har sina begär och sina nöjen; kroppen sina. Hvardera af dessa har sina försvarare, som i alla tider gäckat och för-

dömt

dömt hvarannans smak. De förra predika mot köttsligheten; de sednare mot grillfängeriet. En lärd man, på sin trästol i sin vindskammare, skådar med ömksamhet tvers öfver gatan på den välmående köpmannen, som bor i ett fyra våningars hus, hvarest ingen bok finnes utom kassa-böcker; och denne i sin damastsoffa, genomögnande herr författarens debet, betalar honom med hög ränta tillbaka hans lärda medömkan. Den ena skall säga er, att själen är det förnämsta af er varelse; den andra svarar dertill, att kroppen är det redbaraste.

Man synes ännu icke hafva påmint sig, att man har både själ och kropp; med tiden torde det väl fälla någon stor filosof in. Men de stora upptäckter göras långsamt.

Denna stora man torde väl lära oss konsten att förena kroppens och sinnets känslor, så att de till en gemensam sällhet understödja hvarandra. Man skall då utan tvifvel äfven få veta, att man aldrig är lycklig med bara sinnet, utan en smula galenskap, eller med bara kroppen, utan en smula bestaktighet; och att det aldrig står fullkomligt rätt till, hvarken när kroppen dödar sinnet, eller sinnet kroppen.

På denna tiden skall man icke mera finna dessa stora metafysici, dessa stora orientaliska ljus, dessa lärda mångskrifvare, som af öfverflöd på sinne tänka bort år och lifstider öfver ord, läsarter, systemer; och dö utan att hafva nyttjat sin kropp till annat, än att läsa, skrifva och sitta med.

Icke heller skall man på den tiden finna dessa blott utantill uppodlade hufvuden, som af öfverflöd på kropp och kroppsnjutningar, ännu vid 50, 60 års ålder icke funnit tid, att hafva i de vigtigaste ämnen sundt menniskoförstånd.

Sjelfva könet hos oss skall på den tiden leds mindre; ty det skall tillägga till sina öfriga nöjen känslan af sinnets, hvilket det skall efter hand uppodla. Det skall derigenom icke vara utan tillflykt, när det ej dansar, ej åker, ej ser spektakler, ej gör amur, eller ej superar. Det är sant, att dessa vigtiga förrättningar uppfylla förträffligt en viss ålder. Men en viss ålder varar ej länge. Det kommer en annan, som det är godt att kunna uppfylla med annat, än blotta minnen och saknader.

Om en stor Kroppsväxt.

Menniskan var aldrig nöjd med sin lott. Hon vill ej blott vara lyckligare än naturen gjort henne, hon vill äfven vara större till växten; och hon påstår verkligen att i sitt ursprung hafva varit begge delarna.

Ingenting är bekantare än den redan urgamla dikten, att jorden i de ännu äldre tiderna varit bebodd af Resar, som sedermera vanslägtat till vår nuvarande litenhet, men hvaraf lemningar länge qvarblefvo. Alla gamla sagor hafva någon Goliat, någon Polyfem, någon Ramunder, som till kroppsväxten vida öfverstiger det vanliga längdmåttet.

En stor och reslig växt imponerade fordom mycket på menigheten, och fortfar ännu att göra det, likasom i de rå tiderna. Alexander, ehuru sjelf liten till växten, gjorde sig likväl så högt begrepp om kroppslängdens företräden, att han vid tåget till Indien lät, som Curtius berättar, göra sängar af större än vanlig längd, hvilka han lemnade efter sig. Han ville genom dessa minnesmärken inbilla påföljande tider, att han haft den äran att vara konung öfver ett folk, längre till växten än de nationer han bekrigat. Det var ho-

nom ej nog att hafva gjort stora saker; han ville äfven att de skulle tros gjorda af ett långt folkslag.

Alla gamla hjeltar målas hos poeter och sagskrifvare såsom öfverträffande allmänheten i kroppsstorlek. Sjelfva gudinnorna och de förnämare af könet skillras hos dem med en växt, resligare än deras åtföljande nymfer eller hof-fruntimmer. Hektor, Ajax, Æneas, Turnus beskrifvas alla såsom stora och resliga. Kalypso och Dido hade samma växtens företräden framför deras hofsällskap. Det var dessa tiders förträfflighet.

Likaså vördnadsbjudande var kroppslängden hos de gamla Göterne. Huru mycket större värde man vanligen satte på denna egenskap, än på sinnesgåfvorna, synes deraf, att de gamla sagorna nästan alltid sätta förståndet och klokheten hos Dvergarne, ett slags folk annars föraktadt och gäckadt, men som man, i brist af styrkans och kroppsväxtens herrligare egenskaper, medgaf åtminstone förståndets företräde; hvilket också ingen karl af längd missunnade dem.

Du är för liten till växten att regera, sade en Spartiat åt en af Lacedemons konungar. Också vittnar historien, att det verkligen fordrades hos detta folk en viss kroppsstorlek till denna värdighet. Ehuru löjligt detta må synas, hade det lik-

väl någon grund i dessa tiders större behof af härdighet och styrka, hvilka med rimlighet dömmas efter kroppens ansenlighet. Löjligare är det moraliska förtroende, som man ännu så gerna lemnar åt den fysiska storheten. De bästa skäl, framsagda med en späd och svag röst, förlora ofta deras verkan på vissa åhörare, och det har ibland varit svårt att säga, när en ansenlig talare lyckats att besegra en motsträfvig menighet, genom hvilkendera sinnesporten öfvertygelsen gjort sitt intåg i själen: örats eller ögats.

Låt en rå folkhop sjelf välja sina styresmän, säger en viss auktor, och ni skall se, att om den är i sitt val alldeles fri, skall den riktigt falla med sitt förtroende på de ansenligaste massor af kött och ben. Om man ändteligen nödgas medgifva hos personer af en lättare kroppsbyggnad ett slags qvickhet eller klyftighet, misstror man dem nästan alltid hemligen att sakna den mognad och pålitlighet, hvilka man sjelfkraft förutsätter hos en dugtig och bredaxlad koloss, som rör sig med en viss obeqväm långsamhet, och hvars förstånd man gerna tillägger samma vigt och välbetänksamhet, som man tycker sig röja i dess kroppsvändningar.

Man har sett medelmåttiga egenskaper göra den största verkan, i förening med en stor och majestätisk kroppsresning. Redan blotta åsynen

befaller lydnad och kufvar motsägelsen. Men man har aldrig sett en liten, småväxt och mager person tillrycka sig väldet ibland ett folk eller en menighet, utan att äga verkligt stora egenskaper.

När en till växten stor man står bredvid en rätt liten, kan man hålla hundrade mot en, att han i det ögonblicket njuter sitt företräde. Sådan är menniskan. Hon ser aldrig ner på andra, vore det också blott från höjden af en litet resligare knotbyggnad, utan att, med en sjelfprisande känsla, strax lyfta sin tanka tillbaka opp till sin egen förträfflighet.

Om Jean Jacques Rousseau.

Skrifsättets karakter hos denna författare utmärker honom ej mindre starkt, än hans ovanliga satser. Det är en blandning, nästan utan exempel, af styrka och skönhet, af skarpsinnighet och entusiasm, af manligt förnuft och nästan qvinlig ömhet, af misantropi och menniskokärlek. Det är ett snille, uppriktigt i sitt nit att söka sanningen, men svartsjukt om äran att hafva funnit henne; dristigt och oafskräckligt i sina en gång antagna meningar; ett hjerta, genomglödgadt af den republikanska frihetslågan, känsligt ända till qvida, och stolt ända till martyrstyrka.

Ehuru född med de största talanger, nyttjade han likväl den visa återhållsamheten, att i början undangömma sig, och att icke framträda inför publiken innan han kände sig i stånd, att icke allenast göra den intill häpnad uppmärksam på sina första skrifter, men också att framgent underhålla dess beundran genom produktioner, lika så kraftfulla som dessa. Man såg honom ej begynna sin bana med svaga och osäkra steg; småningom hämta krafter, och efter att hafva behöft kritikens skonsamhet, ändteligen trotsa den. Han var en jette, som på en gång framrusade ur sin

grotta, uppryckte eller undanhvälfde allt hvad som i vägen motstod honom, och stod från det ögonblicket ensam, som en orörlig mur, emot nästan hela massan af sitt tidehvarfs skribenter, ifrån hvilka alla han genom sina meningar och sitt skrifsätt på en gång åtskilde sig.

Emellertid har det knappt gifvits en författare, om hvars förtjenster hans egen samtids röst varit så delad, och delad på ett så besynnerligt sätt, som om denna på en gång förgudade och förlöjligade Jean Jacques; ingen som kan sägas hafva såsom han vandrat igenom *ondt rykte och godt rykte, genom ära och smälek.* Ty då om nästan alla andra endast gifvits dessa två meningar: det är en slät skribent, — det är en förträfflig; det är en hederlig man, — det är en svart själ; så har om denna besynnerliga man uppstått ännu den tredje rösten, så lydande: det är en gudomlig skribent, men en narr, hvars skrifter innehålla idel paradoxer och motsägelser, framställda med de starkaste argumenter och den skönaste stil i verlden; och det som är förunderligt, just detta omdöme har blifvit hos oss nästan det allmännaste.

Jag skall begynna med att låta hans anklagare tala, som det är billigt inför alla domstolar,

äfven efterverldens. Derefter skall jag våga att framställa mina egna omdömen.

"Den goda Jean Jacques, säga hans fiender, var född med lika så gränslös egenkärlek, som stort snille. Hans vurm var att, kosta hvad det ville, låta tala om sig. Hade han lefvat i något af de grofva tidehvarfven, då snillets yrken ansågos för veklighetens tidsfördrif, hade han visserligen deklamerat med häftighet emot dessa barbariska grundsatser; nu föddes han i en tid och i ett land, der man redan gjort de största framsteg i allt slags odling, och der han genom sitt nit för menniskoförädlingen icke mera såg sig kunna väcka nog uppseende. Nu blef det hans sak att, om möjligt vore, göra verlden på nytt vild igen."

"De flesta missbruk och fördomar voro redan utrotade, eller angripna. Rousseau, för att göra sig väg, hade ej annat medel öfrigt, än att på en gång bjuda spetsen både åt missbruken och sanningarne, både åt dem som ännu försvarade det onda, och dem som bekrigade det."

"Det blir ej svårt, med antagande af dessa reflexioner, att förklara hvarföre denna författare varit så stridig, icke allenast med sitt tidehvarf, utan ofta med sig sjelf; hvarföre han med det sundaste hufvud så ofta afvikit till det besynner-

liga; och hvarföre alla hans idéer tagit en vändning åt motsägelsen. Han tyckes hafva sagt till sig sjelf: sanningens ära är ingen, när hon är allmän. Man måste, för att göra sig bemärkt, ett af två, finna — eller bestrida henne. De första namnen i allt äro de enda lysande. Det är nödvändigt att gå en ny väg till ryktets tempel, eller försaka hoppet att komma dit. Efter den som uppbyggt, finnes der intet rum öfrigt, utan för den som nedstörtar. Fort ner med alla antagna meningar."

"Ingen skribent var dock mera än han ögonblickets menniska. Derföre skiftar han så ofta meningar som lynne. Det enda beständiga hos honom var oenligheten med sig sjelf. Skref han emot filosoferna; då var ingen teolog strängare, allvarligare, nitfullare än han. Skref han emot teologerna; då var ingen större fritänkare. Han har skrifvit till fanatismens försvar och förbannelse, till filosofiens ära och smälek, till sedernas helgd och till deras förderf. Han har skrifvit emot spektakel, och gjort teaterpjeser: de borde ej finnas, sade han; men efter de finnas, måste de underhållas: emot romaner, och gjort den mest förföriska af alla. Den flicka eller qvinna, säger han i företalet till sin Heloisa, som dröjer sitt öga på första bladet af denna bok, är förlo-

rad: men har hon läst en sida, kan hon läsa till slut, skadan är redan skedd. Hans skrifter och meningar hafva på detta sätt inga större motsägare än sig sjelfva; till den grad såg han allting tvåsidigt, och gaf sig nästan aldrig den mödan att förlika sina egna stridigheter. Derifrån dessa starka resonnementer emot duellen och till dess försvar; emot sjelfmordet, och för dess ursäktlighet; filosofien, hånad och prisad; förnuftets rätt i religionsämnen yrkad med hänryckning, och den filosofiska toleransen anklagad för feg likgilltighet; derifrån sjelfva uppenbarelsen upphöjd genom de sublimaste loford, och bestridd genom de skarpsinnigaste invändningar."

"Korteligen, Rousseau ville vara en besynnerlig man; det var han ock i sanning. Han hade varit stor, om han ej velat förmycket åtskilja sig ifrån det vanliga; om han ej sträfvat ännu mera efter sällsamhetens ära, än efter sanningens; om han ej sammansatt sin filosofi helst af paradoxer, ej sökt bevisa sin tankestyrka genom en tvehlyftig sofistisk färdighet att försvara alla meningar, och deribland framför allt de minst antagliga."

Sådan var, efter hans fienders teckning, den märkvärdige Genever-filosofen; och denna teckning, jag har förut sagt det, är den vanligaste. Se här hvad jag har att svara dertill.

Möjligtvis var den goda Jean Jacques den mest ärelystna bland menniskor. Möjligtvis syftade han till ingenting mindre, än till det första rummet ibland alla sin tids författare. Men detta är ej frågan. Den rätta frågan är: förtjenar han det eller ej?

Var han filosof, eller fantast? en dygdig man, eller en skrymtare? Man har disputerat derom. För min del frågar jag endast: hvilken är förtjensten af hans skrifter? Innehålla de öfverallt principer af förnuft och dygd, eller innehålla de dem ej? Hvad gör mig, hurudan han till sin person var eller ej? Det är hans skrifter som angå mig. Dessa äro för mig Rousseau.

Vi hafva då kommit till sjelfva saken, hvilket i alla disputer är att hafva kommit rätt långt. Frågan är nu således blott om värdet af hans arbeten.

Mig synes, först och främst, som man aldrig nekat honom, i anseende till skrifarten förtjensten af ett bland de största snillen som någonsin låtit läsa sig. Hvad förebrår man honom då? Hans paradoxer och hans motsägelser.

Och hvilka voro hans paradoxer? Om jag ej bedrar mig, en enda hufvudsaklig: den rent af vilda menniskans företräde i dygder och sällhet framför den Parisiskt förfinade. Alla de öfriga

äro merendels små och tillfälliga satser, härledda från denna stóra allmänna princip.

Uppriktigt sagdt: hade han mycket orätt? Har man velat förstå honom? Ville han verkligen föra menniskan tillbaka till skogslefnadens grofva okunnighet? Eller var hans afsigt att blott visa, huru långt hon, på bekostnad af sin sällhet, skilt sig ifrån naturen, jemte nödvändigheten att åter närma sig till dess enfald, så mycket som till förmildring af hennes plågor tydligen fordrades? Han skref en afhandling om samhällsstyrelsen: var den gjord för skogarna? Han skref ännu en om uppfostran: gjorde han sin elev till ett halfdjur, som närde sig med ollon, bodde i bergskrefvor, sof eller krigade mot villdjuren? Emile, detta framställda mästerstycke af Rousseauisk uppfostran, blef en förnuftig och lycklig snickare. Var också detta ett paradox? Var Rousseaus uppfostringsplan galenskap, efter han gjorde sin elev hvarken till en lärd, eller en hofman?

Men huru många andra underligheter, säger någon, innehåller icke detta och hans öfriga arbeten? Låtom oss se till. Det är en, t. ex., att medicinen mera skadat än gagnat menniskoslägtet. En annan, att kökskonsten, sådan den nu för tiden utöfvas, är en för helsan och lifvet förderflig uppfinning. Ännu en tredje, att de lärdas evigt

skrifvande lefnad är ett tillstånd lika så löjligt som onaturligt. Ännu en fjerde, att man icke måste bedja Gud, utan blott tacka och prisa Honom. Ännu en femte, att man redan gjort mycket till en sund uppfostran, när man intill tolfte eller trettonde året varit i stånd att hålla barnet vid god helsa, och dess hufvud rent ifrån alla slags lärosatser. Huru många förnuftiga menniskor hafva icke, i flera af dessa ämnen, varit af Rousseaus tankar? Och huru många skola icke förnuftet och erfarenheten ännu göra till anhängare af samma meningar?

Nå, men hans tusende motsägelser? — Ja, som man nästan alla pådiktat honom! Han skref emot den franska musiken, säger Voltaire, och gjorde fransysk musik. Är det ej som om någon sade: Boileau var en fantast, ty han skref emot fransyska verser, och gjorde fransyska verser?

När då Rousseaus fiender förebrå honom att vara utan grundsatser, och anföra till bevis derpå hans motsägelser; hafva de rätt deri eller ej? Skulle det ej låta antaga sig, att de fleste af dessa bero förnämligast af det sätt man brukat att framställa dem? Man ville göra Rousseau löjlig. Hans häftiga, ömtåliga, ofta bittra och egenvilliga sinnelag, gjorde honom också ofta nog sådan i sitt enskilta förhållande; men var han det i sina

filosofiska meningar? Skulle det ej kunna stå tillsammans, att vara tviflare i en viss sekt, ja äfven i en viss religion, och dock likväl den mest nitiska förfäktare af en allmän gudalära? Att uppriktigt tro på Gud, och alldeles icke på den teologiska metafysiken? Att finna oupplösliga svårigheter i sjelfva Skriften, och tillika den sublimaste karakter hos stiftaren af den kristna religionen? Att på en gång ogilla sjelfmordet, och tillika framställa en annan persons försvarande mening? Att som moralist eller lagstiftare hata äktenskapsbrott, och som ädel, rättvis, känslofull menniska ursäkta passionens välde hos tvenne ogifta älskare, i synnerhet när detta fel öfverglänses af det skönaste hjertas egenskaper? Att yrka fördragligheten i trosläror, och tillika afsky den kalla likgilltighet för alla slags religionsbegrepp, som ofta var hos lättsinniga menniskor toleransens endaste grund, och som så tydligen började blifva det i Voltaires och Rousseaus fädernesland? Att bestrida inrättningen af en teater i Geneve, och likväl skänka små sångstycken åt teatern i Paris?

Men behöfver det försvaras, som i sig sjelf icke kan nog berömmas? Skulle ej de fleste af Rousseaus motsägelser vara hvarenda sann tänkares, hvarenda rättsinnig menniskas? Blott den

lågande fantasten, eller den iskalla gäckaren kunna stå qvar oryggliga, hvardera på sin motsatta gräns, och ömsevis fördömma till afgrunden det minsta religionstvifvel, eller smäda som löjlig vidskepelse all vördnad för religionsämnen. Blott de kunna med omvexlad orättvisa förbanna som en gudlös niding den olycklige, som sjelf slutar outhärdliga qval; eller prisa som en ny Cato i sinnesstyrka den ursinniga äfventyraren, som med pistolen i handen drar sig ur sin villervalla. Blott de kunna, ändteligen, med ömsevis tillslutna ögon, den ena för de ädlaste dygder, den andra för seder och samhällsväl, antingen ställa skampall och tukthus strax vid sidan af all oäktenskaplig svaghet, eller, som ett lofligt galanteri, ett oskyldigt samhällsbehag, försvara en allmän löslefnad. Kanhända hafva dygden, förnuftet, rättvisan, alltid sitt rum emellan tvenne ytterligheter; och kanhända bevisar ingenting en större fasthet af grundsatser, än att stå, som Rousseau gjorde, orörlig på denna ofta för hopen omärkliga mellanpunkt, och likasom med ett dragit svärd i hvardera handen, strida emot begge ytterligheterna.

Men det är ej så mycket i strödda meningar, som denna karakter gör Rousseau vördnads-

vård, som fast mer i hans allmänna samhälls-filosofi. Kanhända är det hvarken likgilltigt, huru fördomar och missbruk i religionen och samhällsläran angripas; eller nog att blott angripa och undanrödja dem. Utan vishet brukadt, blir någon gång botemedlet farligare än det onda. Det är visserligen berömligt, att nitälska emot våldsmakten och andaktssveken, dessa begge hufvudgrunder för verldens olyckor. Stort är att göra det med styrka och framgång; men hvad, om ert nit emot den förra småningom gjorde menniskan otålig för den nödvändigaste ordning? Hvad, om ert åtlöje för de sednare omsider bidrog att hos henne döda all religionskänsla? Rousseau tycktes hafva för tanken ett verkligt, allvarligt ideal af menniskovärde, samhällsordning, samhällsväl, lika långt afskildt ifrån vördnadshelgden för åldriga maktspråk, som från lättsinnigheten af yngre seder och tänkesätt. Ett ideal, som vid alla tillfällen genomskimrar hans påstådda motsägelser. Aldrig blott omstörtade han, obekymrad om hvad som skulle sättas i stället. Aldrig angrep han något missbruk, utan att tillika framställa förbättringen. Aldrig sträcktes hans arm att skaka en större eller mindre del af samhällsbyggnaden, utan att likasom med den andra upprätthålla och

skydda de nödvändiga principer af ordning och religionskänsla, hvilkas förstöring han ännu mera fruktade, än han hatade våldet, missbruken, bedrägeriet. Men just denna rättskaffenhet ställde honom också på det svåraste rum, som en författare någonsin intagit, nemligen midt emellan de våldsamma missbruken och deras häftigaste angripare, i oupphörlig strid, men ömsevis vänd, nu emot de förra, som han hatade, nu åter emot de sednare, med hvilkas principer han gjorde i mycket gemensam sak, men hvilkas ifver och hemliga driffjädrar han alltid misstänkte och fruktade. Derifrån dessa häftiga öfvergångar i hans skrifter, för och emot filosofernas sak; denna skenbara stridighet af satser och lynnen, som man sökt att göra löjlig; ty hvart han vände sig, bestridande eller försvarande, förde han alltid med sig samma entusiasm och samma styrka, som utgjorde karakteren af hans geni. Rousseaus förhållande i detta afseende var ärlighetens konst, att göra sig på ömse håll fiender.

Efter så många rörande vördnadsbevis, som den fransyska nationen helgat åt minnet af denna stora författare, var det tvifvelsutan en öfverflödig erkänsla, att föra hans gamla kokerska, sedermera hans hustru, sedermera gift med en lakej, kring gatorna i Paris på en hög segervagn,

omgifven af national-gardet, konvents-ledamöter, musikanter och sångare, för att i trettio år hafva kokat soppan åt auktorn af Emile. Det förtjenar anmärkas, att denna triumferande kokerska var just densamma fordom öfversmutsade Vachine, af hvilken Voltaire, i sitt poem *La Guerre de Geneve*, gör en så oförgängligt stygg målning, för att hafva med oförtruten beskedlighet följt och skött en olycklig sjukling, efter sin död Frankrikes ära och beundran. Man beklagar sig öfver samtidens obillighet, man vädjar till efterverldens rättvisa; likasom den förra styrdes af idel förvillelse, och den sednare af idel förnuftig öfverläggning. Men det tycks, som det ena och andra berodde af en blott slump, och som passionen och ytterligheten hörde till alla tidehvarf. Hvad som med någon visshet tyckes kunna sägas, det är, att hvem som helst råkar falla i händerna på ryktbara skribenter, kan vara temligt säker att, på det ena eller andra sättet, hafva gjort sin odödlighet.

En anmärkning, som förtjenar att här tilläggas, och som gör heder åt det fordna Frankrike, oaktadt all dess lättsinnighet, är den, att mer än trettio små pasquill af samma förfärliga hand som nyssnämda poem, likväl ej förmådde kalla det allmänna åtlöjet öfver den olyckliga och egensin-

niga Genever-filosofen. Sådant bevisar åtminstone dygdens och den sanna förtjenstens egenskap att göra sig högaktade. Det synes som åtlöjet förlorade sin udd emot all verklig storhet. Jag vet ingen större fläck hos solen Voltaire, än detta oblidkeliga hat emot sin enda farliga rival i ryktbarhet. Men det är en känd och märkvärdig sanning, att denna stora gäckarn aldrig mindre lyckades i sitt skämt, än emot författaren af Emile och Heloisa. Sladdraren Mercier, som har så sällan rätt i något, har det likväl deri, att den annars så fina och djupt stickande Voltaire aldrig varit på en gång gröfre och maktlösare. Det var ej med satirens spjut han sårade Rousseau, han slog honom med skaftet. Men kanhända var aldrig någon tillämpning riktigare, än den som kunde i detta mål göras på Voltaire, af hans egna verser emot Boileau.

Envain Boileau, dans ses sévérités,
Crut de Quinault dénigrer les beautés;
L'heureux Quinault, vainqueur de la satire,
Rit de sa haine, et marche a ses côtés.

Man kunde säga, med en liten förändring af namn och omständigheter:

Voltaire förgäfves, ny Alcid i split,
Mot Rousseaus ära tröttat sig att strida

Med all sin hätskhet, qvickhet och kredit;
Den ädle Rousseau, öfver gäckeri't,
Ler åt hans harm, och går bredvid hans sida.

Går han ej framför honom? Se der en tvist som aldrig skall slutas, emellan qvickheten och betraktelsen; emellan det vidtomfamnande snillet och det i få punkter sammandragna; emellan den spelande tanken och den djupt sökande; emellan känslan som flammar, och känslan som starkt genomeldar; emellan ärelystnadens stora afsigter och redlighetens; emellan de lockande behagen och den medsläpande kraften: ty, hvar finnes en domare dem emellan?

Om Rollin, och om Historisk Skrifart.

Man måste, i litteraturen som i annat, våga att vara rättvis, äfven med fara att synas hård. Hårdt är det tvifvelsutan, att söka beröfva en lärd och vitter man någon del af det anseende för hvilket han arbetat; men att af idel fromhet ej hafva urskiflning, det låter också ej förnuftigtvis föreskrifva sig. Efter detta företal, låtom oss komma till Rollin.

Denna voluminösa skribent, som under lefnaden upphöjdes med så stora loford, har ändteligen blifvit satt på sitt rätta ställe af efterverlden. Om man ej gjort en jette af honom, skulle han nu finnas mindre liten. Äger han något af det som gör skribenter odödliga? Och försvaras han från förgängelsen af något annat, än tryckerikonsten och tjockleken af sina arbeten? Har han gifvit litteraturen eller sitt språk någon ny stämpel? Ty det är detta, som afgör förtjensten till ett rum i minnets tempel, och kan man ej säga med sanning, hvad hans egna landsmän om honom erkänna: *qu'il a travaillé, plutôt de coeur et de bonne volonté, que d'esprit et de genie.*

Hans *Manière d'enseigner et d'étudier les belles lettres*, så starkt berömd af hans tids skol-

mästare, är en bok på det sättet god, att den intet ondt förorsakar. Men huruvida den bättre danar smaken i poesien, än läsningen af en enda sång hos Virgilius; i historien, än läsningen af en enda bok hos Tacitus eller Livius o. s. v., det är en sak, som jag ej tror behöfva vidlyftig undersökning. Metodologier tjena i vitterheten, likasom i mycket annat, nästan till ingenting. Men det har varit ett slags mani hos alla tiders lärda grälare, att vilja nödvändigt utpeka för andra den smula väg de sjelfve krupit. Geniet utpekar den icke: det röjer den genom sin flygt. Metöden att studera vitterheten, är att läsa det sköna med känsla, och det upplysande med manlig eftertanka, när man nemligen fått af naturen dessa egenskaper.

Rollins historiska arbeten förtjenar att kallas arbeten, och ändå hellre, hans historiska dagsverken. Det är en oerhörd kompilation af fakta och fabler, sammangyttrad, utan stor urskillning, och utan all skymt af filosofiskt omdöme, hvarförutan historien, likasom alla andra skrifter, tjenar till intet nyttigt ändamål.

Man har disputerat om en häfdatecknare borde göra annat, än blott berätta, d. v. s. vräka fram händelser, utan att beledsaga dem med egna omdömen, och utan att i dem söka någon styr-

ka för de principer han sjelf fattat om verlden och samhället. Det är likasom man ville sätta i fråga, huruvida man borde se sin tids händelser med eller utan reflexion. Om man ville utfästa ett pris för bästa sättet att skrifva historien, utan fara för tyranniet, bedrägeriet, missbruken och deras patroner, skulle man ej kunna finna något bättre, än det som innefattas i denna enkla regel: berätta utan omdömen, utan filosofi. Den invändning man gör, att historien annars lätteligen skulle urarta, antingen till partiskrift eller till en filosofisk deklamation, har ej särdeles vigt. Det är bättre, att en historisk skribent tänker och felar stundom, ja äfven deklamerar, än att han tänker alldeles intet. Det oriktiga, det öfverdrifna, kan borttagas; dervid är ej stor svårighet. Det är värre när det nyttiga ej finnes. Några häfdatecknare af stort namn hafva, det är sant, ej haft annan förtjenst än den, att med omsorg leda händelserna från deras verkliga orsaker, och att i en med sanningen noga öfverensstämmande ordning sammanbinda dem. Denna förtjenst är visserligen högt berömvärd; men det är ej den högsta. Historien, så författad, räcker åt politiken en ganska hjelpsam hand, jag nekar det ej: författad af filosofen räcker hon den åt menskligheten. Hans principer äro ädlare, vidsträcktare än den blott politiska klokhetens, efter det be-

grepp vi vant oss att fästa vid detta ord. Det är blott filosofen, som genom en ständig sammanhållning af dessa principer, och de händelser han berättar, kan göra historien till det hon bör vara: en verklig samhälls-skola.

Man finner ej spår till sådant i Rollins historiska skrifter. Stilen deraf är ren, säger man. Men hvad en blott ren stil är ofta en sömngifvande förtjenst? Är det för öfrigt en så stor egenskap att skrifva grammatiskt rätt; att sammanbinda meningarne riktigt, och icke säga osmakligheter? Det kan vara en merit hos oss, hvarest man ännu ej så allmänt lärt att taga den ton som passar, särdeles i historiska skrifter, och hvarest begäret att säga sinnrikheter eller qvickheter alltför ofta råder i detta slags arbeten; men knappt förtjenar denna renhet af stil något beröm hos en af Frankrikes ryktbara författare, bland hvilka den varit ett helt sekel en nästan allmän egenskap.

Så länge man som Rollin gör konsten att författa till en akademisk lärdomsgren, skall den troligtvis stanna vid ord och stil. Anmärk derjemte, att man aldrig talt så mycket om stilens förtjenst, som på de tider och orter, hvarest man icke haft eller vågat hafva annan förtjenst, än stilens. En ren stil har derigenom ofta kommit att betyda en stil ren ifrån saker.

Dalin.

Svenska vitterheten äger före Dalins tid nästan ingenting märkvärdigt. Jag uppehåller mig ej vid en Stjernhjelm, Spegel, Kolmodin, Runius, Lucidor, Frese, Fru Brenner m. fl., vare sig hans föregångare eller första samtidiga, alla mindre märkvärdiga än han. Man finner om dessa tillräcklig underrättelse i 4 dissertationer, utgifna i Upsala under titel af *Historiola Poëtarum Svecanorum*. Alla länders forn-vitterhet öfverflödar af dylika nästan förgätna namn, berömda på deras tid, men fördunklade genom en mera förädlad smak och verkligare förtjenster. Blott den lärda tom-skrifvaren behåller dem, för att gifva åt sina skrifter en tillbörlig vidd.

Se här likväl några korta underrättelser, sådana som de, utan att följa tidordningen, falla mig i minnet.

Stjernhjelm gjorde ett slags moralisk satir i hexameter, som han kallade *Herkules*, full af ett nu för tiden föråldradt språk, och efter de honom väl bekanta latinska mönster. Många finna den ännu förträfflig, eller tro åtminstone på gammal sägen att han måste vara det. Den har i sanning några raders likhet af romersk stil, men den har ännu flera sidor, hvilka den romerska

smaken lika så litet skulle erkänna, som vår närvarande. En af personerne i poemet heter *Rus*, och mer än en sida upptages endast af namnen på vin- och ölsorter. Detta poem är för öfrigt svårt att finna, och visserligen mindre kändt, än omtaladt och berömdt.

Kolmodin skref en *Qvinno-spegel*, d. v. s. en berättelse på Alexandrinska rim om de vördiga qvinnor, hvilka den Heliga Skrift omtalar. Det är af detta poem exemplen som böra berömmas, icke verserne.

Runius var qvick och utsväfvande. Man har af honom hans samlade skrifter, mest bröllops- och griftverser, utom ett antal andeliga visor, hvilka alla förråda mindre skalden än rimsnidaren. En af de förstnämda har till titel: *En sannfärdig Bröllopsskrift, angående: att gå ogift är förgift*, hvaraf ni ungefärligen kan dömma till det öfriga. Hans skämt af det hvardagliga slaget, hvars enda förtjenst, när det har någon, är ett visst tokroligt sjelfsvåld, förenadt med en ganska stor lätthet att rimma, gaf honom likväl i hans dagar många beundrare, hvaraf man väl ännu finner här och der någon öfrig.

Biskop Spegels långa poem: *Guds verk och hvila*, med ett företal, eller rättare sagdt dedi-

kation till Gud i heroiska verser, är snart icke mera kändt af andra än af honom.

Frese skref en mängd andeliga verser, utan allt annat värde än deras gudaktighet, och *Sofia Brenner*, på flere språk lika väl, eller rättare lika illa. Allt, den ende Stiernhielm undantagen, är blott rimmad prosa, merendels af den lägsta medelmåtta, intill Dalin, som sjelf denna tiden begynner att sakna något af det stora antal beundrare hans arbeten så länge behållit.

Dalin, (detta namnet skall likväl aldrig upphöra att vara ett stort namn) Dalin föddes' prestson i Halland, omkring begynnelsen af detta århundrade. Genom sina egenskaper, sina familjerökelser och Drottning Lovisa Ulrikas beskydd, bragte han sig opp till Hof-Kansler, i hvilken värdighet han dog, adlad, och Riddare af Nordstjerne-Orden, för några och trettio år sedan. Han jordades på Lofön bredvid Drottningholm, lades der i graf med den odödlige Klingenstierna, och Drottningen sjelf framträdde att beströ hans mull med blomster. Jag vet ej åt hvem af de tre detta gör en större heder. Man uppreste en vård på grafven som förvarar minnet häraf.

Ingenting är vackrare och ädlare än detta monument; ingenting oskickligare, osmakligare, än inskriften derpå. Der anföres ibland andra

hans förtjenster till odödligheten, att han med sina infall och sitt joller haft den nåden att roa de kungliga personerna. Tanken, uppsåtet att hedra en mans minne, som gjort nationen heder; denna tanke var Lovisas, och var värdig henne. Tanken af inskriptionen var icke hennes, man ser det väl. Hennes själ ägde dertill för mycken upphöjning.

Dalin var verkligen i Sverige ett fenomen på sin tid, och hans skrifter ådrogo sig strax ibland hela allmänheten den ovanliga uppmärksamhet, som förebådar för sinnesodlingen ett nytt tidehvarf. De bedrogo sig ej, som så dömde. Han var, ännu en gång, Stjernhielm undantagen, den första man i svenska vitterheten, som föddes med sant snille. Vi komma öfverens att förstå dermed icke blotta rim-gåfvan, med hvilken det af tanklösheten så ofta förblandas, icke ens gåfvan för ett visst prydligare skrifsätt, ofta odlingens verk mera än tankekraftens; utan detta rena vidsträckta ljus i begreppet, som omfattar stora och vigtiga ämnen, förenadt med denna lifliga bildning, som kläder dem i sinnlighetens nödvändiga behag, och ger, likasom dagsljuset, åt allting färgor och rörlighet. Dalin var född till tänkare och skald: Rydelius gjorde honom till filosof. Han behöll för denna djupsinniga lärde all sin lifstid

en stor vördnad, och anbefaller i sina skrifter hans *Förnuftsöfningar* åt alla unga vitterhets-idkare, som vinnlägga sig om en sann förtjenst i detta förledande yrke.

Dalin begynte med att skapa sitt språk. På en gång var Svenskan med honom ett nytt, förädladt och ljuft tungomål. Det språk han skref var långt mera skiljaktigt ifrån det man talte och skref till hans tid, och äfven ännu på hans tid, än ifrån det man nu talar och skrifver femtio år derefter. Få af de ord han brukat äro föråldrade, och hans rena sammansättning, skild ifrån all oreda, alla tyska omsvep, all inveckling af periodiska sammanbindningar, gaf åt svenska skrifsättet dess första sanna egentlighet. Hans språk är, med ett ord sagdt, ännu hos oss alla goda författares, likasom Corneilles i Frankrike, med undantagande blott af den större kraft och den upphöjning, som smakens framsteg efter handen medfört.

Dalin kunde säga med Boileau: *mon vers, bien ou mal, dit toujours quelque chose:* före hans tid var det icke så. Hans verser voro, äfven på konstens vägnar, underverk emot dem som man gjorde före hans tid. De voro merendels rena, flytande, taktfulla, behagliga. Han hade qvickhet, liflig bildning, rik uppfinning. Det var alltid nå-

got ämne för tankan som han framställde, eller någon ny scen för inbillningen som han skapade. Han hade isynnerhet i sin prosa en otrolig gåfva, när han ville nyttja den, att jollra angenämt, och att qvarhålla ögat på det han skref. Hans saga om *Hästen* är ett stort bevis derpå. Det är der som han under allegorien af en häst, hvilken tid efter annan ömsar ägare inom samma slägt, målar med de mest lifliga drag Sveriges öden under Konungarne af Wasa-ätten. Det som i sanning är ett stort prof af hans konst och af hans förtrollande inbillning, det är styckets förträfflighet, oaktadt lågheten af allegorien.

Deremot borde hjertat finna honom kall. Nästan aldrig talte han passionens och känslans sanna tungomål. Han hatade musik. Glück skulle ej hafva varit begriplig för honom: hans verser sakna derföre fullkomligen de högre rörelser, det harmoniska majestät, de mäktiga lyriska ingifvelser, som äro sångens höjd och seger. Också läser man dem icke mera, sedan dels hans renare språk blifvit en allmän fordran, dels sakerna som han deruppå säger icke mera äga nyhetens retelser. Af denna orsak synas de oss nu mera till största delen triviala, utan konst och utan skönhet. Tagom då för afgjordt, att ingenting bibehåller sig igenom tiderna, utan det som antingen äger för

betraktarens öga fullkomlighetens hela värde, eller genom en magisk hemlighet verkar på hjertat och känslorna. Sådant är den poetiska sångens välde, när den verkligen är sång, som den bör vara, icke blott rimmade tankar och tunn prosa, gjuten i versformen. Dalins poesi var deremot i allmänhet så litet sång, att han sjelf ej kunde finna, huru man begynner ett episkt poem med de orden: *Jag sjunger.* Han begynte sin *svenska Frihet* sålunda: *Jag talar* &c., och han hade rätt i hvad han då sade.

Dalin var icke mycket öfver tjugufyra år gammal när han utgaf *Den Svenske Argus*, en veckoskrift efter den engelska *Spectators* mönster. Han var då informator i Landshöfdingen Baron Rålambs hus, som han lemnade uppfyldt af sina tillfällesrim, alla rätt goda för hans tid. Så känd och utmärkt han derigenom gjort sig, var det besynnerligt, att han utan att röjas, eller ens misstänkas, kunde tvenne år efter hvarannan utgöra hela den läsande svenska allmänhetens vällust, ämnet för alla samtal och för allas nyfikenhet. Men något ännu mera värdt förundran är det, huru en yngling, nästan vid utgången af gossåren, finner i sitt eget hufvud, sin egen inskränkta erfarenhet af verlden och samhället, till-

räck-

räckligt förråd för tvenne års beständigt samtal med allmänheten; hvari den på en gång såg sig undervisas af en mogen tänkare, bestraffas af en satirisk sedolärare, och förlustas intill gäll-skratt af en härmande skämtare. Denna yngling kände redan konsten att göra sig läst. Han målade sin tids seder på ett så träffande sätt, att ingen mera trodde sig säker för hans penna. Den ena läsaren log på den andras bekostnad. Hela allmänheten hölls i en så längtande väntan på hans blad, att de hvar gång de utgåfvos, likasom ett rof sletos emellan dem som afhämtade dem.

Man läser nu ej mera Argus, ty sederna äro ej mer de samma, och porträtten föråldrade. Smakens förädling har dessutom gjort sjelfva skrifsättet till vissa delar mindre efterdömligt. Rolig-heterna äro icke alltid af det slaget, som nu för tiden gillas. Skämtet icke det fina stickande salt, hvilket likasom ouppsåtligen undslipper pennan, och genom sitt hastiga bruk lemnar ingen tid åt fördunstningen. Det förlorar sig här ofta i ett vidlyftigt joller. Figurerna grimacera och satiren gycklar. Men man skall alltid igenkänna i detta arbete ett rikt och lifligt snille, som tänkt öfver sakerna, som har vigtiga föremål, och som naturen danat att verka på tidehvarfvet.

Dalin åtnjöt den sällsynta äran, att Riksens Ständer, vid Riksdagens slut 1734, i en offentlig böneskrift till Konungen, anbefallte till hans nåd och belöning den okända auktor, som sedan tvenne år gjort sig genom sina skrifter så väl förtjent af det Svenska Publikum. Det var nu han upptäckte sig: aldrig skedde en sådan upptäckt med mer ära för en författare, och nu begynte hans lycka att vandra tillhopa med hans rykte. Efter några års förlopp blef det honom uppdragit att författa Svea Rikes Historia. Ni känner redan förut detta arbete, till dess historiska värde och brister. Jag skall blott nämna, att han öfverförde till detta nya yrke samma lyckliga skrifart, hvarigenom han förut gjort sina skrifter älskade af Nationen. Man hade på den tiden i Sverige ingen bättre skrifven bok, och tilläfventyrs har man ännu ingen bättre skrifven historia. En värdig allvarsamhet är den historiska stilens första egenskap. Dalin kunde, när han ville, äfven upphöra att skämta, och han visste att dertill åtskilja tillfällen. Alla sanna snillen veta det. Sjelfva den skämtsamma Holberg skrifver ej sina historiska arbeten med samma lösgifna lynne, som han skref sina epistlar. Ingen af dem begge trodde, att man i Rikets Häfder borde föra en tokrolig penna. Denna förblandelse af sti-

lar är det största bevis af smakens antingen barndom eller förderf. På femtiotalet utnämdes Dalin till den dåvarande Kronprinsens informator. Nu var han *hofman;* men det var icke det som utgjorde hans märkvärdighet. Skyndom tillbaka till författaren.

Dalin gjorde hvad en ung författare bör göra, som vill känna sin styrka: han försökte den i det ena slaget efter det andra, det vill säga, han skapade dem i Sverige; ty före hans tid hade man ingenting skapat eller försökt af sann vitterhet. *Svenska Friheten*, tragedien *Brynilda* och komedien *Den Afundsjuke* följde hvarandra på korta mellanstånd, fast i annan ordning än de här nämnas. Och nu hade han inom få års förlopp skördat en fyrdubbel lager för fyra den tiden berömda arbeten, hvardera i hans språk det första af sitt slag. Till dess hade han arbetat att skapa sitt anseende; nu var det gjordt, nu var han vitterhetens furste; ingen täflade mera med honom om spiran; det var hans och språkets olycka. Nu kom lyckans omsorger, och hoflefnadens förströelser. Man har sedan den tiden af honom, utom hans Riks-Historia, intet arbete af upphöjning.

Poemet *Svenska Friheten* utgör ett slags blandning af hjelte- och lärodikt. Utan tvifvel var det.

Dalins mening att gifva nationen ett episkt poem. Emellertid innehåller detta episka poem föga annat, än en rimmad saga om frihetens öden i Sverige, intill Regeringssättets förändring med Drottning Ulrika, Konung Carl XII:s syster, jemte några slutliga betraktelser öfver allmänna välfärden och öfver oenighetens faror. Se här planen deraf.

Friheten kommer ner i en sky till Drottningen, och berättar för henne Svenska Konunga-längden ifrån Margaretas tid ända till hennes egen brors död, hvarom hon troligen ej kunde vara förut okunnig. Ulrika somnar, som man vanligen frestas att göra, när man hör vidlyftigt berättas hvad man vetat längesedan, och har under sömnen en allegorisk dröm, som föreställer oenighetens olyckor. När hon vaknar kallar hon sin trogna Svea inför sig, och uppmuntrar henne att med högsta nit vårda och skydda friheten. Gudinnan framställer sina fordringar, och ger läroreglor för landets politiska och ekonomiska väl. När Friheten sagt fram sina lärdomar, dör Ulrika strax på stunden, utan annan synbar anledning än den att sluta poemet.

Man måste tillstå, att denna uppfinning icke är den mest episka. Emellertid emottogs poemet med förtjusning, och har länge hos oss varit be-

römdt såsom en god epopé, jemförlig med andra nationers mästerstycken. Till den grad voro rim med tankar en alldeles osedd nyhet i Dalins första tid, att man trodde konstens höjd upphunnen, så snart man i ett rimmadt språk kunde framställa några allmänna maximer med ett visst logiskt sammanhang. Stilen är merendels låg och hvardaglig. Der auktor någon gång höjer sig, dröjer han ej länge i sin lyftning från jordytan. Denna språkets lätthet och hvardaglighet var i detta, som i alla Dalins öfriga poetiska arbeten, hans förtjenst och fel. Han var poet genom tanken, rimmet och hvardagsspråket; hvilket just är det, som ger åt mängden på en gång nöjet att begripa och beundra. Så snart stilen höjer sig genom känslan och bildningen, är det på en tid, sådan som Dalins, icke mera menighetens tungomål: det är ett främmande språk, som med möda förstås, och som tröttar mera än det förnöjer.

Tragedien *Brynilda*, eller *den olyckliga kärleken*, hade gjort på nationen en lika, om ej större verkan än *Svenska Friheten.* Det är sant, att denna kärlek, olycklig till och med i sin målning, var det således i allt, utom i det sätt hvarpå tragedien emottogs af allmänheten. Man skulle falla i outredliga motsägelser, om man ville dömma den efter det dubbla slag af beundran,

hvarmed den då uppfördes och hvarmed den nu omläses. Man kan ej likna den i sin första starka verkan vid annat, än Corneilles *Le Cid*, och ej i sin sanna poetiska stil vid annat, än *Pradons* pjeser.

Detta poem har likväl ett slags förtjenst, som med alla öfriga brister ej kunde fela att intaga åskådaren. Den består dels i välljudet af några högstämda rader *), och dels i målningen, sägom rättare, i maximerne af en viss ridderlig stolthet, som väl ej ofta förädlar uttrycket, men som själen känner **). Lägg till vissa naiva drag af kärleken och svartsjukan, hvari man älskade att igenkänna menniskohjertat, utan att besinna deras löjliga obehörighet för tragedien ***). Men Dalins

*) Till ex.

Bland trän är Cedren stolt, bland foglar Örnen ljungar,
Bland djur går Lejon först, och Sigurd Sven bland kungar.

**) Till ex.

Men är det väl min vana,
med löften och med ord att drifva spel och lek?
Jag är Kung Sigmunds son, jag är ej född till smek.
Om jag med dygd och svärd ej kan mitt syfte vinna,
Ej skall det ske med nät, som lönska hjärnor spinna;
Med hjertat i min mun, med dygd i sköld och hjelm,
Vill jag fast hällre dö, än segra *som en skälm.*

***) Till ex.

Mitt mod har farit bort, jag vet min sann ej hvart.
Jag känner mig ej sjelf, jag är ej mer Brynilda:

allmänna och egentliga förtjenst, här som alltid, var tvifvelsutan den, att hans verser alltid hade ett klart innehåll. Goda eller släta, passande eller löjliga, sade de alltid någonting, och talade alltid till begreppet eller inbillningen. I detta poem talade de äfven någon gång till hjertat.

Det är här stället att nämna ett ord angående skådeplatsen, som i våra dagar begynt att

---

Jag tror den lilla Gud, som kan så konstigt bilda,
Har satt här inombords en an person, än jag.
Ack, at Brynilda är som andra flickor svag!
— — — — — — — —
Jag är nu som ett lam. Den stygga Sigurd Sven
Har denna ändring gjort. Men ack, hvart far jag hän?
Hvad sad' jag? är han stygg? Nej, denna vackra hjelte
Har endast gjort sig värd Bryníldas brudebälte.
— — — — — — — —
Mån jag ej honom nu i mina händer har?
— — — — — — — —
Hur är det fatt Brynilda?
Om du dock kund' bli ond på detta stora mod.
Men ack, du har dertill en alltför nådig blod!
— — — — — — — —
Här fins väl i ert hof ett norr för håns magnet.
— — — — — — — —
Mån af en an än mig den prinsen är betagen?
Nej, aldrig tror jag det.
— — — — — — — —
När kärlekskampen sker.
— — — — — — — —
at han sig understår i Edla vara kär.
&c. &c. &c.

utgöra en väsendtlig del af nationens vitterhet. Detta stundom lättsinniga, stundom ädla och moraliska yrke, som med rikedom på dertill nödvändiga talanger är ett af en nations lifligaste, och med brist derpå ett af hennes sömnigaste nöjen, — detta yrke var i Dalins ungdom nästan lika så misskändt och oförsökt, som för mer än hundrade år tillbaka. Det är sant, att vi redan ifrån Drottning Christinas tid äga pjeser skrifna för skådeplatsen. Messenius hade deraf sammansatt ett temligt antal, tagne ur våra äldsta häfder, under namn af *lustiga tragedier, ynkliga komedier*, begge slagen värdiga deras namn. Hans föresats var, som han sjelf berättar, att på detta sätt, tidehvarf från tidehvarf, slutligen förvandla hela vår Historia i skådespel, efter kronologisk ordning rimmade. Lyckligtvis blef arbetet honom för vidlyftigt. Man må ej söka hvarken plan eller intresse, eller språkets behag i dessa olyckliga rim-alster. Det enda som kunde gifva dem för betraktarens ögon någon märkvärdighet, vore deras nära samtidighet med Corneilles och sjelfva Racines odödliga mästerstycken. Drottning Disa och Cinna, skrifna nästan på samma tid, framställa en märkvärdig kontrast af sinnesodling, som för den tiden tillika målar nationerna. Författa- hade ämnat dessa skådespel, att som en på

samma gång vitter och historisk öfning uppföras af de studerande vid Upsala Akademi, hvilka under den så kallade Distings marknad, deras frihetstid, vanligen gåfvo sig dessa tidsfördrif. Flere efter Messenius, och senast den nyligen afledne åldrige Biskopen i Lund, följde samma efterdöme, och sammansatte mer eller mindre släta skådespel för de studerandes nöje. Hans *Ingeborg* är, om jag ej felar, äfven yngre än Dalins *Brynilda*, så otroligt det ock bör synas för den som läser detta arbete. Emellertid fortfor detta slag af vitterhet att fullkomligen vanhäfdas. Ty man vet, att hos mindre förmögna folkslag, hvilka ej äga nog rikedom eller nog odling att erfara behofvet af sinnets nöjen, fordras nödvändigt ett hofs uppmuntran och frikostighet, att framkalla och underhålla dem. Vårt hof hade deremot sedan lång tid varit antingen utländskt eller krigande. Christina, det är sant, och Carl XI voro begge infödda, begge älskade de äfven högtidligheter. Deras kostbara karuseller vittna derom; men den ena skattade föga våra inhemska snillen, likasom deras språk, och den andra saknade tilläfventyrs antingen behag för detta yrke, eller ämnen derföre, värdiga att uppmuntras.

Sverige ägde således ännu under Fredriks regering ingen teater, med mindre man vill gif-

va det namnet åt några oformliga försök dertill, här och der i provinserna, några illa målade tapeter, uppsatte till likhet af en skådeplats, hvarest ett sällskap af äfventyrare, hvilka nöden gjort till aktörer, och hvaraf icke ens alla talade samma tungomål, uppförde farser, värdiga de ställen på hvilka de gåfvos. Sådana voro, för att som exempel nämna några deribland, komedierne: *Syndafallet*, *Rika Mannen och Lazarus*, *Doktor Faustus*, *Fröken Svanhvita*, med flera af lika egenskap. När något af dessa flyttande sällskap, mindre oskickligt än de öfriga, med Öfverhetens tillstånd qvarstannade i Hufvudstaden, gaf det sin brädlada namn af Kongl. skådeplats. En skådeplats värdigare detta namn hedrade likväl Drottning Lovisa Ulrikas omsorg för Svenska Vitterheten, men hennes beskydd gaf ej i lika mått snille som uppmuntran. Åtskillige af hufvudstadens förnäme eller vittre män riktade icke dess mindre, tid efter annan, den nya teatern med arbeten efter deras vis, hvaraf ganska få, det är sant, ens till namnet undkommit glömskan. Midt ibland dessa svaga försök, värdiga att gömmas i det stoft hvaröfver de nästan aldrig upphöjde sig, frambröt likväl Dalins Brynilda, och slog nationens ögon med glansen af en förut osedd skönhet. Man fann sig på ett angenämt sätt öfverra-

skad, att höra från teatern ett nytt, ljufvare tungomål; att finna en handling af åtminstone något slags sant intresse för hjertat, i stället för orimliga munksagor; och att emottaga ålderdomens berömda hjeltar på scenen, första gången sedda i någon likhet af deras forntida kämpastorhet. Det var nytt, och i sanning märkvärdigt, att på en svensk skådeplats finna till karakterer, seder, passioner, naturen åtminstone igenkänneligen följd och afskillrad. Sådant var Brynildas företräde framför alla föregångna skådespel, och sådan den vinning svenska skådeplatsen derigenom gjorde. Det var steget i detta yrke, visst icke till fullkomligheten, fordrom det ej; men steget ifrån det tjockaste kaos, åtminstone till ljus och daning.

Brynilda, sedd i det större ljuset af yngre tiders odling, är ej mera, upprepom det, densamma förtjusande hjeltinna, som för mer än ett halft sekulum tillbaka framtvingade den svenska åskådarens första tårar. Denna tragedi har många fel emot reglorna, eller snarare sagdt, nästan följer inga. Hon har isynnerhet det större felet, att vara skrifven med en ganska ojemn styrka, och på några ställen slappt, ända till löjlighet. Flere scener stiga ner till en för sorgespelet otillåtlig naivetet.

Se här, om det roar er, planen till denna första berömda tragedi i Sverige, beundrad för 60 år tillba-

ka, och ännu prisad af några åldriga rimälskare, som skaka hufvudet åt flärden af vår nyare skaldekonst.

Tvenne hjeltar, *Sigurd Sven* och *Atle,* mötas i Bryníldas hof, man vet ej huru, och man får ej veta det. Scenen öppnas med en igenkännelse, hvarom intet ord vidare förekommer. Sigurd Sven älskar Edla, Atles syster; Edla deremot Hjalmar, Brynildas bror. Atle är kär i Brynilda, och Brynilda i Sigurd Sven. Se der fem personer, som älska den ena den andra, att jag så må säga, i ring efter hvarandra, och nästan utan all motsvarighet. Det är ej olycklig kärlek som fattas i denna tragedi åtminstone.

Brynilda fattar i sitt *Råd* det kloka beslutet, att skänka sin hand och sin krona åt den hjelte, som hade tjock hud nog att gå oskadd upp till hennes borg, midt igenom en stor eldbrasa. Tillstå min vän, att det *Rådet* förtjente sina stolar. Sigurd Svens ankomst till hofvet var henne redan kunnig, fastän hon, som hon i förtroende yttrar sig till Höfdingen Angantyr,

— — — *ännu ej fådt den styfva prinsen skåda.*

Lika så väl visste hon äfven, att ingen annan än Sigurd Sven, såsom välförståendes twådd och härdad i drak-blod, kunde utföra denna underbragd, hvarom sjelfva Atle utlåter sig med en hjeltes ädla uppriktighet:

Nej Prins, jag bju'r ej till, jag skulle snart bli bränder.

Sigurd Sven deremot, som ej fruktar att *bli bränder,* tillbjuder sig ädelmodigt att taga på sig Atles kläder, gå igenom elden för honom, och låta nb. viga sig i Atles namn. Utan minsta motsägelse af sitt höga hjeltesinne, emottager Atle hederstjensten af detta lilla skälmstycke. Och som erkänslan är en vacker pligt, lofvar han Sigurd Sven tillbaka allt sitt bistånd, att om möjligt är göra sin syster trolös emot Hjalmar. Hjalmar, som varit många år borta utan att låta höra det minsta af sig, kommer nu hem i ögonblicket, får veta Edlas fara af Angantyr, och far strax åter sin väg. Denna Hjalmar har sitt egit tragiska humör. Han reser bort igen, säger han,

På det nu Sigurd Sven må fritt få bjuda till.

Under det att Sigurd Sven bjuder till hos Edla, är Brynilda tröstlös öfver Atles gång igenom elden. Förtviflad att ej kunna beveka Sigurd Sven, och underrättad om hans kärlek för Edla, gör hon nu, hvad den naturliga billigheten föreskrifver en Hjeltinna och en Drottning som har en rival. Hon låter slå Edla i jern och bojor. *Säj fröken,* så tilltalar hon henne med en Drottnings upphöjda språk,

Hvad konster brukar hon, när hon vil manfolk dåra?

Edla svarar tillbaka med en förolämpad Prinsessas ädla stolthet:

Tag, Drottning, Sigurd Sven med all sin magt och ära,
Jag vill, min sann ej ha'n.

Man väntar att Atle skall ge försvar åt sin systers oskuld, åtminstone ihågkomma sitt löfte till Sigurd Sven, för hvars kärleks skull Edla misshandlades. Alldeles intet. Han yttrar sig tvertom till Brynilda med en, till och med hos honom, oförmodad fegsinnighet:

Ja visst, när Edla ej sitt eget bästa vet,
Så bör det ske med tvång.

Hvad Atle angår, kallar Brynilda honom föraktligen, stackars prins, och förklarar att hon aldrig kan älska och aldrig tåla honom. Det är ej deri hon har orätt tyckes mig. Emellertid tillstår hon sig vid närmare eftersinnande någorlunda tillfreds med honom, föreläggande honom blott ett enda litet villkor, hvarigenom han borde förtjena hennes ömhet. Detta villkor består i följande enkla och billiga anmodan:

Slå Sigurd Sven ihjäl!

Men Atle, som talar beständigt om ärans fordringar, och som äfven har vissa skrupler i anseen-

de till vänskapens, kan ej låna sig till detta hedersvärf. Han föreslår i stället den lindrigare och rättvisare utvägen, att bränna opp sin trogna väns skepp, och låta mörda hans följeslagare. Brynilda uttyder allt detta såsom undflykt af hans räddhåga, och vänder sig till Angantyr, af hvilken hon nu fordrar hämd på Sigurd Svens kallsinnighet. Angantyr begynner sitt svar med ett litet loftal öfver sin gamla trogna arm, som han visar Prinsessan, och hvarom han säger på ett för Brynildas egen tapperhet föga smickrande sätt:

Han har befäst er thron, som vinglat som ett spröt.

Brynilda ropar:

Ack stöt mig dermed ned, du trogna gubbe, stöt.

Angantyr svarar:

Nej, förr skall Sigurd Sven få känna'n i sitt hjerta.

Den gamla tappra armen fann likväl rådligt, att för denna gången välja vägen till hjertat genom ryggen. Han mördar den gudfruktiga prinsen i templet, under det han ligger i sin bön för altaret. Brynilda följer efter, och dödar sig med samma dolk.

Emellertid har Edlas hjerta begynt att så oförmärkt ömma för Sigurd Sven. Hon finner hos honom någonting förtjusande:

I ögon, tal och vett, i högvälborne seder.

Se der en art af seder, hvarom moralisterna hysa olika meningar. Hon kan ej längre vara ensam med honom i templet. Det synes henne, som hennes trohet för Hjalmar der löpte *någon fara*, säger hon. En otidig skämtare skulle svara henne, att de *högvälborna sederna* föra sådant med sig. På en gång visar sig Hjalmar, återkommen man vet ej hvarföre, och hvilken Edla gör i början den komplimenten, att anse för Hjalmars blotta skugga. Men hon låter öfvertyga sig. Nu inträffar också tidningen om Sigurd Svens och Bryníldas öde, uttryckt i följande väl valda termer:

Nu stod de begge här, nu ligga de der båda.

Hjalmar och Edla deltaga som de böra i den olyckliga händelsen, men finna i så fatta omständigheter ingenting vidare att göra vid den saken, utom att gifta sig med hvarandra, intaga thronen efter Brynilda, och begrafva de begge liken. Hjalmar föreslår sjelf grafskriften, som på vanligt förnämt sätt är litet felaktig mot grammatikan, och som slutar sorgespelet.

Det var ej så, erkännom det, som Corneille och Racine, inemot hundrade år förut, skrefvo deras odödliga mästerstycken. Dalin var visserligen deras like, kanske öfvergick han dem i allmänt

mänt tankesnille: hvarföre var han så långt under dem i tragedien? Derföre att gåfvan att rimma, äfven med qvickhet och inbillning, är någonting helt annat, än verklig talang för poesien; och derföre att tragedien utgör ännu ett särskilt slag deraf, som fordrar sina helt egna gåfvor, af känsla, bildning, djupt omdöme och sinneshöjd. Oaktadt allt detta har tragedien Brynilda några vackra ställen, som temligen rättfärdiga den stora verkan den gjorde i dess första nyhet, och äfven länge fortfor att bibehålla. Denna verkan var så ovanlig, att man nästan öfverallt lärde sig större delen deraf utantill, och att man äfven i flera enskilta samqväm gjorde sig ett utvaldt sällskapsnöje af dess uppförande. Ifrån teatern är den emellertid hänvist till mängden af de föråldrade försök, som den strängare granskningen icke mera tillåter att föreställas.

Komedien *Styrbjörn*, eller *Den Afundsjuke*, har undergått samma öde, kanhända med mindre rättvisa. Den är, som namnet redan utvisar, en karakters-pjes; förträfflig för sin tid, full af komisk kraft, och i många afseenden jemförlig med Molières och Holbergs bättre pjeser. Dalins lefvande och glädtiga inbillning hade här sitt rätta egentliga fält. Hans böjelse för satiren och se-

doläran gjorde att han nästan alltid lyckades, åtminstone i prosan, så ofta han öfverlemnade sig deråt; och kanhända är han intill denna stund den enda Svensk, som skulle ägt förmåga att gifva nationen en komisk teater. Han skulle hafva tillagt en ny hälft till sina redan odödliga förtjenster, om han användt på arbeten af detta slag all den tid han bortkastade på sina sex tomer strödda rim, utan värde och varaktighet.

Styrbjörn är i denna pjes en gammal afundsjuk narr, som ej kan tåla för någon del annat folks lycka och företräden. Hör han talas om någon som ser bra ut, sätter han händerna i sidan och säger: *bättre än jag?* Är frågan om goda viner, ropar han: *bättre än mina?* Föreslår någon en man åt hans fosterdotter, blir första frågan, *om han är af det ängsliga slaget, som man berömmer?* Han slår opp förlofningen med en son af sin gamla vän, derföre att fadren inom kort tid kommit i nåd vid hofvet, fått ett ansenligt embete, ett rikt arf och på köpet blifvit baron. Det är ej nog. Han måste lyckas att fälla sin gamla vän; han kan ej äga en glad dag dessförinnan. Man talar för honom om en förundransvärd trollman, som skall kunna uträtta hvad han önskar, men för ett i sanning hårdt pris: det är, — hvad man knappt skulle förmoda — käpp-

slängar. *Och den andra mister lyckan?* frågar narren. Som en dröm, svaras honom. *Nå,* säger han, *jag har en sextio års rygg, det är sant; men går det grepet an, så har jag slitit honom med heder.* Trollmannen kommer, patienten svepes i ett täcke, lägges på golfvet och emottager vissa rapp för nåden vid hofvet, vissa för den höga tjensten, vissa för testamentet, och vissa för baroniet. Emellan hvart särskilt ämne för sin afundsjuka andas han ett ögonblick, hvarefter arbetet åter företages. *Nu lät gå,* säger han, *för nåden vid hofvet,* — eller för testamentet, eller för det goda ryktet, eller hvad som följer i ordningen. Det är ej frågan om att här göra er räkning för hela planen af detta skådespel. Ni kan af det redan sagda någorlunda sluta till Dalins talang för komedien. Samtalet har all erforderlig förtjenst af natur och liflighet, och konsten att skapa hvad man kallar *situationer,* så föga röjd i hans tragiska försök, visar sig deremot här i utmärkt högre grad. Nästan hvar scen är en ny spegel af den karakter han målar.

Man förebrår denna pjes tre saker: 1:o orimligheten att tro på trollmannens förmåga, och strykets verkan till ett sådant ändamål; 2:o lågheten af uppfinningen och af sjelfva utförandet på

teatern, som vill synas en grofhet i sederna; 3:o Nisses roll, som gör och säger ingenting annat, än en stor hop toklustiga dumheter. Jag törs ej påstå, att man har alldeles orätt i dessa omdömen. Men mig förekommer, som Holberg och sjelfva Molière skulle inför lika stränga domare förlora någon del af deras berömda värde. Måste man ej äfven hos dem, för effektens skull, ofta halka öfver troligheten, ofta tillåta en liten öfverdrifning, ofta tåla andra seder än det finare umgängets, ofta hålla till godo att skratta med den lägre myckenheten? Också spelas nästan ej mer dessa pjeser, svarar man. Riktigt. Men har samhället och skådeplatsen förlorat eller vunnit dervid? Våra tjutande dramer, våra så kallade komiska operetter, våra småroliga hvardagshändelser, lämpade för teatern, utan karakterer och utan moraliskt ändamål, äro dessa, man säge mig det, i minsta afseende jemförlige med desse store mästares odödliga karaktersstycken? Man fordrar för skådeplatsen det belefvade umgängets finare språk och seder. Godt. Men man besinnar ej, att det belefvade umgängets natur just består i två saker: konsten att undangömma lasten, och konsten att undvika det löjliga. Man besinnar ej, att man gör derigenom den sanna komedien omöjlig. Få laster, få dårskaper äro af den beskaffen-

het, att de kunna lifligen målas med artighetens små fina penseldrag. Se der hvarföre vi också nästan icke hafva några komedier, och hvarföre det äkta komiska saltet, som icke mera finnes, måste ersättas så godt man kan, genom qvicka infall, tvetydigheter och tokroliga misstag. Se der också, hvarföre konsten att vara aktör, som i fordna dagar förutsatte ett verkligt studium af menniskohjertat, nu för tiden föga består i annat än konsten att gå, stå och tala på teatern med ett visst otvunget skick. Men dessa allmänna betraktelser föra oss för långt ifrån Dalin. Återtagom berättelsen.

Ett stort antal strödda skaldestycken hade utom dessa större arbeten flutit från Dalins penna. Alla vittnade om ett rent hufvud och en naturlig, qvick och flytande skaldegåfva. Det var mycket i början af hans tid; men det var icke nog för slutet deraf, ännu mindre för den närvarande. En hufvudsaklig anmärkning dervid är den, att ibland hela detta stora antal mindre poesier, som han under loppet af sin lefnad alstrat, nästan ingen enda finnes, som icke blifvit författad för en viss dag, ett visst tillfälle; och dessa tillfällen voro merendels bröllop, begrafningar eller namnsdagar. Nästan intet enda af dessa stycken finnes vara skrifvit öfver ett verkligen poe-

tiskt eller filosofiskt ämne. Hans såkallade *Aprilverk* och några få fabler undantagna, utgör hela massan af hans *strödda poesier* intet annat, än en ofatt sexdelad kropp af familje-smicker, hof-uppvaktningar och sällskaps-joller. Dermed begynte han som student, dermed slöt han som Hof-Kansler. Hans medel till lyckan hade varit beröm och löje: i intetdera afseendet kunde man slutligen umbära honom. Hvart han kom, på hofvet eller i enskilta sällskaper, lade man framför honom papper och pennor: derifrån detta tusental inpromtuer, medelmåttiga visor och andra rimfoster, som han med ovårdsam hand dagligen strödde omkring sig. Det är sant, att allt emottogs i den tidens högre samqväm med bifall och förtjusning: antingen att man verkligen begynte känna det ädlare sällskapsbehaget af tankens och snillets nöjen, eller att de förnäma trodde derigenom härma deras stora Drottnings efterdöme.

Med all likhet af sann aktning, tycktes den äran att lefva med de stora, likväl hemligen förutsätta å Dalins sida villkoret att förtjena den genom stundeliga qvickhetsprof. För sin ära i efterverlden hade han visserligen gjort bättre, att icke underkasta sig ett sådant villkor, än att oupphörligen låta aftvinga sin sångmö dessa otaliga hvardagsoffer, hvilka på en gång utmattade och

vanhedrade den. På sådant sätt förtärdes emellertid under ett nästan beständigt missbruk det första snille för vitterheten, som den svenska jorden ifrån så långa tider tillbaka framburit.

Man har ännu af Dalin början till en öfversättning af Addisons *Cato.* Det är märkvärdigt nog, att denna öfversättning synes af alla hans poetiska skrifter, (åtminstone i de första stroferna) mest närma sig intill sednare tiders upphöjdare skaldespråk. Men hans ära ännu mera än hans skaldekonst var nu på sin höjd; hans förtjenst var nu belönt, och hans ställning tillät honom icke mer att företaga vidlyftiga arbeten. De olyckliga partier dessutom, som vid våra Riksdagar sedan långt tillbaka täflat om öfverväldet, sträckte äfven till honom verkningarne af deras inbördes förföljelser. Af de samma Ständer, som för några Riksdagar sedan hade lemnat honom ett så hedrande vedermäle af nationens högaktning, dömdes han nu, på anledning af ett litet sarkastiskt skämt öfver oskickligheten af vårt då vanliga predikosätt, förlustig sitt embete som Kronprinsens informator, och förvistes för en tid ifrån hofvet, hvars sällskapsnöjen han gjort genom sitt umgänges behag, sin kännedom af verlden och sin lekande påfundsgåfva.

Dalins rykte har under de sista tjugu åren mycket aftagit, och hans namn småningom upphört att medföra samma begrepp om förträfflighet, som nationen varit länge van att fästa dervid. Förundrom oss ej deröfver. Det är ett öde, nästan oskiljaktigt ifrån hvar och en ovanlig talang, som framblänker på en mörkare tid, eller i första dagningen af en nations vitterhet, att genom nyhetens första intryck länge orättvist fördunkla alla påföljande, och att genom konstens växande fullkomlighet lika orättvist ändteligen fördunklas af dem tillbaka.

Jag är viss att den första, hvars pensel till färgor och skapnader härmade naturen, den första som af trädets eller stenens grofva block danade likheten af en menniskobild, ehuru ofullkomlig deras konst också troligen varit, likväl samlat omkring sig flera beundrare, än mången af deras efterföljare. Men kännares antal, i början litet, växer småningom. Konstens äkta mästerstycken jemföras ändteligen med lemningarne från dess första svaga början. De gamla berömda namnen förlora deras gudomlighet; men också ofta deras rättvisa högaktning. Man nästan rodnar för sin beundran, och det allmänna omdömet, förtrytsamt att hafva skänkt dem en alltför lätt

vunnen ära, söker likasom en frikännelse från sitt fel i deras under billigheten nedsatta värde.

Sådant har varit i all konst, all vitterhet, de första mästares ombytliga öde.

Dalin i Sverige, likasom den gamle Corneille i Frankrike, såg sig redan under sin lifstid öfverträffas i poetisk förtjenst; men ännu på långt när icke i ära och rykte. Likasom den franska skalden satte han länge, obekymrad, ett stort namn och den allmänna beundran mot några få kännares hemliga affällighet. Men dessas omdöme har slutligen (som alltid måste ske) blifvit allmänhetens. Tiden och jemförelsen hafva upptäckt hans brister, och man gör honom nu kanhända något mindre än rättvisa; försökom att jemt göra honom den.

Medgifvom att Dalins lätta, ofta intill högsta slapphet flytande verser, icke äro i poetisk skönhet jemförlige, hvarken med dem som redan på hans tid gjordes, eller gjorts sednare. Medgifvom att känslans högre rörelser, att stilens trollkraft icke var hans förtjenst. Måhända behöfs det ej att vara den förste bland svenske skalder, för att i dessa egenskaper långt öfverträffa honom. Man säger att uttrycket gör poeten: i det fallet var Dalin icke poet, eller var

det sällan. Den som söker hos honom hvad man i en viss upphöjd mening kallar *Skaldekonst*, skall i hans sex rimmade tomer icke utan möda finna hvad han efterletar.

Men på en tid då man ännu trodde tillbörligt, att för rimmets och meterns skull förlåta de största språkfel och äfven de största omeningar, hvad mera oväntadt, hvad mera undransvärdt, än att, oaktadt denna svårighet af meter och rim, likväl ändteligen finna hos en poet, icke blott ett rent, otvunget, flytande språk; utan också verkligen det som ännu var långt sällsammare, tankarnas värde och deras fullkomligt logiska sammanhang? Sådan framblänkte Dalin i en tid af rimmets beständiga strid med förnuftet och språklagarne. Lägg dertill detta uppväckta tankesnille, hvarmed naturen låtit honom födas, ojemförligt fyndigare, rikare, mera prydt med kunskaper och menniskokännedom, mera vändt på ämnen af allmän nytta, mera uppmärksamt på sin tids brister och löjligheter, än någon af hans föregångare, så torde, i brist af poetisk fullkomlighet, likväl ett annat ej mindre värde hos honom återstå att högakta; ett värde af verkligt stort natursnille, som han måhända delade med ingen af sin nations äldre skribenter, och som

högst få af sednare tiders författare torde dela med honom.

Dalin, född närmare våra dagar, skulle ofelbart hafva täflat med alla i auktorlig förtjenst: men skulle hvar och en som hos oss i stil och smak verkligen öfverträffar honom, född på hans tid och i hans rum, också lika ofelbart hafva gjort samma oförgätliga epok i språkets, vitterhetens och den allmänna tankeodlingens historia? Denna enda jemförelse säger allt.

Glömmom då för ett ögonblick smakens, skrifartens, med ett ord, konstens högre fullkomlighet, lika så mycket tidens och mödans långsamma verk, som naturgåfvornas. Föreställom oss blott en man, som i kraft af sitt enda snille, ger åt sin nation nästan ett nytt språk, och den första likheten af en sann vitterhet; en man, som genom sina skrifter uppväcker en hel generations enstämmiga förtjusning; skapar, att jag så må säga, tankens, läsningens nöjen ibland ett folk, ännu föga vandt att njuta dem, och tillägger derigenom, ojemförligt mer än någon annan på hans tid, till massan af det allmänna förståndet: föreställom oss en sådan man, säger jag, lemnande framför sig alla sina föregångare långt öfverträffade, och efter sig ett namn, som under ett halft

sekel brottas i berömvärdighet med de lyckligaste efterföljare: och i denna teckning igenkännom Dalin, sådan han verkligen var, sådan han förtjenar att ihågkommas, och sådan man likväl ofta glömmer att betrakta honom.

Något om det så kallade nya Stafsättet.

Ortografien har begynt att bli, sedan någon tid, ett allmänt talämne, och dagbladen att uppfyllas med skrifter derom. Ett af ryktet kungjordt arbete, bestämdt att efter möjlighet upplösa tvistfrågorna, rätta misstagen och stadga det ovissa i svenska stafningen, kan ej vara utan intresse för nationen, och ju närmare dess väntan synes vara att uppfyllas, ju mer bör man föreställa sig att deltagandet växer, och att uppmärksamheten blir allmännare. Som få lära gifvas, hvilka ej, vare sig genom vana eller eftersinnande, fattat någon enskilt mening i detta ämne, är äfven ingenting naturligare, än att en hvar nyttjar tillfället af närvarande tidpunkt, för att i skrift eller samtal yttra den. Hvem som har ett förslag, en tanke som han tror grundad, skyndar sig att framkomma dermed. Hvem som fruktar att finna måhända sitt bruk, sin öfvertygelse motsagda och ogillade, skyndar sig på lika sätt att i förhand lägga försvaret deraf inför publikens ögon. Det allmänna ryktet om en ny stafningslära medför olyckligtvis äfven misstanken om nyheter och förändringar. Man tror att en ny *stafningslära* måste nödvändigt vara detsamma som ett nytt *stafningssätt.* Hvad hvar och en finner i de all-

männa papperen afvikande från sitt bruk, sin princip, håller han för *nya ortografien*, till och med de största orimligheter. En skrifver och tycker att man borde bortlägga *l* i *ljus*, *d* i *djup*, *h* i *hvilken*, *f* i *gifva* m. m. Strax är man färdig att anse detta såsom ett förutsändt prof af det nya stafsättet. En annan gör sig qvick öfver bortkastandet af bokstafven *c* ur hela språket, och försäkrar att man ärnar skrifva hädanefter: *Marsi*, *Luse*, *Tasitus*, *Sisero*. Strax är äfven detta nya stafsättet. Några flera *k* än vanligt inkastade i dagbladen förorsaka en stor gäsning i sinnena, och en stafning småningom införd sedan långt tillbaka väcker nu först uppseende, såsom förebud till en fullkomlig sammangaddning emot all vedertagen ortografi. Allt försökes mot den öfverhängande faran, ända till satiren. Satiren är rätt god, af stort behof hos oss i många ämnen, och torde en dag finna sitt lämpliga rum äfven i detta. Men det är en pil som måste hafva udd, och ej kastas med den största oskicklighet. Det är ej nog att hafva ett i sin öfvertygelse rätt stafvadt infall: deri måste äfven finnas en gnista sundt förnuft; det måste ej vara en med stor möda framtrugad nonsens, till jemmer för det sunda vettet. Efter ett nyss förflutet tidehvarf, rikt på mästerstycken af detta slag, som

borde hafva spridt smak och urskillning till alla klasser, är det sorgligt att se skrifvas med anspråk på qvickhet, och höra bifallas af en mängd läsare, att det går som visan säger: *alla blefvo de kaptener; att Kontrakts-prosten var en väl studerad och hederlig man, så vida contract får stafvas med c;* att någon tagit en stor *konfiskation för en stor fångst af liderliga qvinnfolk; att akademien är tryckfel;* och att, *om bokstafven c förkastas, kunde mången enfaldig falla på Kalfvini lära.* Må man låta öfvertala sig, att till all qvickhet fordras nödvändigt förnuftig mening, och att det är tusen gånger bättre att stafva ett ord med hvad oriktig bokstaf som helst, än att söga, eller hvad som är ännu värre skrifva, eller hvad som vore sämst af allt upprepa och prisa sådana osmakligheter.

För min del väntar jag, med ej mindre otålighet än andra, dessa reglor för svenska stafningen hvarpå Akademien säges arbeta, och som berättas vara snart färdiga att synas. Det är kanhända ej en lätt sak att afgöra stridigheter, hvaröfver man sedan hundrade år aldrig kunnat förena sig, och man torde ej böra fordra att finna allt af den fullkomligaste oemotsäglighet i ett ämne, hvari det är rart att någonting kan verkligen äga den. Det vore redan mycket att hafva un-

danröjt de missförstånd och de falska begrepp, hvilka, i detta fall som i andra, troligen hindrat den allmänna öfverensstämmelsen, och att hafva kunnat omsider bestämma, åtminstone de första grundsatserna med deras närmaste följder. Men om detta skett med klarhet och grundlighet: om reglor blifvit dragna ur språkets natur, som gifva ordning deråt, utan att, hvad fåfängt skulle försökas, omskapa det: om, med den kännedom af språkets behof, som ej kan ägas utan af dem, hvilka i flera slag af skrifart gjort sjelfva ett långt bruk deraf, föreskrifter blifvit stadgade, som hvarken motsäga dess närvarande odling, eller stänga dess vidare utbildning; som, med ett ord, blott göra möjlig den allmänna enlighet i skrifningen, hvarförutan ett språk alltid är närmare råheten än odlingen: då synes mig som de män, hvilka denna pligt ålegat, icke illa uppfyllt det kanske svåraste af alla vittra kall, och förvärfvat sig någon rätt, om ej till nationens välvilja, åtminstone till öfverseende med den menskliga ofullkomlighet, hvilken i deras verk likasom i alla andras torde kunna möjligen upptäckas.

Sådana äro, i detta ämne, en enskilt mans tankar, hvilka han understår sig frambära till våra qvicka hufvudens besinnande, i fall de skulle med-

medgifva, att något besinnande behöfde någonsin föregå deras enskilta eller offentliga omdömen. Måhända skall man anse såsom ett bevis på ett inskränkt hufvud utan qvickhet, att på sådant sätt först behöfva inhämta kännedomen af en saks förhållande, innan man vågar yttra sig deröfver; och att ej töras i förhand gifva åt sina omdömen den ädla utflygt, som är oberoende af tingens verkliga beskaffenhet; men jag vet i sanning ej sätt att undvika denna förödmjukelse.

Hvad isynnerhet angår stafningen af antagna främmande ord, och deribland bruket af *k* i stället för *c* i sådana ord som *direktion*, *direktör*, *aktör*, *kapiten*, *akademi*, *kredit*, *kontant* m. fl., synes den mig vara en sak för sig sjelf, helt åtskild från den svenska stafningen, och böra anses såsom till det högsta ett blott bihang dertill. Att denna stafning begynt blifva sedan någon tid allmännare, torde mindre härleda sig från någon i förhand erhållen kännedom af en viss stafningslära, än från ett småningom infördt bruk, och det bifall dertill som hvar kännare af språkets fordringar måste nödvändigt lemna, äfven utan all kunskap om Akademiens stafningsgrunder. Förföljelsen emot denna oskyldiga bokstaf synes emellertid upplifvas, i den mån som dess rätt i sven-

ska stafningen visar sig på vägen att erkännas. Jag har ofta undrat på en sådan ovilja deremot, och tror ej de största fiender af detta stafningsbruk bättre veta hvarföre de äro det, än man i allmänhet brukar veta orsaken till sina envisaste meningar. Det påstås väl, att vi af ett naturligt högmod älska ödmjukheten hos allt som möter våra ögon; och jag har tänkt någon gång, i brist af bättre skäl, att *c* gjort sin lycka hos mången, såsom den mest krökta och bugande bokstaf i hela alfabetet, då *k* deremot genom sitt raka och sturska utseende skaffat sig, efter verldens gång, idel missgynnare. Jag har likväl funnit *k*, efter någon vana dervid, en i grunden god och foglig bokstaf, som förträffligt uppfyller sitt kall, och förtjenar ingalunda de vrånga omdömen man derom utsprider. Man afmålar den i synnerhet, såsom en grof och plump pöbelbokstaf; men det är på sådant sätt som man ofta gjort förtjensten orättvisa. Utan skämt sagdt: ingenting synes i sanning oskickligare, orimligare, än att följa i samma språk två olika språkstafningar, och att skrifva hvart sjette, tionde, femtonde ord på utländskt sätt. Sådana ord som icke kunna umbäras i Svenskan, och som redan blifvit Svenska genom behof, uttal, böjningar, måste också nödvändigt på svenskt sätt skrifvas, icke på ett främmande språks, hvarige-

nom de för ögat och tanken beständigt skilja sig ifrån de öfriga, och likasom påminna om obehörigheten af deras bruk. Att ljudet *k* i en mängd antagna ord, till ex. *kanon*, *kanal*, *klass*, *kontrast*, *kontrakt*, *kredit*, *kontor*, *kontant*, *kamrer*, *kansler*, *kalender*, *kaliber*, ej låter teckna sig genom en annan ritning än det latinska *c*, efter orden äro ursprungligt främmande; denna ortografiska trosregel, inpreglad vid skrifboken, bibehåller sig sedermera genom omsorgen att ej synas i saknad af all främmande språkkunskap. En sådan omsorg är ej att lasta. Det är rätt snällt att veta hvarifrån ett ord härleder sig; men vårt eget språk har också sina fordringar af ordning och enstämmighet, som icke böra uppoffras åt begäret att visa denna lilla kunskap. Man borde besinna att det egentligen är ljudet, icke ritningen, som utgör det väsendtliga af ett bokstafstecken, och att behörigheten af det ena eller andra tecknet beror (så snart ordet är till allmänt bruk antagit) icke af det språks stafningsgrunder hvarifrån det är taget, utan af det språks hvari det nyttjas. Det är helt säkert lika så förståndigt att skrifva *direktion*, *prospekt*, *affekt*, *distrikt* med *k*, ehuru de hafva *c* i deras latinska ursprung, som att skrifva med *k* *betäckt* af *tectus*, *riktig* af *rectus*, *trakt* af *tractus*, *krita*

af *creta*, *kammare* af *camera*, *krona* af *corona*, och sjelfva ordet *skrifva* af *scribere*. När man hämtat sin språkodling ifrån nu den ena nationens litteratur nu den andras, är det för sent att vilja sedan utrota ordblandningen, och man får, under sådana omständigheter, ej ett på en gång rikt och enformigt språk, genom andra medel än *ordlån* och *omstafning*.

Utom den mängd främmande ord, hvaraf umgängstalet sjelfsvåldigt öfverflödar, räknar man de för språket nu mera omistliga, och som i skrift mer eller mindre ofta förekomma, till ett antal af flere hundrade. Den som ej sjelf gjort denna beräkning, tror den knappt. Emellertid finnes deri alldeles ingen öfverdrifning. Hvad tvifvelsutan skulle följa af stafningen med egna bokstafstecken vore, att denna mängd af främmande ord förlorade derigenom efter hand deras natur och utseende af utländska och oss otillhöriga. Den svenska ändelseböjning de redan antagit; en viss vändning åt svenskt ljud som de derigenom alltid erhålla, ändteligen vanan att skrifva och se dem skrifvas med svensk stafning: allt detta skulle göra att man snart, antingen förlorade helt och hållit spåren af deras utländska ursprung, eller åtminstone ej mera tänkte derpå. Så har skett med *natur*, *kreatur*, *figur*, *moral*, *regel*, *exem-*

pel, person, titel, punkt, artikel, grad, kammare, sal, palats, port, fönster, tegel, park, frukt, grotta, qvarter, koftan, kappa, peruk, bälte, fransar, schatull, betsman, så, knif, pistol, musköt, pik, lans, skrift, pris, äfventyr, lyster, kullbytta, soppa, salt, socker, kräm, stall, boll, koppel, kämpe, klocka, kloster, stat, krona, mantel, purpur, prins, prinsessa, prest, predika, messa, prost, biskop, erkebiskop, bibel, postilla, funt, altare, och man kunde göra listan så lång man behagade. Alla dessa ord hafva varit främmande, alla hafva blifvit oss tillhöriga genom egna böjningar, och stafning efter egna språkgrunder. Men om det således är just detta ändamål som måste i synnerhet åsyftas, hvad skall man då säga om de lärda mäns grunder som ideligen ropa: låtom oss för allt i verlden ej nyttja våra egna bokstafstecken i de antagna utländska orden, på det ej slutligen må hända derigenom, att man icke längre anser dessa ord för latinska eller fransyska, utan för egna och vårt språk tillhöriga.

Det märkvärdigaste af allt detta är tvifvelsutan den röst i ortografiska lagstiftningen som hedersnitet, eller hvad den goda gamla *Holberg* fordom kallade *honetta ambitionen,* synes vilja tillegna sig. Young, som skref på sin tid en hel bok satirer öfver *hedersbegäret,* och som synes

med oafbruten uppmärksamhet hafva följt och utspejat alla fenomener af denna ädla sinnesrörelse, tyckes likväl ej hafva gjort sig det minsta begrepp om dess möjliga inflytande på stafningen af ett språk. En sednare erfarenhet ersätter i den delen Youngs okunnighet. Den bevisar att från segrar och statsplaner intill bokstäfver, är ingenting för högt öfver, eller för lågt under den menskliga ärelystnaden. Och likasom man säger att det allmänna, till allt utspridda naturlifvet är det samma i sjelfva solen, och i det minsta grässtrå som växer på marken, så finna vi äfven hedersdriften, fastän något olikt till föremålen, likväl alltid samma häftigt verkande passion, — hos den korsikanske löjtnanten, som gör i våra dagar tre verldsdelars beundran, och hos den svenske, som blott begär att få sin titel stafvad på fransyskt sätt. Det starkaste motståndet emot en mera förnuftsenlig ortografi än den man hittills följt, förutsäges verkligt från en och annan af dem, hvilka, genom forntidens lån af främmande embetsnamn, kommit i en afundsvärd besittning af utländska, i synnerhet fransyska titlar. Man lär våga allt, gissas det, för den fransyska bokstafveringen af sin karakter; lär ej så lätt uppoffra rättigheten att skrifva *Lieutenant*, på ett motvändt sätt till uttalet som säger *Löjtnant*, och att staf-

va med *c* likasom med *eur* eller *queur*, sådana titlar som *Directeur*, *Controlleur*, *Fabriqueur*; fastän *c* i svenska ord aldrig har detta bruk, och fastän ljuden *ör* och *kör* i vart språk ingalunda tecknas på förenämda sätt. Som den fransyska titelstafningen, genom en viss oläslighet för den olärda hopen, förmånligt utmärker sig ifrån vanliga svenska ord, så anses den äfven meddela i mån deraf en större glans åt dessa titlars lyckliga innehafvare. Den pryder, påstår man, en utanskrift, ett visitkort, ett notifikationsblad, en artikel i tidningarne, helt annorlunda än simpel svensk stafning, och hör derigenom, som all annan heder, till förtjenstens belöning. Utom dem som i allmänhet anse för mycket olärdt och snöpligt, att ej skrifva en viss större del af svenska språket på latin eller fransyska, har detta gamla prydliga bruk således äfven ett slags helt egna och särskilta försvarare, hvilka strida för osvenskan deraf, såsom för en dem tillhörig personlig hedersrätt. Om det sker i detta fall som i alla andra, att det tysta förnuftiga omdömet gör ej buller, och att blott den som ropar höres: om man således har ingen rättvis orsak att hålla några stojande röster för den allmänna meningen; bevisa likväl flera anledningar och äfven offentliga blad, att sådana verkligt gifvas, hvilka betrakta sysslor-

na såsom betydligt förringade genom svensk bokstafvering, och anse den utländska ritningen såsom en äganderätt, tillagd innehafvaren genom fullmaktens klara lydelse, hvaraf ingen således har att frånkänna någon ett enda fransyskt strek. Förgäfves lemnade sjelfva den store beskyddaren och förädlaren af sitt språk, den odödlige Konung *Gustaf III*, det mest talande vedermäle af kärlek för modersmålet, då han ibland sina konungsliga omsorger derföre, äfven vid inrättandet af nya embeten och värdigheter, nästan alltid iakttog att gifva dem svenska namn, såsom *Statsfru*, *Öfverste-Kammarjunkare*, *Ordens-Ombudsman*, *Fogat*, m. fl. Förgäfves tyckas dessa efterdömen hafva bordt utsprida aktning för vårt eget språks fordringar, och leda småningom äfven till våra utländska titlars försvenskande, åtminstone så mycket som kan ske genom stafningens enlighet med det öfriga språket. Man vill, i anseende till dessa sistnämda titlar, hvarken det ena eller det andra; hvarken svensk öfversättning eller svensk bokstafvering. Man vore säkert ej nöjd med att kallas Herr *Hufvudman*, Herr *Anförare*, hellre än Herr *Capitaine*; Herr *I stället varande*, Herr *Andre Hufvudman*, Herr *Andre Anförare*, hellre än Herr *Lieutenant*; Herr *Styresman*, Herr *Förstyrare*, hellre än Herr *Di-*

recteur, o. s. v.; men man vill ej heller tillåta att, med bibehållande af de antagna titlarna, stafningen åtminstone rättas efter svensk ljudart och svenska språkgrunder. Hvad som skett utan allt klander med ett af de högsta embeten både i stat och kyrka, med sjelfva Erkebiskopstiteln (ursprungligen: *Archi-Episcopus*), får ej ske med *Capitaines-*, *Lieutenants-*, *Directeurs-*, *Controlleurs-*, *Auditeurs*-titlarna, ehuru den Erkebiskopliga titeln synes mig, om jag törs säga det, ingalunda eftergifva någon af dessa, hvarken i gravitet och allvarsam värdighet, eller i fordran på lärd etymologisk noggrannhet. De som förklara sig deremot, kunna ej nog förundra sig öfver orimligheten att invända emot ett fransyskt bruk svenska språkets fordringar, (likasom ett sådant språk som vårt hade några fordringar) eller huru man understår sig att af sådan orsak skära den ena eller andra fransyska hedersbokstafven af medborgare, och dömma dem, på eget ortografiskt bevåg, till simpel svensk titelstafning. Man håller ingen ortografisk lära, ingen Språk-akademi i verlden mera berättigad att indraga en half stafvelse af titeln, än ett halft qvartal af löningen, och synes föga benägen att, i sådana embeten och förrättningar, åtnöja sig hädanefter med en enda bokstafs sämre villkor, än man dervid hittills in-

nehaft. Då odlingen af en nations språk visserligen utgör ett ej ringa moment af dess häfder, lär Historien ej förgäta det ortografiska krig hvarmed vår närvarande tid af denna anledning hotas. Hvad hon då ej heller torde underlåta att ihågkomma, det är, att samma behag till utländska titlar, samma öfvertygelse om deras företräde och den större ära de både till ljud och stafning medföra, röjt sig hos oss, äfven vid andra tillfällen än detta närvarande. Man omtalar ännu ifrån en äldre regering en inlaga till högre ort, af trägårdsmästarne i Stockholm, hvari de anhöllo att få kalla sig *Orangeurer*, eller om detta ädlare namn ej skulle beviljas, åtminstone *Greuneurer*, med *eu* i stället för *ö*, till befordrande af professionens större heder och uppmuntran.

Bevis på Språkets försämring af Kollega Skolmark.

Hvem som älskar sitt modersmål kan ej annat än med smärta se, huru det i skrifningen mer och mer afvikit ifrån sina rätta etymologiska stafningsgrunder. Sådant har väl skett i margfaldig måtto, men isynnerhet i anseende till bruket af vokalerna *å* och *o*. Man skrifver nu nästan allmänt med *å* en mängd sådana ord, som efter språkets oryggliga grundlag, vokalslägtskapen, tydligen borde skrifvas med *o*. Man skrifver *hål, spår, tåla, spånad, råge,* då man likväl borde skrifva *hol, spor, tola, sponad, roge.* Man skrifver *låge* i stället för *loge, såla* i stället för *sola, tåg* i stället för *tog, bågar* i stället för *bogar, trågen* i stället för *trogen, bådar* i stället för *bodar,* att ej uppräkna flera. Det skäl som dertill tages af tydlighetens fordran, och af behofvet att i skrift åtskilja ordens olika uttal eller betydelse, förtjenar intet minsta afseende.

Att *å* måste brukas när ordet har *a* eller *ä* i stammen, till ex. *tvång* af *tvang, våld* af *välde,* men deremot *o* när stam- eller slägtordet har *u* eller *ö,* till ex. *brott* af *bruten, sorg* af *sörja,* detta är en allmänt upprepad etymologisk regel,

grundad på slägtskapen emellan vokalerna *a*, *å*, *ä*, på ena, samt emellan vokalerna *o*, *u*, *ö*, på den andra sidan. Men denna regel gör likväl icke tillfyllest. Det kunde frågas huru man skall teckna ljudet *å* i sådana ord, som hafva till stamvokal ingen af dessa sex nyssnämda vokaler, utan någon af de tre *e*, *i*, *y*?

Dertill svaras: tydligen höra vokalerna *e*, *i*, *y* till en och samma slägt med *o*, *u*, *ö*. Beviset är lätt. Af *u* uppkommer *y*, såsom i *hus*, *hysa*; af *y* blir *i*, såsom i *klyppa*, *klippa*; af *i*, *e*, såsom i *frid*, *fred*. Då nu vokalerna *e*, *i*, *y*, *u*, *o*, *ö* således stå med hvarannan i alldeles samma fortlöpande slägtlinia, följer ovedersägligen att ljudet *å* rätteligen tecknas med *o*, icke blott i de ord som hafva *u* eller *ö* till stamvokal, utan i alla sådana som hafva i stammen någon af de sex vokalerna *e*, *i*, *y*, *u*, *o*, *ö*.

Också erkänna etymologerna icke allenast denna vokalslägtskap emellan *o* och de tre vokalerna *e*, *i*, *y*, men de lägga den äfven till grund för stafningen, så ofta de ej förledas derifrån af främmande och obehöriga skäl. Sålunda skrifva de t. ex. och visserligen med rätta *bora*, (icke *båra*) af arab. *berren*, grek. *πεϱαν*, lat. *terebrare*; *trolla* (icke *trålla*) af isländska ordet *trilla*, hvarifrån sedan *trylla*, *trulldom*, och slutligen *trol-*

la; roge (icke *råge*) af isländska ordet *hreykia; storm* (icke *stårm*) af isländska ordet *stirma*, flare; *roffa* (icke *råffa*) af *rifs*, rapina, hvarifrån *roff* eller *rof*, id qvod vi eripitur, och hvarifrån sedan de begge orden *röfva* eller *roffa*. Exemplen kunde till stort antal förökas.

Sådan är då, enligt språkgrund och efterdömen, den verkliga etymologiska lagen för bruket af *å* eller *o* i svenska stafningen. Men hvad särdeles förtjenar att beklagas, det är de lärdas egen lama eftergifvenhet för bruket och dess förvillelser. Alla prisa de enhälligt den etymologiska stafningsgrunden såsom den enda rätta; men nästan ingen af dem har vågat med fullkomlig trohet efterfölja den. Sjelfva vår stora Ihre, ehuru djupt han sökt i de etymologiska forngrunderna, stafvar likväl merendels efter bruket på sin tid, eller det från längre tid antagna. Således skrifver han t. ex. *mått*, *måtto*, med *å*, icke som det fordom rättare skrefs *mott*, *motto*, såsom ursprungligt af *metta*, *mete*, *mez*, *mezzin*, hvarifrån det fransyska *mesure*. Likaså *låge*, icke *loge*, (fordom *loghe*) fastän af *luceo*, ehuru isländskan har *loge*, anglo-sax. *leg* och engelsk. *lowe*. På samma sätt *påla*, icke *pola*, fastän af *pul*, labor. Ändteligen äfven på samma sätt *hån*, *håna*, fastän han sjelf erkänner att det efter etymologiska skäl bor-

de skrifvas *hon, hona.* Men huru vi skola på sådant sätt få någon med rätta etymologiska grunder enlig språkstafning, det lemnas till hvars och ens eftersinnande.

Ehuru få således de lärde män varit, hvilka med fullkomlig trohet och i hela sin vidd följt den äkta och rätta stafningsgrunden, hafva dock sådana gifvits, fastän bortglömda och förgätna genom tidernas oförrätter; och jag kan ej neka mig, att med någon stolthet nämna ibland dessa min egen farbror, en margkunnig man som lefde för ungefär 30 år sedan. Af en särdeles lycklig händelse har jag på hans landtgård, hvaraf jag nu är i besittning, öfverkommit en gammal minnesbok, hvari han från ungdomen antecknat sina göromål och andra små dagliga händelser. Endast såsom ett prof huru fullkomligen denna lärde man kände språkets etymologi, i synnerhet vokalernas slägtskaper, och med hvad noggrannhet han rättade stafningen derefter, till och med i de minsta anteckningar, vill jag utur denna dagbok här anföra några få ställen.

Oktobris d. 4. ankommo de nya Smolandsoxarna. Gick strax att bese dem och anmärker med nöje att jag fann dem bola. Lät ginast föra dem till bosen. En af dem är en förskräcklig romare.

D. 6. ejusd. Var jag på Concert hos N. N. Som sångerskan skulle stiga fram, snafvade hon framstupa, hvarvid hände att den ena ton kom alldeles ur led. På gatan träffade jag en ung person af vackert utseende, som tillböd mig ett skönt löshor för 9 daler kp:t. Lät anbudet fara. När jag kom hem tillbaka till min gård, gick jag vilse i skymningen, och råkade i snor ända upp till midjan.

D. 9 ejusd. Fick jag bref ifrån min brorson i Upsala, som disputerat under ChemiæProfessorn angående Sopors natur. Lona hade han behöft, skrifver han, till Præsidis förnöjande. Samma dag lät jag öppna odern, och log hela dagen, emedan jag var mycket illamående.

D. 11 ejusd. Reste min bror, fendricken, som legat en tid här på landet för att sköta sina sor. Skickade med honom till staden tu par stöflor, jemte annat skotyg som behöfde solas. Samma dag lät jag uppgräfva mosen.

D. 13 ejusd. Några äreförgätna bofvar hafva i natt borttagit mina ro-stenar. Det är hårdt att blifva så förhonad, men att låta uppspana och straffa dem skulle ej bota mig. Samma dag skref jag till min fästmö, utom annat som rörde vår bosättning, att min loge brann beständigt, och att ingenting kunde utsläcka den.

D. 19 ejusd. Begrofs min gamla vän N. N. Vägen var elak, och processen, som blifvit temmeligen väl plägad i grafölsgården, anlände so och so fram till kyrkan. Vid samma tillfälle rådfrågade jag Doktorn angående min magplåga. Han sade mig att jag borde afhålla mig från skolmat, och i det stället dricka stolvatten.

Gens comme il faut.

(*Dialog emellan A och B.*)

A. Har ni länge vistats här i *Wien*, om jag får fråga?

B. Alltför länge, alltför länge, min kära herre. Mina affärer sluta ej: det är förbannadt tröttsamt.

A. Ja, ja, ni leds. Det är med er som med mig; ni har ej tillfälle att se *gens comme il faut.*

B. Hvad är det för slag? Jag förstår intet Fransyskan.

A. Förstår ni intet Fransyskan? Gud bevars!

B. Ja, rasande plumpt! Jag inbillar mig dock, att dessa orden angå någon skillnad emellan menniskor. Jag hör dem brukas till höger och venster.

A. Så förhåller det sig. *Homme comme il faut*, *gens comme il faut;* dessa begge uttryck, min herre, utmärka allt hvad sammanlefnaden har fullkomligast i egenskaper, till skillnad från den stora rå myckenheten, som kallas på samma fina språk *la canaille* eller *små-folket.* Det ena slaget är till det andra som . . . likasom . . .

B. Likasom grädden på mjölken. Är det icke så?

A. Riktigt: flyter ofvanpå, är fetast, och påstås ha den bästa smaken.

B. Jag förstår. Men sjelfva orden, i och för sig sjelfva, ändå för ro skull, hvad betyda de?

A. *Gens comme il faut* heter, efter orden, på klar och god högtyska öfversatt: *folk sådant som det bör vara.* *Homme comme il faut*, *en karl sådan som han bör vara*, eller *som sig bör.*

B. För statens och samhällets bästa, menar man väl då, hoppas jag?

A. Åh! tvifla ej derpå.

B. Nå godt. Men är icke då vårt gamla goda tyska uttryck *bra karl*, *bra folk*, alldeles detsamma? Jag känner bönder på min hemort, dugtiga gubbar, som sköta sin jord förträffligen, rödja, odla, dika och plantera; de äro då *schangs kåmm i få;* och jag hoppas för min del vara, skam till sägandes, en *åmm kåmm i få* utan att smickra mig.

A. Nej, min herre. Stor skillnad. Detta namn tillhör hvarken er eller mig, eller de gode dannemännen, som ni berömmer.

B. Hvarken er eller mig? Hvad fan säger ni? Hvarken ni eller jag äro folk som sig bör? Hvad är ni då för en? För min del är jag en karl

som sig bör; jag trotsar någon bra karl att bevisa mig annat.

A. Min herre; en man som sig bör, en *homme comme il faut,* i den bemärkelse som detta ord tages, måste vara . . . .

B. Hvad måste han vara?

A. Af slägt.

B. Det förstår sig. Också har jag hvarken fallit ner af skýn, eller vuxit på träd. Jag är af folk, sådan som ni här ser mig. Min far var Skomakare-Ålderman i Mark-Brandenburg, och min mor Perukmakaredotter från Eisenach.

A. Nej, min herre. Jag menar af *stor slägt.*

B. Stor eller liten, hvad gör det till saken? Huru många mostrar, systrar, svågrar och syskonbarn måste man då ha för att vara, efter er tanke, en *karl som sig bör?* Men kanhända menar ni många egna barn? Ja, det är sant. Det bevisar något.

A. Nej, min herre, sådan är icke heller min mening. Jag ville säga, att en man som sig bör måste hafva *ett namn.*

B. För tusan! Herre, gör ni narr af mig? Heter jag då ingenting, menar ni?

A. Åh! jo visst. Men ni har icke ett *stort namn.*

B. Hvad menar ni med ett stort namn? Är det ett som tar in ett stort rum på papperet, så vill jag låta er veta, att jag har den äran att heta: *Alexander Caspar Jesperson Sturmenthal*, men hette jag rätt och slätt *Jöns En*, som en af mina grannar, hvad hindrade det mig att vara *en man som sig bör*, *en åmm kåmm i få*, som ni kallar det här i kejserliga residenset.

A. Mycket, min herre. Ni måste till den ändan först vara af adlig blod.

B. Hvarföre det? Det ser jag icke. Min blod är god och frisk. Den behöfver ingen annan egenskap. Jag tror icke att den vore bättre, om den vore sammangäst af *kremer*, *såser* och *fina likörer*. Min bror var fältväbel under den store Fredrik, följde sin officer i elden vid Rosbach, och stupade vid hans sida. Var hans blod, som flöt på slagfältet för konung och fädernesland, icke så god som andras? Och var han ej en *karl som sig borde*, *en åmm kåmm i få?*

A. Bevars, min herre. Långt derifrån. Herr fältväbeln var tvifvelsutan en käck man, en tapper *fältväbel*, men ej en man som sig bör, *un homme comme il faut*, låt deri rätta er, min herre. Man förstår dermed, här i Wien, en man af adlig börd, som har ekipager och lakejer, förstår att kläda sig, far till hofs, talar

Fransyska, spelar högt spel, uppstiger till hedersställen, och lefver i den vackra verlden.

B. Lefver i den *vackra verlden?* — Hvad fan är det för slag? Har man nånsin hört maken! Liksom annat folk lefde på sophögen eller i grodsumpar. Jag kan försäkra er, min herre, att verlden der jag bor är rätt vacker; och att om någon lefver i den vackra verlden, så är det bönderna på min hemort. Ni skulle se våra åkrar, våra ängar och våra planteringar. Då skulle ni kunna tala om den *vackra verlden.*

A. Med den vackra verlden, min herre, förstås icke så mycket stället, som personerna. Den vackra verlden kan likväl ej gerna finnas utom hufvudstaden, för hofvets, assembleernas och spektaklernas skull. Hon går ej stort i grönan, och beser ej några åkrar och ängar. Hon går på bonade golf eller turkiska mattor, och beser det ädlaste i naturen, nemligen sig sjelf, i stora väggfasta speglar. Hennes stora omsorg är att kläda sig med smak, och hennes kännetecken är *goda tonen.*

B. Den goda tonen. För djef.. i våld, herre. Har man nånsin sett sådana inbillningar! *Den goda tonen!* Tror man då här i residenset, att vi tjuta som vargar på landsbygden.

A. Min herre, till den goda tonen är ej nog att hafva menniskoröst. Den består i ett ädlare språk (det fransyska nemligen), i ett mera belefvadt sätt att uttrycka sig, i konsten att säga ingenting med behag; och i ett helt olika sätt att vara med ert och mitt.

B. *Helt olika sätt att vara?* Till och med det? Vi gå ej på två ben vi andra, kan tänka, och maten förvandlar sig hos edra förnäma tviftvelsutan till myrrham och ambrosia?

A. Ni bedrar er. Med *sätt att vara* förstås här ingenting annat, än sättet att föra sig upp, det vill säga sättet att stå, gå, sitta, helsa, tala, svara, berätta, skämta, skratta i ett samqväm. Ty såsom allt detta utgör varelsens högsta och rätta ändamål, samt höjden af medborgerlig förtjenst, så innefattas också fullkomligheten i dessa höga ämnen af det enda korta uttrycket, *sättet att vara*, hvilket en *man som sig bör* måste hafva värdigt sin börd, sina titlar, och de heders-tecken hvaraf han öfver er och mig upphöjes.

B. Jag hade trott, min herre, att titlar och hederstecken upphöja ingen, utan att dessa blott vore en utvärtes stämpel på den personliga förtjensten. *Hvad man sjelf är*, det, det min herre, har jag trott göra en menniskas rätta värde. Derföre har jag också alltid ansett den

öfriga grannlåten såsom siratliga *inskrifter* på flaskorna hos edra luktkrämare, som utvisa likörernas olika dyrbarhet, men göra den ej. Också, när jag hört här i Wien karakterer af alla längder, sett band och stjernor af alla färgor och storlekar, har jag aldrig tviflat om deras deremot svarande värde, som blifvit dermed utsirade; och har alltid inrättat min vördnad efter den påsatta utanskriften. När jag t. ex. sett en enda liten stjerna i knapphålet på någon omkringvandrande dödlig, har jag, så brådtom jag än haft, alltid bugat mig åtminstone *en gång* i förbigående, tänkande vid mig sjelf: *haf tack ärlige man för den stora nytta du gjort land och rike.* När jag åter ibland mött någon med tvenne bredvid hvarandra, har jag *två gånger* bugat mig, tänkande dervid: *se der i det minsta två stora gerningar mer till landets ära och förkofran!* Men när jag då och då vid sina tillfällen fått blicka anlete mot anlete dessa med prydnader helt och hållet öföfversnöade personer, på hvilka någon gång allt hvad som synes är hederstecken, ansigtet undantaget; då, min herre, har jag tvärstannat midt i loppet, och utropat i min förundran: *o hvilka otroliga saker lärer ej denna höga herren till landets väl hafva uträttat!* Och om landet, Gud nåde, genom tidernas beskaffenhet, ändå icke är

det lyckligaste, huru skulle det väl ha gått oss stackars folk, i fall alla dessa stora män icke lyckligtvis funnits hos oss? Man borde, tyckes mig, i någon vacker bok berätta för allmänheten alla dessa stora mäns stora gerningar. Sådant skulle föröka medborgarens vördnad och täflan. Ty likasom vi läse på vårt sedelmynt, när och hvarest den summa blifvit nedsatt i valuta, för hvilken papperet skall gälla, så borde man också någonstädes få kunskap om, när och hvarest det kapital af förtjenster blifvit inlemnadt till staten, för hvilket dessa herrar bära qvittenset uthängt kring halsen, öfver axlarna eller i knapphålet.

A. Min herre, det hör historien till att uppteckna allt detta, och för att ej vara partisk, nämner hon merendels ingenting derom nu så länge på ett eller par hundrade år. Många hafva visserligen uträttat hvad hon aldrig skall glömma. Men andra hafva den blygsamheten att för sjelfva historien evigt undandölja deras förtjenster, och skulle knappt med all möda sjelfve påminna sig dem. För öfrigt, min herre, var derom försäkrad, att aldrig det personliga värdet, det vill säga, hvad hvarje dödlig i sig sjelf är, någonstädes är eller kan vara strängare efterfrågadt än bland dessa, genom börd och hederstecken öfver allmänheten upphöjda personer. Man kan ej utan

skamlöshet neka dem denna rättvisa. Är det till exempel ett ofrälse fruntimmer, som haft den äran att blifva en adlig herres laggifta husfru, ni skall ej komma i ett förnämt sällskap, der ni ej skall höra hviskas: *hon är likväl i sig sjelf blott en Borgareflicka!* Är det åter en adlig dam, som råkat missgifta sig med någon förtjent och hederlig man af ofrälse ståndet, så var viss, att strax få höra sägas med en ton af ädelt medlidande: *hon är likväl i sig sjelf af folk!* Händer det, som aldrig borde ske (för orsaker dem jag skall bevisa i en annan traktat framdeles), att någon som ej *i sig sjelf är folk*, blir det genom utmärkta natursgåfvor, eller oförmodad högre lycka, hvad är då bland *folk som sig bör* vanligare, än att på intet sätt låta förblinda sig deraf? Huru ofta har jag icke vid sådana tillfällen hört rättvisan framstå, och med en ädel oblyghet påminna, huru den karlen, oaktadt den lycka han gjort, likväl är *i sig sjelf ingenting!* Det är också för denna gilltiga orsak, som man vanligen nämner en sådan man med det väl passande ordet: *Lycksökare;* till en påminnelse att han icke genom annat än mödor och tjenster tvungit sig till ett ögonkast af den motvilliga lyckan, då hon deremot hos *folk som sig bör*, i kraft af medfödda rättigheter, infinner sig medan de sofva, och

väntar vid deras säng, intill dess de behaga vakna och emottaga henne.

B. Allt detta vill då säga, min herre, att en sådan man, oaktadt den lycka han gjort, intet är ändå *en man som sig bör,* så framt han ej, i stället för att sjelf hafva skapat sitt värde, fått det till skänks af sin farfar, eller farfars far?

A. Alldeles. Men han kan komma att slutligen passera derföre, om han efter att hafva gjort de första stegen, *pousserar sig med styrka,* det vill säga på god tyska: *knuffar eller kryper sig bra fram.* Om han kläder sig präktigt; håller kusk och kammartjenare; låter smärre folk länge vänta på sig i förmaket; tröttnar ej att sjelf vanka oaflåtligen i de ännu högre förmaken; svettas tropligtigast i hofträngseln; har starka tår att lyfta sig på; framsticker, hvarhelst öppning gifves, ett väl pudradt hufvud och ett underdånigt leende ansigte; infinner sig flitigt på spektakler, assembleer, supéer; tränger sig mer och mer in i förnäma sällskap; sätter tålamodet emot deras första förakt, förställningen och smickret emot deras fortfarande stolthet; böjer sig gradvis för de högre och högre; blir gradvis rakare emot de lägre och lägre; håller mätresser, spelar högt spel, döm-

mer lättsinnigt öfver allting, och stämmer sitt tal dagligen en omärklig halfton högre i suffisans m. m.: se då, min herre, då göra så många sammanlagda förtjenster, att han slutligen besegrar fördomen, och att man glömmer hans första intet, öfvertygad att naturen ämnat honom till någonting högre, och att det varit af purt misstag som hon låtit honom födas utom vapenboken. Men sådana exempel äro rara, och med de egenskaper, som fordras för att tvinga lyckan till en gunstig blick, förenas sällan en så oblyg panna som behöfdes, för att riktigt våldföra henne. Blygsamheten förderfvar den bästa grundläggning.

B. Men, min herre, till ett sådant lefnadssätt, som ni här beskrifvit, synes mig utom oblygheten ännu fordras en liten sak, som man plär kalla *medel.* En man som sig bör, måste ju då tillika vara en rik man?

A. Ganska onödigt. Han gör kredit. Ingenting är förnämare.

B. Kan då en man som sig bör, som håller mätresser och ekipager, också låta bli att betala sin skuld?

A. Förträffligen, min herre, förträffligen, Nb. spelskulder undantagna. Dessa skulder kallas derföre *hedersskulder,* till åtskillnad från de öfriga, hvilka hos *folk som sig bör* icke angå hedern.

B. Ni gör mig förundrad. Men kan då en *man som sig bör* vara utan ära och seder?

A. Bevars Gud! min herre. Huru kan ni göra en sådan fråga? Har jag icke redan i början af vårt samtal ganska tydligen sagt er, att en *man som sig bör* måste nödvändigt hafva livré och karakter; måste nödvändigt äga, tillika med ett namn, verld och uppfostran; måste kunna göra sin kompliment med behag, presentera sig med frihet i ett sällskap, underhålla ett belefvadt samtal på fransyska m. m.? Huru skulle han då kunna vara utan ära och seder? Ja, min herre, ärans känsel är hos *folk som sig bör* merendels alltid så superfin, och till den grad utspridd öfver hela deras varelse, att den någon gång införlifvar sig med sjelfva kläderna. Det har händt att en smula pontak, spild på en manschett, derföre måst ibland dem aftvättas med blod, i stället för att den bland oss ofrälse går rätt bra ut med citronsyra. Af samma orsak är det äfven, som ni dagligen hör, att när någon obehörig råkat gifva en eller annan käppsläng åt en förnäm herres näsvisa dräng, så är det livré't som hämnas, icke personen hvars skullror och refben uppburit oförrätten. Slängar gifna åt en rock med snören på, det är deruti som förbrytelsen ligger; hvad sjelfva ryggen beträffar som bär rocken, så kommer

den icke i betraktande. Sådana äro *Ärans* helgade lagar; och skulle ni väl tro *Sedernas* mindre grannlaga? Men på hvad sätt kunna sederna fullkomligare röja sig, än genom den yttersta delikatess i ord och uttryck? En sådan herre kan redan hafva betalt sin mätress 12, 15, 20 qvartal; kan hafva i flera repriser släppt och återtagit henne; ja, han kan genom vissa onämneliga missöden, längesedan antingen hafva försatt henne, eller blifvit af henne försatt i det för begges helsa äfventyrligaste tillstånd, utan att under hela denna långa bekantskap någonsin hafva sårat hennes köns blygsamhet med ett enda ord ogilladt af sedernas grannlagenhet.

B. Ni upplyser mig småningom. Och jag har blott några öfriga frågor att göra er. Säg mig: *en man som sig bör,* behöfver han äga hvad man kallar *sundt förnuft?*

A. Alldeles onödigt. Det är långt bättre, om han i stället har den lyckan att till någon grad äga hvad man kallar *caquet;* det vill säga, konsten att tala utan att behöfva tankar.

B. Nå vidare. En man som sig bör, kan han vara emot medelmåttigt folk nedläten och umgänglig?

A. Nej, det passar sig ej. Han kan väl emellan fyra ögon kalla er för sin *bästa vän*, och äfven omfamna er; men far ej efter kindbenet på honom i tredje mans närvaro. Han är förlorad till sin heder, om han vid sådana tillfällen låtsar mer än knappt märka er, och om han i brist af annan undflykt, ej hittar på att hvissla, tralla eller gapa kring väggarna.

B. Äro då ej alla förnäma, *män som sig bör?*

A. De borde vara det; men jag nödgas tillstå, att det gifves undantag, och att just de högsta i staten ofta äro de, som minst uppnå denna fullkomlighet, i anseende till den underliga fantasi de börjat få att sjelfve vara män af förtjenster och talanger, lika så väl som trots någon af lägre stånd. Det är snarast ibland förnämhetens litet lägre grader, som ni måste söka *folk som sig bör*, om ni vill finna denna egenskapen i hela dess äkta renhet. Jag har deremot sett regerande Herrar och deras närmaste rådgifvare, ofta bemöta förtjent folk af mindre namn med en välvilja och en aktning, som jag tror, Gud förlåte, snart skulle kunna utrota den urgamla och nyttiga tyska afundsjukan emellan de lägre stånden och det upphöjdare. Ni finner således, min herre, att ehuru alla förnäma verkligen äro födde att vara, efter den beskrifning jag här gifvit, folk

som sig bör, kunna de likväl, äfvensom fordom Englarne, affalla ifrån sin medskapade fullkomlighet, och sådant sker förnämligast genom tvenne fel: 1:o när de nedlåta sig ända till högaktning, vänskap, umgänglighet, förtrolighet, med förtjent folk af ringare härkomst; 2:o när det pedantiska begäret får hos dem insteg, att i talanger, kunskaper och verkliga förtjenster täfla med de lägre klasser af medborgare, som naturen skapat att slafva i allmänna beställningar, lärda eller vittra yrken, och det mera. Ser ni, min herre, då nedsättes högheten, den goda tonens ädla tanklöshet förloras, och anseendet får slutligen ingen annan måttstock, än den lumpna personliga förtjensten.

B. Ännu en enda fråga. Säg mig, hvad tror ni: skulle en stor man kunna vara *en man som sig bör, en åmm kåmm i få,* efter det äkta rätta begreppet derom?

A. Min herre; naturens fenomener äro otaliga, men detta, jag nekar ej dertill, skulle vara ett af de sällsammaste.

B. Jag har nu ingen vidare upplysning att begära, och jag är, som mig synes, fullkomligen underrättad. Det är sant, jag trodde att tidernas närvarande skick fordrade hos *folk som sig bör* en helt annan beskaffenhet, Det har synts mig,

att den som odlar fädernesjorden och den som försvarar henne, den som riktar samhället och den som upplyser det, vore egentligen och i förnuftig bemärkelse de som förtjente ett sådant namn; men jag ser och erkänner min villfarelse.

A. Det är förlåtligt att bedraga sig. Så rasande kan allt ting gå, att er mening synes en dag icke så orimlig. Allt förändras: sådant är de menskliga sakernas vanliga lopp. Tålamod, tålamod.

Om

Om och till Föreläsaren i Konsternas Historia.

(Från Landsorten.)

Under det att konsternas domare, den stridbare Herr *Hammarsköld*, briljerar nu för tiden med sin polemik ibland sjelfva Rikets Ridderskap, och i ärenden, för hvilka han kan sägas vara på visst sätt född, och på visst sätt intet född, sysselsätta vi oss, vi andra konstälskare, med frågor tillhörige vår lägre krets, men likväl ej orimliga. Se här en, till Herr *Hammarsköld* sjelf, som vi med en mun göra honom.

Hvad i all verlden tänkte ni på Herr *Hammarsköld*, då ni från trycket utgaf edra Föreläsningar? Sedan er muns väder redan hade fått i god fred beledsaga dem till alla närvarandes öron, och den hulda luften emottagit hela innehållet, hvarföre anförtro dem åt er största ovän, den läsbara bokstafven? Visste ni ej huru den lilla förrädarn dagligen förvandlar det luftiga förflygande menniskotalet till *stelnad sottis* på papperet, hvari kritiken hugger sina fula märken? Hade ni verkligen glömt detta, så har ni åtminstone blifvit på ett temligt kraftigt sätt erinrad derom.

Vårt hopp var naturligtvis, att af ert kungjorda lärdomsverk få lära, om ej konsternas äkta

kritik, åtminstone någon del af deras märkvärdigheter och sanna historia. Men om man skall tro recensenten i Stockholms-Posten, (och hvem tvingas ej att tro honom?) så innehålla ju dessa så kallade *Föreläsningar*, utom plundrade bitar ur *Winckelmann* och *Goethe*, ingenting annat än idel förflugna omdömen, falska uppgifter och svärmande nonsens. Kunde man tro att ni skulle våga upphäfva er, jag vill ej säga till domare och undervisare, men till bestraffare och tuktare i ett kunskapsyrke, som ni så platt intet förstod? Nu efteråt, sedan vi köpt odugligheten, få vi först veta att sådant är ert manér och har alltid varit det, äfven i vitterheten, hvari ni skall hafva på lika sätt företagit er att preceptorera. Men man är ej domare, hvarken i vitterhet eller målningskonst — derför att man målar papperet fullt. Ni har utgifvit, säges det, ett latinskt lärdomsprof, fullt af skamliga fel emot grammatikan; — en *ynkelig tragödia* (som den goda, gamla *Messenius* uttrycker sig); — ännu ynkligare *Poetiska Studier;* — några sanslösa *Bref om Plotinos;* — jemte diverse andra skrifter och *Bidrag*, som aldrig bidragit till någonting, utom till godt pris på makulatur. Allt detta, sant eller ej, angår dock ej edra *Föreläsningar*, och rör ej oss, som väl köpt dessa sistnämda, men ej edra *Poetiska*

Studier, ej er *ynkeliga tragödia* o. s. v. Alltså blott om Föreläsningarna.

Med den kännedom ni borde äga af publikens tankar om edra snillefoster, och för att det oaktadt ändå bli läst, var det i sanning ej så illa uttänkt, att sjelf framträda såsom uppläsare af ert sista opus. Detta var åtminstone allt hvad en ihärdig auktor kunde göra såsom yttersta försöket. Men i förnuftets nämn, Herr *Hammarsköld*, borde ni ej då hafva berättat oss riktigt, åtminstone det mest triviala af konstens historia? åtminstone den ringa del deraf som ni blott behöft ögon och öron för att ej kunna misstaga er om? Man tycker sig falla ner ur skyn, när man läser recensionen i Stockholms-Posten, och har svårt att hålla sin förtrytelse inom blotta åtlöjets gränsor.

Är det möjligt Herre, att ni kunnat tala om skulpturverket i Slottskyrkan, såsom om en *målad altartafla?* Och detta i sjelfva Stockholm, inför en samling af der bosatta artister, och knappt femtio steg ifrån stället och konstarbetet som ni talar om?

Flatnar ni ej sjelf, att med skymfande omdömen om en förtjent artists arbeten hafva kungjort oss hans död, ja till och med årtalet deraf, under det han ännu då, när detta af er of-

32*

fentligen utpredikades, lefde hedrad bland konstens vänner midt i hufvudstaden, och var som det påstås sjelf ett åhörande vittne till er löjliga okunnighet?

Men icke nog ännu. Efter att i trots af sjelfva Kongl. Akademiens bifall och belöning hafva utfarit, intill sinnesyrsel, emot den oförgätlige *Åkerström* och hans tafla, rodnar ni ej, säg oss det, ända upp till öronen, då ni nu efteråt öfvertygas, att ni ej ens vetat ämnet som denna tafla föreställer, utan tagit, till allas åtlöje, *Adonis* för *Anchises?*

Det lönte väl mödan att klänga sig opp på ett stort bord i Börssalen och göra sig derigenom en aln högre, för att med deklamatorisk emfas uppläsa inför publiken alla dessa skrattvärda misstag eller förståndslösa utsväfningar. Sant är, att ni blifvit strängt straffad, och att ni råkat i händerna på en för er farlig man, en man af förstånd och insigter, som med all sin foglighet dock icke handhaft er lösligen. På något försök till vederläggning lärer väl föga vara att tänka, sedan edra många och grofva misshugg i omdömen och uppgifter blifvit med så klara bevis lagda för publikens ögon. Men skulle derföre allt vara förloradt? Jag tror det icke, om jag annars rätt känner ert hjeltesinne.

Skulle det ej gå an, till ex., att i tysthet hopsmida någon liten tjenlig libell om de vackra konsternas tillstånd i Sverige, vare sig under namn af *Öfversigt*, eller *Eldbränder*, eller annan snillerik titel, hvari det blef lätt att icke allenast hämna sig på den omilda granskaren, men äfven att, så djupt man ville, nedsätta en viss del af våra berömda artister, ja till och med sjelfva Akademien? Man behöfde ju blott sedan i lika tysthet öfversända verket till någon värdig kamrat utrikes, någon dansk eller tysk *Molbech*, för att till en början på hans språk utgifvas. Derefter kunde ju en svensk öfversättning deraf lätteligen hos oss föranstaltas, och skriften sålunda komma att passera för en utländsk produkt, ett prof af främmande kännares tankar om våra artister och vår Akademi. Utom fördelen att kunna på detta sätt nersmutsa hos utlänningen hvilket förtjent svenskt namn man behagar, vinner man härigenom äfven den, att kunna, till allas stora förundran här hemma, tilldela sig sjelf utrikes beröm.

Ni förstår, hoppas jag, min herre, att det icke är jag som föreslår er en sådan utväg, och att jag ej annat gör, än blott upprepar hvad jag *hört väntas*, i likhet med förra exempel som man påstår sig äga. Hvad jag tvertom för min del tycker, att ni af äldre och nyare rön hade kun-

nat lära, det är, att det *publika förnuftet*, sedan det en gång finnes, låter hvarken förgalna, eller qväsa, eller ideligen topprida sig; och att om det af bristande uppmärksamhet, af förakt för galenskapen, af väntan på sansning, länge tiger, lyfter det likväl gång efter annan jernhanden från sidan på sig; hvarvid alltid händer att den fräcka charlatanen kommer, Gud vet huru, framstupa på hufvudet, eller på hvad hos sådana författare bär namnet deraf.

Men hvad nu helst i den delen må hafva skett, eller varda skeende, så står alltid fast, min herre, att ni gjort er för mycket besvär med målningskonsten i ert fädernesland och med dess idkare, för att af dem glömmas, och för att ingen tecknande hand skulle draga försorg om er egen åminnelse. Det är med hoppet och nyheten derom som jag kan för denna gången i synnerhet fägna er. Ni vet, — efter ni påstår veta något om konsterna — att målningen har likasom poesien sina stunder af gladare lynne, på hvilka hon, från sin vandring i hjeltarnas verld, icke sällan med penslarna i hand nedstiger i den motsatta. Redan talar man verkligen om produkten af ett sådant gladare ögonblick, och vill hafva sett utkastet till en liten tafla, som i sitt slag lofvar att

förtjena uppmärksamhet. Då jag ej har skäl att tvifla på den underrättelse jag derom fått, och då den blifvit mig under ingen slags tysthetspligt meddelad, kan jag ej neka mig det nöjet, att i min ordning meddela den.

Den omtalta taflan, (så skrifver man mig till) kommer att föreställa Börssalen uppfylld af åhörare, hvaribland några äro porträtter. Främst står ett stort bord omhöljdt med ett klädestäcke; midt på bordet en hederlig ländstol, och framför denna ett mindre bord ofvanpå det större. I ländstolen ofvanpå bordet sitter Föreläsaren, lång och mager som sjelfva föreläsningen. Allt detta skall vara, påstår man, efter naturen. Det emblematiska af kompositionen följer nu.

På ryggstycket af ländstolen, å ömse sidor om Föreläsarens supponerade tänkande del, sitta, såsom symbol af hans själs krafter, Odens tvenne korpar *Sinne* och *Minne*, begge i sofvande ställning. Öfver hans hufvud ser man icke, som på en annan stor mans tafla, Nordstjernan, i begrepp att oförtöfvadt begifva sig ner på rocken, utan på ett litet afstånd öfver honom svæfvar i stället en Genius, eller (som det efter nuvarande bättre smak torde böra heta) en *Ljus-Alf* med en pappersrulle i handen, hvaraf bladen,

som litet sprida sig, utvisa numrorna 298, 302, 6, 13, 18, 19, 21, 24, för förra och innevarande år af *Stockholms-Posten.* — Genien, hvars ansigte röjer en blandning af allvar och ironisk natur, framhåller med ena handen nyssnämda pappersrulle, och pekar leende på Föreläsaren med den delen af andra handen, hvaråt *Persii* naiva Öfversättare gifvit på sitt ansvar namn af *Fyskamsfingret.*

Hvad tidsmomentet angår, så berättas händelsen vara tagen i det ögonblicket, då Föreläsaren talar om den *målade altartaflan i Kongl. Slotts-Kapellet,* och skola alla dragen af Föreläsarens ansigte mästerligen uttrycka det själens tillstånd, då man icke vet hvad man säger.

Andra påstå likväl oriktigheten af denna uppgift, och försäkra att händelsen är tagen i det ögonblicket, då Föreläsaren, efter flere smädande utlåtelser om en viss förtjent konstnär, kungör hans död såsom timad i Stockholm år 1811. Man ser i detta ögonblick å ena sidan artisten, som sjelf närvarande i församlingen uppreser sig till allas stora gamman, midt inför talarens ögon, lång och synbarlig, med aftäckt hufvud och skrattande ansigte: å andra sidan Föreläsaren, som bestört och förvirrad, men alltid ur stånd att låta rätta

sig, fortfar att likafullt hålla mannen för död 1811 och tror fullt och fast att det är den dödas hämnande skugga, som ur grafvens famn uppträder emot honom midt i föreläsningeu. Effekten häraf skall vara riktigt komisk, försäkrar man. Det förmenta spöket, draperadt i en lång hvit slängkappa, med ena armen framsträckt derur, synes likasom ärna sig framåt bordet, under det man gent emot, ofvanpå bordet, ser Föreläsaren, som af fasa öfver en sådan opponent, med bakstjelpt nacke, stirrande ögon och frånstötande armar, visar sig i fullt begrepp att utropa med *Macbeth*, vid åsynen af *Banquos* skugga:

Bort hiskeliga hamn, låt jorden skyla dig!
Bedragande fantom, som Satan iklädt sig,
Din barm är tom på lifvets låga. —
Ja, stå der, grafvens lögn, och blig!
Du har ej blod, ej merg, ej skådande förmåga,
I de der ögonen, hvarmed du glor på mig.

De som minnas verserna hos Shakespeare, försäkra att de stå likasom skrifna i Föreläsarens ansigte. Föröfrigt vet jag hvarken huruvida taflan sedan blifvit fullbordad, eller om så är, huruvida den kommer att synas på någondera af de vanliga Expositionerna. De fleste anse den vara ämnad att såsom gravyr åtfölja Herr *Hammar-*

skölds Föreläsningar. Andra tro dock ej att detta kan vara ändamålet, sedan sjelfva snillefostret redan i födseln ynkeligen omkommit; med mindre så vore, säga de, att goda kopparstick kunde möjligtvis tjena till samma bruk som balsamiska kryddor, nemligen att bevara lik ifrån förgängelsen.

*Dramatisk Scen *).*

Ur Tragedien **K u n g R i c h a r d III.** 2:a Scenen.

(En gata i London. Kon. Henric VI:s lik inkommer, burit i en öppen likkista. Gentlemen, med hillebårder till vakt. Lady Anna, såsom sörjande.)

Anna. Nedsätten, nedsätten er hedervärda börda, (om heder kan gömmas i en likkista) nedsätten den, medan jag efter likfärdspligt begråter den

---

*) Meningen med denna scen ur Shakespeare, äldre än någon af de öfversättningar från denna författare som vi nu äga, var blott att lemna en profbit af hans manér och tragiska stil. Kanhända blir den till detta ändamål ännu icke alldeles öfverflödig. För öfversättningens pålitlighet hoppas man kunna ansvara. För öfrigt protesterar öfversättaren emot allt skrik om partiskhet och hemligt hat emot någondera trosbekännelsen i dramatiken. Han förklarar, att han för ingendera yrkar någons bannlysning eller utrotande ur samhället; och att han anser en medborgare för möjligtvis lika ärlig och bra man, lika kompetent att vittna och ärfva, att bekläda embeten och förvalta egendom; antingen han med en svensk författare betraktar Shakespeare såsom en *skogsman i litteraturen, med starka senor och skarpa sinnen, men med läten som någon gång såra örat;* eller efter tysk dom såsom en Guda-rese, som med jettesteg genomilat skådebanan, och mot hvilken alla som jemte eller efter honom beträdt densamma, icke utgöra annat än en dvergslägt, långt under jemförelsen.

dygdiga Lancasters förtidiga död. Arma iskalla beläte af en helig Konung! Bleka aska af Huset Lancaster! *Blodlösa lemning af detta kungliga blod!* Vare mig lofligt att påkalla din hamn, till åhörare af stackars Annas klagorop; hustru till din Edvard, till din slagtade son, mördad af samma hand som gjorde dessa sår. Se, i dessa fönsteröppningar, genom hvilka ditt lif tog sin utgång, ingjuter jag nu mina ögons hjelplösa balsam. O! förbannad vare den hand som gjorde dessa öppningar! *Förbannadt det hjerta som hade hjerta att göra dem!* förbannadt *det blod som ur dem tömde detta blod!* Mera gräsliga åkommor drabbe den *hatade usling, som gjort oss till uslingar* genom din död, än jag ville önska huggormar, spindlar och grodor, eller något giftigt kryp som lefver! Får han barn, blifve det ett missfall, ett vidunder, i förtid framkommit, hvars stygga, onaturliga uppsyn skrämmer vid första anblicken den glada modren; och blifve det en arfvinge till hans olycksalighet! Får han en gång hustru, blifve hon mera eländig genom hans död, än jag blifvit genom min unga makas och din! Kommen, och nu till *Chertsey* med er helgade börda, hemtad från *Paul's* för att begrafvas der: och alltid så ofta tyngden tröttar eder, hvilen, medan jag gråter öfver Kung *Henriks* lik.

(De bärande upplyfta liket och framtåga dermed.)

GLOSTER *(inkommer).*

GLOSTER. Stannen J som bären liket, och sätten det ifrån er.

ANNA. Hvilken svart trollman har genom sina besvärjelser uppkallat denna fiende, för att störa uppfyllandet af ett kärleksverk?

GLOSTER. Skurkar, *sätten liket ifrån er,* eller vid St. Paul *gör jag icke ett lik af hvem* som ej hörsammar mig.

EN GENTLEM. Herre, tillbaka, och lät likbåren passera.

GLOSTER. Plumpa hund! Stå du, när jag befaller. Lyft hillebården från bröstet på mig, eller vid St. Paul lägger jag dig icke med ett hugg till mina fötter, och sparkar dig, tiggare, för din skamlöshet.

ANNA. Huru! J darren! Ären J alla betagne af fruktan? Ack! jag lastar er icke. Ty J ären dödliga, och dödliga ögon kunna ej uthärda djefvulens åsyn. Vik bort du helvetets rysliga tjenare. Du hade blott makt öfver hans dödliga kropp: hans själ kan du ej få; derföre, din väg!

GLOSTER. *Sötaste helgon, för barmhertighet,* var ej så fördömdt ond.

ANNA. *Styggaste djefvul, för Guds skull,* bort härifrån och lemna oss i fred. Ty du har

gjort den lyckliga jorden till ditt helvete, fylld med förbannelserop och djup veklagan. Om det gör din vällust att skåda dina gräsliga bragder, betrakta då denna profbit af dina slagterier. O! J ädle män, sen, sen den döda Henriks sår öppna sina blodstockade munnar och blöda på nytt. Rodna, rodna, du klump af smutsig vanskaplighet, ty det är din närvaro som *utpressar detta blod* ur kalla och tomma ådror, *hvari intet blod finnes:* det är din omenskliga, onaturliga gerning som framkallar detta högst onaturliga utflöde. *O Gud, som gjorde detta blod,* hämna hans död! *O jord, som dricker detta blod,* hämna hans död! Antingen, o himmel! slå med din blixt mördarn till döds; eller, du jord, gapa vidsträckt, och förtär honom skyndsamt, som du nu uppsväljer denna goda konungs blod, hvilken hans helvetes arm har slagtat.

Gloster. *Lady, ni känner inga lagar af kristlig kärlek,* som belönar ondt med godt, och förbannelser med välsignelser.

Anna. *Bof! Du känner hvarken gudomlig eller mensklig lag.* Det ges intet så grymt villddjur som *ej röner någon rörelse* af medlidande.

Gloster. *Men jag röner ingen sådan rörelse,* och är alltså intet vilddjur.

ANNA. *Underbart, när djefvulen talar sanning!*

GLOSTER. *Mera underbart, när Englar äro så ondsinta! Gudomliga mönster af qvinnofullkomlighet! Värdes tillstädja mig att för dessa pådiktade illgerningar få, vid stund och läglighet, försvara mig sjelf.*

ANNA. *Vidtstinkande smitta af manlig styggelse! Värdes tillstädja mig att för dessa bevista illgerningar, vid stund och läglighet, få förbanna ditt förbannade sjelf!*

GLOSTER. *Skönare än någon tunga kan nämna dig!* Unna mig ett tåligt ögonblick för att få ursäkta mig.

ANNA. *Vederstyggligare än något hjerta kan tänka dig!* Du kan ej göra någon ursäkt antaglig, utom den att hänga dig sjelf.

GLOSTER. *Genom en sådan förtviflan skulle jag anklaga mig sjelf.*

ANNA. *Men genom din förtviflan skulle du finna ursäkt;* sedan du på *dig sjelf* utöfvat en *värdig hämd,* för de *ovärdiga mord* du begått *på andra.*

GLOSTER. Säg, att jag ej dödade dem!

ANNA. Ja så! Då äro de icke döda? Men döda äro de, djefla-träl! och genom din hand.

GLOSTER. Er man har icke jag slagit ihjel.

Anna. Ja så! Då lefver han ännu.

Gloster. Nej, han är död, och föll för Edvards hand.

Anna. Du ljuger i halsen på din själ. Drottning Margareta såg ditt mordiska svärd rykande af hans blod: samma svärd som du en gång stötte emot hennes bröst, fastän dina bröder slogo spetsen till sida.

Gloster. *Jag var uppretad* af hennes smädliga tunga, som lade *deras brott* på *mina obrottsliga skullror*.

Anna. *Du var uppretad* af ditt blodiga sinne, som aldrig drömde om annat än slagterier. Slog du ej ihjel Konungen här?

Gloster. Jag medger det.

Anna. *Du medger det*, Piggsvin! *Då medgifver* också Gud, att du må bli fördömd för denna förbannade gerning. Åh! Han var älskvärd, mild och dygdig.

Gloster. Så mycket tjenligare för himmelens Konung, som nu har honom!

Anna. Han är i himmelen, der du aldrig skall komma.

Gloster. Derför tacke han mig, som skickade honom dit; ty han *passade bättre för det stället* än för jorden.

An-

Anna. Och du *passar för intet ställe* utom helvetet.

Gloster. Jo, för ändå ett ställe till, om ni vill höra mig nämna det.

Anna. Någon fängelsekula?

Gloster. Er sängkammare.

Anna. Vike all hvila från det rum der *du ligger!*

Gloster. Så lär ock ske, *intill dess' jag ligger hos er.*

Anna. *Det hoppas jag.*

Gloster. *Och jag vet det redan.* Men täcka Lady Anna, för att sluta denna skarpa snillefäktning oss emellan, och gå öfver till en litet lindrigare metod, säg mig: orsaken till dessa dödliga olyckor inom huset Plantagenet, orsaken till Henriks och Edvards död, är ej den lika så klandervärd som utföraren deraf?

Anna. *Du var orsaken* till denna förbannade påföljd.

Gloster. Er fägring *var orsaken* till denna påföljd: er fägring som förföljde mig i sjelfva min sömn, och hade jagat mig att företaga hela verldens mord, för att få lefva en enda timme i ert ljufva sköte.

ANNA. Om jag trodde det, så berättar jag dig, mandråpare, att jag med mina naglar skulle klösa den der fägringen från mina kinder.

GLOSTER. Dessa ögon skulle ej kunna utbärda förstöringen af en sådan skönhet. Ni skulle ej skada den, om jag stod bredvid. Som hela verlden upplifvas af solen, så jag af er fägring: den är mitt dagsljus, mitt lif.

ANNA. Svarta *natten* öfverskugge ditt *dagsljus*, och *döden ditt lif!*

GLOSTER. Fördöm dig ej sjelf, sköna varelse, du utgör begge delarna.

ANNA. Jag önskade att så vore, för att bli hämnad på dig.

GLOSTER. *Det är en missämja af högst onaturligt slag*, att *vilja hämnas* på den som älskar dig.

ANNA. *Det är en missämja af högst billigt och naturligt slag*, att *vilja hämnas* på den som mördade min make.

GLOSTER. Han, Lady, som beröfvade dig din make, gjorde det för att hjelpa dig till en bättre.

ANNA. Någon bättre andas intet på jorden.

GLOSTER. Den lefver, som bättre älskar er än han kunde.

ANNA. Hans namn?

GLOSTER. Plantagenet.

ANNA. Det var han sjelf.

GLOSTER. Samma namn, men af en bättre natur.

ANNA. Hvar fins den?

GLOSTER. Här. *(Hon spottar åt honom. Gloster fortfar)*

Hvarföre spottar du åt mig?

ANNA. Jag ville, för din skull, att det vore dödande gift.

GLOSTER. Aldrig *kom gift ifrån ett sötare ställe.*

ANNA. Aldrig *dröp gift ifrån en styggare padda.*

GLOSTER. Dina ögon, ljufva Lady, hafva smittat mina.

ANNA. Jag ville att de vore basilisker, för att lägga dig död ner i ögonblicket.

GLOSTER. Jag ville att de vore det, för att få dö i ögonblicket. Men nu *döda de mig med en lefvande död.* Ja, dessa dina ögon hafva dragit salta tårar från mina, och utskämt deras anseende genom flödet af barnsliga droppar. Dessa ögon som aldrig göto någon ångerfull tår, — icke ens när min fader York och Edvard greto att höra de ömkeliga stöningar som Rutland gaf ifrån sig, då den svartlagda Clifford skakade sitt

svärd emot honom; — icke heller när din krigiska fader förtäljde oss, lik ett jemrande barn, den ynkeliga historien om min fars död, och stannade tjugu gånger för att snyfta och gråta, så att alla närstående hade till slut fullvätt kindbenen på sig, och stodo likasom trän drypande af regnet: äfven i detta sorgfulla ögonblicket föraktade mina manliga ögon att fälla en enda svag tår. Men hvad ej alla dessa sorger kunnat framtvinga ur dem, det har din fägring gjort; den har gjort dem blinda genom gråtning. Aldrig bad jag för någon orsak, hvarken vän eller fiende; min tunga kunde aldrig lära sig några milda, blidkande ord; men nu sedan din skönhet blifvit priset derföre, nu bönfaller mitt stolta hjerta och tvingar min tunga att uttala min bön.

(Hon ser spotskt på honom; han fortfar)

Lär ej denna spotskhet äfven åt dina läppar; ty de äro gjorda för att kyssas, Lady, icke för att uttrycka ett sådant förakt. Om ditt hämdfulla hjerta ej kan förlåta, se! här lemnar jag dig detta skarpuddade svärd. Täckes dig att sänka det i detta trogna bröst, och att derifrån utsläppa den själ som tillber dig, så nedlägger jag det blottadt och färdigt till det dödliga stygnet, och tigger på mina knän ödmjukeligen om döden.

(Han öppnar sin barm, åt hvilken hon måttar med svärdet. Gloster fortfar)

Nej, gör nu slut. Det var jag som dödade unga *Edvard.*

(Hon vänder åter svärdet emot honom. Han fortfar)

Men det var ditt himmelska ansigte som dref mig dertill.

(Hon låter svärdet falla. Han fortfar)

Tag upp svärdet, eller *tag upp mig till nåd igen.*

Anna. Stig opp, skrymtare; fastän jag önskar din död, vill jag dock ej vara den som afrättar dig.

Gloster. Då befall mig döda mig sjelf, och jag vill göra det.

Anna. Det har jag redan gjort.

Gloster. Det var i din förbittring. Säg om det ännu en gång, och förr än ordet är utsagdt, skall *den handen, som af kärlek till dig dödade din kärlek, döda af kärlek till dig en långt trognare kärlek.* Till begge deras död skall du bli orsaken.

Anna. Jag ville att jag kände ditt hjerta.

Gloster. Jag bär uttrycket deraf på min tunga.

Anna. Jag fruktar att begge äro falska.

Gloster. Då var aldrig någon man uppriktig.

Anna. Godt, godt, tag upp ert svärd.

Gloster. Säg då att min fred är gjord.

Anna. Det skall ni få veta framdeles.

Gloster. Men får jag lefva i hopp?

Anna. Alla menniskor, hoppas jag, göra det.

Gloster. Värdes bära denna ring.

Anna. Att taga, är ej att gifva.

(Hon sätter ringen på fingret.)

Gloster. Se huru denna ring kringsluter ditt finger. Så äfven omsluter ditt bröst mitt fattiga hjerta. *Bär begge två, ty begge två äro dina.* Och om din stackars trosvurna tjenare har lof att bönfalla om en gunst af din nådgifvande hand, så bekräftar du hans sällhet derigenom för alltid.

Anna. Hvad är det för en gunst?

Gloster. Att er må täckas öfverlemna denna sorgliga förrättning åt mig, som har större orsak att medfölja såsom sörjande, och att ni ville genast vända tillbaka till Crosby-Place, dit jag, efter att hafva högtidligen jordat den ädle Konungen i Chertsey kloster, och fuktat hans graf med mina ångerfulla tårar, skall med all pligtig skyndsamhet begifva mig för att åter se eder. För flera orsaker, som jag ej nämner, anhåller jag, bevilja mig denna bön.

Anna. Af allt mitt hjerta, och mycket glä-

der mig dertill med, att se er hafva blifvit så botfärdig. Tressel och Berkley, följen mig.

Gloster. Skänk mig ett farväl.

Anna. Det är mer än ni förtjenar. Men sedan ni lärt mig att smickra er, så inbilla er att jag redan sagt er detta farväl.

(Lady Anna och två följeslagare gå ut.)

Gloster. Tagen upp liket, Gentlemen.

2 Gentlem. Till Chertsey, ädle Lord?

Gloster. Nej, till *Hvita Munkarna.* Vänten mig der till dess jag kommer.

(Bärarne gå ut med liket. Gloster fortfar:)

Gaf nånsin qvinna bort sin hand i det lynnet? Lät nånsin qvinna i det lynnet vinna sig? Jag vill ha henne, men vill ej behålla henne länge. Huru! Jag som mördade hennes man och svärfar, för mig lyckas likväl att vinna henne midt under hennes hjertas yttersta hat, med förbannelser i munnen, tårar i ögat, och inför sjelfva det blödande vittnet af hennes förbittring! Hon med Gud, sitt eget samvete och begges dom emot mig; och jag deremot å min sida, utan en enda vän som förordar för mig, sjelfva rena Satan och några skrymtande blickar endast undantagna. Och likväl ändå få henne! — Hela verlden hade jag hållit mot ingenting! Ha!

Har hon då allt redan förgätit sin Edvard, den manliga prinsen, hennes herre och make, som jag, för omkring tre månader sedan, i min vreda ifver nedstötte i Tewksbury? Någon mildare och älskvärdare ung ädling, så frikostigt bildad af naturen, så tapper, så vis och utan allt tvifvel så verkligt kunglig, kan ej hela vida verlden mera framvisa. Och nu, nu vill hon förnedra sina ögon att se på mig, som fällde i sin gyllene blomma denna ljufva prins, och gjorde henne till ensam innehafverska af en sorgfull bädd! På mig, *hvars alltihop intet kan jemföras med hälften af Edvard!* På mig, som är så halt och vanlytt! Jag sätter mitt hertigdöme emot en tiggarepenning, att jag hela tiden bortåt misstagit mig om min person. På min själ finner hon mig icke, fast det är för mig sjelf otroligt, en underbart hygglig karl. Jag vill göra mig mödan att skaffa mig en spegel, och hålla i min tjenst ett eller par dussin skräddare, för att studera på moder att utpryda min lekamen. Ty, sen jag nu har kommit mig i gunst hos mig sjelf, vill jag väl kosta på något litet för att bibehålla den.

Skin klart, o sol! tills jag en spegel får,
Att jag må se min skugga, när jag går.

(Han går ut.)

*Minneseckning *).*

Den 13 i förliden månad afled här i Stockholm och begrofs den 19 påföljande, i S:t Mariä Magdalenä kyrkojord, Expeditions-Sekreteraren Herr *Nils Lorens Sjöberg*, En af de Aderton i Svenska Akademien. Under de första åren af detta blads tillvarelse, var han en af dem som genom sitt snille bidrogo till framgången deraf. Man lär finna billigt, att det, efter hans afgång, egnar åt honom den första gärden af rättvis aktning och åminnelse.

Sjöberg föddes i Jönköping den 4 December 1754, af ringa och fattiga föräldrar. Horatii ord: *"Severæ Matris ad arbitrium recisos portare fustes,"* skillra ungefärligen hans första ungdomstid. Först vid fjorton års ålder sattes han i skola i Jönköping; men senheten af denna början ersattes snart genom flit och utmärkta natursgåfvor. Den bekante Lektor Sjögren var vid denna tid sysselsatt med att författa sin allmänt kända Latinska Ordbok. Han hade, bland sina lärjungar, fästat en särdeles uppmärksamhet vid den lofvande ynglingen, och nyttjade hans hand vid utgifvandet

*) Införd i Dagbladet Stockholms-Posten, år 1822.

af detta arbete; hvaraf den unge Sjöberg redan tidigt samlade ett förråd af klassisk språklära, som hans ovanliga minne sedan under hela lifstiden behöll oförminskadt. Efter sex års vistande vid skolan i Jönköping, begaf han sig till Akademien i Lund, hvarest en redan utmärkt grundläggning ännu vidare stadgades. Hans medel till bergning här blef det vanliga att, som man kallar det, konditionera; men hans icke vanliga vinst deraf tvenne vänner för lifstiden, då ännu hans lärjungar, men hos hvilka det första tidiga intrycket af hans värde aldrig utplånades. Hans böjelse bestämde honom i början till Prest-ståndet; men ett misslyckadt predikoförsök, som måste afbrytas för häpenhet och häftande uttal, vände hans håg på en gång från Predikstolen. Sedan han tillbragt vid lärosätet några väl använda år, och med beröm aflagt de kunskapsprof som hans nya lefnadsval fordrade, skildes han från Akademien år 1782, för att i hufvudstaden anträda den civila tjenstebanan. Han begynte den såsom Extraordinarie i Utrikes Expeditionen af Konungens Kansli, och slutade den med erhållen fullmakt såsom Expeditions-Sekreterare, hvilken år 1812 i nåder tilldelades honom. Åtskillige af hans jemnåriga eller yngre hafva, på de olika fördelningarne af denna bana, gått honom mer eller mindre förbi,

till uppkomst och lycka; om hvilka, till större *delen*, torde kunna sägas med skriftens ord, att "the hafva redo fått sin lön." För Sjöberg återstår ännu talangens ära och efterverldens rättvisa omdöme.

Ännu då han lemnade Akademien, hade han icke på minsta sätt gjort sig känd såsom författare, och hade nästan ingenting skrifvit. Troligtvis ansåg han en dyrbar lärotid icke böra förspillas på ett förtidigt rimbråk, som, likt missbruket af alla omogna krafter, endast uttömmer dem. Blott ett enda litet poem *) hade likasom på försök undfallit honom, hvilket år 1780 åtnjöt den uppmuntran, att af Kellgren upptagas i Stockholms-Posten, och som genom tankarnas redbarhet, likasom genom stilens besynnerligt enkla behag, verkligen förebådade en skald af eget slag och icke ringa värde. Men ännu behöfde han dertill den närmare väckelsen af berömda efterdömen. Efter sin ankomst till hufvudstaden fann han sig snart omgifven deraf, och begynte här såsom blygsam försökare den vittra bana, hvilken, efter föga mer än fyra års förlopp, skulle föra honom till det högsta målet af heder, som i detta yrke kunde hos oss upphinnas, till ett rum i den nyligen instiftade Svenska Akademien.

*) Skaldestycket: *Ögonkast på det menskliga eländet.*

Det händer sällan, att den längre bekantskapen med en författares skrifter icke något förminskar intrycket deraf, och att de ännu efter 30 till 40 år behålla i den posthuma samlingen de lifliga färgor, som i deras första framträde utmärkte dem. Sjelfva Kellgrens *Löjen* ingifva läsaren kanhända icke mer den gränslösa beundran, hvarmed de i sin första nyhet uppfyllde alla våra landsändar. Ett sådant aftagande bifall är dock icke alltid en följd af det nyares större förträfflighet; utan lika så ofta af mättheten på det gamla. Kanhända fordrar då billigheten att, vid slutdomen om en auktors förtjenst, till en viss del återställa honom detta äldre beröm; och desto mera, ju mindre det varit på hans tid att till ett lätt pris erhålla. Så förhöll sig dermed, om annars någonsin, på Sjöbergs. Svenska Vitterheten hade ägt Creutz och Gyllenborg, och deras närmaste lärjunge, den så högt och så rättvist berömde Oxenstjerna, stod redan på höjden af sin ryktbarhet. En ny epok hade inträdt med Kellgren. Hans namn glimmade som ett norrsken öfver landet; och vid hans sida framträdde en ny sångmö, af de blygsammaste anspråk, men med ingen ringare bestämmelse, än att göra en dag sitt köns och sitt språks odödliga ära. Hofvet skyddade vitterheten och anförde den. Publiken, van att följa

de storas efterdömen, deltog med lifligbet i dessa sinnesnöjen; förstod redan att åtskilja det goda och släta; hade derigenom blifvit sträng i sina fordringar, och njöt skrattfesten i det nya dagbladet *Stockholms-Posten*, att se den Kellgrenska satirens gissel svväfva dagligen, icke blott öfver plattheten, oförmågan, skrytet, nonsenset; men äfven öfver sjelfva talangen, när den utsväfvade på ett sjelfkärt och obändigt sätt. Sådan var tiden då Sjöberg började. Kanhända var det hos oss aldrig svårare att förvärfva sig ett namn i Vitterheten, eller vådligare att röja ett vanmäktigt anspråk derpå.

Ett talrikt sällskap i hufvudstaden hade, från längre tid tillbaka, förenat sig till en Areopag i dessa yrken, och utsatte årliga belöningar för täflingen. Sjöberg skref *Atheisten*, *Jordbrukaren*, *Skaldekonsten*, och segrade trenne år efter hvarandra. Hvad som framför annat utgjorde värdet af de pris han erhöll, var, att det egentligen var Kellgren, som både tilldömde och utdelte dem. När han i *Atheisten* (det första, men föröfrigt kanhända ej det bästa af Sjöbergs stycken) läste den sublima tiraden: "*Gud är den själ, som rör naturen*" &c.; och kort derefter poemet *Handeln* af samma skald, fattade han för honom en högaktning, som sedan aldrig förändrades, och som den per-

sonliga bekantskapen snart bidrog att lifligare underhålla. Nu började äfven Stockholms-Posten att frambära flere af Sjöbergs smärre försök, och deribland ett temmeligt antal öfversättningar från Horatius. Bättre än i vissa af dessa ansågs han likväl hafva lyckats i öfversättningen af Popes vackra eklog, *Messias*, hvari han syntes hafva hunnit sitt original närmare, både i anda och verskonst. Äfven i det skämtande skaldeslaget försökte han sig nu, och lyckades deri stundom till den grad, att ett eller annat af dessa stycken troddes i början hafva Kellgren sjelf till författare: ett misstag, åtminstone motsvarigt i heder emot de pris han redan tillvunnit sig.

När Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien år 1786 ånyo upplifvades, utdelades af henne, på sjelfva förnyelsedagen och i Konungens närvaro, den enda belöning i skaldekonsten, som af detta berömda samfund blifvit någon sedan den stunden tilldömd. Prisämnet var: *Stockholms försvar af Christina Gyllenstjerna;* och det blef åter Sjöberg, som här segrade. Ändteligen instiftades Svenska Akademien samma år; och hela allmänheten var nyfiken att se, åt hvilken denna vittra domstol skulle, på sin tillstundande högtidsdag, skänka den första lagern i skaldekonsten. Äfven denna ära blef Sjöbergs smick-

rande lott, för hans bekanta *Ode öfver Gustaf Adolfs anträde till Regeringen;* och det var ånyo Kellgren förbehållet, att, såsom Akademiens första Direktör, öfverlemna honom belöningen. De få ord, hvarmed detta skedde, tillryckte sig på ett förunderligt sätt alla närvarandes bifall, och bibehöllos länge i den allmänna hågkomsten. Sjöberg hade trenne gånger tillförene emottagit af Kellgrens hand samma slags hedersbevisning. *Det är nu fjerde gången, m. h.,* sade den odödlige skalden, *som en tidigare lycka räddat mig från faran att vara er medtäflare, för att tillställa er en belöning.* Han hade knappt uttalat, förän en allmän handklappning återskallade i den akademiska högtidssalen, ifrån hoftribunen till de yttersta bänkarna: ett uttryck af bifall och lifligt deltagande, som på detta rum sedan aldrig mera låtit höra sig.

Sjöberg hade gjort sig för ofta och för mycket utmärkt, för att icke fästa på sig sjelfva Akademiens närmare uppmärksamhet. Ännu var hon icke fulltalig i sin första uppsättning. Den adertonde fåtöljen saknade innehafvare, och man tänkte på Sjöberg dertill. Det bör nämnas, för märkvärdigheten skull, att Konungen sjelf var den enda som förklarade sig häremot. Sjöberg vore ännu en ung man, som nyss inträdt i verlden, och

hans namn för nytt för att äga fullt akademiskt anseende. Hans Maj:t ville, att han åtminstone ännu en gång eller annan skulle täfla om något af de akademiska prisen. Valet hölls, och hvad som borde synas otroligt, men dock skedde, det utföll till Sjöbergs fördel. Författaren till *Handeln*, till *Skaldekonsten*, till *Sången öfver Christina Gyllenstjerna*, sådant var innehållet af nästan alla valsedlarna; och Konungen, såsom Monark och Beskyddare, bekräftade, utan onåd eller förebråelse, hvad han, såsom deltagare i Akademiens öfverläggningar hade för sin del ogillat. Konungen hade likväl med ett slags halft allvar förutsagt, att han, i händelse af Sjöbergs val, icke ärnade tillägga honom någon af Akademiens pensioner. Man uppläste för Hans Maj:t poemet *Handeln*, och äfven pensionen beviljades utan svårighet.

Den sista, ännu hittills lediga, Akademiska stolen intogs nu af Sjöberg, efter vanligt bruk, med ett inträdes-tal; men hvars egentliga ämne icke skulle vara lätt att bestämdt uttrycka. Han sjelf sade sig ärna tala *om dem, som infört Snillet i verlden;* och skillrade verkligen några af verldens stora snillen. Ingen af Sjöbergs skrifter är kanhända så helt och hållit han sjelf, som detta

in-

inträdestal. Det finnes deri nog värde af äkta snille, för en ännu större ära, än den som talaren gick att emottaga; men också nog egenheter, uraktlåtelser och söndrigheter i behandlingen, för att göra tadlaren glädje, och förse honom med ett förråd af skenbara grunder.

Sjöberg hade varit den första, som af Kellgren emottagit en af Akademiens tvenne belöningar. Han blef nu den första efter honom, på hvars lott det föll att ånyo utdela dem. Ifrån samma rum, inför hvilket han, på Akademiens första högtidsdag, inställt sig såsom prisgill täflare, höjde han, på den nästföljande, sin röst såsom Akademiens Ordförande, och afkunnade hennes domar. Begge dessa tillfällen blefvo för honom på särskilt sätt märkeliga. Han hade, vid det ena af dem, njutit den med ingen annan jemförliga äran, att belönas nästan vid sidan af Torstensons krönta loftalare. Han åtnjöt nu en annan, kanske ej mindre ensam i sitt slag, den, att i Akademiens namn belöna *Birger Jarls* beundrade äreminne, och kungöra upptäckten af nationens största talang i vältaligheten.

Nu hade hans vittra lycka och anseende uppnått sin höjd. Man har af honom, sedan den tiden, blott några få nyare stycken. *Monumenter-*

na, det sista af dem, äro tankemassor af stort och ädelt värde; men hvaraf huggningen skall, må hända, finnas sakna fulländning och sorgfällighet.

Karakteren af Sjöbergs poetiska snille utgjordes icke af denna rika skapande inbillning, som uppför omkring sig hela stora skådespel af lifliga diktsyner; men hans själ rördes med djup känsla af alla menniskotankens och menniskolifvets stora föremål. Samfundens utgång ur mörkrets och råhetens ålder; menniskorättens seger emot despotismens våld och samvetsvåldet; nationernas välstånd och ära genom frihet, lagar, stridsmod och arbetsflit; Regenters, hjeltars och snillens odödlighet; dessa vore de ämnen som uppeldade honom, och hvaråt han egnade sin sång. Hvad hans talang angår, så var den hos honom naturens frikostiga skänk, ymnigt närd af *Homers*, *Virgilii*, *Horatii*, *Tassos*, *Miltons*, *Racines* och *Popes* rika förråd. Ingen, efter Kellgren, har tvungit ur Svenska lyran djupare och skönare toner, än några af dem, som Sjöberg låtit höra. Men egentligen sagdt, hade han mera njutit och uppeldats af förenämde stora mönster, än begrundat dem med artistens ändamål och sorgfällighet. Deraf kom, att hvad han var genom inspirationen, var han icke i lika grad genom konstfärdigheten; och att,

då han icke lyftes och fördes af ingifvelsen, uttryckte han sig ofta svagt eller oriktigt; någon gång med ringare skicklighet än den öfvade medelmåttan. Också ser man nu mera denna sistnämda sällan öppna hans skrifter, utan att finna någon anledning till smickrande jemförelser, och utan att säga sig sjelf: bättre skulle jag hafva uttryckt detta — och detta — och tvifvelsutan allt det öfriga. Snart sagdt, hvarje nybegynnare läres att misskänna hans värde, och tror sig med lätt möda öfverträffa honom; under det att knappast någon stor skald hos oss finnes, eller skall finnas, som vid läsningen af vissa bland Sjöbergs stycken, icke skall känna sig färdig att fråga sig sjelf, om han någonsin gjort något af mera stor och redbar förtjenst.

Sjöberg liknade sina skrifter. Begges karakter var densamma: djupt inre värde under en yta, som ingalunda glänste af slipning. Ingen var mera naturens menniska och mindre tidsformernas. Men om man, i hans yttre väsende, dröjde att upptäcka den utmärkta mannen, dröjde man ej att, vid närmare bekantskap, fatta för honom en högaktning som alltid ökades, emedan rättvisan deraf alltid bekräftades. Man kan säga, att heder och rättskaffenhet utgjorde hans själs väsende. Helt och hållit utan fåfänga och egennytta,

således utan alla de ömtåligheter, småagg och fiendskaper, som söndra menniskor, var han från sin sida i fred med alla. Men han var af en mild natur, icke af en vek och osjelfständig; den eftergifnaste i samtal och umgänge, den oböjligaste i egna öfvertygelser; ur stånd att hata och skada, men icke derföre vapenlös emot oförrätter; ty hans förakt var skarpt och hade rättvisans oföränderlighet. Olyckan och bekymret funno aldrig en öpnare famn, och ägde alltid allt hvad han sjelf ägde. Den som skrifver detta, vet honom, vid ett sådant tillfälle, hafva frånskänkt sig en besparad summa, som flera rika skulle ansett sig frikostiga att hafva sammanskjutit. På lycka och välstånd tänkte han väl knappast någonsin; men han ägde i högt mått hvad som ersätter dem, konsten att umbära. Hans enda passioner voro friheten, lugnet, läsningen; och denna sista behöll alltid samma föremål. Himlarymdens omätliga stjernriken, och de lysande klotens rörelsebanor, dem han ägde nog insigt att med vettenskapligt öga följa och beundra; jordens haf och länder, med deras stora, omvexlande naturscener; folkslagens skiljaktiga slägtarter och omhvälfvande öden; menniskokraftens stora företag i samhällsbildning, hjeltebragd, båtande odlingsvärf och vettenskapskultur; tilläggom seklernas mästerstycken

i skaldekonst eller vältalighet: sådan var den verld af upphöjda föremål för tanken eller känslan, hvilken Sjöbergs sinne gladdes att få ostördt bebo, om ock till pris af lyckans förmåner; och hvartill han med korta stunders afbrott alltid återkom. Utom den, existerade verlden för honom blott i kretsen af några få, men starkt tillgifna vänner, af hvilka han aldrig förlorat någon, utan genom döden. Under de sista åren af sin lefnad, qvarhölls han oafbrutet inom sin boning af rheumatiska plågor. Blott några få dagar före sin död, erfor han äfven ett annat särskilt illamående och lät, efter förnyade anfall deraf, kalla sin läkare, som var tillika hans ungdomsvän. På samma gång med denne inträffade ännu en annan vän, den äldste och närmaste af alla. Man tog plats vid hans säng, afhörde berättelsen om hans tillstånd, och läkaren gjorde några frågor, som genast och med riktighet besvarades. På en gång uteblefvo svaren. Han var redan afsomnad; utan att någon minsta rubbning i anletsdragen hade förrådt öfvergången emellan de begge lifven.

Man har förebrått Sjöberg att hafva skrifvit alltför litet, och att ej allenast hafva upptagit, bland sina skrifter, några stycken af ett visst lättsinnigt slag; men äfven att, vid en senare ålder, hafva ökat antalet deraf. På den förra beskyll-

ningen gifves intet svar för dem som tro, att en poet bör kunna göra vers så länge han lefver, likasom man kan tala och gå så länge man lefver; och som ej vilja förstå, att föga någon poetisk författare skrifver mindre än han kan; men väl de fleste vida deröfver. Hvad den sednare förebråelsen angår, kunde väl deremot anföras, att flere berömde skalder hos andra nationer, såsom Boccaccio, La Fontaine, Wieland och Pope, behandlat just samma ämnen som Sjöberg; men det är bättre att ärligt medgifva sanningen. Att i allmänna skrifter vända osedligheten till skämt och rolighet, är kanhända något ännu sämre än dess hemliga tillvarelse. Detta slag af poetisk rolighet var för detta, hos några skalder, en elak vana härledd från vissa äldre italienska och fransyska efterdömen; men som synes böra hvarken försvaras eller dömmas för strängt.

Sjöbergs namn har kunnat, likasom andras, något bortblekna, sedan det upphört att underhållas; äfven, till en del, genom de revolutionära begrepp i vitterheten, som sedan några år tillbaka blifvit satta i omlopp, mest likväl, måhända, genom de flesta läsares större förmåga, att märka de små felen hos en författare, än att inse den stora förtjensten som han möjligtvis äger. Men detta namn är ej ett ibland dem som kunna

dö, så länge språket lefver. Det rum han i Svenska Akademien innehaft, har, sedan dess stiftelse, för trettiosex år tillbaka, icke tillhört någon annan. Den som utses att efter honom intaga det, skall i den minnesgård han blir skyldig sin företrädare finna ett af de bästa tillfällen, att för egen del visa prof af en vitter domares tvenne vigtigaste egenskaper: insigter och oväldighet.

Rättelser.

Sid.	rad.	står:	läs:
2	22	förnufts gilltighet	förnufts-gilltighet
4	3	förnuftsgrunden	förnuftsgrunder
ib.	23	styl	stil
8	18	vore	voro
9	6	finare	friare
ib.	13	syndens och dödens	Syndens och Dödens
15	4	uppfylt	uppfyllt
16	25	dem	den
20	1 och flerestädes står:	tjugo	tjugu
ib.	6 står:	Henrik den IV	Henrik IV
ib.	13 och flerestädes står:	mäst	mest
ib.	19	helt och hållit	helt och hållet
21	10 står:	sakers	sakens
30	10	förvissar	förvissa
41	22	talanger	talangen
44	19	skärpade	skärpta.
58	25	funnit	funnet
65	1	slag	slag
71	8	behöfves?	behöfves.
93	13	dock	då
101	7	kyskhets-gudinnan	kärleks-gudinnan
105	23	hvilka märkvärdiga	märkvärdiga
123	16 och flerast. står:	oafbrutit	oafbrutet
124	26 står:	begärte	begärde
127	10	vunnit	vunnet
128	9	härligaste	herrligaste
132	16	nedgömt	nedgömdt
134	22	gäser	jäser
150	14	angelägit	angeläget
163	9	vore	voro
172	11	syftning	lyftning
178	21	de	det
204	26	fallit	fallet
205	16	skrifvit	skrifvet
209	3	Geni or not	Geni, or no
211	18	höres	höras
218	10	viditque	videtque
220	10	flyktig	flygtig
252	19	sjunker	sjunka
253	14	krroppsämnets	kroppsämnets
272	14	till domar	domar
ib.	15	till statsämnen	statsämnen
273	27	gäsning	jäsning
275	16	gifvits	gifvas
286	26	ingendera	intetdera
294	10	hästa	narrar
310	3	sönderslitit	sönderslitet
316	2	sönderslitit	sönderslitet
318	12	senare	sednare
319	23	gäsningen	jäsningen
331	12	Camriska	Cemriska

Sid. 340	*rad.* 12	*står:* Ar	*läs:* Är
— 358	— 2	— hållit	— hållet
— 372	— 20	— förbehållit	— förbehållet
— 379	— 6	— obesungit	— obesjunget
— ib.	— 7	— bröllopp	— bröllop
— 382	— 24	— denna	— detta
— 385	— 22	— skrifvit	— skrifvet
— 389	— 19	— effacés	— effacez
— ib.	— 21	— utstrukit	— utstruket
— 396	— 9	— allt uppkom	— allt, uppkom
— 397	— 27	*och flerestädes står:* bordt	— bort
— 411	— 7	*står:* resonnementer	— resonementer
— 416	— 23	— dragit	— draget
— 423	— 17	— förtjenar	— förtjena
— 434	— 3	— anbefallte	— anbefallde
— ib.	— 10	— uppdragit	— uppdraget
— 435	— 23	— kom	— kommo
— 445	— 15	— egit tragiska humör,	— eget tragiska lynne.
— 453	— 27	— skrifvit	— skrifvet
— 467	— 21	— antagit	— antaget
— 469	— 6	— kräm	— krem
— 475	— 1	— försämring af	— försämring. Af
— 476	— 12	— såtom	— såsom
— 497	— 3	— (Från Landsorten)	*utgår alldeles.*
— 507	— 4	— burit	*läs:* buret
— 508	— 18	— framkommit	— framkommet
— 521	— 3	— Mariä Magdalenä	— Marie Magdalene
— 527	— 25	— märkvärdigheten	— märkvärdighetens
— 530	— 15	— vore	— voro
— 535	— 5	— minnesgård	— minnesgärd